

STASYS SKRODENIS

BALTAI

ir jų šiaurės
kaimynai

STASYS SKRODENIS

BALTAI
ir jų šiaurės
kaimynai

STASYS SKRODENIS

BALTAI

ir jų šiaurės
kaimynai

*LIETUVIŲ—ESTŲ—SUOMIŲ SENIEJI
KULTŪRINIAI—FOLKLORINIAI
RYŠIAI*

VILNIUS 1989

BBK 82.3(0)
Sk66

S $\frac{4603020102-109}{M852(08)-89}$ Neskelbta

ISBN 5-415-00456-4

© „Vagos“ leidykla, 1989

PRATARMĖ

Šiandieninė lyginamoji folkloristika pažengė labai toli. Nauji tyrinėjimo metodai praplėtė jos ribas: nuo genetinių ir tipologinių ryšių tyrinėjimo iki atskirų ar grupės tautų pirmykščio pasaulėvaizdžio, pirminių tekstų rekonstrukcijų. Įvairių tautų folkloras plačiame kultūriname kontekste padeda spręsti tautų genezės bei kultūrinio bendradarbiavimo problemas, dvasinio pasaulio formavimąsi ir raidą.

Nors baltų ir Pabaltijo finų folklorinių ryšių tyrinėjimai dėl įvairių priežasčių nesusilaukė tiek darbų ir monografijų, kaip, sakysim, slavų ir finougrų tautų folkloriniai ryšiai, tačiau ir šioje srityje pramintas ryškus takas, kuriame pirmosios pėdos išpaustos XIX a. viduryje. Šimtmečio pabaigoje jau pateiktos pirmosios hipotezės apie šių savo kilme negiminiškų tautų dvasinės kultūros genetines bendrybes, padaryti reikšmingi kalbininkų atradimai. Tačiau apskritai daug kas tebeskendi abejojimų migloje, kurios išsklaidymui reikalingi kompleksiniai tų tautų kultūros tyrinėjimai.

Naujausi istorikų, archeologų, antropologų, lingvistų darbai rodo, kad ikiistoriniais laikais baltų ir finougrų gentys artimai bendravo dabartinės šiaurės Europos platybėse. Finai iš baltų perėmė žemdirbystės ir gyvulininkystės patirtį, pasiskolino nemažai su šiomis ūkininkavimo sritimis susijusių žodžių bei giminystės terminų, ir apskritai, iki jiems susiduriant su slavų gentimis, baltai tūkstantį ar daugiau metų iki mūsų eros dalijosi su drau-

giškais šiaurės kaimynais kultūros laimėjimais. O ir vėlesni laikai lėmė gyventi netoli vieni kitų, o latviams — ir kaimynystę.

Jau keli dešimtmečiai Tarybų Sąjungos istorikai, etnografai Rytų Pabaltijo tautų — lietuvių, latvių, estų — gyvenamąją teritoriją išskiria kaip bendrą ir net ypatingą istorinį—etnografinį regioną, kurio senojoje kultūroje susipynė baltų, Pabaltijo finų, slavų ir germanų, o tolimoje praeityje — pirmiausia baltų ir finų kultūros (L. Terentjeva) ¹. Šios savitos istorinės—etnografinės srities susidarymą, S. Cimermanio ir V. Morkūno nuomone, lėmė daug komponentų, tarp kurių svarbiausi ekologinis (geografinė aplinka), etninis (etninė sudėtis, kultūriniai—istoriniai ryšiai, migracija), socialinis—ekonominis, visuomeninis—politinis, konfesinis ². Dar 1955 m. pagal ūkinį—kultūrinį tipą šis regionas mėgintas suskirstyti į 3 dalis: 1) pietryčių (Rytų Lietuva (Aukštaitija), Rytų Latvija (Latgalė ir dalis Vidžemės) ir pietrytinė Estija — daugiausia Setuma), 2) pietvakarių (Užnemunė ir Žemaitija, pietvakarių Latvija (Kurzemė ir dalis Zemgalos) ir 3) šiaurinė — Vakarų Estijos archipelagas ³. Kiek vėliau estų istorikai H. ir A. Moros (Moora) tas sritis padalijo kiek kitaip: į šiaurinę (Estijos šiaurės vakarai ir vakarinės Kurzemės pakraštys), centrinę (centrinė Estija, centrinė Latvija ir vakarinė Lietuva) ir rytinę (estai palei Čiudo ežerą, pietryčių Estija — Setuma, Latgalė ir rytinė Lietuva) ⁴. Reikia pasakyti, jog šis paskirstymas labiau atitinka ne tik materialinės, bet ir dvasinės kultūros reiškinių savitumus, kurių epizodiški tyrimai jau atskleidė seniausių ir naujesnių laikų kultūrinių—tipologinių ir genetinių ryšių ir kurių kompleksinį tyrimą prieš ketvirtį amžiaus energingai skatino estų istorikai (H. ir A. Moros) ⁵. Kartu pažymėtina, jog dvasinės kultūros kontaktų lyginamasis tyrimas negali apsiriboti tik Estija, bet turi paliesti ir šiauresnius estų giminaičius — vepsus, ižorus, karelus ir suomių, paveldėjusius tų pačių ar artimų kultūrinių tradicijų.

Lietuvių—estų—suomių senųjų folklorinių ryšių tyrimas yra nedidelė dalis tų didelių darbų, kurie tarybiniais metais atlikti ir toliau tęsiami, nagrinėjant baltų et-

nogenezės klausimus, baltų ryšius su slavais bei finougrais ir t. t. Ligi šiol pagal tradiciją daugiausia dėmesio skirta kalbai, archeologinės medžiagos analizei, materialinei kultūrai, tuo tarpu dvasinės kultūros tipologiniai ir genetiniai bendrumai daug sunkiau aptinkami smarkiai pakitusioje minėtų tautų liaudies kultūroje, visai nenagrinėti ar tik paliesti daugiausia dviejų kaimyninių tautų, pvz., latvių—estų, estų—slavų, suomių—slavų kontekste.

Iš tokių kolektyvinių priemonių, kurių buvo imtasi sprendžiant baltų genezės ir kartu kultūrinių ryšių su kaimyninėmis tautomis, tarp jų su Pabaltijo finais, klausimus, minėtina šeštajame dešimtmetyje prasidėjusi koordinuota Estijos TSR, Latvijos TSR ir Lietuvos TSR Mokslų Akademijų istorijos institutų bei TSRS MA archeologijos ir etnografijos institutų veikla. Jos rezultatas — 1952 m. įvykusi Pabaltijo etnografinė—antropologinė ekspedicija, kurios metu tyrinėtos valstiečių gyvenvietės, liaudies architektūra, žemės dirbimo įrankiai ir valstiečių drabužiai. Tos temos dar plačiau analizuotos Jungtinėje Pabaltijo ekspedicijoje, kurios darbus koordinavo TSRS MA etnografijos institutas.

Kitas reikšmingas darbas — trijų tomų Pabaltijo tautų regioninio istorinio—etnografinio atlaso rengimas, pradėtas septintojo dešimtmečio viduryje, sukaupus reikšmingų lietuvių, latvių ir estų etnografų darbų bei faktinės medžiagos. Jame bus suregistruoti duomenys apie valstiečių gyvenvietes, liaudies architektūrą, žemės dirbimo įrankius bei valstiečių drabužius. Rengiamasi ir antrosios eilės atlaso ruošimui — renkami duomenys apie žvejybos, audimo ir medžio apdirbimo įrankius. Pirminė apdorota medžiaga jau paskelbta leidinyje «Этнографическое картографирование материальной культуры народов Прибалтики» (M., 1975) davė naujų duomenų baltų ir kaimyninių tautų kultūriniais ryšiams pažinti. Kadangi daugeliu atvejų bendrumų yra ir su suomiais, tai Suomijoje pradėtas leisti analogiškas „Suomijos liaudies kultūros atlasas“ (Suomen kansan kulttuuri kartasto. 1: Aineellinen kulttuuri / Toimit. Toivo Vuorela.—Helsinki, 1976), atskleis naujų ligi šiol mokslininkų nepastebėtų ryšių faktų. Kad tai labai svarbu Pabaltijo tautų materialinės

ir dvasinės kultūros ryšių tyrinėjimui, rodo 1974 m. gegužės 21—29 d. Helsinkyje pagal TSRS—Suomijos mokslinio bendradarbiavimo planą įvykęs TSRS—Suomijos simpoziumas etnografinio kartografavimo klausimais⁶.

Lietuvos ir Latvijos Mokslų Akademijos per paskutinį dešimtmetį daug nuveikė koordinuotai tyrinédamos etninės baltų istorijos klausimus. Iš tokių sąjunginės reikšmės mokslinių renginių paminétina 1977 m. kovo mėnesį Rygoje įvykusi pirmoji speciali tarprespublikinė konferencija „Baltų etninės istorijos problemos“, dalyvaujant įvairių mokslo šakų specialistams — archeologams, antropologams, istorikams, etnografams, kalbininkams ir tautosakininkams. 1978 m. gruodžio mėnesį įvyko panaši daugiašakė sąjunginė konferencija Maskvoje tema „Etnolingvistiniai baltų—slavų kontaktai dabar ir praeityje“. Kaip tų tyrinėjimų tęsinys 1981 m. kovo mėnesį Vilniuje vyko konferencija „Baltų etnogenezės ir etninės istorijos problemos“, kurioje vienas pagrindinių klausimų buvo „baltų kontaktų su kitomis gentimis, kaip dėsningo etnoso formavimosi ir raidos proceso, tyrinėjimas“⁷. Tose konferencijose taip pat skaityta pranešimų apie baltų ir finougrų materialinės ir dvasinės kultūros bendrumus. Kita vertus, šie darbai dar labiau skatina nuodugniau gilintis į šių tautų kultūrinius tarpusavio ryšius bei kontaktus su kitomis kaimyninėmis, ypač slavų, tautomis.

Baltistai tik paskutiniajame dešimtmetyje savo konferencijose ir atskiruose darbuose vis daugiau ėmė kalbėti apie baltų ir finougrų kultūrinius ryšius, nors tarptautiniuose finougristų kongresuose, kurių 1960—1985 m. jau įvyko šeši, lingvistai, etnografai ir net folkloristai daug dėmesio skyrė baltiškojo elemento finougrų kultūroje nagrinėjimui. Pažymétina ir tai, kad 1970 m. III tarptautinio finougristų kongreso proga Latvijos TSR MA išleido straipsnių rinkinį „Baltų ir Pabaltijo finų ryšiai“ (Взаимосвязи балтов и прибалтийских финнов.— Рига, 1970), kuriame be istorikų ir kalbininkų darbų yra keli skirti ir latvių bei estų folkloriniams ryšiams (E. Kuokarės, H. Sunos straipsniai). Tai buvo pirmas toks platus darbas tarybiniais metais. Šiuo metu E. Kuokarė yra parengusi latvių ir estų patarlių ir priežodžių lyginamąjį rinkinį.

Bet tai visgi vertintina kaip vaisinga darbų pradžia, tebelaukianti aktyvesnių ir lietuvių mokslininkų pastangų.

Visuose naujausiuose darbuose šitie kontaktai, skirtingai nuo senųjų mokslininkų tyrinėjimų, bandomi analizuoti kompleksiskai, ieškant patikimų istorinių prielaidų vieno ar kito reiškinio atsiradimui ir raidai, susiejant su kitų tautų, pirmiausia slavų, kultūros poveikiu ar kultūriniais mainais. Bendromis pastangomis jau daug nuveikta tiriant ne tik rytų Pabaltijo, bet ir Šiaurės—Vakarų Rusijos senąją istoriją, slavų, baltų ir finougrų istorinius ryšius. Tarp kitko, 1978 m. Maskvoje minėtoje konferencijoje kaip tik akcentuotas toks tolimesnių kompleksinių tyrinėjimų būtinumas. Pabrėžta, jog reikia „sukurti tyrinėjimų seriją apie baltiškojo elemento įnašą į Šiaurės—Rytų Europos kultūrą bei jo ryšius su kitais kultūriniais arealais“⁸.

Pažymėtinas didelis mokslininkų susidomėjimas Šiaurės—Rytų Europos finougrų ir slavų genčių istorija ir tarpusavio sąveikomis. Ypač daug dirba archeologai. Antai TSRS MA istorijos instituto Leningrado skyriuje 1978 m. įkurtas slavų—suomių archeologijos sektorius, Taline, Leningrade, Petrozavodske vyko simpoziumai ir konferencijos, kuriose aptarti didelės apimties sisteminiai tyrinėjimai RTFSR Šiaurės—Vakarų dalyje. Tie tyrinėjimai vykdomi ne vien tarybinių mokslininkų, bet ir bendradarbiaujant su suomiais. Šį vaisingą tarptautinį archeologų bendradarbiavimą paliudija TSRS—Suomijos istorikų simpoziumai, vykę 1976 ir 1981 m. Leningrade, 1978 m. Helsinkyje⁹. Kelių simpoziumų darbai išleisti atskiromis knygomis: «Финно-угры и славяне. Доклады первого советско—финляндского симпозиума по вопросу археологии» (Л., 1979), «Новое в археологии СССР и Финляндии» (Л., 1984), „Fennougri et slavi 1978“ (Helsinki, 1980). Nors juose daugiau dėmesio skirta vėlesnių laikų istorijai, tačiau toks didelis mokslininkų dėmesys minėtų tautų kultūriniais ryšiais liudija, kad problema buvo reikšminga: ji aktuali ir finougrams, ir slavams, ir baltams.

Kai šiuos darbus siejame su folkloru, tai ši sritis at-
rodo menkai purenta, tebelaukianti savų pasišventėlių,
tokių kaip suomių folkloristas A. R. Niemis.

Nagrinėjant baltų ir Pabaltijo finų folklorinius ryšius,
išsiskiria du, nors ir ne visai savarankiški, tai bent turį
savą raidos istoriją ir kryptį momentai: 1) senieji baltų
ir finougrų folkloriniai kontaktai, t. y. baltų ir dabartinių
finų protėvių, kol ir vieni, ir kiti nebuvo suskilę į atski-
ras tautybes, bendravimo ikiistoriniais laikais reliktai, ir
2) latvių, lyvių ir estų folkloriniai ryšiai, kurie yra nau-
jesnis klodas baltų ir šių dviejų Pabaltijo finų tautų dva-
sinės kultūros bendrumų sferoje ir kurie galimi ligi pat
šių dienų. Pastarieji kontaktai dėl istoriškai susiklosčiusių
aplinkybių vystėsi nedalyvaujant lietuviams. Galimi at-
vejai, kad estus ir lietuvius panašūs dalykai galėjo pa-
siekti per latvius. Antruoju atveju bendrumai atsirado
tik dėl to, kad į visas minėtas tautas atkeliavo iš šalies,
pvz., iš slavų ar vokiečių. Tad dar galima skirti ir
trečiąjį atvejį, kai ir Pabaltijo finai, ir baltai pasiėmė
folklorinius kūrinius, bendraudami su tomis pačiomis kai-
myninėmis tautomis. Tai plataus daugelio tautų bendra-
vimo rezultatas, vykęs viduramžiais ir net vėliau. Pvz.,
toku būdu plito baladės, kurių dauguma siužetų yra
tarptautiniai, tačiau kiekvienoje tautoje turį specifinių
turinio, formos, struktūros bruožų. Jų analizė gali duoti
įdomios medžiagos vėlesnių laikų folklorinių ryšių isto-
rijai (F. Oino darbai)¹⁰.

Grįžtant prie pirmųjų dviejų paminėtų momentų, pa-
žymėtina, kad antroji — latvių, lyvių, estų — folklorinių
ryšių sritis yra ištisa problema, liečianti ne tik folkloris-
tiką, bet ir latvių genezę. Nors aišku, kad latviai — baltų
šaka, mokslininkai vis dar neprieina vieningos nuomonės,
kodėl latvių tautosaka, visų pirma dainos, taip skiriasi
nuo lietuvių liaudies dainų. Ne vienas tyrinėtojas yra
pareiškęs mintį, jog tas savitumas bus atsiradęs dėl suo-
miškų tautų (pirmiausia lyvių ir estų) kultūros poveikio,
lygiai kaip ir gerai žinomi tos įtakos rezultatai latvių
kalboje.

Analizuojant lietuvių tautosakos genetinius ir tipolo-
ginius ryšius su Pabaltijo finų folkloru, žvilgsnis pirmiau-

sia krypsta į seniausius klodus — į bendras dvasines kultūros vertybes, sporadiškai išlikusias kaip tiesioginių kontaktų rezultatą iš neolito laikų. Į tai ir kreipė dėmesį ligi šiol rašę mokslininkai — Julius ir Karlė Kronai, Augustas Robertas Niemis, Matis Kūsis (Kuusi), Oskaras Loritsas (Loorits) ir kt. Tie bendrumai randami ne tik tautosakoje, bet ir mitologijoje, ir išsilaikę ne tik baltų, bet ir suomių, estų, karelių, ižorų, mordvių folklorinėje kultūroje. Sunkiai įveikiamas labai skirtingų kalbų barjeras, palyginti vėlyvas lietuvių folkloristikos susiformavimas ligi šiol trukdė plačiau įtraukti lietuvių tautosaką į šių lyginamųjų studijų ratą. Prieš porą dešimtmečių akademikas Kostas Korsakas, aptardamas lietuvių lyginamosios kalbotyros uždavinius, tarp kitko rašė: „Atskiras platus klausimas, glaudžiai susijęs su baltų—slavų problema, yra baltų, slavų ir suomių—ugrų kalbiniai ryšiai. <...> Šioje srityje dar tebėra daug tokių probleminių klausimų, kurie sėkmingai išspręsti tarybinei lituanistikai galėtų duoti naujų vertingų duomenų“¹¹. Į šią sritį jau energingai leidžiasi daug Pabaltijo ir Maskvos kalbininkų. Tačiau folkloriniai tų tautų ryšiai tyrinėjami kol kas labai mažai. Visapusiška jų analizė galima tik bendromis lietuvių, latvių, estų, suomių ir kitų tarybinių finougrištų folkloristų jėgomis.

Kadangi baltų ir Pabaltijo finų kultūriniai ir ypač folkloriniai ryšiai dar mažai tyrinėti kelia įvairių problemų, šis darbas planuotas kaip savotiškas įvadas į tokius tyrinėjimus. Jame pirmiausia bandoma susumuoti tai, kas nuveikta praeityje, kokie klausimai analizuoti. Tad neatsitiktinai daug vietos skiriama istoriografiniams dalykams, atsiremiant į lingvistų, archeologų, etnografų ir kitų specialistų duomenis, kurie yra realus pamatas baltų ir Pabaltijo folkloro lyginamosioms studijoms.

Tie duomenys duoda pagrindą daug drąsiau ir plačiau kalbėti apie glaudų baltų ir finougrų bendradarbiavimą paskutiniajame tūkstantmetyje prieš mūsų erą (o gal net ir pirmaisiais m. e. amžiais). To baltų bendradarbiavimo pėdsakai, likę baltų ir finougrų kalbose bei materialinėje kultūroje, neaplenkė ir dvasinės kultūros, tik jos raida, susiformavus atskiroms etninėms grupėms ir išsiskyrus

tarpusavy pirmaisiais mūsų eros amžiais, vyko savarankiškai, veikiama tiek savų istorinių, socialinių, ekonominių, psichologinių faktorių, tiek naujų bendradarbiavimo formų su kaimynais. Genetinių ryšių apraiškos kad ir nedideliame kūrinų skaičiuje jau atskleidžia tam tikrą kultūrinio bendradarbiavimo sistemą, kurios detalūs tyrinėjimai — ateities dalykas. Tuos ryšius papildo ir tipologiškai bendri siužetai bei motyvai, susiformavę kitomis sąlygomis ir kitais būdais. J. Krono pradėtas ir A. R. Niemio tęstas darbas tebelieka aktualus, tik kiek platesniame kontekste ir su slavų poetine liaudies kūryba, kadangi baltų ir slavų senosios liaudies kultūros bendrumai yra gana akivaizdūs. Be to, pastaruoju metu sukaupta daug naujos medžiagos, leidžiančios detalai analizuoti ankstesnių folkloristų hipotezes, kurioms anuo metu (o kartais ir dabar) stokoja lietuviškų (baltiškų) šaltinių bei išsamesnių nagrinėjamų tautų materialinės kultūros lyginamųjų studijų.

Išeities tašku pasirinkta Lietuva, kurioje, atrodo, baltai bus gyvenę pastoviausiai ir kurios folklore bei apskritai dvasinėje kultūroje bene geriausiai išsilaikė senojo pasaulėvaizdžio elementai (žr. N. Vėliaus studiją „Senovės baltų pasaulėžiūra“, 1982). Vadinas, kartu galima tikėtis surasti gilią senovę siekiančių bendrybių su finų tautų poetine liaudies kūryba.

Tautosakos lobyną sudaro įvairūs žanrai, įvairiai atstovaujantys pasirinktajai ryšių sferai. Todėl darbe pagrindinis dėmesys kreipiamas į dainuojamąją tautosaką, labiau pasižyminčia nacionaliniais bruožais. Kadangi Pabaltijo finų seniausios dainuojamosios tautosakos klodus sudaro epinės dainos — runos ir jų pagrindiniai siužetai panaudoti karelių — suomių epe „Kalevaloje“, o kai kas ir Frydricho Reinholdo Kroicvaldo sukurtame estų nacionaliniame epe „Kalevo Sūnus“, tai plačiau aptariamas tų epų, ypač pirmojo, kelias į Lietuvą, reikšmė lietuvių kultūrai ir bandymai vertinti lyginamuoju aspektu. Tuo labiau kad tos negausios lyginamosios studijos siejasi su senaisiais suomių komparatyvistų darbais.

Paskutinėje dalyje bandoma sudaryti savotišką bendrą lietuvių ir suomių dainuojamojoje tautosakoje dainų

siužetų ir motyvų sąrašą—katalogą ir atskirai išnagrinėti kelis siužetus: didžiojo ažuolo runą, apynio ir miežio ginčo motyvą bei vélesnių laikų „Vartų“ („Tilto“) žaidimą. Pirmuosius motyvus jau anksčiau analizavo kai kurie mokslininkai, tačiau baltiškasis kontekstas būdavo nepakankamas.

Autoriaus tikslas — bent nedidele dalimi pagrįsti hipotezę, jog iš senųjų laikų baltų ir Pabaltijo finų folklore išliko bendrų dvasinės kultūros apraiškų, kurių paieškas reikėtų tęsti daugeliui mokslininkų, kaip, sakysim, dabar daroma tyrinėjant finougrų, finougrų ir slavų tautų folklorinius istorinius ryšius.

Rašant darbą naudotasi ne tik spausdinta medžiaga, bet ir rankraštiniais šaltiniais. 1975 ir 1983 m. autoriui pasisekė padirbėti Suomijos archyvuose, susipažinti su tos šalies folkloristų darbais. Tyrinėjime panaudota unikali rankraštinė medžiaga iš suomių rašytojos Mailos Talvio ir jos vyro kalbininko Josepio Mikolos palikimo, saugomo Helsinkio universiteto bibliotekos rankraštyne bei Suomių literatūros draugijos literatūriniame archyve. Pasiremta folkloristo A. R. Niemio rankraščiais iš Suomių literatūros draugijos bei Helsinkio universiteto archyvo. Su senesniais ir dabartiniais suomių leidiniais dirbta Helsinkio universiteto, Suomių literatūros draugijos etnologinėje ir senosios fenikos bibliotekose. Minėtos draugijos Tautosakos archyvo vadovybė sudarė palankias galimybes naudotis suomių dainuojamosios tautosakos sisteminiu katalogu—kartoteka, rankraštiniais rinkiniais, o taip pat tiesioginėmis mokslinių bendradarbių konsultacijomis. Tai palengvino medžiagos paieškas, padėjo aiškintis nesuprantamus dalykus. Autorius jaučia malonią pareigą padėkoti Suomių literatūros draugijos generaliniam sekretoriui Urpui Ventui, Tautosakos archyvo tyrinėtojai Pirko-Lysai Rausmai, bibliotekos direktorei Ranni Puranen bei etnologinio skyriaus vedėjai Heni Ilo-miaki, Helsinkio universiteto Lyginamosios folkloristikos profesorėms Lénai Virtanen ir Aniki Kaivolai-Bregenhøj bei asistentui Lauriui Harvilahčiui, Helsinkio universiteto bibliotekos rankraščių skyriaus vedėjai Lailai Konku ir bendradarbei Lénai Reijonen. Ačiū TSRS MA Karelijos

filialo kalbos ir literatūros instituto skyriaus vedėjui dr. Eino Karhu, Estijos TSR MA Estų kalbos ir literatūros Tautosakos skyriaus vedėjui dr. Julo Tedrei, padėjusiems eiti sunkiais finougristikos keliais ir rėmusiems darbą moraliai. Nuoširdi padėka filolog. m. dr. Norbertui Vėliui, recenzavusiam šį darbą, pateikusiam daug vertingų pastabų. Ačiū folkloristams prof. dr. Donatui ir Leonardui Saukoms bei kitiems, visai skatinusiems lietuvių ir suomių kultūrinių ir tautosakinių ryšių tyrinėjimus.

**LIETUVIŲ IR SUOMIŲ RYŠIAI
XIV—XVII A.**

Apie artimus ikiistorinius baltų ir suomių-ugrų ryšius liudija kalbos, archeologijos, antropologijos duomenys. Vėliau, kai baltai suskilo ir galutinai įsikūrė Pabaltijy, tie kontaktai įgijo kitokį pobūdį bei kiekvienai tautai specifinius bruožus (pvz., latvių ir estų ryšiai). Ir nors, sakysim, lietuviai atsidūrė gana toli nuo suomių ir karelių, vis dėlto galima aptikti šiokių tokių tarpusavio kontaktų, tik gal jau ne tokių artimų, kaip ikiistoriniais laikais.

LIETUVIAI KARELŲ UŽKALBĖJIMUOSE

Karelų epinėse runose, istorinėse dainose bei užkalbėjimuose galima rasti gana daug istorinių įvykių atgarsių, paminėtų vietovių bei asmenybių. Užkalbėjimuose nuo maro atsispindi XIV a. įvykiai, susiję su Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės valdovais ir jų palikuonimis. Kaip pažymima Novgorodo pirmajame metraštyje ir kituose šaltiniuose, 1333 m. Gedimino jauniausias sūnus Narimantas (kitur rašoma Norimantas), krikštytas Glebu, iš Novgorodo gavo valdyti Ladogą, Orechovo ir Korelos tvirtoves, Kareliją ir pusę Koporės¹. Iš metraščio matyti, kad jam parodyta didžiulė pagarba tiek sutikimo ir pasveikinimo puošnumu, tiek ir svarbių vietovių atidavimu. Pažymėtina ir tai, kad vienu metu Koporė buvo net Gediminaičių rezidencija. Novgorodo valdovai, suartėdami

su Lietuva, turėjo, atrodo, du tikslus: išlaikyti savo nepriklausomybę nuo Maskvos, nes Ivanas Kalita buvo pradėjęs centralizuoti Šiaurės Rusijos žemes, ir apsisaugoti nuo nuolatinių švedų antpuolių, t. y. sutvirtinti savo šiaurinę sieną².

Narimantas kurį laiką valdė pats, o paskui pasiuntė sūnų Aleksandrą, kurio žiaurumai privertė karelius sukilti 1377 m. Į pagalbą kareliams atėjo švedai, ir Aleksandras turėjo bėgti į Lietuvą³. Sulaužę 1348 m. taikos sutartį, švedai puolė Kariją, buvo užėmę didelę jos dalį, bet Novgorodo kariauna išvijo juos ir karelių bei ižorų sritis atidavė lietuvių kunigaikščiams⁴. 1383 m. jas valdė Patrikas Narimantaitis⁵, o 1389 m.— Lengvenis Algirdaitis⁶. Pastarasis sėkmingai vadovavo Novgorodo kariams 1392 m. žygyje prieš švedus⁷.

Ši trumpai išdėstyta istorijos atkarpa rodo, kad Novgorodo kunigaikščių statytiniai lietuviai karelių žemėse nebuvo laukiami svečiai, spaudė ir išnaudojo gyventojus (apie tai liudija 1337, 1384 m. sukilimai), ir tik Novgorodo tvirtai palaikomi ir proteguojami, galėjo laikytis šiose žemėse. Todėl nenuostabu, kad kareliai, nusiteikę priešiskai prieš juos, suvertė kaltę už maro ir užkrečiamų ligų epidemijų paskleidimą Koreloje. Kaip rodo šaltiniai, maras yra siautęs Narimanto valdymo metais, prasidėdamas pirmiausia lietuvių kunigaikščių valdomuose miestuose, o paskui plisdamas ir kaimuose⁸.

Viena svarbiausių kovos priemonių su ligomis ir epidemijomis buvo užkalbėjimai, palydimi atitinkamų veikslių bei papildomi liaudies medicinoje vartojamais preparatais. Pažymėtina, jog Karelijoje bei Suomijoje užkalbėtojų ir burtininkų-šamanų buvo gana daug, ir žodžio magijai teikta nepaprasta reikšmė. Tai paliudija labai gausi literatūra, pagaliau ir „Kalevalos“ runos.

Karelių užkalbėjime maras pavadintas metaforišku lietuvių vietininko Narimanto vardu:

*Närimys, Narimon poika,
Jessuksen kirjan kantaja,
Kultanuolen kuljettaja,
Elä minuh koske,*

*Eikä minum kumpaniini.
Kirottu sinä minusta,
Manattu mun majastani,
Suvustani suin sysätty.*

(Niarimus, Narimo sūnau, Jėzaus knygnešy, pasiėmėš auksines strėles, dabar manėš neliesk, nei mano artimųjy. Tave aš amžinai prakeikiau, užkeiktas tu mano trobelėje ir išvartytas mano giminės⁹.)

Kadangi per vietininkus karelai buvo ir apkrikštijami, tai kartu pasisakoma ir prieš krikščionybės platinimą, Narimantą pavadinant Jėzaus knygnešiu.

LITVA KARELŲ ATMINTYJE

Pastarųjų metų lingvistiniai tyrinėjimai rodo, kad karelių pasakojimuose bei leksikoje tebėra gyvas žodis *litva*, turįs apibendrinančią prasmę.

Helsinkio universiteto profesorius dr. Pertis Virtaranta prieš dešimtmetį „Kalevalos metraštyje“ paskelbė straipsnį „Litva karelių atmintyje“ („Tytarkarjalaisten litva—muistoja“ // Kalevalaseuran vuosikirja.—Helsinki, 1974.—T. 54.—P. 520—528). Tas žinias jis ėmė iš dabartinio Kalinino srities karelių, dar vadinamų Vidurio Rusijos karelais (Sisä-Venäjän karjalaiset arba Tytärkarjalaiset), šiose vietose apsigyvenusių prieš tris šimtmečius. Pačiam P. Virtarantai senieji aiškina, kad čia jie atsikėlę gyventi, kai „praėjo Lietuva“ (*litva proid'i*). Antai Kozlovo raj. Pasyнкų kaime yra laukas ant Žukų kalvos. Ten buvęs kaimas, tik „jį Lietuva sudegino“ (*litva sen poltti*). Apie tą laiką žmonės kalbėję kaip apie blogmetį, sakydami *ol'i kui l'itvan aigua* 'buvo kaip Lietuvos laikais'.

Karelių kalboje išlikę sustabarėjusių pasakymų, atspindinčių anuos tolimus laikus. Pvz., kai koks vaikas greitai įbėga į trobą ar iš viso bėga tarsi kieno nors vejamas (lietuvių patarle sakytume: *lekia kaip akis išdegęs*), sakoma: *juoksivat kuin l'itvašta* 'bėgo kaip nuo Lietuvos'; apie senus daiktus — pastatus, padargus pasakoma: *t'ämä on l'itvašta jiännyn* 'šitas likęs nuo Lietuvos (laikų)', *jo*

l'itvašta t'ämä jäi 'jau nuo Lietuvos šitas likęs', on l'itvan aigane (~ aigahine) 'Lietuvos laikų'.

Tarybinis karelių kalbos tarmių tyrinėtojas G. Makarovas Spirovo raj. Aržanų kaime 1957 m. iš vieno senuko užrašė tokį pasakojimą: *miän kohuššalla d'iedat mui-suteldih l'itvan aigua. l'itva proid'i, miän kohuštua mü-öt'en, eišt' ii kül'ie müöten. kuda-kumbane kül'ah'e jäi koškomatta. šanottih. zua brušša da ber'ogovoi, n'aišt'ä t'iet'ävišt'ä kül'ist'ä.*

l'itva tappo rahvašta, mužikat kirvehiiziin vaššattih heid'ä. šurmah šuat torattih <...> l'itva keräi eluo i žiivattua otti, äijäi'di ruašti, da šatatt'i, häd'äwt't' i rahvašta, znai muissetah, kun pahua unda. 'Pas mus dievai prisimindavo Lietuvos laikus. Lietuva ėjo pro mus, ėjo per kaimus. Retai koks kaimas liko nepaliestas. Kalbėjo, kad Zabrusjė ir Beregovaja iš dabartinių žinomų kaimų (neliesti). Lietuva žudė žmones. Vyrai su kirviais pasitikinėjo juos. Kovėsi mirtinai <...> Lietuva atiminėjo turtą ir gyvulius, labai plėšė ir spaudė. Žmones įstūmė į vargus,— visi prisimena kaip blogą sapną'¹⁰. Kai kurie išlikę kurganai irgi siejami su Lietuvos vardu, pvz., Žalčių kaime (karel. *žal'čča*, rus. *Жальцы*) Jesenovičių raj., taip pat pakely į Kuznecovą, esantys abiejuose kelio pusėse, ir kt. (*paissah, što ne ollah jänuot l'itvan aijoilda 'sako, kad jie likę iš Lietuvos laikų'*)¹¹.

Pasakojimai apie Lenkijos ir Lietuvos feodalų kariaunų savivaliavimus žinomi jau nuo XIX a. pradžios. Antai finougrų kalbų tyrinėtojas Antis Juhanas Šiogrenas (Sjögren, 1794—1855) savo dienoraštyje, saugomame Helsinkio universiteto bibliotekos rankraštyne, 1824 m. liepos 27 d. užrašė tokią žinią girdėjęs Novgorode iš vieno karelo¹².

Karelių bei suomių kėlimasis į Rusiją vyko visą XVII amžių¹³, o mažesniu mastu ir anksčiau¹⁴. Ypač daug atsikėlė iš pasienyje buvusių švedų užimtų sričių. Atsikėlusieji vadinti латышами, t. y. lotyniško tikėjimo žmonėmis (liuteronais), arba «латышами свейской и финской земли», mat švedų valdžioje buvusieji gyventojai turėjo priimti liuteronų tikėjimą, kurį užkariautojai bruko visokiomis priemonėmis, nuo apdovanojimų, skatinimų ir įvai-

rių lengvatų, perėjusiems į liuteronų tikėjimą, ligi žiaurių represijų su tais, kurie laikėsi senojo tikėjimo. Antai dvasininkai, atsisakę priimti liuteronybę, netekdavo savo dvarų. Rusų valstiečiai turėjo išlaikyti pastorius ir mokėti jiems rinkliavą už krikšto, vestuvių, gedulo apeigas, net jei ir nesinaudojo jų paslaugomis¹⁵. Tačiau tokie, priėmę liuteronybę žmonės, persikeldami į ištuštėjusius kaimus Novgorodo ir Tverės gubernijose, privalėjo persikrikštyti į pravoslavus¹⁶.

Lietuvių vardas karelių atmintyje greičiausiai išliko iš pirmojo ir antrojo XVII a. dešimtmečio, kai Lžedmitrijus II su kazokais ir lenkų—lietuvių algininkų kariuomene kariavo šiaurinėje Rusijos dalyje. Į sunaikintus ir iškrikusius kaimus ir buvo atkelti kareliai. P. Virtaranta pabrėžia, kad tie pasakojimai jau sutautosakėję, tačiau turi tikrovišką pagrindą. Tokio sutautosakėjusio pasakojimo pavyzdžiu galėtų būti Laurio Ketuneno kelionių aprašymuose (1918 m.) įdėtas vepsų senuko iš Čaiglos kaimo pasakojimas, susišaukiąs su Šiaurės Rusijos padavimais apie čiuodus: „Ar girdėjai apie tą laiką, kai čia mūsų kraštuose senovėje Lietuva praėjo (*litv proidii*) ir žmonės žudė ir kankino, tvoros kuolais badė žmones, nupjaustinėjo vaikams galūnes ir moterims krūtis; ir kai viso kaimo gyventojai išsikasė sau gilią uolą, kapą (*kaumišton*), tada priešui ateinant pakirto uolą laikiusius stulpus ir ten pasilaidojo anksčiau, negu ims kankinti...“¹⁷

Šie negausūs kalbos faktai nušviečia tolimą istorijos puslapį, verčia grįžti prie jo naujais aspektais, ieškoti dokumentų apie lenkų—lietuvių žygius karelių apgyventose vietose. Tokių darbų, be jau minėto P. Virtarantos straipsnio, pasirodė Tarybų Sąjungoje (cituota A. Žebriño studija) ir Suomijoje—Veijo Saloheimo straipsnis „Kyläkunnittain muutto Tverin Karjalaan ennen vuotta 1651“ (Kalevalaseuran vuosikirja.—Helsinki, 1973.—T. 53.—P. 43—54).

Šios žinios mums, lietuviams, nemalonios, rodančios, kokį gilų atgarsį paliko Lietuvos ir Lenkijos feodalų karo žygiai į Rusų valstybę XVII a. pradžioje, kurių metu ypač kentėjo smulkieji žemvaldžiai ir valstiečiai¹⁸. Kita vertus, šie faktai suteikia nors ir ne dokumentinių, ta-

čiau vis tik pakankamų duomenų, neužfiksuotų istoriniuose šaltiniuose, padedančių giliau ir objektyviau atskleisti Šiaurės Rusijos gyventojų požiūrį į lietuvių—lenkų algininkų kariuomenės savivalę kovose dėl Rusijos sosto.

LITVA IR PONAI PDAVIMUOSE

Jau prof. P. Virtaranta pastebėjo, kad karelių leksika, liečianti lietuvius (*litva*), yra folklorizuota, įgijusi tautosakai būdingų meninės išraiškos elementų. Ta leksika atspindėjo tik vieną įvykių pusę — karelių atsikraustymą į ištuštėjusius Novgorodo ir Tverės gubernijų kaimus per XVII a. pradžios kovas dėl valdžios. Tačiau žmonių atmintyje padavimų pavidalu mus pasiekė kur kas gausesnė medžiaga iš žymiai didesnio regiono, apėmusi ir dalies karelių, ir rusų gyvenamas vietas Novgorodo, Archangelsko gubernijose. Minėtų vietų leksikoje tai buvo fiksuota tarsi faktas, nelietęs tų atsikėlėlių, o padavimuose atsispindi patys istoriniai įvykiai žymiai platesniame kontekste.

Jau galima buvo pastebėti, jog karelių leksikoje sutinkamas apibendrintas priešų pavadinimas *litva*. Jis būdingas ne tik karelių, bet ir rusų folklorui. Tokio apibendrinimo pasiekama, kai įvykius paliečia folklorizavimo procesas, kai seni, tolimos praeities dvasinės kultūros reiškiniai susipina su tikrais istorinių įvykių atpasakojimais. Žymi tarybinė folkloristė Vera Sokolova, studijos „Rusų istoriniai padavimai“ (1970) autorė, yra teisingai nušvietusi šį reiškinį Rusijos, ypač jos europinės dalies, istoriniame folklore. Ji rašo: „Kur kas plačiau paplitęs padavimuose terminas „litva“, kuris toli gražu reiškia ne Lietuvos Kunigaikštystės gyventojus, dabartinių lietuvių protėvius, o tarnauja kaip bendras visų ateivių iš Vakarų pavadinimas“¹⁹. Toliau tyrinėtoja pabrėžia, jog rusų padavimų *totoriai*, *litva*, *ponai*, apskritai paėmus, charakterizuojami vienodai; įvairiose vietose dažnai apie juos sekama panašiai²⁰. Tai, aišku, folklorizacijos išdava, kai istoriniai įvykiai nutolo į praeitį ir pasimiršo. Kita

vertus, tarp tų kūrinių vis dėlto galima ieškoti ir konkretnių istorijos atspindžių, nors ir labai apiblukusių per ilgą laiką. Mūsų nagrinėjamu atveju dėmesys kryps į Šiaurės Rusiją, į karelių ir rusų padavimus.

Šiaurės Rusijoje, ypač tose vietose, kur gyveno kareliai ir rusai, vyko sudėtingi etniniai procesai. Tačiau, be to, abeji sukosi dar sudėtingesniame istorinių peripetijų raizgale, kurioms bendrų bruožų suteikė vienoki, ar bent vienodai lietę abi tautas, istoriniai įvykiai, likę liaudies atmintyje įvairių folkloro kūrinių (padavimų, bylinų, epiinių dainų) pavidalu. Tik jų įprasminimo skirtumus poetinėje liaudies kūryboje lėmė skirtingos folklorinės tradicijos.

„Rusams ir karelams bendro žodinio Karelijos metraščio atsiradimas,— rašė N. Kriničnaja,— susijęs su pirmaisiais antrojo tūkstantmečio amžiais, t. y. su tuo momentu, kai nusistovėjo betarpiški ir įvairialypiai kontaktai minėtoje teritorijoje tarp slavų ir karelių ir kartu su pradiniu bendros rusams ir karelams istorijos periodu. Svarbiausiu tos istorijos aspektu buvo nenutrūkstama rusų ir karelių tautų kova su išorės priešais — švedais ir lenkų—lietuvių užkariautojais (XII—XVII a.)“²¹. Vienu ir kitų tautų folklore įprasminamas tų priešų savivaliavimas ir gyventojų kova su jais. Tai ryškiausiai atsispindi padavimuose, ir labiausiai viename — kovų su išorės priešais cikle, o taip pat ir kūriniuose apie *ponus* («О панах»).

Šie padavimai publikuoti jau XIX a. pabaigoje kaip poetiškai įprasminama karelių istorija, kaip liaudies požiūriu į „maištų laikmetį“ išraiška. Vaizdingu istoriko V. Pimenovo pasakymu, jie yra „langas į išnykusį pasaulį“²². Šiuo metu sukaupta daugiau faktinės medžiagos, susilaukta nemažai tyrinėjimų²³, ir jau galima plačiau kalbėti apie minėtų padavimų paplitimą, savitumus, o ir apskritai apie *ponų* paveikslą tam tikrą diferenciaciją, senųjų folklorinių tradicijų ir XVII a. įvykių sąsajas. Susilaukė pakankamai dėmesio ir rusų liaudies padavimai apie kovas su išorės priešais: išnagrinėti įvairiais laikais susiformavę jų siužetai, tikrovės ir išmonės santykis, jų istorinis pagrindas²⁴.

Šie darbai reikšmingi tuo, kad tam tikra prasme sudaro bendrą rusų ir karelių padavimų masyvą, su ryškiais ne tik tipologiniais, bet ir genetiniais ryšiais, kai folkloro poveikis buvo abipusis. Tų padavimų savitumą 1965 m. įdomiai apibūdino V. Pimenovas: čiudų padavimai (tai ne rusų padavimai apie čiudus) — „tai ypatingas folkloro žanras, gyvuojąs tarp šiaurės didžiarusių, vepsų, pietų karelių ir suomių. Jie sudaro tris ciklus: padavimai apie senbuvius — pirmuosius gyventojus (dvi porūšės), padavimai apie *ponus* (2—3 porūšės) ir sintetiniai padavimai“²⁵. Dabar, kai išleistas N. Kriničnajos parengtas stambus Baltosios jūros—Onegos regiono padavimų rinkinys „Šiaurės padavimai“ («Северные предания. Беломорско—Обонежский регион») su detaliais komentariais, motyvų sąrašais ir kt., kai sulaukta naujų šios autorės bei JAV gyvenančio suomio Felikso Oino tyrinėjimų²⁶, galima atkurti tam tikrą liaudiškai įprasmintą XVII a. pradžios įvykių paveikslą, paliesti ir kai kuriuos padavimų tipologijos bruožus.

Pastarųjų metų tyrinėjimai rodo, kad padavimai apie *ponus* («О панах»), gyvuojantys Šiaurės Rusijoje, ypač tose teritorijose, kur tebegyvena ar neseniai gyveno finougrų tautos — karelai, vepsai, ižorai — yra nevienodos kilmės. Bene pirmą kartą šią mintį iškėlė V. Pimenovas 1965 m., kalbėdamas apie vepsų padavimus: „To ciklo rémuose išsiskiria žymus sluoksnis, kuriame *ponai* vaizduojami ne kaip priešai, o kaip gerbiami protėviai (vepsų paprotys minėti *ponus*, *Kisieliaus dienos* šventimas ir kt.). Be to, neišskiriant ir to, kad šis žodis, įgijęs rusų tradicijoje formą *паны*, *панки*, pačioje pradžioje buvo susijęs su kai kuriomis senbuvių laidojimo papročių detalėmis (plg. vepsų *panda* 'padėti', suom. ir karelių *panna* 'tas pats', veps. *maahapanda* 'laidoti', *maahapanend* 'laidotuvės'. . .)²⁷.

Vėlesni tyrinėtojai, naudojęsi gausesne medžiaga, ne tik patvirtino šitą spėjimą, bet ir pagal specifinius bruožus išskyrė dalį kūrinių su ponų paveikslais į atskirą ciklą, sudarantį pasakojimus apie senbuvius ir jų susidūrimus su ateiviais. Pažymėtina ir tai, kad šie padavimai gyvavo ir tarp rusų, tuo būdu sudarydami tarsi bendrą

klodą. N. A. Kriničnaja šios grupės padavimus aptiko Kondopogos, Pudožo, Segežos raj. (KATSR), ir Archangelsko srities Kargopolio raj. (СП, c. 55—58). Tie padavimai sudaro keturis ryškesnius tipus: 1) senųjų senbuvių buvimas tam tikroje vietoje, 2) senbuviai užpuola vélesnius gyventojus, 3) senbuvių išnykimas konkrečioje vietoje ir 4) senbuvių palikti „pėdsakai“ (СП, c. 222). Autorės manymu, juose atsispindi „slavų naujakurių atsiminimai apie krašto senbuvius“, pagrindiniai motyvai daugeliu atvejų analogiški padavimams apie čiudus, tą paslaptinę padavimų tautą, dažnai vadinamą rusų šaltiniuose „čudj beloglazaja“. Čiudai — plačiai paplitęs senųjų tautų, gyvenusių mūsų šalies europinės dalies vakarinėje, šiaurinėje ir šiaurrytinėje dalyse, vardas. Jis bene tik pirmą kartą paminėtas gotų istoriko Jordano XI m. e. a. viduryje parašytame veikale „Apie gotų, arba gotų, kilmę ir darbus“ („De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis“). Čiudų tautos ar tautų istorija, teritorija ligi šiol tebėra diskusijų objektas, tuo klausimu jau susikaupė gausi literatūra, tačiau dėl vieno dalyko niekas neabejoja — jie buvo dabartinių Pabaltijo finų protėviai. Todėl visai natūralu, kad europinės dalies Šiaurės Rusijoje gyvuojantys padavimai apie čiudus daugeliu atvejų primena atsikėlusią tautų (slavų) susidūrimus su senbuviais, jų asimiliaciją ir visai natūralu, kad, kaip pastebėjo N. Kriničnaja, tie pasakojimai turi bendrų bruožų, bendrų motyvų su padavimų ciklu apie ponus-senbuvius²⁸.

Lituanistiniu požiūriu kur kas reikšmingesnė padavimų grupė apie gyventojų kovas su išorės priešais. Tuose kūriniuose taip pat sutinkamas *ponų* paveikslas, tik jau labiau susijęs su istorija. Tai folklorizuoti pasakojimai apie Lžedmitrijaus I ir ypač Lžedmitrijaus II bei švedų kariuomenės siautėjimą 1608—1614 m. bei gyventojų pasipriešinimą užkariautojams. Iš jų minėtini „Ponai užpuola Kizus“ (СП 103), „Vestuvių akmuo“ (СП 104), „Čialmerios sankasos“ (СП 105, 106), „Ponai užpuola Semčezera“ (СП 107), „Dėvičjės sala“ (СП 108), „Dėvičjės kalnas“ (СП 119), „Kivačius ir lietuviai“ (СП 109), „Ponai užpuola Andomos kaimus“ (СП 110), „Baltieji

valstiečiai" (СІ 111), „Ponai Almozere" (СІ 112), „Drebulių iškyšulys ir liachai" (СІ 113), „Ponų ežeras" (СІ 115), „Ponai užpuola Pesčianojės kaimą" (СІ 116), „Mavuros sala" (СІ 117), „Ponai Rusioje ir Liadinuose" (СІ 121), „Ponai prie Kalmos" (СІ 122), „Griška Otrepejevas ir ponai" (СІ 127), „Ponai ir Koika" (СІ 128), „Nuskendęs varpas" (СІ 143). Tie padavimai žinomi iš Medvežjegorsko, Prionežsko, Kondopogos, Pudožo, Segezės, Kemės rajonų (Karelijos ATSR), Vologdos srities Vytegorosko, Leningrado srities Lodeinopolio, Archangelsko srities Kargopolio rajonų, t. y. iš tų vietų, kur tikrai praėjo lenkų—lietuvių kariuomenės būriai 1611—1614 m.²⁹

N. Kriničnaja, tyrinėjusi Šiaurės Rusijos (Belomorsko—Obonežsko regiono) padavimus, išskyrė net keliolika pagrindinių motyvų, susipynusių šio ciklo kūriniuose (autorė sisteminėje motyvų rodyklėje juos žymėjo Nr. 47—63): priešų užpuolimas (47), taikių gyventojų sunaikinimas (48), merginos pagrobimas (persekiojimas) (50), šventovės išniekinimas (51), atsikratymas priešų (kai vietiniai gyventojai tiesiogiai kovoja su jais, 52), atsikratymas priešų (vietinio valstiečio gudrumas, 54), atsikratymas priešų, kai jie apgarinami arba patys apsigarina (55), atsikratymas priešų gyvybės kaina (56), atsikratymas priešų laimingo atsitiktinumo dėka (arba kai nepasiseka jų sumanymas, 57), atsikratymas priešų, įvykus stebuklui (58), priešų pasišalinimas (59), vietiniai gyventojai bėga nuo priešų (60), vietinių gyventojų dalyvavimas visos Rusijos įvykyje (61), priešų asimiliacija su vietiniais gyventojais (62), įvykių „paminklų" palikimas (63) (СІ, c. 223).

Šios grupės padavimuose gana dažnai nurodomi konkretūs užpuolikai — lenkai, ponai—lenkai, lietuviai ir tik keliais atvejais vien ponai (gausu padavimų ir apie švedus, kurie irgi pasižymėję žiaurumu ir turi tipologiškai bendrų siužetų su aukščiau minėtais).

Lietuvių vardas (kartais jį atstoja bendrinis *litva*) minimas tik penkiuose siužetuose — „*Ponai* užpuola Semčezera" (СІ 107), „Dėvičjės sala" (СІ 108), „Kivačius ir lietuviai" (СІ 108), „Baltieji valstiečiai" (СІ 111) ir „Dėvičjės kalnas" (СІ 119). Tačiau bendrų motyvų su ki-

tais tos grupės padavimais, kuriuose atėjūnai vadinami lenkais (6 siužetai) ar apskritai *ponais* (7 siužetai) yra gana daug. Todėl analizei atskirais atvejais pasitelkiami ir tie kūriniai, kuriuose neminima *litva* ar lietuviai, o tik lenkai ar *ponai*.

Ypač daug sekama apie netikėtą ar apgaulingą užpuolimą ir gyventojų žudymą. Antai padavime apie Kižų užpuolimą sekama, kad ponai Kižų salą užpuolė apgaule — į salą atplaukė sieliais, ant kurių vietoje burių buvę iškelti berželiai. Žmonės susirinko pasižiūrėti, girdi, atplaukia sala. Ponai tuo tarpu buvo išsislapstę tarp berželių, ir, vos tik sieliai priplaukė prie kranto, puolė beginklius žmones (CPI 103).

Daugiausia visgi minimas kaimų plėšimas ir gyventojų terorizavimas (11 siužetų tipų iš 20). Antai *ponai* — lenkai Senos Gūboje apiplėšė Motalovo kaimo vienuolyno bažnyčią, išvarė gyvulius (CPI 104). Almozero kaime *ponai* siaubė valstiečius (CPI 112), plėšė, degino kaimus (CPI 113), „viską pakeliui plėšė, žudė, kai jie ėjo, tie ponai“ (CPI 114) ir t. t. Štai kaip aprašomas lietuvių *ponų* apsilankymas Ostrovo kaime, Semčezero ežero saloje: „Lietuvių čia ateidavo žudyti gyventojų ir grobti jų turto“, arba Didžiojoje Selgoje: „Čia lietuvių ponai, trisdešimt žmonių, apiplėšę visą kaimą, surišo turtingą vyrą, pavarde Kūrikas, o jo žmoną norėjo išniekinti“ (CPI 107).

Net dviejuose siužetuose minimas merginų grobimas. Jos savo sumanumo dėka arba nusižudydamos netenka užkariautojams. Populiariame padavime, įeinančiame net į Karelijos istorijos chrestomatijas, iš Prionežjės rajono apie Devičjės salos Onegos ežere vardo atsiradimą taip pasakojama: „Šį vardą ji [sala] gavo lietuvių antpuolių metu.

Priešų minia, apiplėšusi gretimus kaimus ir sučiupusi vieną merginą, surišo ją valtyje ir išplaukė švęsti į minėtą salą.

Tuo metu, kai lietuviai atsidavė puotai, jų belaisvė, supdama valtį, nuplukdė ją nuo salos. Lietuviai į tai nekreipė dėmesio, galvodami, jog jų aukai išsigelbėti neįmanoma; tuo tarpu valtį atvarė prie kranto ir mergina išsigelbėjo. Nežinia, kas paskui atsitiko su triukšminga

minia; tik pasakoja, kad saloje tarsi esą lobiai, kadaise užkasti lietuvių" (CPI 108). Panašiai sekama ir apie Merginų (Dėvičjės) kalną — apvalų kurganą netoli Pudožo (Pudožo raj.) ant Vodlos upės (CPI 119).

Tokiems pasakojimams pagrindą davė iširusios Lžedmitrijaus II kariuomenės — lenkų dalinių ir kazokų savivaliavimai. Karelijos istorijoje sakoma, kad šios algininkų armijos būriai 1608 m. pasklido po visą šalį, „naikindami miestus ir kaimus, plėsdami ir mušdami neginamus gyventojus“³⁰. Savaiame suprantama, toks kareivių elgesys sukėlė didžiulę gyventojų neapykantą. Kaip rodo istoriniai šaltiniai, 1611 m. rudenį prasidėjo valstiečių kova Novgorodo žemėje, 1613 m. į kovą stojo Andomo, Šalio, Pudožo gyventojai, vadovaujami vaivados Bogdano Čiulkovo. Užonegio valstiečiai būrėsi į partizanų būrius³¹.

Padavimuose ta kova parodoma palyginti įvairiai: valstiečiai tiesiogiai kovoja su įsibrovėliais ar atsikrato jais gudrumu. Antai padavime „Ponai užpuola Semčezerą“ (CPI 107) ponai suriša turtingą valstietį Kūriką ir nueina lėbauti. Tas išsilaisvina ir iššaudo visus: „Palaidojo juos už kaimo, 50 sieksnių nuo varpinės. <...> Įvykio paminklu liko vienintelis kryžius, stovįs lauke“.

Kovoje su priešais valstiečiai rodo tikrus didvyriškumo pavyzdžius. Padavime „Ponai Rusioje ir Liadinuose“ (CPI 121) valstietis užpuolikus paklaidina, nors ir pats žūva nuo priešų rankos, kitame — perveždamas valtimi lietuvius per Sūnos upę netoli Kivačiaus krioklio, valtinkas paleidžia juos į patį krioklį („Kivačius ir lietuviai“ — CPI 109). Panašiai pasielgia ir Koika, kurio žmoną nužudė ponai („Ponai ir Koika“ — CPI 128). Už organizuotą lietuvių dalinio sunaikinimą valstiečiai iš caro net gauna atleidimą nuo visų mokesčių („Baltieji valstiečiai“ — CPI 111).

Per daugelį padavimų eina motyvas apie šventovės išniekinimą ir pelnytą atpildą už tai. Šis motyvas, matyt, galutinai susiformavo veikiant krikščionybei, tačiau paveldėjo ir senesnius vaizdinius, kilusius dar slavų pagonybės laikais. Ypač tai pasakytina apie „stebuklingą atpildą“ priešams. Pirmuoju atveju, kai jie nusiaubia cerkvę, vienuolyną, tas atpildas tarsi pasiunčiamas iš

aukščiau, ir ponai, netekę proto, apanka, išsižudo ir pan. Padavime „Ponai užpuola Kižus“ (СП 103), kai priešai strélėmis peršovė cerkvėje Išganytojo ranką ir jį patį, tą akimirką „įvyko stebuklas: ponus apgaubė tamsa, tai yra jie apako: vietoj bejėgių žmonių ėmė pjauti vieni kitus ir visi krito vietoje... Išsipjovusių ponų kraujas tekėjo per cerkvės slenkstį“. Kai kur net tiesiogiai nurodoma, jog maldos padėjo įvykti stebuklui: „Apie buvusią varpinę Karzikozere žmonės pasakoja, jog lietuvių ponai ne kartą bandė ją nusiaubti ir sudeginti, bet kiekvieną kartą, vos tik prisiartindavo prie jos, šventojo maldomis jie būdavo apakinami“ („Ponai užpuldinėja Semčezera“— СП 107). Kartais vien priartėjus prie cerkvės įvyksta panašus stebuklas (СП 112). Tačiau kartais stebuklas įvyksta ir be krikščioniškų realiųjų: priešai, dar nepriėję kaimo, susibara tarpusavy ir ant jų užslenka tamsa («пала на них темень») — jie papjauna vienas kitą („Ponai užpuola Pesčianojės kaimą“ — СП 116).

Šventovės nusiaubimo ir šventųjų relikvijų išniekinimo motyvas, taip pat ir stebuklingas atpildas (priešai apanka, išprotėję išžudo vieni kitus ir pan.) būdingas ir rusų istoriniams padavimams, paplitusiems ir toliau nuo karelių gyvenamų vietų. Nors N. Kriničnaja čia, kaip minėta, įžiūrėjo ir gilios senovės žmonių pasaulėžiūros elementų, vis dėlto neabejotina ir krikščionių bažnyčios įtaka. Matyt, teisi V. Sokolova, tvirtindama, jog šiems motyvams formotis įtakos turėjo viduramžių literatūra, kurioje už tokius nusikaltimus visuomet susilaukiama pelnyto stebuklingo atpildo³².

Kadangi padavimai paprastai pretenduoja į tikroviškumą, tai ir atskirų vietovių ar jų pakitimų atsiradimas dažnai aiškinamas kaip priešų veiklos arba priešų ir vietinių gyventojų kontakto rezultatas. N. Kriničnajos išskirtas motyvas — įvykių „paminklų“ palikimas, būdingas daugeliui nagrinėjamo ciklo padavimų. Tai nuskendusi prie akmens valtis, kuria plaukė *ponai*, — „ji dar ir dabar giedrą dieną matosi per vandenį“ (СП 104), sankasa, kai birus smėlis užbėrė lenkų išsikastą griovį ir juos pačius (СП 105), kapas ar grupė kapų, kuriuose randama daiktų (СП 107, 112) arba pinigų (СП 119; moteris kasė griovį

„ir iškasė monetų, tokių paplokščių,— kaip žuvies žvynai, tarsi žvynai — lenkiškų monetų“,— CII 122), vietų vardai, kur atsitiko koks nors įvykis (Dėvičjės sala, Dėvičjės kalnas — CII 108, 119), buvo priešų stovykla (CII 127) ar vėliau persikėlę įsikūrė išsislapstę vietiniai žmonės (CII 143). Šemeničiuose esąs „lietuvių kapas“, apie kurį žmonės pasakoje, kad čia karelai ir rusai sunaikinę būrį lietuvių, kurie, apiplėšę Svirio vienuolyną, traukė į Ojatį³³. Vienur kitur, kur paprastai aukščiausiojo valia įvyksta stebuklas, ir „paminklo“ atsiradimas siejamas jau su krikščionybės suformuotais vaizdiniais (pvz., tokiu būdu parenkama vieta naujos bažnyčios statybai padavime apie Kižų užpuolimą — CII 103).

Savotiška „paminklo“ palikimo versija — pačių priešų asimiliacija su vietiniais gyventojais. Šis motyvas nėra dažnas, be to, jis susipina su kitais, būdingais padavimams apie ponus-senbuvius, kitaip tariant, kūriniams apie naujakurių susidūrimą su senbuviais (žr. paaikškinimus CII 394, c. 210; 405, c. 211). Ryškiausiai tame padavimų cikle šis motyvas aptinkamas Medvežjegorsko raj. (Karelijos ATSR) užrašytame padavime „Vestuvių akmuo“ (CII 104). Jame sekama, kaip lenkai Onegos ežeru plaukė į Kižus plėsti kaimų:

„Valtis užkliuvo už po vandeniui buvusio akmens ir apvirto. Užpuolikai sulipo ant dugno ir paprašė pagalbos. Juos išgelbėjo, nuginklavo, apgyvendino įvairiuose Užonegio kaimuose, sutuokė su rusų moterimis. Jų vadeivą norėjo užmušti, bet pagailėjo merginos — ji jau laukė kūdikio. Kai juos atvežė ant kranto, visi verkė, meldė pasigailėti, rodė į savo vadeivą. O jis stovėjo tylėdamas, neprašė pasigailėti, nuleidęs akis ir apkabinęs žmoną. Kai jau galutinai buvo beišsisprendžias jo likimas, staiga užsistojo mergina ir paklausė, kurgi jai dabar dėtis ir kaip ji toliau gyvens su betėviu vaiku. Ir jos tėvai ėmė prašyti, kad jo neužmuštų. Juos sutuokė ir apgyvendino Kosmozere, kažkokiam kaime. Paskui jų anūkas Ržanovskis Senoje Gūboje tapo šventiku.

O du visiškai nemokėjo rusiškai, tik verkė ir šaukė: „Pan! Pan!“ Juos užrašė „Panovai“ ir vieną apgyvendino Koselgos, kitą Voinavolskos kaime“.

Šitokiu atveju reikalinga kruopšti istorinė analizė, kadangi tautų asimiliacija galėjo būti ir tikra. Pvz., Penzos gubernijoje užrašyta rusų padavimų, kuriuose teigiama, esą kai kuriose apylinkėse senovėje gyvenę lietuviai³⁴.

Tokiu būdu padavimų grupė apie *ponus* ir, konkrečiai, ciklas apie kovas su išorės priešais įprasmino lenkų—lietuvių antpuolius XVII a. pradžioje finougrų tautų gyventose teritorijose. V. Pimenovas pastebėjo, kad, tiriant *ponų* ciklo tipologines ypatybes ir jo arealą, galima daryti išvadą, kad tie padavimai taip pat susiję su vepšų—karelių ir galbūt marių kultūrinėmis tradicijomis. Nemažos reikšmės įrodymu šito naudai laikytina ir tai, kad padavimai apie *ponus* liaudies sąmonėje glaudžiausiai siejami su tam tikrais archeologiniais paminklais, dažniausiai — buvusios Oloneco gubernijos ribose — su paladogio tipo kurganų pavidalo kapinynais³⁵. Tai aiškiai parodo tradicijų kryžiuimąsi, naujų faktų folklorizavimą pagal tam tikrus nusistovėjusius modelius. Tie patys motyvai aptinkami ir padavimuose tiek apie lenkų—lietuvių kariuomenės būrių, tiek apie švedų savivaliavimą. N. Kričnajos žodžiais, jie ne tik panašūs, bet tiesiog identiški. Tik gal viena tam tikra diferenciacija yra kiek ryškesnė: kovos su lenkų—lietuvių daliniais daugiau atsispindi rusų, o su švedais — karelių padavimuose.

Tas faktas, galimas daiktas, aiškintinas tuo, kad švedų antpuolius pirmieji patirdavo kareliai, o lenkų—lietuvių — rusai³⁶.

Kaip liaudies sąmonėje transformuojasi istorinė medžiaga, yra aiškiai parodžiusi V. Sokolova, aptardama XIX a. viduryje užrašytus padavimus Viaro v., Velikolucko a. Juose pasakojama, jog žmonėms ramybės neduodavę husarai, kurie nukirpdavę merginoms ir boboms kasas, kalmykai, o labiausiai *litva*, kuri „būktai mažus vaikučius suspausdavo tarp suolų ir kepė ant keptuvių, o suaugusius kapojo...“ Autorė daro išvadą, kad toks tvirtinimas, jog *litva* kepusi mažus vaikučius ant keptuvių, rodo, kad realūs priešai jau asocijuojasi su neigiamais pasakų personažais³⁷.

Ponų, o kartais ir *litvos* terminai randami ir padavimų cikle apie lobius, pvz., „Ponai ir lobiai prie Vytegos“

(CPI 71), „Pono Koikos lobis“ (CPI 77). Pirmajame pasakojama, kaip Kudamo kaime (Vologdos sritis, Vytegros raj.) gyvenęs vyriausias ponas ir galėjęs matyti net 70 savo lobių. Didžiausią (kelias sidabro statines) buvo nuleidę į Vytegros upę priešais Tagažmos žiotis. Su šiuo siejasi N. Kriničnajos nepaskelbtas, tik priede anotuotas padavimas „Lobių surašymas *litvos* laikais“ (CPI 341, c. 205—206), turįs istorinių liudijimų apie plačiai paplitusį lobių ieškojimą Rusijoje.

Antrajame padavime užsimenama apie lenkų žiaurumus ir jų paslėptus pinigus ežero saloje: „Pačiame Vygo ežero viduryje yra sala, vadinama Gorodovojumi. <...> Čia gyveno liachai, vertęsi plėšimais po apylinkes, o jų buveinė ir buvo minėtoji sala, aptverta statinių tvora ir vadinusis piliaviete. <...> Čia po didžiuliu akmeniu užkasti lenkų pinigai“ (CPI 77). Abiejuose padavimuose archaiški motyvai susipina su vėlesniais. Tyrinėtojai mano, kad nors *ponai* tapatinami su lenkais, motyvas, kai lobius slepia krašto senbuviai („čiudai“, „ponai“), yra archaiškas, kaip ir pati nepaprasta lobio vieta — po „šventu“ medžiu, akmeniu, vandenyje (CPI c. 175). Tokie lobiai paprastai paslepiami ar užkasami amžinai, kad niekas nepasinaudotų. Todėl išryškėja sakralinė lobių reikšmė, žinoma daugelio tautų padavimuose ir tikėjimuose. (Antai N. Kriničnaja padavimo „Ponai ir lobiai“ (CPI 347) komentare nurodo pateikėjo nuomonę, jog lobio monetas „saugo laimei“ (CPI c. 206).

Turtų slėpimas, plaukiąs iš senbuvių kontaktų su ateiviais, yra ir padavimuose apie čiudus. Antai viename pasakojama, kaip čiudai, matydami neišvengsią mirties nuo plėšikų, susirinkę į vieną vietą, išsikasę didžiulę keturkampę duobę, į ją sunesę savo brangenybes, o virš kampuose įkastų stulpų uždėję stogą. Kai išvydo besiantinančius plėšikus, pakirto stulpus ir pasilaidojo patys kartu su brangenybėmis, kurių po to niekas nesurado („Čiudų pasilaidojimas ir jų brangenybės“—CPI 53). Nors čia neminimi nei *ponai*, nei *litva*, tačiau savęs pasilaidojimo motyvas yra bendras su kai kuriais kovų su išorės priešais ciklo padavimais. Istorikai mano, kad šie padavimai siejasi su kolektyviniais „čiudų“ kapinynais, kurie pri-

minė į duobę suleistų rąstų statinį su mediniais perden-
gimais³⁸ (plg. padavimą „Čiudų stovykla ir lobis“— CII
60).

Tarp čiudų ciklo padavimų esti gana keistas siužetas
„Čiudai ir *litva* Valdijeve“ (CII 54), kuriame Lietuva vaiz-
duojama kaip burtininkų ir kerėtojų kraštas. Tipologiniu
požiūriu jis susisieja su senovės graikų mitais apie Trojos
karo kilmę. Padavime pasakojama, kad sykį susirgo čiudų
vado mylima žmona. Jis pakvietė burtininkus ir šie be-
mat ją išgydė. Vadas leido jiems prašyti visko, ko tik
jie norėtų. Vienas paprašė „leisti atimti gyvam vyrui
žmoną, tikrą gražuolę“. Vadas leido, tačiau įžeistas vyras
išėjo iš namų ir prisiekė atkeršyti: „Kurį laiką pagyvenęs
Lietuvoje ir išmokęs visokių burtų ir kerų, įžeistas vyras
susirinko plėšikų gaują ir nuvedė į savo kraštą, tikėda-
masis atkeršyti savo įžeidėjui“. Apie plėšikus Valdijevo
gyventojai sužino pavėluotai ir pasislepia arti — kas apy-
nyne, kas miške. Išaiškinę burtininkų darytų burtų pras-
mę, plėšikai juos suranda ir išžudo. Matyt, ir šiame kūrini-
nyje, turinčiame archaiškų epinės kūrybos bruožų, *litva*
netapatinama su konkrečia šalimi, o tik kaip priešiškas,
abstraktus, nepažįstamas kraštas, kuriame burtų ir kerų
yra daugiau ir stipresnių negu čia pat, savo šaly (plg.
kad ir „Kalevalos“ Pohjolos ir jos gyventojų priešini-
masis Kalevalai). Tiesa, pvz., V. Pimenovas kelionės į
Lietuvą motyvą laiko svetimu, nebūdingu tiems padavi-
mams³⁹.

Kai kurių atgarsių su XVII a. pradžios įvykiais turi
padavimai apie Rahtą Ragnozeriškį, gyvuoją nedideliame
pietinės Karelijos (karelai liudikai ir vepsai) plote ir ži-
nomi karelams ir rusams. Be to, dar užrašyta ir bylinų
apie jį, nors, Vladimiro Propo nuomone, jos „nepriklauso
epui, o yra tik vietinis padavimas, sueiliuotas bylinos
forma“⁴⁰. Tai kaimo stipruolio Rahto (*Rahkojės, Rahko*)
susidūrimas su *ponais* („plėšikais“). Antai kūrinyje „Ko-
dėl kaimas vadinasi Ragnozeru“ (CII 89) pasakojama apie
stipruolį, kuris už imtynes Maskvoje gavo iš caro dovanų
Ragnozero ežerą. Jis ten apsigyveno, vedė, susilaukė vai-
kų. „Ir staiga nežinia iš kur atsirado keturiasdešimt vy-
rų, kažkokių ponų, tiesiog plėšikų. Na ir vienas vyresny-

sis, tos gaujos atamanas, susimylėjo su jo pačia. Ta labai gudri, ėmė vyro klausinėti, kada jis būna nestiprus. Ilgai jis nieko nesakė, bet negalėjo atsisipirti. Sako: „Štai kai nuėjęs išsiperiu pirty, tada esu silpnas“. Žmona tai pasako ponų vadui, ir jis suriša po pirties Rahtą. Bet tas, sūnaus padedamas, išsilaisvina ir išžudo visus atėjūnus. Kaip rodo tyrinėjimai, čia yra buitinis, herojinis ir herojinis—buitinis momentai (CPI c. 177) ir turi kitą santykį su padavimais apie išorės priešus. K. Čistovo nuomone, ne kova su *ponais* pagimdė šį padavimą, o, atvirkščiai, senų laikų gentinis padavimas apie genties atsiradimą ar senbuvius asimiliavo vėlesnių laikų — XVII a. faktus⁴¹. Tuo labiau kad herojaus jėgos praradimas išsimaudžius pirtyje, pergulėjęs naktį su žmona, priklauso mitologiniam arsenalui.

Šio veikėjo ryšį su karelių poetizuotu herojumi—protėviu parodo ir istoriniai duomenys. Seniausiam suomių raštijos paminkle — Mikaelio Agrikolos versto į suomių kalbą psalmyno (1551) eiliuotoje prakalboje, kurioje minimos įvairios paladogio karelių apeigos ir dievai, šalia herojų—dievų Veiniamioineno, Ilmarineno rašoma: „*Rachkoi cuun mustaxi iacoi*“ (Rahkojus mėnesį tamsuma apdengė)⁴². Taigi šio padavimo transformacija yra kur kas sudėtingesnė, giliau paliečianti epinės poezijos tradicijas.

Kaip matyti, Šiaurės Rusijos tautų — karelių ir rusų padavimuose ryškiai užfiksuoti XVII a. pradžios arba „maištų laiko“ įvykiai, kai Lžedmitrijaus II armijos likučiai niokojo to krašto miestus ir kaimus. Ir terminai *litva*, *ponai* neabejotinai turi ryšio su šiais įvykiais. Viena tik reikalauja papildomų tyrinėjimų — kodėl daugeliu atvejų priešų pavadinimas nusakomas šio krašto poetinėje liaudies kūryboje apibendrintu žodžiu *litva*?

Nagrinėtieji padavimai — jau praeities poetinis atkūrimas, turįs kai kurių savitumų, būdingų folklorinei tradicijai: karelių padavimuose vaizdavimas artimesnis epinei tradicijai, labiau apibendrintas, o rusų — detalesnis, aprašomasis, net kiek istoriškesnis. Padavimų motyvai nėra lokaliniai, o daugeliu atvejų priklauso bendram rusų ar net tarptautiniam motyvų arsenalui. Todėl, sakysim,

N. Kriničnaja visai pagrįstai teigia, kad padavimų motyvai „vietiniai“ tik pagal vartojimą, bet „tarptautiniai“ pagal kilmę. Juos pagimdė panašios kultūrinės istorinės ar socialinės sąlygos, ir tik specifinės kūrinuose vaizduojamų įvykių ypatybės suteikia tų motyvų konkretizavimui originalią spalvą (CII c.15). Prie to dar pridurta, jog bendrų tipologinių bruožų suteikia ir panaši daugeliui tautų istorinių įvykių folklorizacijos tradicija, ypač tokiais konkrečiais atvejais, kaip kova su išorės priešais.

Kai kurių tipologinių panašumų su nagrinėtaisiais galima rasti ir lietuvių liaudies padavimuose. Ir lietuvių padavimuose priešai — švedai (prancūzai, totoriai) — vaizduojami žiaurūs. Jie kankina žmones, žudo vaikus (B. Kerbelytės kataloge net 27 variantai)⁴³. Priešai pasižymi klasta: išvilioja iš slėptuvių žmones, sakydami, kad jau nėra kareivių ir paskui išžudo⁴⁴. Parodomas ir žmonių kerštas: moterys verdančiu vandeniu nušutina švedus (prancūzus), gyventojai išžudo nuo pulko atsilikusius kareivius⁴⁵, o švedams keliantis per upę, atidaro malūno užtvanką ir juos paskandina⁴⁶. Populiarus padavimas, kaip žmonės gudrumu nugali priešus: užsidariusiems pilikalnio urvuose ar pilyje švedams lietuviai (rusai) palaidžia prie švedų arklių žirgą, apraišiotą meškų kailiais (raudonomis skaromis). Kai švedai pasirodo, žmonės juos išžudo⁴⁷. Artimai susiję ir padavimų motyvai apie pilikalniuose priešų paslėptus ir užkeiktus ar nuskandintus lobius. Tose vietose paprastai vaidenasi⁴⁸. O juk ir Šiaurės Rusijos padavimai apie *ponų* lobius irgi gana paslaptingi: ant jų naktį dega žvakelė (CII 75) ar apskritai ugnis (CII 76), lobį iš upės ištrauks tas, kas permes kirvį į kitą krantą (CII 76) ir pan.

Šiandien sunku tiksliai pasakyti, ar *ponų* šventimo tradicija pas vepsus Sekminių savaitės ketvirtadienį ar vadinamąją Kisieliaus dieną siejasi su protėvių kultu ar su vėlesniais mūsų nagrinėtais įvykiais, tačiau viena aišku, kad kai kurie tokie „paminklai“, apipinti padavimų, žmonių sąmonėje buvo ir garbintinos vietos. Antai viename XIX a. pab. šaltinyje rašoma: „<...> Lodeinopolsko apskrityje, Rokse, tą dieną [per Sekmines] mini

ponus, t. y. maištų metu užmuštus lenkus. Jų garbei verda kisielių, kurį ir valgo giraitėje prie varpinės. Vienais metais praleido tą šventę, čia žinomą *Kisieliaus dienos* vardu, ir neužderėjo avižos; tai buvo priskirta *ponų* kerštui“⁴⁹.

Specialiai šį klausimą tyrinėjęs F. Oinas mano, kad tai sietina su žmonių požiūriu į nesava mirtimi mirusius žmones arba kitatikius, kurie gali išsaukti gyviesiems nelaimės⁵⁰. Panašūs tikėjimai žinomi ir Lietuvoje. Antai J. Balys rašė, kad buvo tikima, jog kiekvienas nenatūralia mirtimi miręs žmogus turi vaidentis ir kenkti gyviesiems⁵¹. Tai paliudija ir sakmės, pvz., „Nežinomas brolis“, „Pakaitalas“, „Balti vyrai“, „Sukaustyti kaliniai“ ir kt.⁵² Tad nepriklausomai nuo to, ar paminint *ponus* vepsų tradicijoje turėta galvoje senbuviai — krašto aborigenai, ar XVII a. pradžioje žuvę lenkų — lietuvių kariuomenės kareiviai, tačiau pats paprotys siejamas su tokių numirėlių pagerbimu, prisigerinimu jiems. Galimas daiktas, kad iš šitokio tikėjimo, kad mirę kitatikiai yra burtininkai, kilęs ir aukščiau minėto padavimo motyvas, kai *ponų* įžeistasis gyventojas vyko į Lietuvą mokytis burtų ir kerų.

Karelių, vepsų ir šiaurės rusų folklore susiformavęs *litvos* ir *ponų* paveikslas, kaip matėme, yra folklorizuotas XVII a. pradžios įvykių vaizdas. Jo detalesniam patikslinimui trūksta istorinių darbų. Tačiau viena aišku, kad to meto gyventojams Lietuva ir Lenkija buvo viena valstybė, ir, antra, matyt, šiaurinių kraštų žmonėms iš tradicijos geriau buvo žinoma Lietuva negu Lenkija. Todėl ir tautosakoje gana ryškiai užfiksuotas šis terminas, kaip pastebėjo V. Sokolova, apibendrinta pietvakarinių priešų prasme.

Padavimų siužetų ne tik tipologinis, bet ir genetinis bendrumas karelių ir Šiaurės Rusijos folklore, jų gyvavimas ne tik karelių, bet ir rusų kalbomis, rodo, jog asimiliacijos procesai, prasidėję XII—XIII a. tose žemėse tebevyko ir toliau, ir kad folkloras, pasisemdamas kiekvienoje tautoje specifinių meninės išraiškos formų, buvo tas bendras tiltas, suponavęs panašų požiūrį į išorės priešus padavimuose ir palaikęs tautų kultūrinius mainus.

XVI a. vidurio ir pabaigos Suomijos istorija susijusi su Lietuvos—Lenkijos valstybės istorija. Tai vienintelis atvejas, kai Jogailaičiai sprendė ne tik Suomijos, bet ir Švedijos likimą, kai pynėsi ir vėl narpliojosi Švedijos, Rusijos ir Lenkijos interesų mazgas dėl Pabaltijo ir dėl viešpatavimo Baltijos jūroje. Istoriniu politiniu aspektu tas labai sudėtingas laikotarpis plačiai analizuotas švedų, suomių, rusų, estų ir lenkų istorikų, nors, sakysim, Lietuvos ir Suomijos istorinių ir kultūrinių ryšių požiūriu dar yra daug nagrinėtinų dalykų, kuriuos bent nedidele dalimi ir bus mėginama nušviesti.

Viskas prasidėjo Švedijoje. Karalius Gustavas, Eriko sūnus, Vase, arba Vasa, giminės, istorijoje žinomas kaip *Gustavas Vaza* (1496—1560) buvo vedęs tris kartus. Su pirmąja žmona Katarina, gyvenusia labai trumpai, susilaukė sūnaus Eriko (1533—1577), su antrąja Margarita — penkių sūnų ir penkių dukterų, iš kurių istorijoje labiausiai žinomas vyriausiasis Jonas (Johan, suom. Juhana, 1537—1592), su trečiąja vaikų neturėjo. Po karaliaus mirties pagal Švedijos karalystės įstatymus sostą turėjo paveldėti vyriausias sūnus, t. y. Erikas, o kiti vaikai, aišku, tik berniukai, karaliais galėjo tapti tik pagal eilę, jei karaliaujantis mirtų, nepalikęs sūnaus. Kadangi Eriko likimas jau buvo išspręstas, senatvėje Gustavas Vaza mylimiausios žmonos vyriausiajam sūnui Jonui padovanojo didesniąją Suomijos dalį ir 1556 m. ją paskelbė kunigaikštyste.

Gavęs tokią dovaną, hercogas Jonas persikėlė gyventi į Abo (dabar Turku) miestą ir čia pasistatydino pilį. Pilies prabangai negailėjo lėšų nei karaliaus išdo⁵³. Šiaip jis buvo išsilavinęs, mėgo knygas ir pilyje įsteigė turtingą tiems laikams biblioteką. Joje buvo knygų lotynų, prancūzų, anglų, vokiečių, švedų ir suomių kalbomis. Iš antikos autorių minėtini Cicerono, Augustino, Aristotelio, Ovidijaus, Plutarcho, Demostenio veikalai⁵⁴. Kaip rodo istoriniai šaltiniai, be gimtosios švedų kalbos, Jonas laisvai kalbėjo lotyniškai, mokėjo vokiečių, anglų, italų

ir lenkų kalbas, suprato prancūziškai ir šiek tiek graikiškai⁵⁵.

Tapęs hercogu, Jonas iš karto ėmė siekti Suomijos savarankiškumo: pradėjo plėsti valdas, neatsiklausęs karaliaus spęsti politinius klausimus, netgi mokytis suomių kalbos. Pasakojama, kad Prancūzijos karaliui ir karalienei Elžbietai įsakęs rašyti laiškus suomiškai, nes tai esanti jo kunigaikštystės kalba (pagal 1658 m. žinią G. Rozenhano eilėraštyje)⁵⁶. Tai labai neramino Gustavą Vazą ir būsimąjį sosto paveldėtoją Eriką.

1556—1560 m. nusirito karų banga dėl Baltijos jūros, 1560 m. mirė Gustavas Vaza. Dabar Švedijos reikalus ginti turėjo imtis Erikas. 1561 m. Upsaloje buvo vainikuotas karaliumi *Eriku XIV* ir ėmėsi įgyvendinti Švedijos sumanymus Livonijoje, kurioje įkėlęs koją buvo ir jo brolis hercogas Jonas. Kadangi čia pynėsi dar ir Rusijos bei Lenkijos interesai, Švedijai buvo palankiau sudaryti sąjungą su Lenkija. Šiuo požiūriu Jonas daugiau rodė iniciatyvos, tačiau brolių santykiai dar tebebuvo palyginti neblogi.

Ir vis dėlto toli siekiantys Jono interesai Pabaltijo šalyse, noras išsikovoti Suomijos hercogystės nepriklausomybę⁵⁷, skatino hercogą ieškoti sąjungininkų, iš kurių pasirinko Lenkiją, juoba kad karaliaus dvare buvo netekėjusių Žygimanto Augusto seserų. Tokį pasirinkimą, matyt, iš vienos pusės, įkvėpė Jono sekretorius lenkas Ezechijas Gripfertas, kėlęs mintį vesti Lietuvos—Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto seserį Kotryną Jogailaitę (1525—1583), Žygimanto Senojo ir antrosios jo žmonos Bonos Sforcos jauniausiąją dukterį, savo jaunystę leidusią Krokuvoje, Varšuvoje ir Vilniuje. Tam pritarė Žygimantas Augustas, ir 1561 m. pabaigoje buvo gautas Kotrynos sutikimas tekėti už hercogo Jono, net dvylika metų jaunesnio už sužadėtinę, o karaliaus tarpininkas Liublino seniūnas Janas Tenčynskis (Tęczyński) 1561 m. vyko į Švediją pas Joną piršti karaliaus vardu^{57a}. Tiesa, Kotrynos Jogailaitės rankos siekė ir Rusijos caras Ivanas IV, netgi buvo ir tartasi dėl to. Ypač aktualu Ivanui IV tas klausimas tapo po to, kai Livonijos didysis magistras Gotardas Ketleris pasidavė Žygimantui Augus-

tui ir 1561 m. lapkričio 18 d. Vilniaus seime pasirašytas Livonijos prijungimo prie Lietuvos ir Lenkijos aktas. Vesdamas Kotryną, rusų caras tikėjosi gauti Livoniją (dešinėje Dauguvos pusėje) kaip jaunosios kraitį. Šioje situacijoje hercogo Jono kandidatūra, matyt, pasirodė tinkamesnė ir Ivanui Rūsčiamam buvo kietai atsakyta⁵⁸.

Tiesa, Kotryna Jonui nebuvo pirmoji meilė, tačiau pasirinkimą lėmė politiniai motyvai. Iki tol hercogas mylėjo Abo burmistro dukterį Kariną Hanuntiutiar (Kaarina Hannuntytär), kurios vaikai turėjo Gyllenhielm pavardes: sūnus Julius (1560—1580 ar 1581), dukterys — Sofija (mirė 1583), ištekėjusi už de la Gardžio, ir Lukrecija (mirė 1585 netekėjusi). Kai Jonas vedė Kotryną Jogailaitę, Kariną ištekino už savo tarno Klauso Antinpoikos (Klaus Antinpoika), gavusio stambią valdą Vykoje (Viika)⁵⁹.

Nors faktiškai vedybų klausimas jau buvo išspręstas, tačiau galutiniam susitarimui turėjo susitikti 1562 m. vasarą, ir, jei viskas bus sutarta, nieko nelaukiant kelti vestuves*. Todėl hercogas Jonas su didele palyda laivu, simboliškai pavadintu „Ursus Finlandicus“ („Suomijos lokys“), 1562 m. liepos 19 d. iš Turku išplaukė į Dancigą. Per savaitę pasiekė šį Lenkijos uostą ir čia išbuvo beveik du mėnesius, laukdamas atvykstančio savo brolio Magnuso (suom. Maunu), kuris ketino vesti Kotrynos seserį Oną (Aną). Tačiau hercogas Jonas brolio nesulaukė, nes šias piršlybas uždraudė Erikas XIV ir iš pusiaukelės laivą sugražino atgal į Švediją. Be to, atėjo griežtas grasiantis Eriko XIV laiškas Jonui, draudžias vesti Kotryną Jogailaitę. Šis taip susikrimto, jog buvo begrižtas atgal į Turku, tačiau grafas Trenčynskis ir Gripfertas vis dėlto įkalbėjo nelaužyti savo žodžio ir vesti Lenkijos karaliaus seserį, nors ji buvo ir gerokai vyresnė už hercogą — 37 metų⁶⁰.

Ta Jono graužatis buvo visiškai suprantama: Lenkijos karalius Žygimantas Augustas norėjo pirma išleisti sa-

---

* Reikia pasakyti, kad daugelyje senesnių ir naujesnių lenkiškų šaltinių ši data nurodoma neteisingai — kartais 1560, kartais 1561 metais.

vo vyresniąją seserį Oną, o tik paskui tekėti galėjo jaunesnioji Kotryna. Ir jis, atplaukęs į Dancigą, atsidūrė abipusiai nepalankioje situacijoje. Tačiau Ona išprašė karaliaus netrukdyti vestuvių, ir reikalai pajudėjo hercogo naudai⁶¹. Tad beliko baigti piršlybų sandėrį ir kelti vestuves.

Per Marienburgą ir Karaliaučių hercogas su svita, lydimi Žygimanto Augusto pasiuntinių, rudeniop atvyko į Vilnių. Tačiau galutinės derybos turėjo įvykti Kaune, kur ketino susitikti Jonas ir Žygimantas Augustas. Kaip rodo išlikęs pranešimas apie Žygimanto Augusto surengtą Suomijos kunigaikščio priėmimą Kaune („Relacya o przyjęciu Księcia Finlandzkiego przez Zygmunta Augusta w Kownie (1562 od 7 przez 16 wrzesnia“), svečiui rodyta ypatinga pagarba ir dėmesys. Lydimas Vilniaus vaivados, Malburgo vaivados Achacijaus Čėmos, J. Tenčynskio ir Gdansko kašteliono Kostkos, rugsėjo 7 d. išvyko iš Vilniaus. Pirmą naktį pernakvojo Vievyje (w Wyrwiu), o antrąją Žiezmaruose, rugsėjo 9 d. pasiekė Kauną; rugsėjo 13 d. Suomijos hercogas Jonas aplankė Žygimantą Augustą jo rezidencijoje, aptarė susidariusias sąlygas, apgailėstaudamas, kad brolis ne tik neatvyko į vestuves, bet neatsiuntė nė pasiuntinių, ir paprašė Kotrynos rankos. Viskas sėkmingai sutarta, rotušėje suvalgyti iškilmingi pietūs, kitą dieną apžiūrėtas Kaunas ir pilis. Išvykstant į Vilnių, karalius padovanojo žiedą su rubinu, o Jonas — su deimantu. Taip pat su nakvynėmis tose pačiose vietose, 120 juodų pašto arklių, su 12 sargybinių, 7 trimitininkais, būgnininku, pasiruošusiais tarnais grįžo į Vilnių ruošti vestuvėms⁶².

1562 m. spalio 4 d. Vilniuje įvyko puošnios Suomijos hercogo Jono ir Kotrynos Jogailaitės vestuvės (sutuokė vyskupas Valerijonas Protasevičius), kurioms, kaip rodo šaltiniai, negailėta nei prabangos, nei teatrališkumo. Jos truko aštuonias dienas. Visą laiką skambėjo muzika, vyko vokiečių turnyrai, lenktynės ir kitokios linksmybės, kurių metu žuvo žmonių ir daug žirgų⁶³. Jonas žmonai padovanojo Alandų salas (Ahvenmaa), Raumos miestą, Laitilos ir Lapių valsčius, o Žygimantui Augustui septynis Livonijos miestus ir per kelis metus pažadėjo pasko-

linti 120 tūkstančių talerių pilims Livonijoje statyti, nors valstybės išdas toli gražu nebuvo toks turtingas⁶⁴. Pastarasis žingsnis buvo baisiai drąsus, nè nepagalvojant apie pasekmes, kurios laukė jaunosios poros.

Vestuvių kėlimas Vilniuje, matyt, irgi buvo tam tikras Lietuvos feodalų diplomatinis žingsnis, stengiantis sušvelninti santykius su Švedija ir išvengti karo Livonijoje, nors tai „iš esmės nepagerino Lietuvos santykių su Švedija“, bet vis dėlto tuo tarpu išvengta didesnių karinių susirėmimų⁶⁵.

Suomijos hercogystės valdovui Jonui Lenkijoje ir Lietuvoje buvo parodytas didžiulis dėmesys ne tik įvairių iškilmių spalvingumu ir prabanga, bet ir ta proga sukurtais kūriniais. Jų žinomi bent keli, parašyti vokiečių ir lotynų kalbomis.

Suomių istorikas Gustavas Grotenfeltas šio šimtmečio pradžioje Upsalos universiteto bibliotekoje Palmiskioldo rinkinyje surado hercogo Jono pasveikinimą, kai jis pakeliui į Karaliaučių apsistojo Marienburge. Sveikinimas vokiečių kalba, pavadintas „*Zu Ehren dem Durchleuchtigen Hochgeborenen Fürsten und Herrn Johansen, des Königreichs Schweden Erbfürsten und Hertzogen zu Finland*“ („Šviesiausio ir kilmingiausio kunigaikščio ir pono Johano, Švedijos karalystės įpėdinio ir Suomijos hercogo, garbei“). Jo turinys kol kas nežinomas⁶⁶.

Kur kas daugiau žinoma apie du sveikinimus lotynų kalba, kuriuos parašė Gustavo Vazos rūmų poetas *Henrikas Moleras* (Henricus Mollerus Hesus, apie 1528—1567). Šis naujosios lotynų proginės renesanso poezijos kūrėjas buvo susijęs ir su karaliaus Gustavo Vazos dvaru, o gyvenimo pabaigoje įsikūrė Gdanske, kur dirbo antruoju gimnazijos sekretoriumi⁶⁷.

H. Molerą su Švedijos karaliaus sostu, matyt, siejo geri ryšiai, nors, remiantis naujausiais lenkų mokslininkų, ypač Bronislavo Nadolskio tyrinėjimais, negalima sutikti su Grotenfeltu, laikiusiu Molerą Jono dvaro poetu ir lydėjusiu hercogą į vestuvinę kelionę⁶⁸. Jis greičiausiai tik pasitiko hercogą Gdanske ir, kaip buvęs Jono tėvo Gustavo Vazos rūmų poetas ir jo vaikų mokytojas⁶⁹ bei apskritai būdamas proginės poezijos kūrėjas, jis ir pasky-

rė porą kūrinių šiems nepaprastiems įvykiams. Kad jis jautė pagarbą Švedijos karaliaus šeimai, rodo ir tai, kad Eriko IV vainikavimosi karaliumi proga taip pat buvo sukūręs ilgą sveikinamąjį eilėraštį, primindamas, kad tiems namams esąs sukūręs daug eilių („carmina multa dedi“): *„Sertum Musarum in illustrissimi ac potentissimi Principis ac Domini D. Erici, Suedorum, Gothorum et Vandalorum Regis, coronatione. Autore Henrico Mollero Hesso. Regiomonti Borussiae excudebat Johannes Daubmannus, Anno 1561“* („Mūzų vainikas, skirtas šviesiausiam ir galingiausiam princui ir viešpačiui Erikui, švedų, gotų ir vandalų karaliui, vainikavimo proga. Parašė Henrikas Moleras iš Hesijos. Prūsijos Karaliaučiuje išspausdino Johanas Daubmanas, 1561 metais“). Sveikinime poetas džiaugiasi, kad karaliumi tapo jo auklėtinis, iš kurio jis gaudavęs dovanų. Eilės parašytos nekasdieniškai, pakiliai, susietos su mitologija⁷⁰. Kartu jos tarsi patikslina H. Molero veiklą Gustavo Vazos dvare.

Po metų eilėmis pagarbą atidavė Eriko XIV broliui Jonui, atvykusiam prašyti Kotrynos Jogailaitės rankos. Vienas 34 psl. eilėraštis skirtas Jono įžengimui į Gdanską, pavadintas elegija: *„Elegia de adventu in Prussiam et civitatem Dantiscum Serenissimi ac Illustrissimi Principis Domini, Domini Johannis, Ducis Finlandiae, Regnorumque Sveciae, Gothiae, Vandaliaeque haeredis. Adiecta sunt et alia quaedam in honorem Regiae apud Svedos Familiae. Autore Henrico Mollero Hesso. Regiomonti Borussiae excudebat Joannes Daubmannus. Anno 1562“* („Elegija apie atvykimą į Prūsiją ir Gdansko miestą prakilniausio ir šviesiausio valdovo princo, viešpaties Jono, Suomijos valdovo ir Švedijos, gotų ir vandalų karalystės įpėdinio. Visa kita pridedama karalystės ir šeimos narių Švedijoje garbei. Parašė Henrikas Moleras iš Hesijos. Prūsijos Karaliaučiuje išspausdino Johanas Daubmanas. 1562 metais“)⁷¹. Antrasis eilėraštis yra dar ilgesnis — 40 psl., susidedąs beveik iš 1000 eilučių. Jo pavadinime lygiagrečiai parašyti Suomijos ir Lenkijos herbų pavadinimai:

„Aulaeum Gratiarum.

Ursus Finlandicus

Aquila Polonica

In honorem illustrissimorum. . . Dominorum. . .

D. Sigismundi Augusti, Regis Poloniae. . . D. Johannis, Ducis Finlandiae, etc. D. Catharinae etc.

haeredis. Henricus Mollerus Hesus, Regiomonti Borussiae, J. Daubmann, [1562]" („Gracijų menė / Suomijos lokys. / Lenkijos erelis. / Šviesiausiųjų valdovų. . . Žygimanto Augusto, Lenkijos karaliaus. . . Jono, Suomijos valdovo ir t. t., Kotrynos ir t. t. įpėdinių garbei. Henrikas Moleras iš Hesijos, Prūsijos Karaliaučiuje, J. Daubmanas“). Jis skirtas pasveikinti karališkąją porą vestuvių proga.

Abu sveikinimus surado suomių istorikas K. Grotenfeltas Stokholmo karališkojoje bibliotekoje ir publikacijoje 1903 m. išdėstė turinį, parašymo aplinkybes bei kitokius samprotavimus⁷². Juos abu nurodė esant Upsalos universiteto bibliotekoje J. Trypučka⁷³, o antrąjį esant Lenkijos MA Gdansko bibliotekoje paminėjo B. Nadolskis⁷⁴. Tačiau plačiau tie sveikinimai tebėra neanalizuoti. Mūsų atveju bus pasinaudota K. Grotenfelto publikacija, juoba kad tuose sunkiai prieinamuose unikumuose daug kur minimas Lietuvos vardas, aprašomi įvykiai, vykę Vilniuje.

Pirmasis eilėraštis pradedamas išsamiau, pakiliai piešiamu Jono kelionės į Dancigą vaizdu: liepos 26 d. (taip reikėtų suprasti savotišką laiko nusakymą: „Ut sacer illustri mensis vexisset ab ortis / Supra tersenos Junius octo dies“), naktims pradėjus ilgėti, pasimatė daug laivų, skriejančių Suomijos jūra šiaurės vėjo išpūstomis burėmis („Carbasa Finnonicum sunt multa volare per aequor, / Et Boreae tumidos pandere visa sinus“). Pasitikdami atplaukiantį hercogą, pasveikinę patrankų kanonada ir žodžiais:

*Tun' Dux ille duces qui vincare dicitur omnes
Virtute, ingenio, pectore, Marte, toga? <...>
„Finonici salve Dux generose soli“.*

(Ar esi tas kunigaikštis, apie kurį sakoma, kad įveikęs visas dorybes — protu, dvasia, noro ir taikos darbais? — Būk sveikas, aukščiausias Suomijos kunigaikšti.)

Prie miesto kunigaikštis perkeliamas į išpuoštą valtį, nuo saulės spindulių ir lietaus apsaugotą purpuro spalvos medžiaga. Laivo priešakyje plaikstėsi baltos vėliavos su jo prakilnybės herbais: trikampe karūna, per tris upes drąsiai žengiančiu tauriuoju elniu, didingu lokiu, mosikuojančiu dviem aštriais kardais, ant kurių spindi trys žvaigždės, dailia strėle pervertu puošniu šalmu ir t. t.

Toliau poetas vaizduoja Jono įžengimą į miestą. Priešakyje ėję keturi purpuru ir auksu spindi jaunikaičiai, po jų dešimt sargybinių. Kunigaikščio tarnai ėję iš visų pusių, o tarp jų matėsi kilmingiausieji dvariškiai: trys kilmingi grafai, trys garbingi valstybės vyrai — lenkų garbė Trenčino grafas, švedas Sturė ir iš Alpių atvykęs Arcas (Arcius). Miestas buvęs išpuoštas, o rotušės bokštas, gabių rankų išstatytas, kilęs ligi žvaigždžių. Jame triūbos grojusios saldžią melodiją, kol garbingasis kunigaikštis ėjęs per aikštę ir gatvėmis ligi savo buveinės (hospitium). O kai prisiartinęs prie jos, sugaudusi įvairiabalės muzika, pasveikinęs burmistras ir trys rinktiniai rotušės vyrai. Atvykę ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto pasiuntiniai, vadovaujami Akatijaus Zemiano ir Jono Kostkos (Costca). Rūmuose daug dienų tęsusių šventė, kurios grožio esą neįmanoma aprašyti. Vakaraus prieš užmiegant būrys dainininkų dar linksminusios kunigaikštį.

Eilėraščio pabaigoje Moleras pridėjo kelias eilutes Švedijos karališkajai šeimai — velioniui Gustavui Vazai, jo sūnams ir dukterims pagerbti („Sequuntur alia quaedam in honorem Regiae apud Svedos familiae scripta“). Tai paremia Molero ryšį su Švedijos karaliaus dvaru, o kita vertus, aprašydamas Jono sutikimo iškilmingumą ir parodytą jam didžią pagarbą, galimas daiktas, norėjo sušildyti brolio Eriko XIV širdį, įgyti jo palankumą. Mat tos vedybos ne visai atitiko Švedijos interesus ir jau niaukėsi padangė virš Suomijos hercogo galvos. Taigi Molero panegirinis eilėraštis — elegija galėjo būti ne tik Jono pasveikinimas, bet ir platesnius tikslus turėjęs kūrinys.

Tyrinėtojai atkreipia dėmesį į madingą tiems laikams datos įpynimą tokių panegirinių eilėraščių žodžiuose. Ir šioje elegijoje poetas užšifravo Jono gimimo datą:

*Annus nativitatis D. Johannis Finlandiae ducis <...>
Flinnonlae PrInCeps VegetUs, sCeptrIque Iohannes
SVECorUM Consors, GostaVI nasCIUR haeres. (=1537)⁷⁵*

Antrasis eilėraštis („Ex Gymnasio Republicae Dantisca-nae“), vestuvinis pasveikinimas, sukurtas Gdanske, kur Moleras dirbo rektoriumi, ir likęs vienas, kai hercogas Jonas išvyko į Vilnių, apmąstė įvykio didingumą. Todėl kūrinys paremtas ne pačiais vestuvių išgyvenimais, ne matytais vaizdais, o užplūdusiomis mintimis apie jas. Šitai autorius iš karto primena pačioje eilėraščio pradžioje. Likęs vienas toli nuo vestuvių iškilnių, išėjęs spalio trečiosios rytą prie jūros, kur Veikslio (=Vyslos) bangos ritasi į Kodano (=Aistmarių) įlanką ir brangiausias gintaras spindėdamas pažyra ant smėlėto kranto, plakamo sūrių Suomijos jūros bangų, kur puošnus karūnuotas kunigaikščio Jono laivas dar tebeisisupa ant bangų; jam kilęs noras dainuoti apie iškilmingas vestuves.

Besvajodamas poetas išvysta Venerą, kuri jam ima kalbėti, kad jau trečias mėnuo, kai čia regime skaisčių kunigaikščio veidą. Čia jis atvyko ne kaip į Paryžių pasigrobtį moterų, o atvirai prašyti, kad viena moteris tekėtų už jo. Per pasiuntinius, kurių tarpe buvęs ir kunigaikštis Radvila, Žygimantas pasveikinęs atvykusius ir pažadėjęs už jo išleisti savo seserį. Paskui karališkoji palyda nulydėjusi Joną į vestuves ant Vilijos (=Neries) kranto („regiaque ad Viliae ripas vexilla secutus“). Karitės ir deivės iš didžiai brangių siūlų darančios du gražius herbus, kuriuos išsiuvinėsiančios brangakmeniais ir auksu ir įteiksiančios kunigaikščiui,— viename karūnuotas erelis vaizduos Lenkijos valstybę, o kitame pasviręs didžiulis lokys — Suomijos kunigaikštystę.

Toliau karitės dainuoja ilgą vestuvinį sveikinimą, iškeldamos Suomijos kunigaikštystės stiprumą: tam, kas ką nors pikto galvoja apie Suomijos kunigaikštystę, teparodo ginkluotasis lokys, jog šitai neliks be atpildo, tetrenkia ir tepasiunčia myriop,— Suomijos Lokys neturi delnų, kuriais galėtų sutriuškinti priešą, bet jis laiko žaibuojantį kardą, kuris nukerta galvą. Šiais retoriškais žodžiais poetas grįžta prie konkrečių įvykių — prie Suomi-

jos, kartu ir Švedijos, karo su Rusija (Maskva), ir jau detalizuoja, kur Suomijos Lokys turėtų parodyti savo jėgą. O Joną sveikina kaip Suomijos kunigaikštį ir kilmingą tėvą („Salve Finnoniae Dux et pater inclyte gentis“), laukdamas atsako į kvietimą kovoti. Tuo pačiu tikslu Moleras ilga retorine kalba kreipiasi ir į Žygimantą Augustą, primindamas, jog kovoje prieš Maskvą Lenkijos erelis, Lietuvos raitelis ir Suomijos Lokys turį sujungti savo jėgas („Auxilio Litvanus eques fulgentibus armis, Finnonisque suis unguibus Ursus erit“). Eilėraščių baigia linkėdamas jaunavedžiams laimės ir kviesdamas Lenkijos karalių į artimą sąjungą.

Skelbdamas šį Molero eilėraščių, K. Grotenfeltas teisingai iškėlė tą faktą, jog kūrinyje sveikinimo forma pirmiausia reiškiamos mintys, kurios rūpi dvariškiams hercogo Jono ir Kotrynos Jogailaitės vestuvių metu — tai sąjunga su Lenkija kovoje su Rusija dėl Livonijos ir Suomijos kunigaikštystės autonomijos⁷⁶. Nors, sakysim, B. Nadolskio nuomone, erelio ir lokio koncepcija esanti neįdomi ir neoriginali⁷⁷, vis dėlto ji atspindėjo poetinę kalba politinę situaciją ir siekimus.

Pažymėtinas dar vienas dalykas. H. Moleras tiek eilėraščio pavadinime, tiek ir pačiame eilėraštyje Suomijos herbu laiko Šiaurės Suomijos (dabar Satakuntos provincija) herbą — didžiulį lokį be karūnos („plika galva“), kai tuo tarpu oficialus Suomijos herbas buvo elnias. Net laivas, kuriuo atplaukė Jonas į vestuves, irgi vadinosi „Ursus Finlandicus“ — Suomijos lokys. Gal Jonas tokiu būdu norėjo Suomiją sugretinti su Lenkija (lokys be karūnos ir karūnuotas erelis), o gal būta ir kitų siekimų. Viena aišku, kad savo kunigaikštystėje ir vėliau Švedijos karalystėje (ko gero, ne be Kotrynos įtakos) pamėgdžiojo Lenkijos valstybinius simbolius ir titulus. Antai istorikas Einaras Juva rašo, jog „Suomijos kunigaikštystė iš išorės atrodo sudaryta pagal Lietuvą“ (t. y. Lietuvos—Lenkijos valstybę) — atsižvelgta į atskiras šalies valdas (herbų įvairovė), net kunigaikščio karūna XVI a. 8-ajame dešimtmetyje buvusi „tokia pat, kaip ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio karūna“⁷⁸. O 1587 m. rugpjūčio 19 d. Zigmanto III ir Jono III sutartyje panašiai išdėstyti ir titulu-

lai: „Sigismundus tertius, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lituaniae etc. <...> Serenissimus dominus Johannes tertius, Dei gratia Suecorum rex, magnus dux Finlandiae etc.”⁷⁹

H. Molero biografo, lenkų mokslininko B. Nadolskio nuomone, pastarasis eilėraštis yra vos ne silpniausias visoje jo kūryboje⁸⁰. Ne visai aiški ir eilėraščio parašymo data: K. Grotenfeltas jį datuoja 1562 m., o J. Trypučka ir B. Nadolskis — 1563 m. Tačiau frazė, kad „jau trečias mėnuo, kai čia regime skaištų kunigaikščio veidą“ ir kad poetas eina pasivaikščioti spalio trečiosios dienos rytą prie jūros, kur tebestovi karūnuotas kunigaikščio Jono laivas, leidžia spėti buvus parašytą 1562 m.

Be šių dviejų stambių eilėraščių, žinomas dar vienas eiliuotas vestuvinis sveikinimas, išspausdintas Karaliaučiuje 1562 m.: *Epithalamion in honorem nuptiarum solemnium, Vilnae celebratum... D. Johannis, Ducis Finlandiae primi... ac Dominae Elisabethae... Regis Poloniae Sigismundi filiae. Scriptum a M. Casparo Schutz Isleviensi*⁸¹. Jo autoriumi, matyt, yra istorikas ir poetas Kasperas Šiutcas (Schütz, 1530—1594), Karaliaučiaus universiteto auklėtinis. Pradžioje kaip poetas jis buvo pasiekęs didelio garso, Karaliaučiaus universitete buvo gavęs poezijos katedrą ir 1562—1565 m. dėstė poeziją. Paskui persikėlė į Gdanską ir dirbo miesto sekretoriumi. Šiaip jis daugiau žinomas kaip Prūsijos istorijos tyrinėtojas⁸². Tikriausiai, kai hercogas Jonas, vykdamas į Vilnių, sustojo Karaliaučiuje, Šiutcas, kaip poetas ir poezijos dėstytojas, ir pasveikino šiomis eilėmis. Eilėraščio turinys menkas, tik detaliam išvardijami buvę Švedijos ir Lenkijos karaliai, tarsi simboliškai tarp jų įkurdinant ir Joną.

Tokia gausi ir literatūrinė pagarba hercogui Jonui rodo ne vien Renesanso išugdytą madą poetiniu žodžiu išaukštinti gerbiamus svečius, bet ir kur kas gilesnius siekius, puoselėtus Lenkijos valdovų suartėjant su Švedija.

Po vestuvių Jonas dar kurį laiką pasiliko Lietuvoje, laukdamas patogesnio momento grįžti į Suomiją. Plaukti jūra buvo nesaugu tiek dėl brolio Eriko XIV neapykan-

tos, tiek ir dėl caro Ivano IV, pasiryžusio atkeršyti Lenkijai ir hercogui Jonui, rūstybės. Todėl nutarė vykti žemės keliu per Rygą, Piarnu, Taliną ir iš ten plaukti į savo rezidenciją Abo mieste.

Kelionė buvo nepaprastai sunki. Jau pirmąją nakvynės naktį Verkiuose nežinomomis aplinkybėmis buvo nužudytas virėjas, o dar sunkesni išbandymai laukė Rygoje ir Piarnu. Buvo net pakliuvęs į rusų nelaisvę, bet Taline pabėgo ir 1562 m. šv. Andrejaus dieną (lapkričio 30) sėdo į laivą ir laimingai sugrįžo į Abo pilį, kurioje apsigyveno kartu su Kotryna. Ji nieko nelaukdama ėmėsi pertvarkyti aplinką pagal lenkų—italų stilių, kitaip tariant, pagal Vakarų Europos renesanso tradicijas⁸³.

Jono laukė ir Eriko XIV rūstybė. Jei iš pradžių pastarasis bent pakentė brolio vedybas, tai sužinojęs, kad Jonas Lenkijos karaliui padovanojo didžiulę sumą pinigų ir valdų Livonijoje, visiškai supyko. Matydamas nepaveiksiąs brolio, ir taip turėjusio didesnę autoritetą ne tik Suomijoje, bet ir Švedijoje, ir jo siekimų tapti nepriklausomu nuo Švedijos karaliaus, Erikas XIV 1564 m. rugpjūtyje su kariuomene užėmė Abo pilį ir Joną su žmona įkalino Švedijoje: Joną Gripsholmo, o Kotryną Vaksholmo tvirtovėse. Tačiau, kai pastaroji nesutiko palikti vyro, juos abu kalino Gripsholmo tvirtovėje, vadinamajame hercogo Karlo kambaryje. Kalėjime jiems gimė du vaikai: duktė Izabelė (1564—1566) ir sūnus Zigmantas (1567—1632), vėliau tapęs Lenkijos ir Švedijos karaliumi⁸⁴. Po metų jie susilaukė dar vienos dukters Onos (Anna), kuriai buvo lemta ilgiau gyventi (1568—1625), bet mirė netekėjusi Lenkijos Prūsijoje. Kadangi ji buvo protestantė, tai popiežius net buvo užgynęs iškilmingai ją palaidoti⁸⁵.

Tačiau neilgai truko valdymo laisvė Erikui XIV. Jau ir taip buvęs silpnavalis ir keistuolis, 1576 m. susirgo sunkia psichine liga, ir Švedijos reikalai smarkiai pablogėjo. Priepuolių metu jis ne tik nepajėgė tvarkyti valstybės reikalų, bet ir susidorodavo su savo pavaldiniais. Be to, jį baugino, kad kalėjime sėdįs brolis Jonas, kuris dabar neabejotinai galėjo susilaukti Valstybės tarybos paramos, gali išeiti laisvėn ir tapti karaliumi. Erikas net

įkalbinėjo Kotryną skirtis su vyru, žadėdamas leisti jai laisvai grįžti į Lenkiją, bet ji nesutiko. Nenurimo ir caras Ivanas IV, dabar įkalbinėjęs Eriką XIV atiduoti brolienę jam už žmoną. Jis žadėjo ne tik politinių nuolaidų Švedijai, bet ir grasinęs karu (1567 m. lapkričio 11 d. laiške Zofijai Jogailaitei Kotrynos tarnaitė neužauga Dosička (Karlica Dosieczka) rašė, jog Ivanas IV sakęs, „jei tu jos neatsiūsi, tada paskelbsiu tokį ilgą karą, kol Maskvoje neliks nė vieno vaikino“⁸⁶). Kai Kotryna jokiū būdu nesutiko, Erikas XIV buvo nutaręs jėga susidoroti su abiem kaliniais. Iš Onos Jogailaitės laiškų, rašytų 1568 m. sausio 21 d. seseriai Zofijai Jogailaitei ir kitai seseriai Jadvygai, Brandenburgo markgrafienei, žinoma, jog karalius buvo pasiuntęs kelias dešimtis savo knechtų, kad tie nužudytų Joną su sūnumi ir tarnais, o Kotryną atiduotų carui, kurio pasiuntiniai — trys šimtai žirgų — buvo atvykę į Stokholmą pasiimti kalinės⁸⁷. Tačiau nežinia dėl ko knechtai, neprijoję dviejų mylių ligi pilies, grįžo atgal, neįvykdę nuosprendžio, o Erikas XIV, pagautas „kvailystės desperacijos“ (taip poelgį apibūdino Kotryna 1567 m. lapkričio 11 d. laiške seseriai Zofijai⁸⁸), 1567 m. spalio 4 d. paleido Joną su Kotryna ir sūneliu bei tarnais iš tvirtovės.

Jogailaičių tarpusavio korespondencijoje pažymima, kad pats Erikas XIV nuolankiai maldavęs brolio ir jo žmonos atleidimo, kartu žadėdamas atiduoti ir karaliaus karūną. Be to, jis įteikė Valstybės tarybos patvirtintas sąlygas, susidedančias iš 17 punktų, kuriomis atsisakė karaliavimo ir pageidavo gauti valdymui tam tikrą provinciją, kurią galėtų paveldėti jo sūnus. Be to, prašė, kad žmonai ir sūnui nebūtų daroma jokių skriaudų⁸⁹.

Reikia pasakyti, kad, primindamas globą žmonai, jis pagrįstai rūpinosi jos likimu, nes ji buvo kilusi iš prastuomenės. Mat Erikas XIV ilgai buvo nevedęs, ir 1567 m. visų didikų siaubui, netikėtai vedė paprasto riterio Magnuso jaunutę dukterį Kariną (1549 ar 1550—1612) ir tuoj pat vainikavo ją Švedijos karaliene.

Tačiau Erikas XIV savo pažadų nevykdė. Paleidęs brolių iš kalėjimo, jis ir toliau tebekaraliavo, o kai Jonas viename mūšyje su danais pasirodė sumaniu karvedžiu,

Erikas XIV buvo benoriš vėl su juo susidoroti. Bet čia Jonui pagalbon atėjo didikai ir brolis Karolis ir su sau palankia kariuomene 1568 m. nesunkiai nuvertė Eriką XIV ir vainikavosi Švedijos karaliumi Jonu III. Kartu Suomijai jis suteikė Didžiosios kunigaikštystės titulą.

Dabar, kai sostą jėga paėmė Jonas III, Eriko laukė sunki ir tragiška dalia. Kilnojamas iš kalėjimo į kalėjimą jis 1577 m. greičiausiai buvo nunuodytas⁹⁰.

Sunki dalia teko Eriko žmonai ir dviem vaikams: iki-santuokinei dukrai Sigridai (1566—1612) ir sūnui Gustavui (1568—1607). Ligi vyro mirties Karina buvo kalinama, o paskui perkelta į karaliaus dvarą Linksaloje (Suomijoje) kaip nuomininkė, kur ir baigė gyvenimą 1612 m. Jos palaikai 1867 m. perkelti į Turku katedrą ir iš juodo marmuro padarytas gražus sarkofagas.

Sigridos likimas buvo kiek palankesnis, o Gustavui Eriksonui buvo labai nelaimingas. Bijodamas konkurento į sostą, Jonas III 7 metų jį atėmė nuo motinos ir išsiuntė į Lenkiją. Eriksonas mokėsi Braunsbergo jėzuitų kolegijoje ir Vilniaus akademijoje⁹¹, tačiau grįžti į Švediją ir susitikti su motina Jonas III jo neleido. Tik po Jono III mirties, 1596 m. jie susitiko Taline po dvidešimties metų, bet jau negalėjo susikalbėti, nes vienas kito nesuprato. Vėliau jis išvyko į Rusiją, bet ir ten likimas nebuvo palankus, ir 1607 nedideliame Kašinino mieste (Tverės gub.) užbaigė savo vargingą gyvenimą Švedijos hercogas⁹².

Vedęs Kotryną, Jonas turėjo laviruoti tarp protestantų ir katalikų, nes žmona buvo labai aktyvi katalikė, energingai rūpinusis katalikybės platinimu Suomijoje ir Švedijoje. Tačiau protestantizmas tuose kraštuose turėjo labai stiprias šaknis, ir paversti juos katalikiškais nepavyko nei Jonui III, karaliavusiam ligi 1592 m., nei jo sūnui Zigmantui III, be Lenkijos sosto, valdžiusiam Švediją ir Suomiją po tėvo mirties (1592). Tačiau tai truko neilgai. Viena, kad sunku buvo valdyti tas šalis, nepaisant suomių palankumo, ir, antra, tėvo brolis Karolis, didelis katalikybės priešas, buvo nepatenkintas Zigmantu III. Todėl 1605 m. jėga užėmė Švedijos sostą ir vainikavosi karaliumi Karoliu IX (1550—1611). Jis taip pat apkarpė

Suomijos teises ir atėmė Didžiosios kunigaikštystės titulą. Taip baigėsi Lietuvos—Lenkijos valdovų pastangos išplėsti įtakos sferą Skandinavijos kraštuose, laikotarpis, kupinas dramų ir tragikos.

Sudėtinga, netgi sukrečianti karaliaus Jono III ir jo žmonos Kotrynos Jogailaitės gyvenimo istorija, žiaurūs brolių santykiai kovoje dėl sosto, pagaliau Kotrynos ištikimybė vyrui pačiomis sunkiausiomis sąlygomis, įkvėpė ne vieną rašytoją. Abiejų brolių gyvenimas tam tikru požiūriu artimas viduramžių literatūroje vaizduojamų personažų gyvenimui, kupinam sunkių išmėginimų ir šviesiausių akimirkų.

Pirmiausia minėtina tų įvykių liudininko istoriko ir Varmės vyskupo Martino Kromerio (1512—1589), kartu su vyskupu Hozijumi rėmusio Kotrynos pastangas platinti katalikybę Švedijoje, anoniminė knygelė, paskelbta kaip liaudies pasakojimas „Tikra istorija apie liūdną Suomijos kunigaikščio Jono ir lenkų karalaitės Kotrynos meilę“ („*Historya prawdziwa o przygodzie żalosej księżęcia Finlandzkiego Jana i królowny polskiej Katarzyny*“), išleista Krokuvoje 1570 ir 1571 m.⁹³ Ši istorija, tyrinėtojų nuomone, turi didelę vertę, nes paremta autentiška medžiaga, detaliai išdėstyta žmogaus, savo akimis mačiusio psichiškai nesveiko Švedijos karaliaus Eriko XIV keistenybes ir gerai žinojusio Jono ir Kotrynos vargus, kuriuos teko patirti iš brolio. Liaudyje knygelė irgi turėjo savo gerbėjų, kaip ir kita panaši sentimentalė lektūra apie meilę ir ištikimybę.

Austrų poetė ir dramaturgė Johana Franul fon Vaisenturm (Franul von Weissenthurm, 1773—1845) sukūrė dramą, kuri, pavadinta „Marija Švedijos karalienė ir Lenkų karalaitė Kotryna“ („*Marya Królowa szwedzka i Katarzyna królowna Polska*“), išversta ir perdirbta Ad. Dmuševskio, buvo išleista Varšuvoje 1819 (1822) m. Ji buvusi statyta ne tik Lenkijoje, bet ir Vengrijoje, išversta Lajošo Košuto⁹⁴.

Garsus suomių poetas Einas Leinas (1878—1926) karaliaus Jono ir Kotrynos Jogailaitės meilę įamžino 1919 m. sukurtame lyrinių eilėraščių cikle „Karaliaus Jono ir Katerinos Jogailaitės dainos“ („*Juhana herttuan ja*

Catharina Jagellonica lauluja"). Ciklą sudaro 27 eilėraš-čiai, mažai beturį istoriškumo. Tai romantiški apmąstymai apie meilės didingumą, į kuriuos įpintos antikinės ir suomių mitologijos detalės. Užtai ir jų pavadinimai — „Inovatio“, „Ursus Finlandicus“, „Ultima Thule“, „Carmen rusticum“, „Vox intima“, „Serenata“, „Rondo“, „Canzone“ ir kt.—rodo kūrinių sąlygiškumą. Per dviejų istorinių asmenų — hercogo Jono ir Kotrynos Jogailaitės — vedybas, meilę, santykius su Švedijos karaliaus sostu poetas apmąsto bendražmogiškas problemas, išaukštindamas abu šiuos veikėjus. Eilėraščiuose Jonas — švedų feodolas ir politikas — vaizduojamas Suomijos patriotu.

Tos meilės elegijos atspindėjo ir paties poeto išgyvenimus — meilę suomių istoriko ir literato Juliaus Krono dukrai Aino Kallas, „gražiai kaip paveikslėlis“ moteriai, estų etnologo, paskui Estijos pasiuntinio Helsinkyje ir Londone Oskaro Kalaso žmonai, žymiai estų ir suomių poetei ir rašytojai.

Ši viduramžių feodalų istorija neužmiršta ir naujoje suomių literatūroje. Jono III ir Kotrynos Jogailaitės gyvenimo epizodus pavaizdavo Ursula Pohjolan-Pirhonen romane „Suomijos hercogas Jonas“ („Suomen herttua Juhana“, WSO: Juva, 1964), turinčiame patrauklią paant-raštę, nusakančią bendrą knygos pobūdį: „spalvinga mūsų istorijos asmenybė, kuri taip pat mokėjo ir mylėti“.

Romane apimamas Jono 1556—1568 m. gyvenimo laikotarpis, sunkiausias, tačiau literatūrinio požiūriu gana patrauklus ir intriguojantis. Autorė su istorikui būdingu kruopštumu surinko visas žinomas smulkmenas, įvedė daugumą kitų istorinių asmenų, vienokiu ar kitokiu būdu susijusių su Suomijos hercogo gyvenimu ir likimu, ir sukūrė gana spalvingą kūrinį, vis dėlto pirmiausia akcentuojantį ne politinį pagrindinio veikėjo Jono „žaidimą“ (jis savaime išryškėja iš pasirinktos partnerystės), o jautrią, bet kartu gal kiek ir avantiūristišką sielą.

Romanas prasideda jauno, gražaus protingo hercogo pasirodymu Turku mieste, kur jis dalyvauja įvairiose žaidynėse, suėjimuose, pavaldinius žavėdamas sportišku- mu, dailia išvaizda ir sugebėjimais. Jis čia išsižiūri miesto burmistro dukterį Kariną Hanunttiar (Hanu dukterį),

abu pamilsta vienas kitą, leidžia kartu laiką ir susilaukia įpėdinių. Tačiau nelemta tapti Karinai hercogo žmona: patarėjai jam perša Kotryną Jogailaitę, per kurią jis galėtų iškilti, tapti savarankiškas. Karina skaudama širdimi priima Jono pasiūlymą tekėti už jo tarno, tačiau ne jos valia spręsti savo likimą. Tolesni įvykiai perteikiami detalai, kaip ir buvo užfiksuoti įvairiose istorinėse kronikose: Jono kelionė į Gdanską, vestuvės su Kotryna Vilniuje, Eriko XIV kerštas ir jaunųjų įkalinimas, vargai ir laiminga pabaiga. Knygos gale Jonas su Kotryna jau laisvi, jausdami, jog tuoj tuoj taps Švedijos valdovais. Jonui atminty dar šmėsteli Karinos paveikslas, moters, už kurią niekas nemokėjo gražiau juoktis, tačiau dabar jis suspaudžia tvirčiau Kotrynos ranką ir žengia kartu, minios sveikinami.

Autorė ypač stengėsi išryškinti veikėjų draugiškumą, meilę ir tarpusavio pagarbą. Ypač akcentuojama Kotrynos ištikimybė ir atsidavimas Jonui, kai abu buvo uždaroti tvirtovėje ir kai galima buvo laukti pačių didžiausių netikėtumų, tarp jų ir mirties. Šiuo požiūriu atskiros vietos gal kiek ir dvelkia sentimentalumu, tačiau jos kartu teigia pačias kilniausias žmogaus dvasines vertybes. Kita vertus, viduramžių didikų turtai, jų politiniai interesai nustelbia žmoniškumą, daro neįautrius ne jų luomo žmonių skausmui ir likimui. Teisingai atskleistas charakterių daugiaplaniškumas ir patraukė skaitytojų dėmesį, nes ligi 1981 m. Suomijoje knyga susilaukė net keturių leidimų.

Karaliaus Eriko XIV gyvenimas irgi domino rašytojus. A. Strindbergas sukūrė dramą „Erikas XIV“, atskleidžiančią Švedijos karaliaus proto nuopuolį ir paties bei kitų jo pavaldinių gyvenimo tragizmą. Suomių rašytojas Mika Valtaris (1908—1980), daugelio istorinių romanų autorius, Eriko XIV meilę paprastai švedei mergaitei Karinai pavaizdavo romane „Karina — Maunaus duktė“ („Kaarina Maununtytär“, 1942). Kaip būdinga viduramžių romanams ir apysakoms, veiksmas pradedamas netikėtu turtingo didiko ir paprastos mergaitės susitikimu, kuris paskui išauga į meilę ir išlaiko didžiausius išmėginimus. Ir Erikas, susitikęs keturiolikametę mergaitę Kariną Stokholmo tur-

guje, ją pamilsta, paima į rūmus, išmoko ir galop, jau psichiškai susirgęs, ją veda ir vainikuoja Švedijos karaliene. Tik, deja, ta laime jai nelemta džiaugtis, nes brolis Jonas, paleistas iš kalėjimo, perims karalystės valdymą.

Autorius sukūrė sudėtingą Eriko paveikslą, kupiną didžiausių prieštaravimų: palaido gyvenimo mėgėjas ir santūrus, paklusnus Karinos globotojas, žiaurus su savo pavaldiniais bei broliu Jonu ir švelnus su Karina, klausęs jos patarimų. Knechto dukters Karinos paveikslas — šviešus ir kartu tragiškas. Ji nedaug ką gali pasirinkti, nes karaliaus valiai nepaprieštarausi. Ji myli Eriką tokį, koks jis yra, net ir tada, kai jo psichinė būklė tapo nepakenčiama. Šiuo požiūriu tyrinėtojai ižiūri nemažai panašumų su hercogo Jono ir Kotrynos Jogailaitės tarpusavio santykiais.

Remiantis M. Valtario knyga buvo pastatytas baletas: muzika Tauno Piulkianeno (Pylkkanen), choreografija Irjos Hagfors. Premjera įvyko 1962 sausio 17 d. švenčiant suomių baletu 40-metį. Pagrindinius vaidmenis atliko suomių baletu žvaigždės — Doris Lainė (Karina) ir Klausas Salinas (Erikas) ⁹⁵.

Tarp kitų šitą laikotarpį atspindinčių kūrinių minėtinas LTSR Valstybinio dailės muziejaus kolekcijose saugomas Nyderlandų tapytojo ir architekto, ilgus metus dirbusio Vilniuje, Petro Dankerso (Dankers, Dankorsing, 1583—1661) ant vario skardos aliejumi nutapytas Švedijos karaliaus Jono III portretas ^{95a}. Paminėtina, jog rašytojas Petras Dirgėla 1987 m. išleido romanų dilogijos „Joldijos jūra“ pirmąją knygą apie XVI a. antrosios pusės įvykius prieš Livonijos karą ir karo metu. Ten rasime pavaizduotas minimas asmenybes, Švedijos karaliaus dvaro santykius su Lietuvos—Lenkijos valstybės vadovais.

Tad Lietuvą ir Suomiją lietę XVI a. vidurio politiniai įvykiai paliko ryškų pėdsaką tiek anų laikų, tiek ir vėlesnėje literatūroje. Nors tuose kūriniuose Lietuva dažniausiai liko tarsi Lenkijos šešėlyje, vaizduota kaip jos dalis, kurioje sujungė savo gyvenimus Suomijos hercogas ir Kotryna Jogailaitė, tačiau vis dėlto tai yra bent kukli ir graži kultūrinių kontaktų dalelytė, kurios spalvingumo neslepia ir patys suomiai. Galimas daiktas, kad

Vilniaus, Kauno ir jų aplinkos vaizdai nėra tokie ryškūs, kaip, sakysim, Turku ar Stokholmo dar ir dėl to, kad nė vienas iš tų autorių nėra lankęsis Lietuvoje, nematęs jos gamtovaizdžio, pagaliau nesinaudojęs gana turtingais lenkų istoriniais šaltiniais. Bet, kita vertus, ne tai buvo svarbu rašytojams. Juos jaudino žmonių vidinės ir išorinės dramos, valdovų kilimai ir nuopuoliai, valdžios siekimo pagimdytas žiaurumas.

SUOMIŲ STUDENTAI VILNIUJE

Kadangi Kotryna Jogailaitė buvo didžiai religinga ir net vienu tarpu galvojusi netekėti, o tarnauti tik dievui, tai tapusi hercogo Jono žmona, o paskui Švedijos karalienė, visokiais būdais plėtė katalikybę Švedijoje ir Suomijoje. Tarp įvairių priemonių pirmiausia minėtini mokykliniai vaidinimai pusiau katalikiškame karaliaus dvare Turku mieste. Šio miesto katedros mokyklos jaunuoliai vaidino lotyniškas pjeses, sukurtas pagal biblinius siužetus. Tai buvo pirmosios švedų—suomių mokyklinio teatro užuomazgos Suomijoje, kurias ir toliau palaikė atitinkami karalių potvarkiai. Antai karalius Jonas III 1575 m. mokyklų potvarkiu (ordinatis) įsakė, kad jaunuoliai tarp kitų dalykų turį vaidinti tragedijas ir komedijas lotyniškai ir švediška. Nors vėliau, nuvertus Zigmantą III, katalikybė nustota platinti, tačiau krikščionybės palaikymui palikti mokykliniai vaidinimai, ir panašūs kaip ir 1575 m. reikalavimai buvo kartojami ir kitų karalių 1611 m. ir 1649 m. mokyklų potvarkiuose⁹⁶.

Antra Kotrynos veiklos sfera buvo katalikų dvasininkų ruošimas žemesnėse ir aukštesnėse seminarijose. Užtai Braunsbergo (dabar Branėvas, Lenkija) jėzuitų įsteigtoje popiežiškoje kolegijoje įsteigė fondaciją suomių ir švedų studentams, o mirdama (1583 m.) testamentu paskyrė 10 tūkstančių talerių, kad kasmet galėtų studijuoti penki iš Švedijos kilę studentai (Suomija įėjo į Švedijos sudėtį, todėl ji atskirai neišskirta)⁹⁷. Reikia pažymėti, kad ši žemesnioji seminarija darė didelę įtaką Rytų Europos

katalikybės istorijai 220 metų. Ji buvo internacionali: mokėsi įvairių Europos tautų dvasiškių, tarp jų ir lietuvių. Mūsų aptariamu laikotarpiu (1578—1598) seminarija buvo gana didelė — mokėsi daugiau kaip 1400 auklėtinių⁹⁸. Tokiu būdu Jono III bei Zigmanto III karaliavimo metu ir suomių bei švedų studentai galėjo siekti mokslo už savo šalies ribų ir tapti katalikybės platintojais protestantiškuose Skandinavijos kraštuose bei Livonijoje. Per tą seminariją jiems atsiverdavo kelias tolesnėms studijoms aukštesnėse kolegijose: Vilniaus, Olomouco (Čekijoje) universitetuose bei garsiojoje Romos Germanų kolegijoje (Collegium Germanicum). Suomių istorikas Kaukas Pyrinenas (Piirinen) nurodo, kad katalikybės stiprinimo Suomijoje laikotarpiu (1568—1605) tokiu keliu nuėjo per 20 suomių jaunuolių, tarp kurių du buvo protestantų vyskupų Jūsteno (Juusten) ir Sorolaineno vaikai⁹⁹.

Nepaisant tokių klajonių po Vakarų Europą, šis jaunimas išlaikydavo tautinį patriotizmą, meilę gimtajai kalbai ir, nors turėdavo palankią karjerai dirvą svetimuose kraštuose, dažnai grįždavo į savo šalį ar bent jau arčiau jos. Be to, tokioms patriotinėms insinuacijoms būta ir tam tikrų skatinimų. Antai Olomouco kolegijos auklėtiniui Olausui Sundergeltui (Olaus Sundergelteus, gim. 1551) popiežiaus patikėtinis šiaurės kraštams Antonijus Posevinis (Antonio Possevini) 1580 m. lapkričio 7 d. laiške siūlė parašyti suomių kalbos gramatiką, kad paskui į tą kalbą būtų galima išversti katalikišką katekizmą¹⁰⁰.

Kiek suomių studentų 1578—1600 m. studijavo Vilniaus akademijoje, kol kas neturima tikslių duomenų, nes tas klausimas ligi šiol specialiai netyrinėtas. Šiek tiek žinių galima rasti lenkų mokslininkų L. Piechniko ir J. Popliateko bei suomių ir švedų tyrinėtojų darbuose. Iš jų žinomi tokie suomiai, mokėsi Vilniuje: Joannes Brincius (Braunsbergo imatrikuliacijos knygoje Olaus), atvykęs į Vilnių 1584 m. balandžio 24 d.¹⁰¹, Haraldus Laurentii, atvykęs į Vilnių 1587 m.¹⁰², Josephus Jusola, įrašytas į aukštesnius kursus 1597 m.¹⁰³, Petrus Erici Petrosa, atvykęs į Vilnių 1594 m. rugpjūčio 5 d. į filosofijos kursą¹⁰⁴, Valentinus Thomae Lossius. Kai pastarasis 1589 m. sveikino karalių Zigmantą III, Josepis Mikola

teigia, jog sveikinęs šešių studijų draugų vardu¹⁰⁵. Vadinasi, tuo metu turėjo studijuoti dar penki suomiai. J. Popliatekas nurodo filosofiją studijavus Valentiną Zostaką (Valentinus Zostacus)¹⁰⁶. L. Piechnikas tvirtina, kad be suomių, studijavusių filosofiją, buvo ir studijavusių teologijos dalykus¹⁰⁷. Tačiau ir vienu, ir kitų tyrinėtojų duomenys kartais skiriasi, galimas daiktas, dėl to, kad imatrikuliacijos knygose kartais vietoj suomio (finlandus) įrašoma švedas (svecus). Antai J. Popliateko duomenimis, 1590 m. iš 35 alumnų 4 buvo švedai, 1 suomis, 6 estai¹⁰⁸, o 1592 m. tarp likusių 17 alumnų dar tebebuvo švedai Petrus Montanus ir Andreas Olai, studijavę kartu su Valentinu Tomu¹⁰⁹. Apskritai, tyrinėtojų nuomone, studijuoti tuo metu į Vakarų Europą suomių jaunuolių vyko labai daug, nors Vilniaus akademijoje, atrodo, buvo daugiau švedų, ir jie lankė be išimties humanistinių dalykų kursus¹¹⁰. Be to, jie turėjo ir vieną Vilniuje išaugusį profesorių — švedą Lauryną Bojerį (1563—1619), parašiusį stambią poemą apie J. K. Chodkevičiaus pergalę prie Kirholmo „Karoliomachija“ („Carolomachia qva felix victoria ope divina auspiciis serenissimi et poten: Sigismundi III. Poloniae et Sveciae Regis...“), išleistą 1606 m. Akademijos spaustuvėje studento Kristoforo Zavišos vardu¹¹¹. 1599—1600 m. Vilniaus kanauninku buvęs švedas Izaakas („Isaacus, Canonicus Vilmensis, Vilna, Suecus“) ¹¹².

Iš suomių studentų, studijavusių Vilniaus akademijoje, bene daugiausia susijęs su Lietuva *Valentinas Tomas Losijus* (Valentinus Thomae Lossius).

Valentino Tomo biografija mažai žinoma. Net jo pavardės yra kelios formos: Vilniaus kolegijos metrikose esą pažymėtas Valentinus Lissius¹¹³, o J. Mikola dar nurodo ir trečią formą Liscius¹¹⁴. Pastarasis mokslininkas spėja Valentiną kilus iš pasiturinčios šeimos. Aistringas katalikybės propaguotojas Skandinavijoje italų jėzuitas A. Posevinis 1580 m. liepos mėn. jį kartu su aštuoniais draugais iš Švedijos nugabeno į Braunsbergo popiežiškąją seminariją ir atidavė į žemiausią mokyklos klasę. Tada jamėjo 17-ti metai¹¹⁵. Po septynerių metų, 1587 m. pavasarį, kartu su Haraldu Laurentijum (Laurinpoika), pasiunčiamas į Vilniaus jėzuitų akademiją tirti „sąžinės

prieštaravimų". K. Leinbergas metrikų knygoje surado tokį įrašą: „Valentinus Thomae 20 junij 1580 Finlandus. Missus Vilnam 10 Martij 1587, unde postea profectus ad Regiam nunc aedituum agit Regis Poloniae“¹¹⁶. Vilniuje, matyt, studijavo dvejus metus ir 1589 m. vasarą persikėlė tęsti mokslo į Romos Germaniškąją kolegiją. 1591 m., išlaikęs visus egzaminus, liko dirbti Romoje. Tačiau, matyt, jį traukė šiaurė, ir su paties popiežiaus Klemenso VII rekomendaciniu laišku Zigmantui III 1593 m. atvyko į karaliaus dvarą ir tapo kapelionu (J. Popliatekas nurodo jį buvus zakristijonu¹¹⁷), kuriuo dar tebebuvo 1602 m.¹¹⁸

Valentinas Tomas jau Braunsberge atkreipė dėmesį mokėjimu eiliuoti lotynų kalba. Tad mirus Zigmanto III motinai karalienei Kotrynai 1583 m. rugsėjo 16 d., jis seminarijos vardu parašė ir pats perskaitė per laidotuves gedulingą eilėrašį „*Epicedia in obitum Serenissimae Principis ac Dinae D. Catharinae, Sigismundi Magni, olim Regis Polonorum filiae, Reginae Sueciae etc. A Studiosis filiae, Bonorum Artium adolescentibus in Collegio Brunsbergensi conscripta, et in funeribus iustis eiusdem Collegii nomine ipsi persolutis recitata*“^{119*}. Pati epitafija dar turi atskirą pavadinimą — „Po mirties karalienė gyvena“. Tais žodžiais poetas pabrėžia, kad mirtis negali įveikti pamaldumo ir geradarystės ir karalienė nebūsianti nugailėta, nors ir išmainiusi akių šviesą į amžiną naktį. „Visai ne,— užbaigia Valentinas Tomas,— greičiausiai tavo reikia laikyti nugailėtoja, o ne nugailėtąja, nes tavo mirtis — ne mirtis, o amžinas gyvenimas“:

Post mortem Regina Vivit

Valentini Thomae

HEV extincta cadis pietas, heu Suetica

virtus,

Heu genus et celso stirps generata loco.

---

* „Raudos mirus Šviesiausiajai kunigaikštienei ir Dieviškai valdovei Kotrynai, Zyгимanto Didžiojo, kadaise — lenkų karaliaus, dukteriai, Švedijos karalienei ir t. t. Braunsbergo kolegijos dailiųjų menų studiojų parašyta ir laidotuvėse kolegijos vardu pačių perskaityta“.

*Quo virtus cedis? pietasne occumbere
 fatis,
 Et mortis poteras improbitate premi?
 Ergo et in aeternam daudis tua lumina
 noctem
 Et saeva Principis [!] à nece victa
 cadis?
 Nequaquam; potius victrix, quam victa
 putanda es,
 Mors tua, non mors, sed vita perennis
 erit.
 Mortuus haud ille esse potest, quem
 suscipit ingens
 Post obitum aetherae molis opus ¹²⁰.*

Iš Braunsbergo laikų žinomi dar du Valentino Tomo eilėraščiai graikų kalba ¹²¹. Po šešerių metų jau Vilniuje suomių vardu sveikino patį karalių Zigmantą III lotynų ir suomių kalbomis.

Buvo įprasta eilėmis sveikinti aukštus valstybės ar bažnyčios pareigūnus leidžiamais tam tikrais sveikinimų rinkiniais. Kai Zigmantas III, vykdamas į Revelį (dab. Talinas) susitikti su savo tėvu, Švedijos karaliumi Jonu III, 1589 m. trumpam užsuko į Vilnių, jį sutiko su didžiausiomis iškilmėmis ir pompastika. Ypač Zigmanto išrinkimu Lenkijos karaliumi buvo suinteresuoti jėzuitai, nors atvirai rinkimuose jie ir nedalyvavo. Viena, jis buvo jų auklėtinis, antra, jo nerėmė Radvilos ir kiti didikai, norėję į sostą pasodinti arba Austrijos hercogą, arba Maskvos didįjį kunigaikštį Fiodorą. Todėl Zigmanto išrinkimą jėzuitai atšventė Lietuvos ir Lenkijos kolegijose, o atvykstantį į Vilnių sutiko itin iškilmingai. „<...> gatvėje, kuria jis turėjo įvažiuoti į Vilnių, pastatė triumfo vartus, iš kurių bokštų keturi angelai jį sveikino lotyniškomis eilėmis. Įvažiavus karaliui į pačius vartus, šeši berniukai kiekvienas savaip, šūkavo; vienas šaukė: „Daug metų Zigmantui!“, kitas — „Vivat karalius!“ ir t. t. Ant pačių vartų kabėjo įvairūs meniški piešiniai, vaizduojantys Jogailaičius, Lenkijos sričių herbus ir t. t. <...> Pabuvęs kelias dienas Vilniuje, jėzuitams suteikė audienciją, per kurią jie ir jų mokiniai sakė sveikinimus lotynų

kalba, lygindami jo išmintį su Saliamono išmintimi, didvyriškumą su Aleksandru ir priskirdami jam vienas dievas žino kokias savybes, kurių pats Zigmantas tikriausiai nesijautė turįs" ¹²². Kitą dieną po tos audiencijos karalius aplankęs kolegiją ir universitetą, kurio sienas jėzuitai buvo papuošę įvairiais eilėraščiais aukštojo svečio garbei lotynų, graikų, hebrajų, italų, ispanų, prancūzų, vokiečių, anglų, lenkų ir lietuvių kalbomis ¹²³. Tačiau buvo ir gausybė eiliuotų sveikinimų, kuriuos žodžiu sakė profesoriai ir studentai ¹²⁴.

Po to rektorius liepęs „išspausdinti visas profesorių ir mokinių sukurtas ir pasakytas kalbas bei eiliuotus sveikinimus trim atskirais leidiniais ir juos įteikė Zigmantui" ¹²⁵. XIX a. viduryje M. Balinskis sakėsi iš tų leidinių žinąs tik vieną ¹²⁶, tačiau kiek anksčiau už jį visus tris, tik jau kaip bibliografines retenybes, nurodė J. Lukaševičius ¹²⁷. Tuo tarpu lietuvių bibliografas Vaclovas Biržiška iš viso abejojo dėl tokių trijų leidinių buvimo ¹²⁸.

Tačiau kai ir dabar turime aiškiai paliudytą, jokių abejonių nekeliantį faktą, vis dėlto pagrįstai kyla klausimas, kodėl nutarta išleisti sveikinimus trimis leidiniais ir koks buvo jų turinys?

Į šį klausimą kol kas tegalima atsakyti tik spėliojimais, plaukiančiais iš ligi šiol turimų tyrinėjimų.

Pirmajame leidinyje sveikinimai išspausdinti devyniomis kalbomis — ne tik išmoktomis lotynų, graikų ir hebrajų, bet ir savo gimtosiomis ispanų, italų, prancūzų, vokiečių, lenkų ir lietuvių. Rinkinys vadinosi „*Gratulationes Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III... In optatissimo et felicissimo S. R. M. suae Vilnam adventu factae. Ab Acad. Vilnensi S. I. Vilnae...*“ * Jis, ir ypač jame esantis lietuviškas dvielis, jau susilaukė tyrinėtojų dėmesio (M. Biržiška, J. Lebedys, M. Ročka), juoba kad šis lietuviškas sveikinimas yra pirmasis lietuvių pasau-

---

* „Pasveikinimai Šviesiajam ir Galingajam kunigaikščiui Zigmantui III... jojo karališkosios didybės nepaprastai lauktojo ir džiaugsmingiausiojo apsilankymo Vilniuje metu [sukurti] Vilniaus Jėzaus draugijos akademijos“.

lietinės poezijos faktas 16 a. pabaigoje¹²⁹. Kur kas mažiau žinomas, bent Lietuvoje, antrasis gerokai mažesnės apimties sveikinimų rinkinys, turįs tokią pat pakilų ir skambų pavadinimą: „*Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III, regi Poloniae, Magnoque duci Lithuaniae... faelicissimum et optatissimum Vilnam ingressum gratulantur: nonnulli bonarum Artium studiosi adolescentes in Academia Vilnensi S. I.*“ * Šis rinkinėlis yra bibliografinė retenybė: išlikęs Lenkijoje Kurniko bibliotekoje¹³⁰ ir Upsalos universiteto bibliotekoje Švedijoje su užrašu ant konvoliuto nugarėlės: „*Carmina latina et graeca svecorum*“ (sign.: i: Cronst. 4:34). Konvoliute įrišti spaudiniai iš Braunsbergo, Olomouco ir Vilniaus. Iš čia leidinys užfiksuotas švedų bibliografijoje¹³¹, jo medžiaga skelbta suomių spaudoje¹³². Lietuvių spaudoje susilaukė nedaug dėmesio: nedetalizuodamas paminėjo M. Jučas¹³³ ir kiek plačiau jo medžiagą pagal K. Leinbergo publikaciją yra analizavęs J. Mikola¹³⁴. Tačiau jo visai nepaminėjo J. Trypučka, surinkęs gausią polonikos bibliografiją iš Upsalos bibliotekų¹³⁵.

Trečiasis sveikinimų rinkinys, bene tik pirmą kartą paminėtas J. Lukaševičiaus, yra dviejų studentų — Abrahamo Kževskio (Krzewski) ir Aleksandro Rajeckio sveikinimai, nes jie juos sakę atskirai¹³⁶. Jis didesnis už antrąjį, turi tokią pat ilgą antraštę: *Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III. Regi Poloniae, Magnoque Duci Lithuaniae ect. ect. faelicissimum et optatissimum Vilnam ingressum gratulantur: Abrahamus Krzewski et Alexander Raiecki, bonarum artium in Academia Vilnensi S. I. Studiosi. Vilnae, 1589.*** Rinkinys šiuo metu žinomas tik iš bibliografinių šaltinių¹³⁷.

---

* „Šviesiausiajam ir galingiausiajam kunigaikščiui Zigmantui III, Lenkijos karaliui, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui [ir t. t., ir t. t.]. [Jo] Laimingąjį ir nepaprastai lauktąjį atvykimą į Vilnių sveikina: kai kurie dailiųjų menų jauni studiozai Vilniaus Jėzaus draugijos akademijoje“.

** „Šviesiausiajam ir galingiausiajam kunigaikščiui Zigmantui III, Lenkijos karaliui ir didžiajam Lietuvos kunigaikščiui ir t. t., ir t. t. [Jo] laimingąjį ir nepaprastai lauktąjį atvykimą į Vilnių sveikina: Abraomas Kševskis ir Aleksandras Rajeckis, studijuojantys dailiuosius menus Vilniaus Jėzaus draugijos akademijoje, Vilniuje, 1589“.

Leidžiant ne vieną, o tris sveikinimų rinkinius, aišku norėta pasirodyti, pasipuikuoti. Tačiau, matyt, lėmė ir kiti, šiandien nežinomi dalykai. Galimas daiktas, daug kas paaiškėtų, jei, sakysim, būtų labiau išanalizuotas pirmojo rinkinio tekstų autorystės klausimas, jau žinomų autorių ryšiai su akademija bei karaliaus dvaru ir pan. J. Lukaševičius, XIX a. pirmojoje pusėje aprašęs pirmuosius du rinkinius, pažymėjo, kad karalių sveikinę šie asmenys: Mikalojus Pacas, Janas Komparskis, Jurgis Tiškevičius, Kšyštofas Veselovskis, Henrikas Gralevskis, Gžegožas Sviencickis, Andrėjus Olai, Sebastijanas Makovskis, Bartolomėjus Grochovskis, Stefanas Zborovskis, Valavičius¹³⁸. Tačiau jis nenurodė kelių tikrai žinomų studiojų skandinavų bei trečiojo rinkinio autorių. Kita vertus, jis labiau nedetalizavo, kas ką parašė ir kur paskelbė. Tad, jei pavyktų labiau konkretinti pirmojo rinkinio autorius, ko gero, taptų aiškesnis ir rektorius sumanymas sveikinimus paskelbti trimis dalimis.

Nesileidžiant į gilesnę pirmojo rinkinio autorių analizę (šiuo atveju kitas darbo tikslas), galima tik spėlioti dėl sveikinimų diferenciacijos ir tikslų.

Iš antraščių aišku, kad antrasis ir trečiasis rinkiniai yra studentų kūryba: ir viename, ir antrame beveik panašiai nurodoma, kad sveikina dailiųjų menų studiozai (2. „gratulantur: nonnulli bonarum Artium studiosi adolescentēs“; 3. „bonarum artium in Academia Vilnensi S. I. Studiosi“). O kadangi antrajame rinkinyje sudėtų kūrinių autoriais yra švedų studentai Petrus Montanus Vadsterensis, Arvidus Arvidi ir Andreas Olai bei suomis Valentinas Tomas, tad galima manyti, jog šis rinkinys bus skirtas Skandinavijos šalių atstovams, specialiai pabrėžiant Zigmanto III ryšį su tais kraštais, ypač Suomija ir Švedija. Mat Lenkijos karalius buvo Suomijos Didžiosios kunigaikštystės valdovas Jono III sūnus, gimęs ir augęs Abo mieste. Valentinas Tomas dar iš seniau su juo pasižino, tad toks sveikinimų išskyrimas visiškai pateisinamas.

Tuo tarpu pirmojo rinkinio klausimas lieka neaiškus. Kai kurie tyrinėtojai, pvz., P. Benderis, spėjo, kad rinkinio „*Gratulationes...*“ sveikinimų, tarp jų ir lietuviškų,

autoriai galėję būti Akademijos profesorai ¹³⁹, tuo tarpu M. Ročka neabejodamas tvirtino, kad tai studentų kūryba ¹⁴⁰ (tarp kitko, M. Ročkos nurodytas paties titulinio lapo aprašas gerokai skiriasi). J. Lebedys iš pradžių manė, kad rinkiny įdėto lietuviško hegzometro autoriumi galys būti Mikalojus Pacas ¹⁴¹, tačiau vėliau dėl to suabejojo ¹⁴². Ta pačia proga dar galima nurodyti literatūrinuose šaltiniuose paminėtą faktą, jog „tarp autorių eilių [tik neaišku kokių?], kurios išliko ligi mūsų laikų ir kurios buvo sakytos per mokyklos iškilmes, yra Jonas Sapiega“ ¹⁴³. Kadangi J. Lukaševičiaus pateiktame autorių sąrašė tēra bene tik du studentai — Henrikas Gralevskis ir Andreas Olai, bet pastarojo kūriniai įdėti į antrąjį rinkinį, peršasi išvada, kad pirmajame rinkiny išspausdinta buvusių akademijos auklėtinių, o gal ir profesorių kūryba. Tuo labiau kad ir antraštėje nėra nė žodžio apie studentus.

Atkreiptinas dėmesys ir į leidėją. Pirmuoju rinkiniu laikomas sveikinimų leidinys atspausdintas „Vilniuje šviesiojo kunigaikščio Mikalojaus Christoforo Radvilos spaustuvėje 1589“ („Vilnae, Typis Illustriss. Principis N. Chr. Radvili. .“), tuo tarpu antrasis — „Vilniaus Jėzaus draugijos akademijoje“ („... in Academiae Vilnensis Societatis Iesv. .“). Tačiau žinoma, kad Radvilos spaustuvė veikė ligi 1586 m., tuo tarpu vėliau buvo žymima „Academia“ arba „Societatis Jesu“ ¹⁴⁴. A. Kavecka-Gryčova bei Irena Petrauskienė mano, kad toks spaustuvės pažymėjimas turėjęs sustiprinti leidinio svarbą ¹⁴⁵. Taigi šio leidinio „susolidinimas“ gal irgi byloja apie sveikinimų autorių reikšmingumą ir gali padėti spręsti tolimesnius rinkinio genezės klausimus.

Antrajame rinkinyje sveikinimai išspausdinti lotynų, švedų ir suomių kalbomis. Sveikinimus Suomijos vardu lotynų ir suomių kalbomis parašė mūsų minėtas Valentinas Tomas, pažįstamas su karaliumi nuo Braunsbergo laikų. Ligi šiol tyrinėtojai neabejodami jam priskirdavo du sveikinimus — vieną lotynų ir vieną suomių kalba. Pirmasis „Suomija šviesiausiam karaliui“ („Finlandia ad serenissimum Regem. Valentini Thomae Finlandi“) turi nuorodą į autorių ir niekam nekelia abejonės. Nutylimas

būdavo po jo įdėtas kitas lotyniškas tekstas akademijos studentų vardu („*Studiosi Academiae Vilnensis se Regi Serenissimo commendant*“), kadangi jo autorius nenurodytas. Tačiau kai kurie tyrinėtojai (I. Koliynas) jį irgi priskiria Losijui dėl turinio panašumo su pirmuoju¹⁴⁶. Ir svarbiausias kūrinys — trečiasis suomiškas eilėraštis, kuris Valentinui Tomui suteikė vietą suomių literatūroje ir ne kartą minėtas literatūriniuose ir istoriniuose šaltiniuose, pradedant K. Leinbergo publikacija 1891 m.¹⁴⁷

Pirmajame sveikinime „*Aspicis eximios, o'Rex, Lituana triumphos...*“ autorius sako, kaip meilingai šlovindami Lietuva ir Vilnius pasitinka karalių, ir nuo savęs priduria, kad šis neužmirštų suomių (=mūsų), nes dar vaiku atėjęs į „mūsų kunigaikštystę“. Jis dažnai esąs suomių mintyse, o jo vardas — lūpose:

FINLANDIA AD SERENISSIMUM REGEM

Valentini Thomae Finlandi.

Aspicis eximios, o'Rex, Lituana triumphos

Quam tellus peragat, quam tibi fausta canat.

Ipsaque praecipue contendit Vilna, student'que,

Exornet Regem qua ratione suum.

Haudequidem inuideo: faxint pia numina caeli,

Vt tibi sit quobis gloria tanta solo.

Nec tamen interea capiant te obliuia nostri,

Noster dux siquidem, iam puer ortus eras.

Pulchrum, te stimulet potius, Finlandia nomen,

Multis quod linguis terra venusta sonat.

Inclyte, quam saepe o nostris, Rex, mentibus haeres,

Est'que frequens nostro nomen in ore tuum*.

(Suomis Valentinas Tomas. Suomija — šviesiausiam karaliui. <...> O karaliau, tu matai, kokį nepaprastą triumfą tau suteikia ir tave šlovina laiminga Lietuvos šalis. Ir labiausiai išsiskiria Vilnius, kuris stengiasi kokiu nors būdu išaukštinti savo karalių. O aš, žinoma, tau nepa-

---

* Originalo tekstai čia ir toliau pateikiami iš kopijos, gautos iš Upsalos universiteto bibliotekos. Autorius nuoširdžiai dėkoja „Vagos“ leidyklos redaktorei R. Jurgelėnaitei, padėjusiai išversti šį ir sekantį eilėraščius.

vydžiu,—teteikia tyrosios dangaus dvasios tau vienam tokią didelę šlovę. Bet ir tu tuo pat metu neužmiršk mūsų,—juk nuo pat gimimo, dar vaikas, mūsų vadu tapai. Dar labiau lai paskatins tave gražusis Suomijos vardas, nes daugybė kalbų žavingąją šlovina šali. Kaip dažnai, o garsusis karaliau, valdai tu mūsų mintis, tebūnie tad ir tavo vardas mūsų lūpose nuolat.)

Antrajame lotyniškame sveikinime, po kuriuo nėra Valentino Tomo pavardės, tačiau kurį mėginama jam priskirti, taip pat aukštinami Zigmantas III ir Jogaila, o mintis, kad „mus daugelis persekioja ir paikai mums grąsina tuščiom kalbom“, tarsi suartina šį bevardį eilėrašį su Valentino Tomo suomiškuoju eilėraščiu, kuriame taip pat užsimenama apie nepaklusnius.

STUDIOSI ACADEMIAE VILNENSIS
se Regi Serenissimo commendant.

*Doctae Lechiadis qui fuerat scholae
Autor primus, et acris studij parens;
Illum laude vehunt perpete posterī,
Aeteruumque vetant mori.*

*Claros Cracouiae quot peperit viros,
Luces Sarmatiae, magna Academia.
Quam se saepe solet (nec male) dicere
Urbi Cecropiae parem.*

*Hanc Iagello sacer condiderat suis,
Virtutesque suas inter, et hanc ferunt;
Muis praesidium quod foret vnicum, et
Quamuis ferret opem libens.*

*Quod Iagello dedit Lechiadis pater;
SIGismunde, dato tu Litauis quoque:
Contenta petimus voce, rogamus et
Vilnae res tege perditas.*

*Heu nos exagitant vt male plurimi.
Intentantque minas quisquiliae leues,
Nec segura sinunt oia ducere,
Gens insana hominum nimis.*

(Vilniaus akademijos studentai su pagarba lenkiasi šviešiausiam karaliui. Tačiau, kurs pirmasis suteikė lechiadams

mokyklą ir buvo tikslųjų mokslų tėvas, nuolat pagarbiai mini ainiai ir neleidžia [jiems] amžiams išnykti. Kiek garsių vyrų, Sarmatijos pažibų, išugdė didžioji Krokuvos akademija,—juk taip dažnai ją įprasta lyginti (ir visai teisėtai) su Atėnų miestu. Ją šventasis Jogaila įkūrė saviesiems,—ir tai minima tarp kitų jo dorybių,—idant ji būtų vienintelė mūzų buveinė ir visokeriopą naudą mialai teiktų. Tai, ką tėvas Jogaila davė lechiadams, duok, Zigmantai, lietuviams ir tu,—nuolankiai prašome ir maldaujame,—uždenk pašlijusius Vilniaus reikalus. Ak, kaip bjauriai mus daugelis persekioja ir paikai mums grasina tuščiom šnekom,—neleidžia nerūpestingai dykinėti;—labai jau neišmintinga žmonių giminė.)

Trečiasis, suomiškasis, Valentino Tomo eilėraštis „Suomiški ritmai Zigmanto III, šviesiausiojo Lenkijos karaliaus, atvykimui“ („Rhytmi Finlandici in adventum Sigismundi III. Serenissimi Regis Poloniae“) yra dvigubai ilgesnis už pirmąją lotyniškąją sveikinimą (26 eilutės), parašytas su didesniu polėkiu:

*Teruen meille Sigismunde tule,
 Nyn caicki cansa Vilnas lule,
 Iumala quin caicki hyuin loij,
 Kytetti olkoon ioka tånne toi.
 Sinua surest toiuoi, pāniuā ia öö,
 Ninquin iokainen tadistame möö.
 Meiden menon, tahdoisi sättä
 Onnelisen ia teruelisen loppun pättä
 Sillä ninquin auringo kirckas,
 Ios ei paista ia tege hänen uirckas.
 Maa hedelmens ei suingan kannä,
 Peltho, Nitty, ei mos mitäken anna.
 Peräti otta se halla paha,
 Ei loutä rooka, ioma, ei rahaa,
 Anna sis, sinun uirkas paista,
 Eripuraiset polge, ia anna häiden maista,
 Ettäs Iagellonnin sugust vlgos tulit,
 Sen caicki mailma kyllle kulit,
 Tege oikeust, ole hyuä, sārdha pakoij,
 Auita hyui, ellä otta rahoi.*

Samalamoto mos tāmā lauma
Ei kannā iih̄tān hyuā kauma,
Ios sine heille menede kauuas
Ia edt olet teruen, uahuas, ia rauhas,
Elakavvain, ia vvaldhas leuitā;
Vihamiehelles pelgo, ia sijnnis keuitā.

(Kaip sveikas Zigmantas pas mus atvyko — visi žmonės Vilniuje taip galvoja — kaip gerai Dievas viską surėdė; tegul bus atsidėkota tam, kuris čia jį atvežė. Dieną ir naktį tavimi pasitikėjau, ką kiekvienas iš mūsų paliudijame. Mūsų gyvenimo būdą norėtumei nustatyti, nuvesti ligi laimingos ir sveikos pabaigos, nes, kaip skaisti saulė jei nešviečia, tai ir savo pareigų neįvykdo. Žemė neduos savo vaisių, laukai, pievos taip pat bus tušti. Visą atims tas piktas šaltis — nebus maisto, gėrimo nė pinigų. Tad neškime tavo šviesą, trypk nepaklusniuosius ir leisk pajusti, kad esi kilęs iš Jogailaičių giminės, ką, tiesa, girdėjo visas pasaulis. Daryk teisingai, būk geras, naikink piktus, padėk geriems ir neimk pinigų. Tokiu būdu ir šitai bandai nenešk jokio piktumo, jei toli nuo jų eisi ir nebūsi sveikas, stiprus ir taikingas; gyvenk ilgai ir plėsk savo galią, priešui skleisk baimę ir palengvink savo nuodėmes) *.

Tyrinėtojai vieningai sutaria, kad tai seniausias pasaulietinio turinio eilėraštis suomių kalba¹⁴⁸, kad Valentinus Tomas buvo talentingas eiliuotojas¹⁴⁹ ir kad šis jo kūrinys yra kur kas geresnis už to laiko eiles, ypač vertinant gerą rimavimą¹⁵⁰. Čia pirmą kartą randami taisyklingi rimai: maa hedelmen ei suigan *kanna*, / Peltho, Nitty, ei mōs mitāken *anna*. Dauguma jų — tos pačios kalbos dalys, pvz., veiksmažodžiai: *tule: lule, loij: toi, tulit: kulit*, daiktavardžiai *paha: raha*, bet pasitaiko ir skirtingų kalbos dalių rimų — *ōō: mōō, paista: maista, hauas: rauhas*. Kadangi dar nebuvo susiformavusi literatūrinė suomių kalba, tad čia irgi pasitaiko tarmiškų

---

* Autorius nuoširdžiai dėkingas Suomių-ugrų draugijos moksliniam bendradarbiui Helsinkio universitete Marčiui Kahlai (Martti Kahla), padėjusiam išsiaiškinti nesuprantamas senosios suomių kalbos žodžių formas ir teisingai jas išversti.

žodžių ar jų formų, padedančių nustatyti net poeto kilimo vietą¹⁵¹.

Turinio požiūriu eilėraštis panegirinis, iškeliantis karaliaus didybę, jo atvykimo reikšmę. Tačiau yra kad ir nežymių politinių užuominų žodžiuose „eripuraiset polge“ (sutrypk neklusniuosis), kaip manoma, prašant karaliaus, kad valdingiau kovotų su protestantais¹⁵².

Taip Vilniaus akademijos auklėtinis savo kukliu indėliu padėjo pamatus suomių pasaulietinei poezijai, kurios formavimosi metas, prasidėjęs eiliuotomis pratarmėmis suomių raštijos pradininko Mikaelio Agrikolos knygoje ir Jakobo Fino (Jako Suomalaineno) originaliais eilėraščiais, buvo XVI a. antroji pusė. O mums, lietuviams,—ir maloni staigmena: tai bene vienintelis suomiškas tekstas, išleistas Vilniuje ligi XX a.

Šio gana ilgo — vos ne tris šimtmečius apimančio laikotarpio lietuvių—suomių kultūriniai ir literatūriniai ryšiai yra nevienodos reikšmės, intensyvumo ir pobūdžio. Vienu atveju, labiau atspindi tik istorinius įvykius, didikų-feodalų kovas dėl žemės, dėl įtakos sferų. Tai XVI a. ir XVII a. pradžios įvykiai, Lietuvos ir lietuvių vardą palikę suomių giminaičių karelių kalboje ir tautosakoje (taip pat ir Šiaurės Rusijos gyventojų — rusų folklore) ne iš gerosios pusės. Šie faktai dar mažai tyrinėti, ir šiandien sunku tiksliai nusakyti šių kovų atspindį tautosakoje, kaip ir pačių įvykių apimtį ir detales šiaurinėje Rusijos dalyje, kur gyveno kareliai, vepsai ir ižorai. Galimas daiktas, kad kultūrinio bendradarbiavimo būta mažiausiai, ir jų folklore galima surasti vien tik neigiamas lietuvių charakteristikas, dažnai sutapatintas su lenkais (ypač XVII a. pradžioje).

Kur kas reikšmingesnis kultūriniu ir ryšių su suomišiais požiūriu laikotarpis — XVI a. vidurys, iškėles Vilniaus universiteto reikšmę Suomijos, Švedijos, Livonijos istorijoje. Šiaurės šalių studentai, baigę mokslus Vilniuje, savo darbą tęsė Suomijoje, Švedijoje, Estijoje ir kitur, dažnai nesiribojo vien konfesinėmis pareigomis. Tiesa, jie ne visi paliko tokius ryškius pėdsakus, kaip Braunsberge ir Vilniuje išaugęs Valentinas Tomas Losijus, tačiau Lietuvos ir Vilniaus vardas ryškiai įrašytas į minėtų

šiaurės tautų istoriją būtent šiuo laikotarpiu. O suomių literatūros istorijoje V. Losijaus Lietuvoje sukurti lotyniški ir suomiškas eilėraščiai užima gana reikšmingą vietą. Jie buvo Renesanso kultūros rezultatas, ir dar ilgai reikėjo laukti, kol liaudies poetinė kūryba, pamynusi lotyniškosios poezijos įmantrybes bei religinės literatūros siaurus rėmus, atsistos šalia pasaulietinės poezijos ir kol kultūriniuose ryšiuose bus galima susekti pirmąsias lietuvių—suomių folklorinių ryšių apraiškas.

KELIAS PRIE LYGINAMŲJŲ STUDIJŲ

ELIJAS LIONROTAS — LIETUVIŲ LIAUDIES
DAINŲ VERTĖJAS

Suomijos kultūros ir literatūros istorijoje Elijas Lionrotas (Lönnrot, 1802—1884) yra ryškiausia žvaigždė. Su jo vardu susijęs suomių nacionalinės literatūros formavimasis, suomių ir finougrų kalbų tyrinėjimas, suomių folkloristikos ištakos.

Nors pagal profesiją E. Lionrotas buvo gydytojas, tačiau didžiausią dėmesį skyrė suomių liaudies buities, kultūros ir kalbos tyrinėjimams. Versdamasis gydytojo praktika Kajanyje (Karelijoje, netoli Archangelsko), jis kartu rinko epines liaudies dainas — runas. Antai vien 1828—1845 m. jis užrašė apie 2450 senovinių runų ir jų variantų (arti 70 000 eilučių), tūkstančius mišlių, patarlių ir priežodžių, burtagiesmių ir kt. Remdamasis ta medžiaga, parengė pirmąją karelių—suomių epo redakciją „Kalevala arba senosios Karelijos runos apie senuosius suomių tautos laikus“ („Kalevala taikka Vanhoja Karjalan Runoja Suomen Kansan muinosista ajoista“), pasirodžiusią 1835 m. Ją praplėtęs ir papildęs, 1849 m. paskelbė dabar žinomą „Kalevalos“ tekstą. Į amžiaus pabaigą paruošė didelį suomių—švedų kalbų žodyną, leido laikraščius, rašė straipsnius kultūros, medicinos, gamtos mokslų klausimais¹.

Surinkęs suomių liaudies dainų, E. Lionrotas jau 1838 m. buvo paruošęs didelį rinkinį, pavadinęs jį „Alku-Kanteletar“ („Pradinė Kanteletar“). Tačiau šis rinkinys tuo metu nepasirodė. Iš rankraščių jį paskelbė be-

veik po šimto metų O. Relanderis: „Alku-Kanteletar. Elias Lönnrotin käsikirjoituksen mukaan painosta julkaissut O. R E L A N D E R” (Helsinki, 1929). Taip pat išleistas ir tekstų variantų rinkinys: „Alku-Kanteletaren korjaukset ja lisäykset. Elias Lönnrotin käsikirjoituksen mukaan painosta julkaissut O. R e l a n d e r” (Helsinki, 1929). Rinkinio neskelbimo priežastys nėra aiškios, tačiau, galima spėti, jog E. Lionrotą nepatenkino jo turinys ir jis, pasinaudodamas ta pačia medžiaga bei ją papildęs, pridėjęs platų įvadą, parengė naują trijų tomų liaudies dainų leidinį „Kanteletar“, kuris buvo išspausdintas 1840 m.

Savo rinkinį sudarytojas pavadino labai simboliškai. Kantelė — suomių nacionalinis styginis liaudies muzikos instrumentas, giminingas mūsų kanklėms, latvių kuoklėms, estų kanelei (kannel). Ja pritariant buvo atliekamos senosios suomių tautos runos, jos nepaprasta kilmė apdainuota „Kalevaloje“ bei kitose dainose. Ji — suomių liaudies džiaugsmų, skausmų ir ilgesio reiškęja. Todėl pridėdamas šiam žodžiui galūnę *-tar*, reiškiančių moterišką būtybę (deivę), E. Lionrotas jai suteikė suomių mūzos reikšmę, atitinkančią, pavyzdžiui, graikų lyrą.

Tame trijų tomų rinkinyje išspausdintos 652 dainos: pirmoje ir antroje knygoje — lyrinės dainos, trečiojoje — lyriniai epiniai kūriniai, baladės, legendos. Be to, pirmajame tome buvo platus įvadas, kuriame nušviesta liaudies dainos ir liaudies muzikos vieta tautų gyvenime, suomių liaudies dainų pobūdis, gyvavimo aplinkybės ir kt. Poetinė liaudies kūryba jam buvo tautos dvasinio pasaulio veidrodis. „Nuo pat tolimiausių ikiistorinių laikų visos pasaulio tautos mėgo groti, dainuoti ir eiliuoti,— pradėjo jis savo įvadą.— Muzika ir daina žmonėms buvo tarytum kita, šventesnė kalba, kuria sau ar kitiems pasakoja įvairius savo norus ir dvasinius pergyvenimus; kuria geriau negu paprasta, kasdienine kalba atskleidžia savo džiaugsmą ir nuostabą, savo liūdesį ir susirūpinimą, savo laimę ir pasitenkinimą, savo viltį ir ilgesį, savo ramybę ir kitas būsenas”². Į suomių liaudies poeziją E. Lionrotas

mėgina bent probėgomis žvilgterti ir pro kitų tautų liaudies dainų vaizdus. Autorius pažymėjo, kad suomių liaudies daina turi daug giminųjų bruožų su estų ir rusų liaudies dainomis³, tuo tarpu švedų dainos labiau nutolstančios⁴. Dėl estų dainų rašo: „Apie estų dainų bendrumus su suomių dainomis reikėtų daugiau rašyti, negu šioje mūsų įžangoje įmanoma. Pradžioje jos nesiskyrė viena nuo kitos, buvo tos pačios, paskui, išsiskyrus tautoms, išsiskyrė ir dainos. Po to išsiskyrusi suomių daina pasirodo, kaip ir pati kalba, žymiai geriau išlaikiusi pirmąją pobūdį, taip pat jų [dainų] yra geresnių ir daugiau negu estų“⁵.

Tiems savo samprotavimams E. Lionrotas turėjo pagrindą. Kaip rodo jo gausus rankraštinis palikimas Suomių literatūros draugijos Rankraščių archyve (Suomen Kirjallisuuden Seuran Käsikirjoitusarkisto, Helsinki), pavadintas bendru vardu *Lönnrotiana*, šis nepaprasto darbštumo suomis domėjosi estų, rusų ir kitų tautų liaudies dainomis. Ten yra estų liaudies dainų originalų ir vertimų, rusų liaudies dainų vertimų, straipsnių apie estų tautosaką.

„Kanteletar“ įvade dėl suomių liaudies dainų ryšio su labiau nutolusių tautų poezija E. Lionrotas tik priduria, jog tų tautų „dainų kraujyje“ dar mažiau tėra medžiagos suomių dainų tyrinėjimui⁶.

Dainų skirtingumo iliustravimui E. Lionrotas iš J. G. Herderio rinkinio „*Stimmen der Völker in Liedern*“ (1807) pateikė lapių, eskimų, siciliečių, lietuvių, graikų liaudies dainų vertimus į suomių kalbą. Lietuvai atstovauja vestuvinė liaudies daina, pirmą kartą išvydusi dienos šviesą P. Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjimuose“ (1745), „Aš atsisakiau savo močiutei“.

Įdomu pažymėti, jog, kaip rodo vėlesni E. Lionroto gyvenimo ir veiklos tyrinėjimai, J. G. Herderio veikalas tebuvo panaudotas tik „Kanteletar“ įvadui. „Tautų balsų“ išleidėjas pavadė,— rašė A. Antila,— nerandama tarp kitų jo rankos darbų, vien tik Kanteletar prakalboje. Gausioje Lionroto bibliotekoje nesigirdėjo buvus veikalą

„*Stimmen der Völker in Liedern*“; jis 1840 m. žiemos pabaigoje pasiskolino jį iš universiteto bibliotekos kaip tik „*Kanteletar*“ pratarmei užbaigti⁷. Kita vertus, nustatyta, kad J. G. Herderio idėjos apie liaudies dainų vertę veikė E. Lionrotą per Herderio pasekėjų — Henriko Gabrieliaus Portano (Porthan, 1739—1804), Danieliaus Juslenijaus (Juslenius, 1676—1752), Sakrio Topelijaus (tėvo) ir kitų darbus⁸. Manoma, kad poetas Juhanas Ludvigas Runebergas (1804—1877) atliko savotišką tarpininko rolę tarp Lionroto ir Herderio. Mat šis poetas vertė kai kurias Herderio rinkinio dainas į švedų kalbą ir savo redaguojamame laikraštyje „*Helsingfors Morgonblad*“ 1832 m. išspausdino drauge su suomių liaudies dainų vertimais. Tarp išverstų dainų yra lapių, eskimų ir siciliečių dainos, kurias vėliau randame ir E. Lionroto „*Kanteletar*“ įžangoje⁹. Apskritai šis švediškai rašęs suomių poetas ėjo nuo literatūros prie folkloro ir liaudies gyvenimo. Folkloras padėjo jam surasti savo stilių, apsprendė jo poetinį originalumą, o J. G. Herderio pasaulio tautų dainų rinkinys buvo apskritai svarbiausias jo folklorinių vertimų šaltinis¹⁰.

E. Lionrotas nevertė iš švedų kalbos, o pasirinko originalu vokiškąjį tekstą. Matyt, galutinai jis apsisprendė po „*Senosios Kalevalos*“ pasirodymo. 1836 m. rudenį tas pats J. L. Runebergas minėtame laikraštyje paskelbė J. G. Herderio prakalbos dalį, kurioje iškeliamas liaudies dainų meniškumas, originalumas. Ir tai galėjo paskatinti E. Lionrotą galutinai susidomėti „*Tautų balsais*“, tuo labiau kad analogiškos Herderiui mintys kaip tik nuskaamba „*Kanteletar*“ įžangoje¹¹.

Koks bebūtų mokslininko santykis su Herderio idėjomis, mus domina pats faktas — pirmas lietuvių liaudies dainos vertimas į suomių kalbą. E. Lionrotas tą dainą vertime pavadino taip: „*Lietuvės marčios daina, atsisveikinant su savo gimtaisiais namais, paliekant savo motiną*“ („*Lithovilaisen morsiamen laulu syntymäkodistansa eroava, äitinsä jätävä*“). Aiškumo dėlei pateikiami visi trys tekstai: lietuviškas, vokiškas ir suomiškas:

Lithovilaisen morsiamen
laulu syntymäkodistansa eroava,
äitinsa jätävä

Brautlied

1. Aš atsisakiau savo močiutei,
O aš nuo pusės jau vasarėlės.
Ich hab's gesaget schon meiner Mutter,
schon aufgesagt von Sommers Mitte.
2. — Ieškok, močiute, sau verpėjatę,
Sau verpėjatę ir audėjatę.
sano nut saoinki kerroin:
Hanki tänne tyttö toinen
kutojaksi, keträäjäksi;
3. Jau prisiverpliau baltų linelių,
Jau prisiaudžiau plonų drobelių.
jo olen kyllin keträellyt,
kyllin kankaita pöytiäsi,
4. Prisišūravau baltų stalielių,
Jau prisislaviau kiemo vejelės.
kyllin laassut lattiolta,
kyllin kuullut äitiäni,
5. Jau gana klausiau savo močiutės,
Jau reikia klausyti ir anytėlės.
en kyllin anoppiani,
muss nun auch horchen der lieben sch-
wieger.
6. Jau prisigrėbiau lankų šienelio,
Pristinešiojau naujų grėblelių.
kyllincheinā haraillut,
kyllin lattelut lapoja,
kyllin kukkia kerällyt,
7. O vainikėli žalių rūtelių,
N'ilgai žaliuosi ant mano galve-
lės!
- Ich hab's gesaget schon meiner Mutter,
schon aufgesagt von Sommers Mitte.
- „Such, liebe Mutter, dir nur ein Mädchen,
ein Spinnermädchen, ein Webermädchen.
Ich hab gesponen gnug weisses Flächschen,
hab gnug gewirket das faine Linnchen.
Hab gnug gescheuert die weissen Tischen,
hab gnug gefeged die grünen Höfchen.
Hab gnug gehörchet der lieben Mutter,
muss nun auch horchen der lieben sch-
wieger.
- Hab gnug geharket das Gras der Auen,
hab gnug getragen den weissen Harken“.
- O du mein Kränchen von grüner Raute,
wirst nicht lang grünen auf meinem
Haupt!

8. *Mano kaseleš žalių šilkių,
Jau neblizgėste, saulei kaltinanti!*
*e! siniset silkkinauhat
paista pāivān paistehessa,*
9. *Mano plaukeliai, o geltonieji,
Nesiskirste vėjo pučiami!*
*eikā suortuvat soriat
tuiski tuulessa isosti;*
10. *Aš atlankysiu savo močiutę
Ne valnikuota, o nuometuota.*
*kun tulen kotihin toiste,
kāyn lakissa, en kukissa.*
11. *O nuometėli mano plonasis,
Vėjo pučiamas dar padūžėsi!*
*Sitte lakkini lavia
vielā tuiskii tuulessaki,*
12. *Mano rašteliai, o vivingrieji,
Saulėi kaltinanti, dar pablizgėste!*
*kaulahuivini korja
kumotavi kuutamella;*
13. *Mano kasytės žalių šilkių.
Sienuj kabėste, mane virkdyste!*
*Ihr meine Flechtchen von grüner Seide,
ihr werdet hangen, mir Tränen machen.*
14. *Mano žiedeliai, o auksinėliai,
Skrynioj gulėste ir berūdyste.¹²*
*Ihr meine Ringchen, ihr goldne
Tingchen,
ihr werdet liegen, im Kasten rosten.¹⁴*
- vaan ne sormukset soriat
vakassa valittelevat,
silkkinauhani siniset
itkevāt ikānsā kalken.¹³*
- Un du mein Nähzeug, mein buntes
Nähzeug,
du wirst noch schimmern im
Mondenscheine.*

E. Lionroto vertimas buvo toli gražu netobulas. Jis tik perteikė patį dainos siužetą ir mergaitės, išsiskiriančios su gimtaisiais namais ir artimaisiais, atsisveikinančios su jaunyste, bendrą nuotaiką. Nors kartais tai laikoma vertime svarbiausiu, tačiau, mūsų manymu, tautosakos kūrinio vertimas turi savo specifiką ir į tai reikia atsižvelgti. J. G. Herderio vokiškasis tekstas, pasitarnavęs vertėjui kaip originalas, buvo labai artimas lietuvių liaudies dainos tekstui, perdavė ne tik dainos nuotaiką, bet ir poetinius vaizdus, simboliką, ritmiką. Tuo tarpu vertime į suomių kalbą lietuvių liaudies dainos pasaulis, vaizdingi epitetai, buities sąvokos visai išnyksta, ritmas pajungiamas suomių runų eilėdarai, vadinamajam kalevališkam metriui.

Vertėjas nebuvo naujokas šiame darbe, tačiau tas nuotolis tarp originalo ir vertimo atsirado dėl kelių priežasčių: 1) kad vertė iš vertimo, 2) kad nebuvo susipažinęs su lietuvių liaudies dainomis ir 3) kad jis, kaip mąstysime toliau, nesiekė didelio tikslumo, veikiamas bendrų romantinių XIX a. pirmosios pusės pažiūrų į kūrinio vertimus. Savaime suprantama, smarkiai veikė ir dar viena objektyvi priežastis: suomių kalboje beveik nevartojamos mažiųjų ir maloninių žodžių formos, nors būtų kalbama apie tokius dalykus, kuriems paprastai reikia švelniausių žodžių. Todėl ir E. Lionroto vertime tų mažųjų ir maloninių žodžių formų, tiek daug esančių lietuvių liaudies dainoje „Aš atsisakiau savo močiutei“, nėra. Pasakojimas lieka ramus, epiškas.

Vertimo ir originalo skirtumus ir bendrus bruožus geriausiai parodo konkreti analizė.

Arčiausiai originalo išliko 2, 5, 6, 9—11 ir 14 strofų vertimas. Kitų dainos strofų vertimas nutolsta ar net gerokai skiriasi nuo originalo. Pvz., 1-osios strofos tik pirma eilutė artima originalui, o antra vertime jau įgyja kitokį atspalvį: *sanonut saoinki kerroin* 'ar nesakiau šimtą kartų'. Pažymėtina, kad ši frazė paimta iš autentiškų suomių liaudies runų: ji yra tame pačiame E. Lionroto sudarytame rinkinyje (1-oje dalyje) vestuvinėje dainoje „Kutti, kutti, neito rukka!“: *Enkö mie sanonut sulle, / sanonut saoinki kerroin*¹⁵ (auski, ausk, miela mergaite!

Ar aš tau nesakiau, ar nekalbėjau šimtą kartų). Trečio posmo vertime nelieka lietuvių liaudies dainose pamėgtų poetinių sąvokų — „baltų linelių“, „plonų drobelių“ bei ketvirto posmo pirmos eilutės, o pasakoma sutrauktai: *jo olen kyllin keträellyt, / kyllin kankaista pöytiäsi* 'jau gana priverčiau, gana priaudžiau tavo stalui'. Ir antra 4-ojo posmo eilutė „Jau prisišlaviau kiemo vejelės“, matyt, buvo nelabai suprantama, todėl išversta kita sąvoka: *kyllin laassut lattioita* 'gana prisišlaviau grindų'.

Po šeštosios strofos vertėjas įdėda dvi naujas eilutes, kurios turėjo suteikti tolimesniam tekstui tam tikrą „logiką“ bei pakeisti suomiams nežinomą lietuvių liaudies dainų rūtėlę (originale „o vainikėlis žalių rūtelių“) labiau žinoma sąvoka. Suomės virš galvos susuktas kasas puošdavo gėlėmis ar gėlių vainikėliu. Dėl to vertėjas naujose eilutėse ir kalba apie gėlių rinkimą: *kyllin kukkia kerällyt, / sepeleiksi selvitellyt* 'gana prisirinkau gėlių, nusipyniau vainikėlių'. O 7-ame posme tas vaizdas įgyja neigimo bruožų: *nyt ne ei kukat koriat / kauan päässäni kahaja* 'dabar jos nesipuikuos iš tolo ant mano galvos'. 8-osios strofos poetiškas kaselių vaizdas („mano kaselės žalių šilkelių“) pakeistas paprastesniu, buitiškesniu, atskiru kasų atributu: *ei siniset silkkinauhut* 'nei mėlyni šilkiniai kaspiniai'. Panašiai pasielgta ir su 12-ąja, kurios abi eilutės įgyja naują prasmę: poetiškas apibendrintas mergaitės audinių raštų vaizdas („mano rašteliai, o vivingrieji“) pakeistas šaliku, o saulė, kaip ir vokiškame vertime,— mėnuliu: *kaulahuivini korja / kumotavi kuutamella* '(dar) mano šaliko puošmenos blizgės mėnesienoje'. 13-oji strofa vertime atsidūrė pabaigoje ir pratęsė 8-osios sąvokų kaitą — vietoje kaselių — kaspiniai: *silkkinauhani siniset / itkevät ikänsä kaiken* 'mano šilkiniai kaspiniai verk-site (arba „verkiate“) visą savo amžių'.

Lyginamoji analizė rodo, jog tiksliausiai išverstos tos dainos vietos, kurios buvo epiškesnės, neturėjo savitų epitetų bei reikšmių. Kita vertus, vertėjas, ko gero, sąmoningai keitė kai kurias lietuvių liaudies dainos sąvokas labiau suprantamesnėmis suomiams, artimesnėmis jų buičiai, tradicijoms. Bet tokiu atveju lietuvių liaudies

daina prarado savo specifiškumą ir artėjo prie suomių liaudies lyrinių dainų.

Panašiai tuos E. Lionroto vertimus įvertino ir jo biografas A. Antila: „Vertimas yra labai laisvas, ir kadangi, be to, eilių metras paverstas kalevališkuoju metru, pirmykščio skambesio po to nedaug beliko“¹⁶.

Vertinant vertimą tik kaip meno kūrinį ir atleidžiant netikslumus bei pakeitimus, reikėtų pripažinti, jog jis yra gana poetiškas ir artimas bendram tuometinės suomių poezijos lygiui. Tai pagaliau pirmasis lietuvių liaudies dainos vertimas į suomių kalbą ir paskelbtas tokiaime reikšmingame leidinyje kaip „Kanteletar“.

Kita lietuvių liaudies daina, patraukusi E. Lionroto dėmesį, buvo vestuvinės tematikos daina „Ant kalno rugiai“.

1836—1856 m. Dorpate (dab. Tartu) ėjo savaitraštis, skirtas Livonijos, Estijos ir Kuršo istorijai, geografijai, statistikai ir literatūrai, vadinamas „Das Inland“. Jame retkarčiais buvo spausdinama ir liaudies dainų (daugiausia estų) tekstų (paprastai originalas ir vertimas į vokiečių kalbą). To žurnalo 1841 m. Nr. 36 nežinomas autorius, pasirašęs kriptonomu x, paskelbė minėtos lietuvių liaudies dainos vertimą į vokiečių kalbą: „Unterm Berge wächst Roggen“¹⁷. Plačiame įvade autorius atkreipė dėmesį į lietuvius, jų krašto grožį, į jų dainas. Jis sakosi pats buvęs Lietuvoje, klausęs dainų, ten girdėjęs ir pateikiamąją dainą, tik kažkur pametęs originalą. Kadangi nedaug tokių lietuvių buities ir jų kūrybos aprašymų pasitaiko XIX a. pirmojoje pusėje, tad jis pateikiamas visas. Tuo labiau šis pasakojimas yra toks nuoširdus ir betarpiškas, jog išsiskiria iš kitų publikacijų.

„Nors šitas laikraštis, tiesą sakant, apsiribojo pranešimais, liečiančiais tik Livoniją, Estiją ir Kuršą, manyčiau, kad būtų įdomu pasidairyti ir už šios ribos, ypač pas mums labai mažai pažįstamus kaimynus lietuvius, ir tuojau paduodu mūsų skaitytojams palyginimui su šiais metais Nr. 28 ir 29 paskelbtomis estiškėmis dainomis vieną lietuvių liaudies dainelę, kurią aš dažnai turėjau galimybę girdėti savo viešnagės Lietuvoje, tarp Nemuno ir

dabartinės prūsų sienos, metu šio šimtmečio pradžioje. Jautrus gamtos grožiui žmogus, pamatęs Nemuną nuo jo aukšto, vešlia žaluma apaugusio kairiojo kranto, pvz., ties Marva ar Aleksotu, kaip tik virš Kauno, miesto su daugybe bažnyčių ir vienuolynų, ir virš gražios tekančios upės šviesiai sidabriniam vandeny atsispindinčių laivų, ten, kur nuo dešiniojo kranto matosi Vilijos ir Vileikos vandenys, panašūs į du sidabro kaspinus, juosiančius Kauną ir susijungiančius su Nemunu; arba ties nepaprastai romantiškoje vietoje įsikūrusiomis puikiosiomis Gelgudiškėmis, kurioms priešais aukšto kalno viršūnėje dūli Gelgudų giminės pilys,— arba ties Kiduliais, kaip tik virš Jurbarko, kur upė žymiai išplatėja,— tas pritar man, kad ten Nemunas, palyginus su gražiausiomis Reino vietomis, toks pat gražus ir taip pat kaip ir šis vertas, kad jo ieškotų ir grožėtusi. Ir tūkstančiai nepavargstančių lakštingalų, kurių treliai užgožia melanholišką laišų šauksmą [?!] ir darnų varlių kvarkimą, kartais pertraukiamų netoli dainuojančio piemens aido arba iš toli aidinčio sargybos trimito garso, arba anapus upės įsikūrusių pėstininkų vakaro himno ar rago muzikos! — Kada tokį vakarą išvargusio klausytojo, besiilsinčio vešliose laukų gėlėse, iškaitusius skruostus vėsina drungnas vėjelis, ir netoli jo kelios mielos lietuvaits skambiais kaip varpelis balsais švelnios, nepaprastai malonios melodijos savo dainelę dainuoja,— kaip dažnai aš čia vienišas ir negirdimai akompanuodavau žavingam gamtos dainavimui gitara ar fleita,— kaip dažnai aš čia buvau užsuptas švelnaus miego, kolei ankstyvoji aušra paskelbdavo artėjančią dieną.— O nuostabus dievo kūrinys! — Kaip dažnai paklydėlis žmogus ir čia sutersė tave savo piktadarybėmis.

Originalų lietuvišką tekstą pamečiau, ir per mažai pasitikiu savo atmintim rašybos atžvilgiu, kad čia iš atminties jį perduočiau; bet dėl to kai ką praranda tik nedaugelis skaitytojų, labai gerai moka lietuvių kalbą, ir vis tik iki šiol nežinojusių šios dainelės. Tačiau visiškai sąžiningai garantuoju už šį pagal prasmę tikslų pažodinį vertimą" ¹⁸.

Po tokios įžangos sekė pati daina:

*Unterm Berge wächst Roggen,
Im Garten sind Aepfel, :,
Hier suchte und rief
Das Mutterchen die Tochter. :,
Wirst du nicht kommen nach Hause,
Willst du nicht werden die Seine, , ,
Zu Ross kam ein junger Soldat,
Willst du nicht werden die Seine. :,
Ich werde nicht kommen nach Hause,
Ich will nicht werden die Seine, :,
Schlecht ist das Thun der Soldaten,
Das Schwert ihm immer zu Hand, :,*

*Unterm Berge wächst Roggen,
Im Garten sind Aepfel, :,
Hier suchte ec. (wie oben)
Wirst du nicht kommen nach Hause,
Willst du nicht werden die Seine, :,
Ein junger Schreiber ritt her,
Willst du nicht werden die Seine. :,
Ich werde nicht kommen nach Hause,
Ich will nicht werden die Seine, :,
Schlecht ist das Werk des Schreibers
Der stets die Feder nur handhabt. :,*

*Unterm Berge wächst Roggen, ec.
Wirst du nicht kommen nach Hause,
Willst du nicht werden die Seine, :,
Ein junger Landmann ritt ein,
Willst du nicht werden die Seine, :,
Gleich werd' ich kommen nach Hause
Gleich will ich werden die Seine, :,
Schön ist die Arbeit des Landmanns,
Die Stiere fährt seine Hand. :, **

x. 19

(Po kalnu auga rugiai, sode — obuoliai. Ten ieškojo ir šaukė motinėle dukters: „Kodėl tu neini namo, ar nenori būti pačia; atjojo jaunas kareivis, ar nenori būti pačia?“ — „Aš neisiu namo, nenoriu būti pačia: prastas ka-

* Dvitaškiais kiekvienos antros eilutės gale žymimas kartojimas: du kartus kartojama pirma ir du kartus antra eilutės.

reivio darbas — kalavijas visad rankoje". Po kalnu auga rugiai, sode — obuoliai ir t. t. (kaip aukščiau). „Kodėl neini namo, ar nenori būti pačia; atjojo jaunas raštininkas, ar nenori būti pačia?“ — „Aš neisiu namo, nenoriu būti pačia: prastas raštininko darbas — plunksna rankoje". Po kalnu auga rugiai ir t. t. „Kodėl neini namo, ar nenori būti pačia; atjojo jaunas žemdirbys, ar nenori būti pačia?“ — „Tuojau eisiu namo, būsiu jo pačia: puikus žemdirbio darbas — jo ranka laiko žagrę".)

Kas buvo to straipsnio autorius — kol kas nepavyko nustatyti, tačiau, matyt, jo būta muzikalaus ir gerai mokėjusio tekstą: vertime sudėjo eilučių pakartojimo ženklus, o pats vertimas, atrodo, yra iš tiesų tikslus. Įdomu pažymėti, jog ta daina netrukus susilaukė atgarsio: po kiek laiko H. Neusas (Neuss) ten pat paskelbė analogiškos tematikos estų liaudies dainą, kurioje duktė atsisako tekėti už amatininkų, o nori ištekėti už žemdirbio. Jos pabaiga artima lietuviškajai dainai:

*Ma lähän pöllomehhelle.
Ennam kündia kübbara,
Kui on ammetme' hobbone,
Ja on soidome' sadula.
Ammetmees aioti rikkas,
Pöllomees on pölwe rikkas.
Ammetmees heidab maggama,
Ammet seisab seina peäla.
Pöllomees heidab maggama,
Willi kaswab wälja peäla* ²⁰.

(Aš eisiu už žemdirbio. Geriau artojo kepurė negu pabalnotas amatininko arklys. Amatininkas laikinai turtingas, žemdirbys — visą laiką. Amatininkas eina miegoti, amatas kabo ant sienos. Žemdirbys eina miegoti — javai auga laukuose.)

Lietuvių liaudies daina „Ant kalno rugiai“ yra labai populiari Lietuvoje, turinti įvairių versijų ²¹. Leonardas Sauka apie ją rašo: „Iš kūrinių, reiškiančių valstiečio pažiūrą į įvairių socialinių grupių jaunikius, minėtina labai plačiai paplitusi piršlybų daina „Ant kalno rugiai“ („Eik, sese, namo“). Joje, išskyrus artoją, išpeikiami visi

jaunikai <...> Iš pastarųjų visai šaipomasi, pajuokiamas jų darbas, kuris tarsi simbolizuoja visą jų gyvenimo būdą <...> Šmaikščios pašaipos išvengia tik valstietis — vien artojėlio puikus darbas <...>“²². Ir paplitę tų dainų melodijų tipai, mokslininko nuomone, rodo didelį valstietišką galvojimą atskleidžiančių poetinių vaizdų emocinį krūvį. Gal būtent tas „emocinis krūvis“, o gal ir pačių vaizdų savotiška sąsaja su Lietuva kaip žemdirbių kraštu ir patraukė mums nežinomą keliautoją, išdrįsusį pateikti tą dainą šiaurės kaimynams.

Ligi to laiko, t. y. ligi 1841 m., buvo žinoma tik viena šios dainos publikacija: ją kartu su vertimu į lenkų kalbą 1820 m. paskelbė Emerikas Stanevičius (1803—?) Vilniuje ėjusiam žurnale „Tygodnik Wileński“²³. Bet palyginus ją su vokiškuoju vertimu, aiškėja, jog žurnale „Das Inland“ paskelbta kita versija, žymiai besiskirianti nuo vilniškės publikacijos. Kartu neįmanoma pateikti analogiško vėlesnio teksto, nes negalima būti tikram, jog vertimo autorius, vertęs iš atminties, nėra ko nors praleidęs. Tačiau apskritai pagal struktūrą ji artimesnė G. Neselmano paskelbtam tipui²⁴ arba vėliau užrašytam variantui, nors ir skiriasi atvykstančių pirštis jaunikaičių socialinė padėtis:

1. *Ant kalno rugiai,
Sode obuoliai,
Ten šūkavo, ten rėkavo
Močiutė dukrelę <...>*
2. — *Eik, dukra, namo,
Dukrytėle namo,
Žada tave tėvutėlis
Už siuvėjo leisti. <...>*
3. — *Aš neisiu namo,
Nebūsiu aš jo:
Prastas darbas siuvėjęlio —
Adatėlė rankoj <...>*

(Rygiškių k., Griškabūdžio apyl.,
Šakių raj., užr. 1961 m.)²⁵

Kalbant apie E. Lionrotą, pirmiausia kyla klausimas, kada jis susipažino su šios lietuviškos dainos vertimu į

vokiečių kalbą, kodėl ji patraukė dėmesį, kad net išvertė į suomių kalbą? Į šiuos klausimus galima atsakyti ne vienodai išsamiai.

1844 m. E. Lionrotas buvo atvykęs į Estiją ir Tartu bei provincijoje rinko tautosakinę ir leksikografinę medžiagą²⁶. Matyt, tada iš minėto savaitraščio jis į nedidelį sąsiuvinėlį išsirašinėjo estų, vodų liaudies dainas. Tuo metu taip pat išvertė ir lietuviškąją dainą ir užrašė tarp estų dainų. Galima spėti, jog ta daina jam tiko pagal tematiką: sąsiuvinyje yra estų ir vodų vestuvinės tematikos dainų, jaunosios verkavimų. Antra, kaip jau minėta, kai kurie motyvai sutapo su estų daina, paskelbta neužilgo po lietuviškosios pasirodymo. Tad galima spėti, jog E. Lionrotui ji galėjo būti ir kaip lyginamoji medžiaga tarp gana nutolusių tautų liaudies dainų, juoba kad „Kanteletar“ įvade tą panašumą buvo paneigęs. Šis nedidelis sąsiuvinėlis saugomas Suomų literatūros draugijos rankraščių archyve ir apraše pavadintas „Estų ir vodų liaudies dainos. 1844“ („Virolaista ja vatjalaista kansanrunoutta. 1844“)²⁷. Nustatyta, kad rinkinėlis sudarytas maždaug 1844 m. ir vėliau, leidžiant senąsias suomių liaudies runas, dalis tekstų buvo paskelbta.

E. Lionrotas tą dainą išvertė taip:

Liedon kansan laulu

Ruis kasvoi kankahalla,

tammi keskitanhualla,

emä etsi tyttöänsä:

”tule tyttöni kotihin,

sotamiehelle sovuksi,*

”En tule minä kotihin,

Emmä tule, enkä huoli,

sotamiehelle sovuksi,

miekkantajan kanaksi:

sill’ on surma suunsa eessä,

kalma kannoilla takana”.

Ruis kasvoi kankahalla — — —

tule tyttöni kotihin

* Ši eilutė pieštuku pataisyta: *sotamiehen puolisoksi*.

*Tule tuomarin sovuksi,
kirjankantajan kanaksi!"*

*"En tule minä kotihin — — —
päivän sill' on riiat päässä
Yöt istuu * kynä käessä".*

*Ruis kasvoi kankahilla — — —
"tule tyttöni kotihin,
talonpojan puolisoksi,
pellonkyntäjän kanaksi!"*

*"Jo lähen minä kotihin,
jo lähenkin, juotta huolin,
talonpojan puolisoksi,
pellonkyntäjän kanaksi:
kyllä kyntäjä eläpi,
auran painaja asupi".*

* * *

Die deutsche Übersetzung dieses Littauisches Volksliedes kommt in der dorptscher Zeitschrift.— Das Inland, 1841, N. 36 — vor ²⁸.

(Rugiai augo kalne, ažuolas vidury laidaro, motina ieškojo savo dukters: „Eik, mano dukra, namo, kareiviui ramintoja, kardo nešiotojui pačia!“—„Neisiu aš namo, nei eisiu, nei noriu (būti) kareiviui ramintoja, kardo nešiotojui pačia: mirtis prieš jo veidą, mirtis seka paskui jį.“—Rugiai augo kalne ir t. t. „Eik, mano dukra, namo, teisėjui ramintoja, knygu nešiotojui pačia!“—„Neisiu aš namo“ ir t. t. „Dieną ginčai galvoje, naktį sėdi su pieštuku rankoje.“—Rugiai augo kalne ir t. t. „Eik, mano dukra, namo, valstiečiui ramintoja, lauko artoju pačia!“—„Jau einu aš namo, jau einu, nes noriu (būti) valstiečiui ramintoja, lauko artoju pačia: gerai artojas gyvuoja, plūgo laikytojas gyvena“.)

Į šios lietuvių liaudies dainos vertimą bene tik pirmasis atkreipė dėmesį bibliotekininkas ir tautosakos istori-

---

* Žodis *instuu* išbrauktas ir pieštuku viršuje užrašyta: *pitkāt*.

kas Sulas Haltsonenas (1903—1973) savo straipsnyje apie panašios tematikos liaudies dainas įvairiose Europos tautose²⁹. Ten jis ir paskelbė vertimo tekstą³⁰ kaip papildomą medžiagą G. Neselmano publikuotai dainai „Ant kalno rugiai“³¹. Tačiau S. Haltsonenas plačiau neanalizavo dainos vertimo, o tik pateikė ją kaip patį faktą, reikšmingą dviem aspektais: kaip variantą, giminą ir suomių liaudies dainoms, ir kaip nežinomą E. Lionroto palikimo įdomybę.

Vertimas į vokiečių kalbą tekstologiniu požiūriu, atrodo, buvo palyginti tikslus, tačiau kaip pažodinis nelabai poetiškas. Nesirūpinta ir eilėdaros vienodumu ir skiemenų skaičiumi eilutėje. E. Lionrotas pasirinko aštuonskiemenę eilutę, t. y. vadinamąjį kalevališkąjį metrą, būdingą senajai suomių liaudies poezijai. Poetiniu požiūriu vertimas yra poetiškas, tačiau prasmė nutolsta net nuo vokiškojo teksto, nes vertėjas kai ką pakeitė, kai ką sutraukė. Pvz., visų posmų pradžias, turinčias aštuonias eilutes, jis sutraukė į šešias, o išplėtė paskutiniąsias dalis — dukters atsakymus (vietoje keturių eilučių padarydamas šešias). Išplėtimui panaudojo suomių liaudies dainoms būdingą sinoniminį laipsniavimą (pakartojimą):

*talonpojan puolisoksi,
pellonkyntäjän kanaksi.*

(valstiečio pačia, artojo vištele)

Prasmė nukenčia, pakeitus vienas sąvokas kitomis. Antai vietoje „sode obuoliai“ verčiama „ąžuolas laidaro viduryje“ („tammi keskitanhualla“), o paskutinės pirmojo posmo eilutės — savarankiškas kareivio gyvenimo apibendrinimas: *sill' on surma suunsa eessä / kalma kannoilla takana* „mirtis prieš jo veidą, mirtis seka pas-kui jį“. Reikia pasakyti, jog minėtas ąžuolo vaizdas pa-imitas iš suomių tautosakos. Pvz., panašia forma jis esti suomių liaudies kalėdinių žaidimų dainose:

*Lauloin piekset pihalle,
Haito, haitolei,
Tammit keskitanhualle,
Haito, haitolei*³².

(Išdainavau stirtas kieme, ąžuolus vidury laidaro).

Taip pat vietoj „raštininko“ 2-oje strofoje atsiranda suomiams suprantamesnis žodis *tuomari* 'teisėjas', o pa-
baiga įgyja naują prasmę: *päivän sill' on riitat päässä,*
/ yöt istuu kynä käessä 'dieną ginčai galvoje, naktį sėdi
su pieštuku rankoje'. Paskutinė strofa geriausiai atitinka
vokišką tekstą, tik ją taip pat išplečia jau minėtas laips-
niavimas.

Baigiant pažymėtina, jog, nepaisant tų netikslumų (ap-
skritai XIX a. pirmojoje pusėje vertimui buvo taikomi
kiti kriterijai), E. Lionroto vertimai yra naujas įdomus
lietuvių liaudies dainų populiarinimo Suomijoje faktas.
Reikšminga ir tai, kad pirmosios dainos vertimas ir jo
publikacija buvo lyg savotiškas pirmasis suomių runų
lyginimo bandymas. Tai, tarp kitko, yra pabrėžęs ir folk-
loristas Joukas Hautala (1910—1983), vertindamas E. Lion-
roto „Kanteletar“ įvadą ir jame įdėtus kitų tautų liaudies
dainų vertimus³³. Paskui tik po penkiasdešimties metų
versti lietuvių liaudies dainas į suomių kalbą imsis rašy-
toja Maila Talvio (Mikola). Bet tai jau kitas etapas, kai
lietuvių tautosakos faktai pradedami nuolat naudoti suo-
mių folkloristų darbuose.

LIETUVIŲ TAUTOSAKA JULIAUS KRONO DARBUOSE

XIX a. antroji pusė — didžiulio suomių kultūrinio pa-
kilimo laikotarpis, susijęs pirmiausia su reformomis po-
litiniame, ekonominiame ir kultūriniame šalies gyvenime,
o svarbiausia — su sustiprėjusiu nacionaliniu išsivaduoja-
muoju judėjimu.

Tada nacionalinis klausimas keltas itin griežtai. Tai
yra natūrali būtinybė įsitvirtinant kapitalizmui kaip vi-
suomeninei santvarkai. V. Leninas straipsnyje „Apie na-
cijų apsisprendimo teisę“ yra išvalgiai pastebėjęs: „Visa-
me pasaulyje galutinės kapitalizmo pergalės prieš feoda-
lizmą epocha buvo susijusi su nacionaliniais judėjimais.
Ekonominis tų judėjimų pagrindas yra toks: kad prekinė
gamyba galėtų visiškai išsigalėti, reikia, kad buržuazija

užkariautų vidaus rinką, kad teritorijos, kurių gyventojai kalba viena kalba, būtų sutelktos į vieną valstybę, ir kad būtų pašalintos visos kliūtys tai kalbai vystytis ir jai įsivyrauti literatūroje" ¹.

Pirmosios suomių nacionalinio judėjimo apraiškos atsirado pirmajame XIX a. dešimtmetyje, vadinamųjų Abo romantikų veikloje. Tuomet buvusios šalies sostinės akademinėse ir literatūrinėse sferose imtas propaguoti tautinės literatūros savitumas, raginta atsigręžti į dvasinės liaudies kūrybos turtus, užfiksuotus folkloriniuose senovės paminkluose (Adolfas Ivaras Arvidsonas, 1791—1858; Juhanas Vilhelmas Snelmanas ir kt.). Tai buvo pirmasis etapas, kai pradėta intensyviai rinkti poetinė liaudies kūryba, etapas istoriškai sąlygotas, nes „jie sukūrė būtinas prielaidas pabusti nacionalinei sąmonei liaudies masių, kurios siekė pajusti ryšį tiek su tolimąja savo tėvynės praeitimi, tiek su dabartine jos būsena" ². Kaip to sąjūdžio tąsą rezultatai galima būtų minėti E. Lionroto veiklą ir jo parengtą epą „Kalevala", kurio galutinė redakcija, išleista 1849 m., sukėlė nepaprastą pasaulio mokslininkų susidomėjimą, o kartu ir išjudino tautos kūrybines galias.

Su nacionaliniu judėjimu susijusi ir fenomenų * veikla, ypač sustiprėjusi XIX a. viduryje ir antroje pusėje. Tie žmonės, nors ir turėdami ribotas politines pažiūras, daug nuveikė mokslo srityje. Jų praktinės veiklos turinį sudarė klausimai, susiję su suomių kalbos, kultūros, švietimo plėtojimu, nes tai, jų supratimu, buvo būtina „nacionalinės dvasios" formavimo sąlyga. Jie atsigręžė į savo šalies istorinę praeitį, ieškodami ginklo prieš vyravusias koncepcijas apie suomių nepajėgumą savarankiškai dvasinei kūrybai. Antai Jurjas Koskinenas ragino tyrinėti ne Suomijos, o pirmiausia suomių tautos istoriją, ieškoti jos kultūros pagrindų. Šios idėjos ir patraukė istorikus, literatūros tyrinėtojus bei kalbininkus antroje XIX a. pusėje imtis gilesnių suomių kultūros ištakų stu-

---

* XIX a. antrosios pusės suomių nacionalinio judėjimo atstovų grupė, kėlusi Suomijos savarankiškumo idėją, raginusi suomių kalbą padaryti vienintele valstybine kalba.

dijų, kartu paliečiant ir kultūrinius kontaktus su kitomis tautomis — baltais, slavais, germanais.

Vienas tokių šio laikotarpio literatūros darbininkų, artimai susijusių su fenomanų judėjimu, buvo poetas, literatūros istorikas, lingvistas ir visuomenės veikėjas *Julius Leopoldas Frederikas Kronas* * (Krohn,— 1835.05.19—1888.08.28; eilėraščius pasirašinėjo *S u o n i o* slapyv.). Jo literatūrinė kūryba nėra gausi, tačiau mokslinė veikla įnešė svarų indėlį į suomių literatūros, folkloro, estų tautosakos tyrinėjimus. J. Kronas nuo 1860 m. buvo Helsinkio universiteto suomių kalbos ir literatūros docentas, o nuo 1885 m.— profesorius. Iš to laikotarpio jo plunksnai priklauso tokie suomių literatūros tyrinėjimai, kaip „Švedų epochos suomiškoji poezija“ („Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvallan aikana“, 1862), „Suomių literatūros vystymosi etapai“ („Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet“, 1897; ją po mirties išleido sūnus Karlė Kronas), „Suomių literatūros istorija. I. Kalevala“ („Suomalaisen kirjallisuuden historia. Osa I: Kalevala“, 1885), „Kanteletar tyrinėjimai“ („Kanteletaren tuthimuksia“, 1900—1901, išleido K. Kronas), estų istorinių dainų studijos „Estų ir apskritai vakarinių finų medžiaga „Kalevaloje“ („Virolaiset ja ylimalkaan Länsi-suomalaiset aineet Kalevalassa“, 1872) ir „Estų istorinės dainos“ („Virolaisten historialliset runot“, 1882) ³.

J. Kronas laikomas istorinio—geografinio metodo folkloristikoje pradininku, ir pirmasis suomių dainų lyginimams pasitelkė kitų, net negiminingų tautų medžiagos, stengdamasis atstatyti pirminį poetinio kūrinio tekstą. Iš tokių jo veikalų pirmiausia minėtina „Suomių literatūros istorija“, kurios pirmoji dalis buvo skirta „Kalevalos“ runų lyginamosioms studijoms (Suomalaisen kirjallisuuden historia. Osa 1: Kalevala.—Helsingissa, 1885). Tai

---

* Pastaruoju metu J. Krono bei jo sūnų — muzikologo Ilmario ir folkloristo Karlės Kronų — pavardės rašomos dvejopai: *Kronas* ir *Krunas*. Pastaroji forma vartojama ir „Trumpojoje literatūrinėje enciklopedijoje“ (M., 1966), matyt, remiantis tuo, kad švedų kalboje ilgas balsis *o* tariamas kaip *u* (god[*gū*] — 'labas, geras', bo[*bū*] — 'gyvenimas, butas'). Tačiau folklorinėje literatūroje tebevartojama įprastinė pavardės forma *Kronas*.

pirmoji jo sumanyto trijų tomų veikalo dalis. Antroje turėjo būti nagrinėjamas dainų rinkinys „Kanteletar“, o trečiojoje — literatūra tikrąja žodžio prasme (pastarąsias dvi dalis kiek papildęs išleido jo sūnus K. Kronas). Šį darbą išleido Suomų literatūros draugija (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), laikydama reikšmingiausiu ligi tol pasirodžiusiu suomių literatūros istorijos veikalu (žr. 1881 m. kovo 16 d. posėdžio protokolą, kai buvo svarstomas leidinio klausimas) ⁴.

Istorijos pirmojoje dalyje autorius analizavo epo pobūdį ir E. Lionroto įnašą, sudarant vientisą kūrinį, meninę estetinę vertę, „Kalevalos“ runų užrašymo vietas ir jų variantus, lygindamas suomių ir estų epines dainas. Trečiajame skyriuje tiesiogiai lygino epo runas ar jų motyvus su įvairių tautų liaudies dainomis, sakmėmis, padavimais ir kt. Stebina pateikiamos medžiagos gausumas: lyginama su lapių, mordvių, čeremisų, zyrianių, votiakų, ostjakų, vogulų, vengrų, nencų, totorių, mongolų, germanų, slavų, lietuvių, graikų, finikiečių, asirų, babiloniečių, egiptiečių, persų šaltiniais bei Biblijos medžiaga. Pateikdamas šias paraleles, ypač plačiai — germanų tautų šaltinius, autorius tikėjo galėsiąs išsiaiškinti „Kalevalos“ runų kilmę ir pirminius motyvus, kadangi, jo nuomone, didesnė medžiagos dalis yra atėjusi iš kaimyninių tautų. Autorius suvokė, kad kai kurios paralelės yra atsitiktinės, tačiau jas pateikė, tikėdamasis, kad kiti labiau išsigilins į tuos dalykus, suras tinkamesnių argumentų ir galės tarti lemiamą žodį.

J. Kronas buvo vienas tų suomių tyrinėtojų, kurie karelių — suomių epines, tarp jų ir „Kalevalos“ runas, manė esant kilusias pietvakarių Suomijoje. Tiesa, skirtingai nuo savo amžininko A. Borenijaus (darbas „Kur gimė „Kalevala““) ⁵, visiškai nepaneigė karelių įnašo, tačiau „Suomių literatūros istorijoje“ pieštas plitimo paveikslas, dalyvaujant įvairių tautų atstovams, yra gerokai netikslus. Jis rašė: „Po darbo ant Ledinuotojo vandenyno kranto prie vieno laužo sėdi kareliai, suomiai ir lapiai, rusai ir norvegai ir tarpusavy keičiasi gimtųjų kraštų padavimais. Neabejotina, kad toks paprotys gyvavo visur, kur tik įvairių tautybių kariai ir pirkliai sueidavo kartu. Dar didesnę

reikšmę turėjo suomių žemių pakraščiais gyvavęs paprotys kare žudyti priešiškos genties vyrus ir į vergiją imti moteris. Tokiais atvejais naujoje vietoje moteris ir platinė savo tėvynės padavimus ir papročius“⁶. Todėl tyrinėtojas karelių—suomių runose matė tiek daug keliaujančių ar klaidžiojančių siužetų—skandinaviškų, germaniškų, slaviškų skolinių, užtai tokių platų medžiagos arealą jis įvedė į savo studiją.

Tokiame plačiame tarptautiniame kontekste pirmą kartą suomių mokslinėje literatūroje atsidūrė ir lietuvių (iš dalies ir latvių) tautosaka, ypač dainos. Lietuvių liaudies daina čia ne egzotiškas poetinis kūrinys, o kaip giminingas šaltinis, padedąs nustatyti runų kilmę ir parodąs kai kurių epo motyvų bei siužetų lietuviškumą.

Užsibrėžtam tikslui J. Kronas naudojosi Liudviko Rėzos (1776—1840) ir Georgijaus Neselmano (1811—1881) lietuvių, Karlio Ulmanio latvių liaudies dainų rinkiniais bei vokiečių darbais apie pasakojamąją tautosaką ir mitologiją: V. Manharto „Vokiečių mitai“ (*Mannhardt W. Germanische Mythen.*—1858), Švenko „Slavų mitologija“ (*Schwenck W. Mythologie der Slaven.*—Frankfurt a. M., 1853), V. Tetau ir I. Temės „Rytų prūsų ir lietuvių liaudies sakmės“ (*Tetau W., Temme I. Die Volksagen Ost-Preussens, Littauens und West-Preussens.*—Berlin, 1865), A. Šleicherio „Lietuvių pasakomis“ (*Littauische Märchen, Sprichwörter, Rätsel und Lieder.*—Weimar, 1875). Baltiški šaltiniai negausūs, nes, viena, jų ir nebuvo daug, o antra, ir, matyt svarbiausia, trukdė kalbos barjeras. Brolių Juškų rinkiniuose jis būtų suradęs daugybę dar artimesnių paralelių, ir gretinimai būtų tapę labiau įtikinamesni, tačiau, nemokėdamas lietuvių kalbos, negalėjo jų panaudoti. O gal ir nežinojo. Bet ir šiuo atveju išryškėja labai platus mokslininko akiratis, laki vaizduotė ir dideli užmojai, kuriuos pratęsė jo sūnus Karlė Kronas (1863—1933).

Studijoje J. Kronas pirmiausia charakterizavo lietuvių liaudies poeziją, sakydamas, jog lietuviai neturį herojinio epo, tačiau jų dainos esančios pusiau pasakojamojo pobūdžio baladės, esą dainų apie pagoniškas dievybes. Šie faktai mokslininkui, matyt, buvo visai pakan-

kami, priartinant lietuvių liaudies dainas prie suomių epinės poezijos. Savo studijoje autorius pirmumą teikė lietuvių, o ne latvių liaudies dainoms, senesniusios klotus matydamas pirmosiose. Tačiau daug kur nurodė ir bendrus abiems tautoms motyvus, laikydamas bendrabaltiškais.

Tyrinėtojas nepaliko nuošalėje ir sakmių. Pvz., jis nurodo, jog „Kelevalos“ gamtos deivė *Luonnotar* artima lietuvių *Laimai*, lemiančiai žmogaus likimą. Ji, sėdėdama ant kalvos viršūnės, verpianti likimo siūlą kaip ir latvių dainų deivė bei mordvių *Ange Pataita*⁷. Šį bendrumą ir su Pavolgio finais jis laikė natūraliu, kadangi ikiistoriniais laikais baltai bendravę su finougrais plačioje šiaurės Europos teritorijoje. Kita vertus, jis buvo įsitikinęs, kad „Kalevaloje“ esanti baltiška—lietuviška medžiaga (dainos) nesiekia tų laikų ir yra žymiai vėlesnė (ne senesnė kaip 500 metų) ir į epą patekusi klajonių keliu.

Tačiau suomių *Luonnotar* tik atskirais atvejais pasirodo kaip likimo lėmėja, pvz., Leminkiaineno runoje sakoma:

*Ema kielti poikoansa,
Nainen miestänsä epäsi,
Epäsi kavetta kaksi,
Kieli kolme luonnotarta*

Kalevala 26:75—78

*Motina visaip jį draudė,
Jį žmona atkalbinėjo;
Taip dvi moterys užgynė
Uždraudė trys žemės [= gamtos] laumės*.*

Dažniau *Luonnotar* yra kaip gimdytoja, kūrėja, ji (kartais dvi ar trys) lydi epinius veikėjus, savo veiksmus derina su aukštesniųjų dievybių veikla. Šiuo požiūriu

---

* „Kalevalos“ vertimų ištraukos lietuvių kalba, jei jos atitiks originalą, bus pateikiamos iš Just. Marcinkevičiaus vertimo: Kalevala /Vertė Just. Marcinkevičius.—V., 1972. Tačiau darbe veikėjų vardai rašomi pilna (teisinga) forma, o ne nepagrįstai sutrumpinta, kokia yra vertime. Cituojant „Kalevalą“, pirmasis skaičius nurodo runą, o skaičiai po dvitaškio — tos runos eilutes.

analogijos su baltų *Laimos* vaizdinio variacijomis tikrai vertos dėmesio, juoba, kaip yra nustatęs Norbertas Vėlius, likimo lėmėjų vaizdinys baltų tautosakoje yra formavęsis „iš senesnio gimimo deivės ar jai artimos mitinės būtybės vaizdinio“⁸. Tokiu būdu vėlesnių suomių mokslininkų pastangos *Luonnotar* vaizdinį aiškinti krikščionišku Marijos įvaizdžiu tarsi nubraukia viską, kas siejasi su senaisiais baltų ir finougrų vaizdiniais apie deivę—gimdytoją, kūrėją. Pažymėtina ir tai, kad lietuvių ir latvių Laima, kaip suasmenintas sėkmės paveikslas, irgi turi bendrumą su finougrų pasakojamąja tautosaka (AT 735, 735 A)⁹, tad J. Krono iškeltos hipotezės dar tebelaukia tolimesnių lyginamųjų studijų.

Giminingais J. Kronas laikė kelis „Kalevalos“ motyvus: runą apie didįjį ažuolą, Kulervo dainą saulei, trijų gegučių, Salmės dainas, Ainos runą bei miežio ir apynio ginčą.

Daug vietos skirta didžiajam ažuolui, kuris „Kalevaloje“ vaizduojamas nepaprastai didingas. Antrojoje runoje pasakojama, kaip pasėjus augalus ilgai nedygsta ažuolas, Dievo medis, tačiau kai išauga — uždengia saulę, mėnesį, trukdo debesims plaukti. Jį nukerta nepaprastas didvyris, ir iš atskirų dalių padaro naudingų dalykų, kitos dalys suteikia žmonėms laimę, galėjimą burti (2:73—204). Ažuolas ir baltų dainose bei mitologijoje taip pat užima išskirtinę vietą. J. Kronas nurodo, kad estų, ižorų, latvių ir lietuvių dainose pasitaiko tas pats motyvas: medį nukerta pats lyrinis herojus („aš“) ar „brolelis“ (-liai) ir daro įvairius daiktus — iš kelmo būgną, iš šakų — švilpynę, iš liemens — bitėms stuobrį, iš viršūnės — seseriai kraičio skrynią, laivą ar roges. Kaip pavyzdį nurodė iš G. Neselmano rinkinio dainą „Ai žaliuoj, žaliuoj vėsus klevelis“ (NLV Nr. 202; RD Nr. 39). Tokių dainų lietuvių liaudies lobyne yra gana daug. Po keturių dešimtmečių M. Biržiška, komentuodamas tą pačią dainą, teisingai pažymėjo, jog gali būti kertamas ne tik ažuolėlis ar klevelis, bet ir ievelė, uoselis, tiesiog „dimnas medelis“, tačiau pagrindinė motyvo struktūra išlieka ta pati¹⁰.

Ažuolo motyvui paralelių J. Kronas ieškojo ir lietuvių mitologinėse dainose, kuriose matė ažuolo dygimo ir sunaikinimo analogijas bei apskritai šio medžio ryšį su dangaus dievybėmis: estų ir ižorų dainose ažuolas išdygsta, kai Viainiamioineno vestuvėse įsilinksminęs dievas (Jumala) nuteškia ant žemės alaus; jis nukertamas Mėnesio ar Žvaigždės vestuvėse su Saulės dukra. Todėl ir lietuvių liaudies dainos „Aušrinė svotbą kėlė“ (NLV Nr. 4) motyvas, tyrinėtojo manymu, siejasi su Pabaltijo finų runomis¹¹. O juk ir kitos lietuvių liaudies dainos apie ažuolo (klevelio) kirtimą daugiausia vestuvinės!

Lietuvių mitologinės dainos „Mėnuo saulužę vedė“, „Aušrinė svotbą kėlė“ (NLV Nr. 2, 4), J. Krono nuomone, siejasi su estų dainomis apie Salmę ar Suometar, kuriai peršasi Saulės, Mėnesio ir Žvaigždės sūnūs. Šio tipo daina, tradiciškai vadinama „Žvaigždžių marti“ („Tähe mõrjsja“), labai populiari Estijoje (žinoma 323 spausdinti variantai)¹², panaudota Frydricho Reinholdo Kroicvaldo „Kalevo Sūnuje“¹³. Tuo tarpu dėl Suometar J. Kronas, teisingai pripažindamas dainos ryšį su estiškėmis, nežinojo, kad pavadinęs „Suometaren kosijat“ („Suometar jaunikiai“) E. Lionrotas rinkinyje „Kanteletar“ (III₁) įdėjo išverstą estų dainą, Salmę pakeitęs į Suometar¹⁴. Vis dėlto šios įdomios dainos ryšio su lietuviškėmis tyrinėtojas plačiau neatskleidė, nes trūko baltiškos medžiagos.

Ketvirtoji „Kalevalos“ runa, dar kartais vadinama Aino runa, atskleidžia sudėtingą dukters ir motinos situaciją: gražiai jauni Joukahaineno seseriai pasiperša senasis išminčius Viainiamioinenas. Ji verkdama pasiguodžia motinai, bet ši liepia neliūdėti, o tik džiaugtis, pasipuošti gražiais rūbais. Tada duktė priekaištauja motinai, kam pažadėjo už seno („Įsakei globot karšinių, / Krentanti liepei ramstyti, / Užkrosny bedanti saugot“— 4:240—242) ir liūdnai keikia savo likimą:

*„Jau geriau aš, vargdienėlė,
Niekad būčiau neužgimus,
Neužaugus, nesulaukus
Savo liūdesio dieneles*

— — — — —

*Jau verčiau aš būčiau mirus,
Po šešių naktų užgesus. (4:217—223)*

— — — — —

*Jau geriau man jūroj nardyt,
Bangose verčiau gyventi,
Būti šalviui už seselę,
Vandenų žuvims už draugę,
nei ramstyt bedantį senį. (4:247—251)*

Šito runos motyvo (4:217—254) ištakas J. Kronas matė lietuvių liaudies vestuvinėse dainose apie mergelę, priekaištauojančią motulei, kam ji nudavusi už nemylimo ar girtuoklio.

Iš tikrųjų lietuvė mergelė, kaip ir Aina, verkauja, kad motina geriau jos būtų neauginusi, o įmetusi į ežerėlį ar upužę, kur būtų plaukusi marga lydekėle. („Motušė mano“, „Mergytė kiemą šlavė“,—NLV Nr. 59, 60). Šis motyvo artimumas kur kas akivaizdesnis negu dainoje apie Salmę. Po poros dešimtmečių K. Kronas atkreipė dėmesį į lietuviškoje dainoje esančią užuominą, kad mergelė—lydekėlė nori būti žvejojama šilko tinklu, kas būdinga ir estų dainoms¹⁵. Artima šiam motyvui ir kita dainų grupė, kuriose mergelė, nenorėdama tekėti už nemylimo, pasiverčia koku nors gyvūnu, kad toks jaunikis jos nepaimtų („Aš nenorėjau / už našlelio eiti“. „Mamuzė mano miela“—NLV Nr. 193, 55)¹⁶. Tų dainų giminingumą, J. Krono supratimu, paliudija ir panaši mergaitės jaunystės praradimo simbolika: Aina pameta žydrus kaspinus, o lietuvių dainų mergelė nuo galvos rūtų vainikėlių. Autorius pažymi, jog tarp liaudies runų yra artimesnių variantų lietuviškiesiems.

Runoje apie našlaitį piemenį Kulervą yra daina-maldelė saulei, kurioje ji prašoma pašviesti, sušildyti piemenį:

*„Skaisčiai švieski, dievo saule,
Kaitink, visagalio verpste,
Kalvio piemeniui spindėki,
Nelaimingam piemenėliui. (33:19—22)*

Arba greičiau nusileisti, kad vargšas piemenėlis galėtų eiti namo:

*„Eik, dienele, eik, mieloji,
Leiskis, viešpaties saulele!
Eik, dienele, į eglyną,
Nusiriski į krūmyną,
Bėk į tankų kadagyną,
Skrisk, mieloji, į alksnyną!
Piemenį paleisk namolio. (33:37—43)*

J. Kronas atkreipė dėmesį į analogiškas latvių ir lietuvių liaudies dainas, pirmojo motyvo panašumą paliudydamas dainos „Saulyte, dievo dukryte“ (NLV Nr. 1) vaizdu: „Po jūrių, po kalnelių / Kavojau siratėles, / Sušildau piemenacių...“ Kaip rodo vėlesnių laikų užrašymai, piemenų dainelių saulutei Lietuvoje užfiksuota gana daug¹⁷, ir motyvo bendrumas pastebimas ne tik lietuvių ir suomių, bet ir latvių bei estų dainuojamojoje tautosakoje. Antrojo motyvo, taip pat turinčio tipologinių bendrumų su baltų dainomis, J. Kronas nepastebėjo.

Kur kas daugiau J. Krono dėmesį patraukė 36-oji runa — Kulervo išvykimas į karą ir artimųjų laukimas jo grįžtant. Tas motyvas dar siejasi ir su Leminkiaaineno karo žygiais: išvykdamas į pramuštgalvišką žygį, jis motinai palieka ženklą: jei iš šepčio ims tekėti kraujas, vadinasi, jis žuvęs (15-oji runa). Pirmuoju atveju J. Kronui lietuvių liaudies daina „Aš pas tėvulį / Tas viens sūnelis“ (NLV Nr. 79) esanti runos pagrindu, o antruoju — daina „Iš trijų kampų / vėjužis pūtė“ (NLV Nr. 354), atkurianti tą patį motyvą: jei iš bernelio parsiusių sėklų išdygusi gėlė po mergelės langu pražydės „raudonais žiedais“, jis būsiąs „karely kirstas, po kojų rūstai pamintas“. Panašumas, aišku, yra ne tik su analogiškėmis dainomis, bet ir su stebuklinėmis pasakomis.

Vestuvių apeigos, dainos ir papročiai „Kalevaloje“ užima daug vietos, nes epo herojai kovoja, įveikia didžiausius sunkumus, pirmiausia ieškodami nuotakų. Tyrinėtojai pastebi tų ceremonijų konservatyvumą, o baltų ir finougrų atveju — ir genetinį tapatumą (A. R. Niemis).

J. Kronas pirmiausia mato Lietuvoje ir Suomijoje vieno-
dą psichologinę nuostatą: dainose mergelė piešia gražų,
nerūpestingą savo jaunų dienų paveikslą pas motinėlą
ir sunkų pas anytėlę. Todėl ir išvada nėra netikėta: „lie-
tuvių vestuvinės dainos kai kuriais punktais yra giminin-
gos su suomiškomis“¹⁸. Kaip vieną pavyzdį galima pa-
imti iš alaus darymo runos apynio ir miežio ginčą (Kale-
vala, 9:159—164), kuri jis gretino su lietuvių liaudies
dainomis „Oi tu apvynėli“, „Miežys atsakė“ (NLV Nr.
234, 321), nurodydamas neabejotinai baltišką suomiškojo
motyvo kilmę. Tam pritarė ir vėlesni tyrinėtojai. Pasku-
tinis apie tai rašęs Helsinkio universiteto profesorius Ai-
mas Turunenai taip sako: „Apynio ir miežio pokalbio
runa <...> aiškiai iš Lietuvos ir Latvijos paplito Esti-
joje, o iš ten per Ingriją Suomijoje ir Karelijoje“¹⁹.

J. Kronas nesitenkino giminųjų dainų ir runų moty-
vų analize, bet ieškojo kalbinio ir funkcinio veikėjų pa-
našumo. Antai mitologinį Karielos didvyrį *Virokanasą*
(*Virokannas*), ėjusį nudobti milžiniškojo Pohjolos jaučio,
bei estų namų dvasią *Viruskunde* tapatino su lietuvių
dvar-gont, *vaiskanthos* — namų saugotojais bei su *Vur-*
skuit ar *Virskuit* — svarbiausiu aukotoju dievams²⁰. De-
ja, šio aiškinimo jau neparėmė jo sūnus K. Kronas,
1891 m. leisdamas tą tėvo veikalą švedų kalba, neprita-
ria tai dirbtinei etimologijai ir šiandieniniai tyrinėtojai.

Baigdamas savo lyginimus, J. Kronas žvilgtelėjo ir į
bendrą lietuvių ir suomių dainų poetinį pasaulį, kuriame
matė neabejotiną tarpusavio artimystę. „Taip pat ir pa-
čiuose suomių ir lietuvių dainų poetiniuose vaizduose
yra daug panašumo. Tose ir kitose naudojama tikrai bran-
gių dalykų: yra šilkiniai tinklai ir burės, auksinės vilne-
lės, laiveliai, plaukai bei ažuolai, deimanto vainikėliai,
kuodeliai ir pan. Ir visa gamta jaučianti, kalbanti: kal-
bantys žirgai, medžiai, vainikėliai ir t. t. Skaičius devyni
ir Lietuvoje šventas ir nuolat vartojamas. Kai kuriose
pasakose apie karalaičio pačios grožį pasigiriant sakoma:
saulė šviečianti jos viršugalvy, mėnuo pakaušyje, žvaigž-
dės mirksinčios kaktoje (Schleicher, S. 10). Dažnai pasi-
taiko jau bendrose su Aino runa dainose pastebėtas ši-
toks vaizdavimo būdas, kai, pavyzdžiui, kalbama apie

medį, kuris turi šakas, šakose paukščius ir t. t. Pagaliau pačios dainos ir lietuvių manymu esančios saugomos skrynelėje" ²¹. Pavyzdžiu galėtų būti gerai žinoma daina „Aš padainuosiu / Dainų dainelę“ (NLV Nr. 172).

J. Kronas stengėsi visapusiškai atskleisti suomių ir lietuvių—latvių tautosakos bendrybes, tam pasitelkdamas ir dainas, ir pasakas, ir mitologiją. Ypač daug dėmesio skyrė L. Rėzos paskelbtoms mitologinėms lietuvių liaudies dainoms, kuriose matė įkūnytus pirminius „Kalevalos“ runų motyvų vaizdus.

J. Krono paminėtos lietuvių liaudies dainos ar jų motyvai iš tikrųjų yra artimi kai kuriems „Kalevalos“ siužetams ir, be to, randami dar estų, ižorų epinėje poezijoje, paliudijami latvių dainų. Tai rodytų, jog mokslininkas teisingai užčiuopė tam tikrus poetinės tipologijos bendrumus, nepaisant principinio pačių dainų skirtumo: suomių runos epiniai, o lietuvių liaudies dainos — lyriniai kūriniai. Tai suprasdamas tyrinėtojas daug kur darė ekskursų į epinę kūrybą — pasakas, sakmes, kadangi jose pastebima giminingų ar tipologiškų panašumų.

Tuo metu suomių mokslininkai jau buvo pradėję intensyviai tirti „Kalevalą“, domėtis runų geneze, tad J. Krono pateiktos runų paralelės su kitų tautų folkloru greitai atkreipė dėmesį. Jo bičiulis, baltų ir suomių kalbinių ryšių tyrinėtojas *Augustas Alkvistas* (Ahlqvist, 1826—1889), netrukus pasirodžiusiame darbe „Kalevalos“ runų kareliškumas“ taip reziumavo tuos dalykus: „<...> trumpai tariant, aiškios lietuviškos medžiagos Kalevaloje nėra“ ²². Ne viskam pritarė ir jo sūnus K. Kronas, nors apskritai tėvo darbą labai vertino ir toliau jį tęsė. Tarptautiniame folkloro kongrese Paryžiuje 1889 m. jis kalbėjo: „Kapitalinis mano tėvo darbas buvo lyginamasis „Kalevalos“ tyrinėjimas, sudaręs pirmąją jo „Suomių literatūros istorijos“ dalį <...> „Kalevalos“ tyrinėjimai turėjo reikšmės išsiaiškinant suomių epo ryšius su senosiomis skandinavų, rusų ir lietuvių dainomis... Tačiau, man rodosi, dar didesnę reikšmę turi mano tėvo darbas, kurį tęsiu aš, skirtas suomių liaudies poezijos lyginimui su analogiška viso pasaulio šalių tradicija“ ²³.

1911 m. paskelbtame straipsnyje „Lietuvių ir latvių aidai suomių liaudies poezijoje“ *Augustas Robertas Niemis* (1869—1931) J. Krono paraleles irgi sutiko su išlygomis. „<...> esu atsidėjęs į šalį,—rašė mokslininkas,—keturias Julijaus Krohn'o Kalevalos veikale lyginamas dainas: Ainos dainą, Trijų gegužių dainą, Salmės dainą ir Piemens maldą saulei, dėl to, kad bendrumas, kiek tai liečia Ainos dainą, tik tariamas, Salmės daina, kiek galima tai dabar suprasti, tik savo pagrindine mintimi santykiauja su latvių dangaus žiburių piršlybų daina, o Trijų gegužių dainą ir Piemens maldą saulei pagaliau reikia smulkiau nušviesti“²⁴. Nors ir būta abejonių, A. Niemis pritarė daugeliui J. Krono nurodytų paralelių. Didžiojo ažuolo, apynio ir miežio pokalbio, mergelės skundų ir priekaištų motinai dainos liko ryškiausiais tų bendrumų įrodymais kitų folkloristų darbuose. Tiesa, XX a. atsirado papildomų tyrinėjimų, sakysim, karo žinios parnešimo dainų bendrumai (Jurjo Pentineno studija²⁵), tačiau bendras senasis klodas tebėra plačiau nepurentas, tyrinėtojai tebesiremia J. Krono ir A. R. Niemio darbais. Antai daugiatomėje suomių literatūros istorijoje prof. Matis Kūsis (Kuusi) skyriuje „Baltų—Pabaltijo finų runų sluoksnius“²⁶, pritardamas neabejotiniams baltų ir finougrų kontaktų atspindžiams seniausiose runose, vis dėlto dėl tyrinėjimų stokos priverstas labai atsargiai vertinti tuos panašumus, nes jie gali būti bendri toms tautoms ir sunku ką nors konstatuoti, kas iš ko skolinosi.

Nepaisant įvairių korektyvų ir abejonių, J. Kronas dar XIX a. pabaigoje praskynė kelią baltų ir Pabaltijo finų senųjų folklorinių ryšių tyrinėjimui. „J. Krono tyrinėjimuose daug kas senstelėję ir dabartinis mokslas juos apvalė, tačiau gilia savo intuicija, išvalgumu jis atskleidė tokių dalykų, kuriuos patvirtino ateitis“—taip jo rezultatus apibendrino suomių folkloristas Joukas Hautala²⁷. Po jo kur kas platesniais žingsniais ir specialiai pasiruošęs ėjo kitas suomis—A. R. Niemis, palikęs ženklų pėdsaką Pabaltijo tautų folkloristikoje.

SUOMIŲ RAŠYTOJA MAILA TALVIO IR LIETUVA

XIX a. pabaigoje lietuvių kalba ir taufosaka tapo studijų objektu, nors pati Lietuva ir jos kultūra suomiams dar buvo mažai pažįstama. Tuos pirmuosius žingsnius žengė J. Kronas lyginamaisiais „Kalevalos“ runų tyrinėjimais, o danų kalbininkas Vilhelmas Tomsonas (1842—1927) savo studija apie baltiškų skolinius suomių kalboje (*Beroringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog.*—København, 1890) įvesdino kalbininkus į visai nežinomą baltų ir finougrų kalbų lyginamųjų studijų sferą. Pažintį su Lietuva toliau skleidė folkloristai (A. R. Niemis), kalbininkai, rašytojai. Iš pastarųjų XIX a. pabaigoje labiausiai nusipelnė rašytoja Maila Mikola-Talvio ir jos vyras slavistas Josepis Mikola, nors kultūriniu—literatūriniu požiūriu reikšmingesnė yra žmonos veikla.

Apie šių dviejų suomių veiklą ir darbus lietuvių spaudoje susirinktų per 30 pozicijų — įvairaus pabūdžio straipsnių periodikoje, platesnių ar siauresnių užuominų knygoje¹. Juose nušviesti rašytojos ryšiai su Vincu Kudirka (1858—1899), pasakojama apie lietuvišką tematiką kūryboje, šiek tiek analizuota visuomeninė veikla. Ir vis dėlto būtina dar kartą grįžti prie tų darbštuolių veiklos, nes ligi šiol daug Mailos Talvio spausdintų darbų tebėra nežinomi nei bibliografams, nei literatūros istorikams. Be to, jų ryšius su Lietuva padeda nušviesti 1947 m. išleisti atsiminimai (*Rukkaset ja kukkaset.*—Porvoo—Helsinki, 1947) bei Suomijos archyvuose sukauptas rankraštinis palikimas. Prieš porą dešimtmečių išleista suomių literatūros istorikės Tiūni Tūlio (Tyyni Tuulio) dviejų dalių monografija „Mailos Talvio dešimtmečiai“, kurios pirmojoje dalyje (Maila Talvio vuosisymmenet: Edellinen osa (1871—1911).—Porvoo, 1963) daug vietos skirta kelionei į Lietuvą ir patirtiems išpūdžiams. Tokiu būdu yra palankiausios sąlygos analizuoti šios suomių rašytojos ryšius su Lietuva, turint gausią rankraštinę ir spausdintą medžiagą, ko stokojo ankstesnieji lietuvių autoriai.

M. Talvio-Mikolos ir jos vyro kalbininko J. Mikolos buvimas Lietuvoje daug kartų minėtas, tačiau dažnai be konkretumo ar su nedidelėmis klaidomis, kurias padarė, patys to nenorėdami, minėtieji suomiai, ir pirmiausia Maila Mikola. Ji buvo polėkio žmogus, poetiškos sielos asmenybė, ir mažiausiai ją jaudino konkretūs faktai, pvz., kokiais metais ir kokį mėnesį jie buvo Vilniuje, Plokščiuose ar Ūdrijoje. Jai svarbu buvo kokio nors įvykio įspūdis, situacija ir jo poveikis jai bei aplinkai. Todėl korespondencijos bei atsiminimai (net 1910 m. dr. K. Griniui parašyti) jau painioja kai kuriuos įvykius ar jų detales. Tik juos palyginę su laiškais bei kitais šaltiniais galime atkurti pilną įvykių vaizdą ir seką.

Suomių rašytoja *Maila Talvio-Maila (Marija) Winter-Mikola* — gimė 1871 m. spalio 17 d. Hartoloje pastoriaus Adolfo Magnuso Winter'io šeimoje. Jai slapyvardį parinko poetas Kazimiras Leinas:² Talvio — tėvo pavardės Winter vertimas į suomių kalbą (suom. *talvi* 'žiema').

Nors būsimoji rašytoja anksti neteko savo tėvo (mirė 1880), teko apleisti Hartolą ir tenkintis kuklesniu gyvenimu, tačiau motina stengėsi vaikus išmokyti. Ir Maila Winter lankė Helsinkyje mergaičių mokyklą, mokėsi muzikos ir net svajoto apie muzikantės karjerą. Būdama 17 m. pradėjo rašyti... laiškus, kurių niekam niekada nesiuntė. Bet tai buvo kūrybos pradžia, atvedusi šią svajingą merginą į didžiąją literatūrą. Iš tų ankstyvųjų stebėjimų, užrašų bei svajonių ir gimė pirmasis jos romanas „Hapaniemo sūpuoklės“ (1895)³. Mokydamasi mokykloje ji iš motinos bibliotekos skaitė F. Šilerio, H. Kleisto, T. Kiornerio (Körner), Č. Dikenso, V. Šekspyro, J. Runebergo, Z. Topelijaus kūrinius.

1891 m. klasės draugė Helmi Kron pakvietė ją į savo vestuves su daktaru Emiliu Nestoru Setialia. Maila poroje buvo su jaunikio draugu magistru Josepiu Julium Mikola. Jie susidraugavo, o po kelių mėnesių ir susižadavo. Dabar jos gyvenimas pasisuko nauja vaga. J. Mikola Mailą supažindino su savo kolegomis mokslininkais, ėmė bendrauti su menininkais — kompozitoriais Robertu Kajanusu ir Janu Sibelijumi, poetu Kazimiru Leinu, daili-

ninku Peka Halonenu, artiste Ida Alberg ir kt. Kai kurie jų turėjo lemtingos įtakos jos, kaip rašytojos, kelyje. Kita vertus, gyvenimas nebuvo lengvas, trūko lėšų, ir Maila ėmėsi vertimų. Matyt, per Josepį susipažino su Elizos Ožeškovos kūryba, susižavėjo ja ir buvo bepradedanti mokytis lenkų kalbos, ketindama versti į suomių kalbą rašytojos romaną „Nad Niemnem“.

1893 m. vasarą, apgynęs daktaro disertaciją, J. Mikola susituokė su M. Winter-Talvio. Nuo tada ji jau žengia į literatūrą, nuo tada ji įsisuka į margakalbį mokslo ir meno pasaulį, atnešusi neapsakomo žavumo akimirkų.

M. Talvio kūryba turtinga ir įvairi. Stambūs jos romanai, pasirodę iki 1900 m., išlaikė suomių literatūros tradiciją: aprašinėjo kaimo buitį („Hapaniemio sūpuoklės“, 1895, „Tarp žmonių“, 1900), turtingųjų ir beturčių tarpusavio santykius („Aili“, 1897). Tam pačiam periodui priklauso psichologinis romanas „Dvi meilės“ (1898), mums įdomus lietuviška tematika.

Rašytoją labai jaudino nacionalinis—socialinis tautų pavergimas, sunki liaudies buitis. Ypač tai ryškiai pavaizduota romane „Dūminės pirkios iširimas“ (1901), parodančiame turtingų ūkių šeiminkų švedų prabangą ir suomių valstiečių skurdą. M. Talvio, kaip ir daugelis jos amžininkų rašytojų, idealizavo kaimą, jame matė geriausių žmonių dvasinių ir dorovinių savybių išikūnijimą. Tuo tarpu miestas žmones gadina, jame atsidūrę kaimiečiai nueina klystkeliais. Antai „Ninivos vaikų“ (1915) veikėjo—smulkaus kaimo valdininko šeima, atsidūrusi mieste, suyra, netekusi to pamato, kurį jautė kaime. Miesto gyvenimas taip pat vaizduojamas romane „Po žvaigždėmis“ (1910), novelių rinkinyje „Voras“ (1912) ir kt. Su šia tematika artimai siejasi kaimo patriarchalinių santykių irimą piešiantys kūriniai „Louhilina“, „Nakties paukštis“ (1913) ir kt.

M. Talvio rėmė buržuazinį nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą, propagavo tikėjimą Dievu ir bažnyčia. Dėl to daugelyje jos kūrinių ryški moralizuojanti didaktika, iškelianti žmogaus grožį ir tautos kelią į šviesą tik bažnyčios paunksny. Romanuose „Nematomas sąskaitininkas“ (1918), „Gervės“ (1919), novelių rinkiny „Naktis

ir rytas" (1919), straipsnių rinkiny „Liaudis ir namų židinys" (1918) neigiamai vaizdavo suomių raudonarmiečius ir pačius 1918 m. revoliucinius įvykius Suomijoje.

M. Talvio išbandė ir istorinį žanrą: sukūrė romaną—trilogiją apie Helsinkį „Baltijos jūros duktė" (1929—1936) bei suomių istorinius įvykius XVIII a. antrojoje pusėje—XIX a. pradžioje („Tvirtovės linksmosios ponios" (1941), „Mokslo pirtis"). Išleido kelis novelių ir apsakymų rinkinius („Matyta ir rasta", „Po debesimis", „Baltoji vila", „Širdys"), parašė keliolika pjesių ir dramų („Įvairūs keliai", „Ana Sarkoila", „Paskutinis laivas", „Elinos vestuvės" ir kt.).

Rašytojai nesvetima buvo ir publicistika, kurios išėjo kelios knygos: „Kalbos" (1908), „Margoji laukymė" (1911), „Sveikinimai" (1936) ir kt. Tai daugiausia jos įvairios kalbos ir paskaitos, kurias, kaip mini amžininkai, ji skaitydavusi labai emocionaliai ir poetiškai. Po Antrojo pasaulinio karo visuomenę pasiekė stambi atsiminimų knyga „Pirštinės ir žiedai" (1947), kurioje ir Lietuvai skirta daug šiltų žodžių.

M. Talvio buvo labai produktyvi ir gana populiari rašytoja: tarp 1895—1930 m. beveik kasmet išleisdavo po romaną, o kartais net po kelias knygas. Tačiau kai kurių jos kūrinių misticizmas, didaktinis pobūdis, ribotas liaudies gyvenimo nušvietimas mažina rašytojos kūrybos išliekamąją vertę. Dalis jos veikalų pamiršti ir pačioje Suomijoje. Bet geriausi jos romanai, kaip „Dvi meilės", „Gervės", „Varpai", „Baltijos jūros duktė" ir kt. išleisti Švedijoje, Vokietijoje, Vengrijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir kitur⁴. Suomijoje kelis kartus išėjo pilnas M. Talvio raštų rinkinys, autorė susilaukė dviejų stambių Tiunės Tūlio ir Veiko Antero Koskeniemi monografijų⁵.

Ne tik kaip rašytoja, bet ir kaip visuomenės veikėja, M. Talvio paliko žymų pėdsaką Suomijos gyvenime.

Ji buvo aktyvi kovotoja už blaivybę, rūpinosi liaudies švietimu, o sustiprėjus carizmo reakcijai XIX a. pab.—XX a. pradžioje ryžtingai gynė ir suomių kalbos teises. Dideli rašytojos nuopelnai kovoje su tuberkulioze. Gydyti neturtingiems džiovininkams ji buvo įkūrusi sanatoriją. Šio darbo prasmę ir reikšmę atskleidė romane

ir filmo scenarijuje „40 000“ (maždaug tiek manyta esant Suomijoje tuberkuliozininkų apie 1930 m.). Ji daug pasidarbavo ir muziejininkystėje: savo gimtojoje Hartoloje pagrindinį dvaro pastatą ir sodą perleido etnografiniam muziejui, kuriuo pati nuoširdžiai rūpinosi — rinko ir tvarkė eksponatus, rėmė materialiai⁶. Ir dar viena sritis susilaukė M. Talvio dėmesio. Tai kapinės. Nemažai lėšų ir energijos ji skyrė jų tvarkymui ir priežiūrai, kad ir mirusiems būtų rodoma reikiama pagarba. Mirusių buveinė — kapinės ir gyvųjų simbolinis ryšys su jomis įprasmintas jos romane „Dievo sodai“ (1927).

Sulaukusi gražaus amžiaus, mirė Helsinkyje 1951 m. sausio 6 d.

Savo visuomenine veikla ir net kūryba Maila Mikola-Talvio susijusi su Lietuva, nors pažintis su ja, įvykusi dar jaunystėje, sunkiais lietuvių tautai carizmo priespaudos metais, buvo neilga ir vienintelė. Gal nebūtų buvę ir jos, jei ne kalbininkas Josepis Mikola, tapęs jos vyru.

Josepis Julius Mikola (Jooseppi Mikkola) gimė 1866 m. liepos 6 d. Juliojarvio (Ylöjärvi) bažnytkaimyje Satakuntos provincijoje. Baigęs su pagyrimu Hiamėnlinos (Hameenlinna) normalinę gimnaziją, 1886 m. įstojo į Helsinkio universitetą ir ten studijavo kalbos mokslus. Pradžioje daugiausia dėmesio skyrė skandinavų filologijai ir germanistikai, tačiau po išvykos į Rusiją 1889 m. atsideda slavistikai. 1893 m. apgynė disertaciją apie suomių ir rusų kalbų santykius ir toliau gilinosi į slavų kalbas. Paraleliai domėjosi ir baltistika, nors tie darbai ir negausūs („Lietuviški skoliniai slavų kalbose“, 1895, kelios baltiškos etimologijos, straipsnis apie Pabaltijo suomių ir baltų kalbų santykius 1930), tačiau ir jais mokslininkas užsitikrino vietą tarp baltistų. Be to, jis išaugino savo mokinį baltistą Einą Nieminoną, padėjo savo rekomendacijomis Augustui Robertui Niemiui tirti lietuvių tautosaką.

(J. Mikola mirė 1946 m. rugsėjo 28 d.⁷)

Labai sėkmingai apgynęs daktaro disertaciją, tų pačių metų rudenį J. Mikola gavo Helsinkio universiteto slavų kalbų docento vardą ir taip pat stipendiją slavų ir bal-

tų kalbų studijoms. Ir dar vienas įvykis vainikavo jaunojo mokslininko gyvenimą — jis vedė Mailą Winter, penkeriais metais jaunesnę romantiškos sielos merginą. Ir jo komandiruotė į slavų kraštus buvo pirmoji jų poetinė kelionė, ėjusi per Peterburgą, Maskvą ir Lietuvą. Paskui jie visą gyvenimą vis kartu išvažinėjo Rytų ir Vakarų Europą, kartu ir rašė tos pirmosios kelionės atsiminimus, jau Josepiui atšventus savo aštuoniasdešimtmetį ir gydantis Satalinos ligoninėje. Pradžioje jis rašė, paskui, kad greičiau būtų, tik diktavo, o Maila apdorojo literatūriškai. „Mes keliavome į atsiminimų kraštus kaip linksmi nuotykių ieškotojai be stipendijų ir kelioninių lagaminų“, — rašė Maila, pradėdama kelionių po užsienį prisiminimus⁸. Tad ir daugelio jų darbo rezultatų, ypač iš Lietuvos, dabar nebelengva atskirti. Užtai gal ir nebus didelis nusikaltimas, jei dėl duomenų stokos koks nedidelis Josepio darbelis bus priskirtas Mailai, ar atvirkščiai.

Taigi tas ilgas kelias savotiškai paruošė ir Mailą Mikolą susitikimui su Lietuva, kuri jai ligi tol vargu ar buvo bent kiek žinoma.

Kadangi jau vasarą buvo žinoma, jog po vestuvių vyks į Rusiją, tai rudeniop Maila intensyviai mokėsi rusų kalbos. Kada išvyko į Peterburgą — tiksliai nežinoma, tačiau, matyt, netrukus, kai gražiai atšventė Mailos 22-ąją gimtadienį (1893 m. spalio 17 d.). Ji pirmą kartą atsidūrė tikrame didmiestyje, ir tai ją baugino. Kita vertus, Josepis visą laiką sukosi tarp mokslininkų, tai plėtė Mailos akiratį, didino pasitikėjimą savimi. Peterburge jie bendravo su Ernstu Kuniku, su slavofilu Aleksandru Lamanskiu, slavų istorijos profesoriumi Konstantinu Grotu, akademiku Aleksejumi Sobolevskiu bei kitais jų ratelių nariais⁹. J. Mikola pas doc. Eduardą Volterį pradėjo mokytis lietuvių kalbos, lankė jo paskaitas¹⁰, žavėjosi prof. Sergejumi Buličiumi, kuris buvęs toks pat geras muzikas, kaip ir sanskrito specialistas. E. Volteris supažindino Mikolas su latvių emigrantais, kvietė į jų organizuojamus vakarus. M. Talvio vyras ypač susidraugavo su latviu Henriu Visendorfu, dalyvavo ruošiant latvių dainų rinkinio projektą¹¹. Mailą labai veikusios latvių

liaudies dainos, kurias jai dainuodavęs, atsilankius pas Visendorfą, studentas latvis. Tarp jų buvusi ši:

*Kas tie tādi, kas dziedāja
Bez saulītes vakarā?
Tie ir visi bāru bērni,
Bargu kungu klausītāji*¹².

Jiedu lankydavęsi net lietuviškuose vakaruose, kurių viename keltos nacionalinio išsivadavimo idėjos, ir dalyviams tekę suktis iš žandarų rankų¹³. Greičiausiai tai buvo 1892 m. pradėjusios veikti Labdaringosios Peterburgo lietuvių bei žemaičių draugijos koks nors vakaras, kuriuose buvo keltos panašios idėjos¹⁴.

Gausi buvo ir suomių kolonija Peterburge (1881 m. buvo 24 378 arba 2,6% visų gyventojų, 1900—21 358 arba 1,5%¹⁵) ir Mikolos, aišku, palaikė su kai kuriais ryšius, dalyvavo jų renginiuose. Apskritai įvairių tautų gyvenimas buvo gyvas, pabrėžtinai tautinis: „Visos šios mažos tautos <...> didžiuliame Peterburge sekmadieniais susirinkdavo kiekviena prie savo bažnyčios. Čia susitikdavo saviškius bei pažįstamus <...> ir kalbėdamiesi savo kalba praleisdavo vieninteles tautinės šventės akimirkas. Kiekvienas ėjo su savo tautiniu kostiumu ir iš kitų skyrėsi ir veidu, ir kalbos melodija. <...> Visų tų tautų vakaruose pasirodydavo savi chorai, kalbėtojai ir artistai“¹⁶. Nors pramogų ir darbo netrūko (Maila bibliotekoje kopijavo senus ingrų dokumentus), laiškuose Mikolos žmona skundėsi pasiilgusi Suomijos ir artimųjų. Tačiau kelias dar buvo tik prasidėjęs.

1894 m. vasario pradžioje (atsiminimuose — „prasidėjęs pavasario semestriui“) J. Mikola su žmona atvyko į Maskvą. Didžiausia jo svajonė buvo susitikti su Filipu Fortunatovu ir bent kiek pasisemti jo mokslo. J. Mikolai nesunkiai pasisėkė susipažinti su šiuo žymiuoju rusų kalbininku, nepraleisdamas lankė jo garsiuosius „ketvirtadienio vakarus“, į kuriuos susirinkdavę žymiausi pasaulio kalbininkai. Antai 1894 m. vasario 12 d. laiške namiškiams Maila išvardija kas buvo vakare: persai, arabai, graikai, armėnai, turkai, suomiai, rusai, estai, vokie-

čiai, lietuviai, lenkai, italai, ispanai ir kt.¹⁷ Pamažu J. Mikolos žmona ėmė priprasti prie vyro darbo ir kitaip žiūrėti į mokslininkus. 1894 m. gegužės 1 d. laiške draugei Helmi Kron-Setialiai ji rašė: „Atvirai kalbant, ir sunkus tas kalbininko darbas! Perverti šimtus knygų, kad galėtumei parašyti porą eilučių! Mane kartais apima gailestis, kai jis nepajėgia perversti tų storų žodynų, ir aš visiškai negaliu jam padėti“¹⁸.

Maila artimai susidraugavo su lietuve Julija, šio žymaus kalbininko žmona. „Tais garsiaisiais Fortunatovo ketvirtadienio vakarais,— rašė J. Mikola atsiminuose,— Julija Ivanovna visada sėdėdama prie virdulio, šalia mano žmonos, vadino ją „moja dotčka“ ir žaidė jos ilga kasa. Mano žmona šiaip ne taip pratinosi kalbėti rusiškai, ypač jei Julija Ivanovna bei likusios jos draugės nekalbėdavo kitomis kalbomis“¹⁹.

Galimas daiktas, kad draugystė su Julija Ivanovna Mailai tarsi priartino Lietuvą. J. Mikola taip charakterizavo F. Fortunatovo žmoną: „Jos tėviškė Lietuva jai buvo gėdingai užverta po to, kai ji ištekėjo už ruso. Tėvas prakeikė savo dukrą, o dukra paklausė sielos balso ir išsižadėjo visos savo praeities. Bet kai atėjo pavasaris ir vienintelis beržas, augęs Fortunatovų kieme, išskleidė smulkius lapelius, Julija Ivanovna sėdėjo prie lango, niūniavo lietuviškas dainas ir verkė“²⁰.

Būdami Maskvoje, susitiko gerą draugą, danų rašytoją Ogę Benediktseną (Äge Meyer — Benedictsen, 1866—1928), kuris parekomendavo vykti į Plokščius pas *Petrą Kriaučiūną* (1850—1916) ir parašė jam laišką. Mat jisai 1893 m. vasarą gyvenęs jo namuose ir parašęs knygą „Bundanti tauta“ („Et folk der vaagner“). J. Mikolą rekomendavo ir pats F. Fortunatovas, tikėdamas suomių kalbininko talentu ir darbštumu. Be to, jiems nusišypsojo laimė ir iš materialinės pusės: Maskvoje Josepį pasiekė žinia, kad Helsinkio universiteto konsistorija paskyrė 1000 markių lietuvių kalbos studijoms Lietuvoje. Tai nutekė labai optimistiškai, ir su pakilia nuotaika jie galėjo atsisveikinti su svetingais maskviečiais.

1894 m. gegužės pradžioje prisigrūdusiame, tvankiame trečiosios klasės vagonė (kad sutaupyti lėšų) per Smo-

lenską per dvi paras pasiekė Vilnių. Kelionė buvusi labai varginanti ir visą gyvenimą Maila Mikola prisimins tuos pergyvenimus, kai pirmą kartą pamatė Lietuvą: „Mano vyras deklamavo lenkų kalba žinomas Mickevičiaus eilutes „Litwo, ojczyzna moja...“ Ak, aš buvau pasirengusi dar kartą iškęsti praėjusios nakties košmarą vien dėl šitokio nuostabaus ryto! Nauji miškai, nauja padangė, nauji kvapai — ak, viešpatie, koks grožis!“²¹ Taip ji rašė prabėgus penkiasdešimčiai metų, tačiau panašios nuotaikos atsispindėjo ir tų metų rašiniuose bei laiškuose namiškiams. Dabar ji jau nebenorėjo užsiimti literatūros vertimais (Maskvoje būdama išvertė vieną knygą), o kilo noras rašyti pačiai, pirmiausia papasakoti savo žemiečiams apie caro valdžios prispaustą Lietuvą, jos žmones. „Galima sakyti,— rašė V. A. Koskeniemis,— kad Maila Talvio kaip tik Lietuvoje atrado turinti rašytojo talentą“²².

Kas pirmasis užžiebė romantišką svajonę apie Lietuvą, apie jos grožį ir paslaptinę meilę jai — šiandien sunku pasakyti. Gal Peterburge E. Volteris, mokęs Mailos vyrą lietuvių kalbos, gal Peterburgo lietuvių vakarai, gal Julija Ivanovna Fortunatova, Maskvoje ilgėjęs Lietuvos ir dainavusi lietuviškas dainas, gal vyras Josepis, aiškinęs apie lietuvių kalbos senumą ir išskirtinę vietą kalbotyroje. Gal. Tačiau Maila Mikola vyko į Lietuvą lyg į saulėtą pasakų šalį, kurioje nepaprastos girios, ošiantys ažuolynai, žydintys sodai ir gėlių darželiai, kurioje nuostabios lakštingalos. Visa tai betarpiškai atsispindėjo jos vaizdeliuose iš Lietuvos, laiškuose, o vėliau ir prisiminimuose. Užtai ir pirmas susitikimas su tuo kraštu buvo toks jaudinantis.

Vilniuje apsisutojo Mailos dėdės, Vilniaus apygardos artilerijos vado generolo Hugo Bonsdorfo bute ir kelias dienas paskyrė susipažinimui su miestu²³. Aplankė universitetą, pilį, kalvarijas ir kitas vietas, palikusias neišdildomų įspūdžių. Juos Maila Talvio aprašė 1894 m. gegužės 25 d. laiške iš Kauno namiškiams²⁴ bei korespondencijose laikraštyje „Päivälehti“ („Dienraštis“).

Pasigėrėję Vilniumi, Mikolos po kelių dienų nuvyko į Kauną, kur aplankė Antaną Baranauską ir perdavė

F. Fortunatovo sveikinimus. Jis, kaip prisimena J. Mikola, sutiko juos labai draugiškai, vaišino arbata ir „dainavo paties sukurtas ir subalsuotas lietuviškas dainas“, tarp kurių buvusi „Sudie, Lietuva, man linksma buvo“²⁵. Laiške F. Fortunatovui (1894.05.17) J. Mikola rašė, jog Baranauskas juos kvietęs dar kartą apsilankyti, bet dėl laiko stokos tuo nepasinaudojo.

Kitą rytą iš Kauno išplaukė mentratiniu garlaiviu „Perkūnas“ į Plokščius. Laive susipažino su studentu Samajausku, kuris pažinojo P. Kriaučiūną ir papasakojo šį bei tą apie jo veiklą.

Štai taip 1894 m. vasaros pradžioje M. Mikola atsidūrė pas Sofiją ir Petrą Kriaučiūnus Plokščiuose, kur jų laukė ir nuoširdžiai priėmė, sudarydami kuo palankiausias gyvenimo sąlygas²⁶. Lietuvių spauda taip informavo apie šį neeilinį įvykį: „P. Mikola, suomis (finas) isz gimimo, tapo pasiūstas nuo Helsingforso universiteto isz Suomijos (Finlandijos) į slavizkus krasztus dėl tų kalbų isztyrimo. Petropilėje iszsimokino maskolizskai, Varszavoje lenkizskai, o dabar atvyko į Plokszczius (Błogosławienstwo), Naumiesčio paviete dėl lietuviszkos kalbos pasimokinimo. Pradėjo jau net suraszinėti nuo žmonių lietuviszkas pasakas“²⁷. P. Kriaučiūno dėka Plokščiai tapo savotišku lituanistikos centru, kuriame lietuvių kalbos žinias gilino daug žymių pasaulio kalbininkų. Su J. Mikola kurį laiką dirbo kalbininkas Vytautas Juška („Jau nas *Juszkevyczia* isz Dorpato <...> buvo dabar *Pluokszcziuose* (Błogosławienstwo) Suval[kų] rėd[lyboje] pas sudžią Petrą Kraucziūną drauge su vienu suomiu (finu) profesoriu isz Helsingforso universiteto dėl lietuviszkos kalbos pasimokinimo ir lietuviškų pasakų, dainų rinkimo“²⁸). Tad jauna J. Mikolos žmona — rašytoja M. Talvio iš karto atsidūrė lituanistinių studijų kūryboje ir kartu natūralaus lietuviško užkampio bažnytkaimio aplinkoje.

Plokščių miestelis ir dvaras kairiajame Nemuno krante buvo kaip ir daugelis nedidelių Lietuvos valsčių su ramiai tekančiu nuošalios vietos gyvenimu. XIX a. pabaigoje dvaras priklausė Strumilams, ir beveik visi miestelio namai buvo dvaro nuosavybė. Bažnyčia, smuklė ir turkus — tai ir visos beveik 400 gyventojų pramogos, jei

neskaičiuosime XIX a. viduryje įkurto taikos teismo, kurio III nuovados taikos teisėju 1889—1899 m. buvo Petras Kriaučiūnas. Tačiau tas nuošalus bažnytkaimis būtent šio apsišvietusio žmogaus dėka įėjo į lietuvių istoriją kaip savotiškas XIX a. pabaigos lituanistikos centras: čia lietuvių kalbos mokėsi, ją tyrinėjo didžiausios įžymybės — A. Baranauskas, K. Jaunius, J. Jablonskis, A. Aleksandrovas, akad. J. Boduenas de Kurtenė, E. Volteris ir kt. Čia į baltistiką žengė ir J. Mikola su žmona, mielai sutikti ir apgaubti rūpesčio. 1894 m. birželio 13 d. laiške namiškiams Maila džiaugėsi, kad šeimininkai tiesiog juos lepina, ponia patiki slapčiausius dalykus. Pro atvirą langą dieną naktį girdisi lakštingalos, matosi gražus reginys, tik ją pykina netoliese esanti smuklė, trukdanti ramybę. Panašiai ji parašė 1894 m. birželio 22 d. laiške ir Helmi Setialiai, pridurdama: „Geras mūsų gyvenimas, draugiškumas, pasitikėjimas supa iš visų pusių“²⁹.

Maila Talvio neliko abejinga nei šeimininkams, nei aplinkai. Ją žavėjo viskas: ir graži gamta, ir žmonės, ir Kriaučiūnų sodyba, ir vakarais skambančios dainos. Jau grįžusi į Helsinkį, 1894 m. rugsėjo 16 d. laiške F. Fortunatovui, įterpdama lietuviškų žodžių ir dainų nuotrupų, susižavėjusi rašė: „Per poną Požezinskį [Viktorą Požezinskį] šeimininkai tikriausiai girdėjo apie mūsų buvimą Lietuvoje. Be abejonės, tai buvo nuostabus laikas! Niekada aš nepamiršiu sodo, kur augo rūtos, ir aš pati sėdėjau po tuo baltu gluosniu, ir jauna balta katė, didelė mūsų numylėtinė, bėgiojo tarp gėlių. Už kaimo kelio driekėsi laukas, žalias ir minkštas kaip aksominis kilimas, kaip sidabrinė juosta vingiavo Nemunas, o pakrantėje spindėjo smulkus baltas smėlis, kai tuo tarpu užpakaly dunksojo tamsi ažuolų giria, ir sielininkai dainavo tas savotiškas lietuviškas dainas.

Kiek daug kartų su gaidų popieriumi po pažastimi aš bėgau į kaimą, kur sekmadienio vakarais dainuodavo moterys arba užbaigusios darbą merginos, pasirėmusios ant grėblių pradėdavo:

*Sejau ruta, sejau meta, sejau lelijele,
Sejau savo jaunas dienas kaip žalios rutela.*

arba:

*Oi žirgiäle, juodbereäle,
Taisyk kojės į keliäle.*

ir daug daug kitų. Gražios tos dainos, nors savotiškos ir monotoniškos. Julija Ivanovna [Fortunatovo žmona] jas seniai žino!"³⁰ Ir iš tų pirmųjų Lietuvoje praleistų dienų jai visą gyvenimą atminty išliks lakštingalų giesmės Nemuno pakrantėse, bažnytkaimio ažuolai, ko kaip tik nebuvo gimtojoje Suomijoje. Todėl jau daug vėliau ne viename straipsnyje ji yra sušukusi: „Ar gieda kur nors lakštingalos taip, kaip Nemuno pakrantėse!?”

Ką Maila Mikola-Talvio veikė pirmąją vasarą Lietuvoje, tikslių duomenų nėra. Tik iš užuominų laiškuose, atsiminimuose ir kai kurių rankraščių galima atkurti jos užmojus ir darbus. Antai 1894 m. birželio 10 d. laiške motinai Malvinai ji rašė, kad kartu su Jūse (jos vyro vardas kasdieninėje kalboje) skaitanti lietuviškai, verčianti, rašanti, adanti kojines ir rūpinantis laiškais³¹. Todėl neabejotina, kad ji neliko abejinga lietuvių liaudies kultūrai, o kartu ir kalbai. Su didžiausiu susirūpinimu namiškiams laiškuose ji ir jos vyras rašė apie lietuvių spaudos draudimą lotyniškėmis raidėmis, apie kultūros suvaržymus. Užtai pirmiausia tos kalbos mokytis reikėjo iš žmonių, iš jų kūrybos. J. Mikola prisimena, kad jo mokytoju buvęs pats P. Kriaučiūnas bei kaimo pasakotojai ir pasakotojos, kurių žodžius jis užsirašinėjęs labai atidžiai, o „žmona klausėsi moterų dainų, užrašinėjo jų melodijas bei žodžius ir pati dainavo kartu su jomis“³². Pažymėtina ir tai, kad Maila įsigijusi lietuviškus tautinius rūbus ir jais pasipuošusi vaikštinėdavo švenčių dienomis³³.

M. Talvio irgi ėmėsi mokytis lietuvių kalbos. Jos mokė S. Kriaučiūnienė ir samdinė Agota. Kasdieną Mikolos susitikdavo su teismo raštininku, devyniolikamečiu studentu Antanu Gudaičiu, kuris padėjo J. Mikolai tarti lietuviškus žodžius. Maila jį mokė suomių kalbos ir dainų ir padovanojo savo nuotrauką su užrašu³⁴. Iš tos kelionės rašytoja parsivežė ir simbolinių dovanų, priminusių Plokščius, jų žmones ir lietuvių liaudies tradicijas. Sam-

dinė Agota Šimkytė padovanojo rašytojai rūtų vainiką, o Konstantinas Puskunigis — 1894 m. liepos 24 d. javų varpas. Tas dovanas kaip brangią relikviją ji išlaikė ligi 1918 m., ir tais metais, Lietuvos karo pabėgėliams grįžtant iš Suomijos, perdavė Lietuvių komiteto pirmininkui inžinieriui Jonui Šimoliūnui parvežti į Lietuvą³⁵. Tas vainikas paskui buvo Lietuvių—suomių draugijoje (įkurta 1927 m.) Kaune.

Pagaliau įdomus ir toks faktas: Mikolų prikalbinti Kriauciūnai galvojo aplankyti Suomiją, ir Kriauciūnienė tuo tikslu buvusi susidariusi net suomių kalbos žodynėli³⁶.

J. Mikola 1894 m. spalio 5 d. laiške F. Fortunatovui irgi šį tą pranešė apie savo darbą Piokščiuose: „Mums buvo puiku ten gyventi, visur nuoširdžiausiai sutikdavo ir, kas svarbiausia, medžiagos susikaupė gana daug: pas mane 40 pasakų, dainų tik apie 30, be įvairių pastabų, kurias dariau įsiklausydamas, kada kalbėjo. Visa tai fonetinėje transkripcijoje, kiek tai buvo įmanoma. <...> Dar nežinau, kur išleisti lietuviškąją medžiagą“³⁷. Turint galvoje jo žodžius „pas mane...“ bei aukščiau pateikto atsiminimų fragmento duomenis, galima spėti, jog ir pati Maila Talvio surinko šiek tiek dainų, ir jos laiško frazė „kiek daug kartų su gaidų popieriumi po pažastimi“ nėra paprastas pasigyrimas, o atskleidžia rašytojos nuoširdų domėjimąsi lietuvių liaudies dainomis.

J. Mikola ne vien žmonai aiškino lietuvių kalbos senumą ir reikšmę (žr. 1947 m. atsiminimus), tačiau iš Plokščių pasiuntė vieną ir bene vienintelį straipsnį „Lietuvių kalba ir tauta“ laikraščiu „Päivälehti“, pasirašytą J. J. M.³⁸ Jis konkretnis, dalykiškesnis negu žmonos lietuviškieji išpūdžiai, nors vietomis siejasi ir su jos lyriškais išgyvenimais. Jame autorius nurodė lietuvių kalbos vietą pasaulio kalbų sistemoje, skirtumus tarp lietuvių ir latvių kalbų, reikšmę kalbos mokslui („ji seniausia iš gyvų indoeuropiečių kalbų“), lietuviškai kalbančių žmonių skaičių. J. Mikola liūdnam pažymėjo, jog išvykęs iš Vilniaus beveik negirdėjęs lietuviškai kalbant — tik rusiškai, lenkiškai ir žydiškai, ir, tik plaukdamas iš Kauno laivu Nemunu žemyn, išgirdęs lietuvišką

šneka. Straipsnyje prisimenama ir varginga Lietuvos istorija. Lietuvių likimas nelepinęs — šios tautos „kaip vargšės našlaitės niekas nešildė po to, kai užgeso Perkūno aukuras“. Lenkai nesirūpinę lietuvių kalba, po 1864 m. irgi uždrausta lietuviška spauda lotyniškais raidėmis. Tačiau senųjų raštų kalba esanti graži ir turtinga. Naujajai literatūrai pagrindus padėję S. Daukantas ir M. Valančius, tačiau ir tai mažai literatūrai atėjęs galas carinės priespaudos gniaužtuose. Straipsnyje J. Mikola neabejotinai pasinaudojo P. Kriaučiūno ir kitų duomenimis, nors apie kalbos dalykus, matyt, turėta sava nuomonė.

Mailai Talvio užrašinti lietuvių liaudies dainas bei melodijas padėjo poetas, vertėjas, kritikas, lietuvių nacionalinio judėjimo liberalinės krypties veikėjas *Vincas Kudirka* (1858—1899). Su juo Mikolos, matyt, susitiko 1894 m. birželio pabaigoje, nes apsirgęs per Jonines atvyko pas Kriaučiūnus iš Rytų Prūsijos, kur lankėsi leidybiniais reikalais. Čia išbuvo, atrodo, ligi rudens, tad ir Maila Talvio iš tikrųjų galėjo su juo bendrauti*. Tačiau tų susitikimų chronologiją Maila Talvio yra supainiojusi savo atsiminimuose (1895 m. įvykiai pateikiami kaip 1894 m. įvykiai), kuriais remdamiesi įvairūs autoriai (J. Gabrys, J. Būtėnas, J. Lebionka) toliau skleidė nepatikrintus duomenis. Keistas dalykas, kad rašytoja nei laiškuose, nei įspūdžių aprašymuose 1894 m. neužsiminė apie V. Kudirką. Taip pasielgta, matyt, konspiraciniais sumetimais. Vis dėlto tai, kad Mikolos susitikinėjo su Kudirka 1894 m. vasarą, padeda nustatyti archyvinė medžiaga. Helsinkio universiteto rankraštyne esančiame rankraštiniam dainų rinkinyje „Lietuvos dainos“ prie dainos „Eičiau aš ant kalno“, kurią, pasak M. Talvio, užrašę kartu su V. Kudirka, pažymėta tokia data: 8.7.94.

Štai keli memuarinio pobūdžio faktai. M. Talvio žavėjosi Kudirkos darbštumu bei siekiais ir labai jaudinosi dėl jo sveikatos. J. Gabrys vėliau apie tai rašė: „Sergantį Kudirką Plokščiuose daugiausia ligino minėta suomių

---

* Autorius dėkingas Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto docentei Aldonai Vaitiekūnienei, padėjusiai išsiaiškinti V. Kudirkos biografijos detales.

rašytoja ir maloni moteris p. Maila. Ji buvo čia tikroji gailėstingoji sesuo. Giedrai esant, ji išnešdavo į sodą jo patalą, patiesdavo ant žolės, pasodindavo lignonį ir, atsisėdus šalia, taisydavo pagalvius. Dainuodavo jam gražiu savo balsu suomių ir lietuvių liaudies dainas, kurių čia buvo pramokusi³⁹. Savo atsiminimuose M. Talvio taip aprašo tas dienas: „Mes leidome nuostabias minutes karštomis saulėtomis dienomis didelio ažuolo paunksmėje ir apie viską ginčijomės ir svarstėme. <...> Kartais daktaras lydi mus, kai aš su vyru vaikštinėjome po kaimą ar po laukus, klausydami tai pasakotojo pasakų, tai mergaičių dainų. <...> Parėjus namo, jis derina savo smuiko stygas ir man padeda popieriuje užrašyti tai, kas užrašyta paskubomis. Aiškiai prisimenu tą saulėtą rytą, kai mes užrašėme:

*Eičiau aš ant kalno,
Šale vieškelelio,
Bene pamatyčiau
Savo bernuželi...“⁴⁰*

V. Kudirka, matyt, padėdavo užrašyti ne tik dainų melodiją, bet ir žodžius, nes M. Talvio nemokėjo tiek gerai lietuviškai. Taigi, V. Kudirkos pagalba buvo labai naudinga. A. Sabaliauskas, prisimindamas susitikimą su M. Talvio 1933 m., rašo: „Dar pernai rudenį Helsinky ji man rodė didelį pluoštą tų dainų rankrašty, kur matyti ir Kudirkos rašysena“⁴¹. Kadangi vėliau tų užrašų niekas specialiai netyrinėjo, sunku konkrečiau detalizuoti ir Kudirkos bei Talvio bendradarbiavimą ir Sofijos bei Petro Kriauciūnų pagalbą. Pagaliau ir pats jų bendravimo pirmąją vasarą klausimas lieka neaiškus.

Pas Kriauciūnus Maila ir Josepis Mikolos išbuvo ligi rugpjūčio mėnesio. Tada kartu vyko traukiniu į Karaliaučių, kur J. Mikola turėjo susitikti su profesoriumi Adalbertu Becenbergeriu. Jis redagavo garsų leidinį „Beiträge zur Kunde indogermanischen Sprachen“, kuriam straipsnį norėjo įteikti ir J. Mikola. Kadangi Karaliaučiaus universitetas šventė 350 metų jubiliejų, nelengva buvo susitikti profesorių, tačiau susitikęs, suomių kalbininkas išgirdęs apie Prūsijos lietuvius, kaip apie

išmiršančią mažumą. O iš ten ilgai nelaukus, kelias ėjo pro Kuršių neriją, Klaipėdą, Palangą, Jelgavą su įvairiais nuotykiais, paskui plačiai papasakotais laikraštyje „Päivälehti“. Tiesa, iš tos kelionės į namus vienas momentas paliko malonų prisiminimą. Atvykę į Mintaują, jie susitiko latvių kalbininką Karlą Miülenbachą, kuris juos pakvietė į latvių dainų šventę, parūpino geriausias žiūrovų vietas, ir suomiai su dideliu dėmesiu klausė latviškų dainų ir stebėjosi tos tautos kūrybiniais polėkiais.

Suomijoje atsidūrė rugpjūčio viduryje. Maila buvo laiminga, kad pagaliau grįžo į išsiilgtąjį gimtąjį Nipulį, o Josepis, kad susipažino su dviem giminiškomis baltų tautomis, kurios, jo nuomone, prieš 3—4 tūkst. metų gyveno kaimynystėje su suomiais ir iš to laiko paliko suomių kalboje bendrų žodžių. Žiemą J. Mikola universitete skaitė lietuvių kalbos paskaitas. „Kadangi šitoks kursas skaitytas pirmą kartą, klausytojų buvo daug jaunų ir jau žinomų mokslininkų. Taip pat ir žmona sėdėjo kaip ištikima klausytoja ir kruopščiai užsirašinėjo“⁴². Tačiau kalbininkui, kaip pats sakosi, nedavė ramybės lietuvių kalba ir jis darė žygių dar vienai kelionei į Lietuvą.

Antrą kartą į Lietuvą M. Talvio su vyru atvyko 1895 m. vasarą (paskutinėmis gegužės ar pirmosiomis birželio dienomis). Mat J. Mikola 1895 m. gegužės mėnesį gavo docento vardą bei lietuvių kalbos tarmių tyrimui universiteto kanclerio sekretoriato stipendiją. Mailos niekas nevertė vykti kartu, tačiau stiprūs praeitų metų išpūdžiai ją vėl traukė į tą jos pamiltą kraštą. Kad neapsunkintų Kriaučiūnų, abu su žmona per Alytų nuvyko tiesiai į Suvalkų apskritį ir apsistojo pradžioje Ūdrijoje, o paskui Seirijuose. Matyt, jie neturėjo rekomendacijų, nebuvo perspėta apie atvykimą, ir su vietos klebono pagalba susirado sau vietą. 1895 m. birželio 6 d. laiške Helmi Setialiai M. Talvio taip aprašė pirmuosius išpūdžius: „Mes visokiausiais keisčiausiais čigonų keliais atvykome į Ūdriją, į dzūkų kraštą. Ji jau toks primityvus kaimelis, kokių Suomijoje galbūt buvo prieš 300 metų. Mums vis dėlto, draugiškai padedant vietinės parapijos katalikų klebonui, pasisekė gauti kambarį paežerėje, netoliese buvo gražus sodas ir pagirys. Tačiau švara

buvo tokia, kad negali nė pagalvoti. Tarmė taip smarkiai skyrėsi nuo tos, kurioje gyvenome praėjusią vasarą, kad aš girdėjau tik skirtumus ir Jūsei dažnai sunku buvo suprasti. Lenkiškai čia kalba gana daug, ir tai, žinoma, blogai, tačiau su mumis kalbėjosi grynai lietuviškai. Jūsė negali naudoti rusų kalbos, jis visą dieną kalba lietuviškai, išskyrus mudu abu. O žmonės stebisi, kad ponai kalba lietuviškai, o ne lenkiškai. Bažnyčioje matosi saviti rūbai, daug senesni negu Plokščiuose. Ypač įdomios yra tos neapsakomai plačios juostos, kuriomis susijuosia vyrai ir kurių spalvos yra visai tokios pat kaip ir suomių. <...> Tikrai gaila tos pasigailėtinos tautos! Tačiau aš būsiu patenkinta, jei atsikratysiu tų kančių, kurios vargina mano suomišką prigimtį, matant tokią nešvarą, kokia yra čia. Man norėtusi geriau numirti iš alkio, negu čia valgyti“⁴³.

Tai jau nebebuvo tokie pakilūs įspūdžiai, kokius Maila Talvio išgyveno Lietuvoje prieš metus, nors ir čia, atrodo, netrūko dėmesio. Juos, matyt, čia sutiko ir globojo kunigas Adomas Grinevičius (1845—1933), Suvalkų krašto knygnešys, slaptų lietuviškų bibliotekėlių steigėjas, V. Kudirkos draugas ir bendradarbis. Tačiau pati buitį suomei buvo slogi. Žmonės išsigąščioję žandarų žiaurumą ir bijojo ką nors pasakoti. „Galėjo ir kalbininkas įkliūti,— prisiminė Maila Talvio,— ir kol išsiaiškins, gerokai pasėdėti kalėjime“⁴⁴. Žmonės bijojosi ir kunigo: esant klebonui nieko nenorėję pasakoti, ypač apie raganas⁴⁵.

Dar mažiau žinoma apie jų darbą Seirijuose, nors tautosakinės medžiagos buvo užrašyta ir tenai. Jie buvo apsistoję pas vaistininkę vokietę, kur anksčiau gyvenęs kalbininkas iš Tartu (matyt, V. Juška). Rašinyje apie Seirijus M. Talvio rašė: „Iš miestų, kurie atrodo tarsi palaidoti, yra Seirijai. Čia nėra jokio kelio. Miestelyje gyvena 8 tūkst. gyventojų <...> Visur didelė laisvė — kas nereikalinga, viskas metama į gatvę, drabužiai džiaustomi gatvėje. Kiaulės ir visokie kiti keturkojai vaikštinėja visur laisvai“⁴⁶. Autorei didelį įspūdį palikę turgai („kas juos matė — niekada neužmirš“) ir gražūs rūbai, ypač juostos ir prijuostės.

Šiose vietose kalbinę medžiagą rinko iš Tartu atvykęs Vytautas Juška, su kuriuo J. Mikola bene tik buvo pažįstamas iš pernai ir susitikio dabar⁴⁷. Bet neapsieita be kuriozų. Antai, kai Mikolos atvyko į Seirijus, niekas jiems nenorėjo nei dainuoti, nei pasakoti. Mat prieš juos buvęs V. Juška, kuriuo žmonės iš pradžių pasitikėjo, vieną dieną užsidėjo rusišką kepurę. Gyventojai įtarė jį esant caro šnipą ir nustojo lietuviškai kalbėti. Tad J. Mikolai reikėjo nemažų pastangų (padėjęs vietinis mokytojas), kol atgavo žmonių pasitikėjimą ir galėjo užrašinėti lietuviškai jų dainas ir pasakas⁴⁸.

Vienas šviesiausių momentų buvo Mailos ir Josepio Mikolų apsilankymas pas rašytoją Elizą Ožeškovą (1842—1910). Mat jiedu buvo vertę į suomių kalbą kelias jos noveles, o Mailai, be to, imponavo ir rašytojos asmenybė. Ji buvo pažadėjusi vienam leidiniui parašyti apybraižą apie įdomią moterį, o dar kiek anksčiau ketino mokytis lenkų kalbos ir versti romaną „Nad Niemnem“. Vėliau, E. Ožeškovos mirties proga parašytame straipsnyje „Elizos Ožeškovos laidotuvių dieną“, M. Talvio prisiminė tas šviesias akimirkas, praleistas rašytojos namuose ir kieme, žavėjosi jos darbais⁴⁹.

Baigiantis numatytam darbo laikui Dzūkijoje, jie neilgam užsuko į Plokščius pas Kriaučiūnus. Ir dabar išgyveno liūdny, sukrečiančių akimirkų, giliai įsirežusių į jautrios rašytojos sąmonę. Tai buvo V. Kudirkos suėmimas Kriaučiūnų namuose. Tiesa, pagal 1947 m. išleistus atsiminimus atrodo, kad V. Kudirka buvęs suimtas 1894 m. rugpjūčio pradžioje, t. y. pirmosios kelionės į Lietuvą metu⁵⁰ (neaiški data ir apie 1910 m. parašytuose atsiminimuose⁵¹). Tuo tarpu apie sergančio daktaro „Kazimir Vincentas“ persekiojimą minima tik 1895 m. liepos 18 d. laiške motinai ir artimiesiems⁵². Sukonkretinti šį faktą padeda ir anksčiau minėtoji medžiaga.

V. Kudirka iš sanatorijos Jaltoje 1895 m. pavasarį grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Naumiestyje, o vasarai nuvyko pas savo bičiulius Kriaučiūnus pailsėti. Ten svečiavosi danų mokslininkas A. Benediktsenas ir J. Mikola su žmona. Jie, kaip pažymi biografai, labai gerbė Kudirką ir naudojosi jo patarimais ir mintimis⁵³. Ten lanky-

davęsis ir rašytojas Aleksandras Fromas-Gužutis (1822—1900), „neturtingas, senas, policijos persekiojamas žmogus“⁵⁴. Jį, kaip vieną iš trijų ryškiausių asmenybių, buvusių Kriauciūnų namuose (kiti — bevardis knygnešys, V. Kudirką), M. Talvio 1917 m. taip charakterizavo: „Paskui buvo kitas senas, neturtingas vienaakis žmogus, rašęs lietuvių istorijos herojines pjeses. Jis vadinosi slappyvardžiu Gužutis, o jo dramoms buvo parašytos rupiame geltoname popieriuje keistai blankiu rašalu. Ponia Kriauciūnienė visą laiką rūpinosi tomis pjesėmis, slapstydama jas tai vienur, tai kitur. <...> Tą audrotą naktį, kai suėmė Vincentą Kudirką, prisimenu, kaip ponia Kriauciūnienė suvyniojo pjeses į prijuostę ir paslėpė bulvių lauke“⁵⁵.

Jautrią rašytoją nepaprastai sukrėtė V. Kudirkos areštas, areštas žmogaus, kurio tik dvasia gyveno tautos nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo idėjomis, tuo tarpu kūnas jau merdėjo⁵⁶. Rytą kažkas pranešė, kad žandarai atvyksią suimti Kudirkos. Namuose visi labiausiai susirūpinę, sudeginti jo laišakai ir kitoki raštai, kai kas paslėpta. Vakarop, kylant neapsakomai smarkiai audrai, atvažiavo žandarai ir, įsisodinę į vežimą, išsivežė siaučiant audrai, be perstojo žaibuojant ir pliaupiant lietui. „Tylėdami mes paspaudėme jam ranką,— rašė ji atsiminimuose,— ir nuėjome tarsi paskui numirėlį, kurį išlydi iš namų“⁵⁷. Kaip rašo amžininkai, rašytoja žandarų aki-vaizdoje net pabučiavusi išvežamą Kudirką⁵⁸. Tai buvo paskutinis M. Talvio atsisveikinimas su šiuo lietuviu, kupinas slegiančios tragikos, kuri paskui tiesiogiai ar netiesiogiai palietė jos kūrybą. Siaučianti virš Suvalkijos audra ir V. Kudirkos suėmimas rašytojai tapo prasminga metafora, įprasminusia tarsi amžiną išsiskyrimą, kurio kaltininkai — bejausmiai žandarai. O areštuotojo paveikslas šviesus, didingas, poetiškas: „Bet kiekvieną kartą, kai prisimenu tą žydinčią vasarą, tuos brangius žmones, <...> akyse iškyla spindintis grožiu Kudirkos paveikslas. Ir jei bandyčiau įkūnyti tą paveikslą, lai jis būtų panašus į vasaros vakarą jo tėvynėje — ramų, kvapų, pilną melodijų ir liūdesio“⁵⁹. Vėliau, po daugelio metų, susitikdama lietuvius ar atsakydama į jų laiškus, vis pri-

simins tą audrotą vakarą ir išvežamą paliegusį, tačiau tvirtą dvasia Kudirką, kuri ji vaizdavosi tautos didvyriu, lietuvių nacionalinės sprespaudos simboline auka.

Daugiau į Lietuvą M. Talvio, rodos, ir neapsilankė. Tiesa, A. Sabaliauskas, 1921 m. paminėdamas lietuvių spaudoje rašytojos 50-ties metų jubiliejų, rašė, jog ji 1922 m. ketinanti aplankyti Lietuvą („Dieve duok, kad jos neužviltų Lietuva kitais metais, kada antrą kartą ketina apsilankyti Nemuno padangėj“) ⁶⁰. Tačiau dėl kažkokių priežasčių ji neaplankė įsimylėto krašto, kuris jai atminty išliko skaisčius ir nepakartojamas.

Prisimindami M. Talvio simpatijas Lietuvai, jos pastangas populiarinti šios tautos vardą Suomijoje, taip pat ir lietuvišką tematiką kūryboje, lietuvių rašytojai kvietė ją atvykti į Lietuvos respublikos 20-mečiui skirtą literatūros vakarą. Nors ji ir neatvyko, tačiau atsiuntė nuoširdų 1938 m. vasario 7 d. rašytą laišką, kuriame džiaugiasi, kad lietuviai po tiek metų dar atsimena ją, „Sofijos ir Petro Kriaučiūnų ir Vinco Kudirkos draugę, kuri kartu su savo vyru, pirmuoju suomių lietuvių kalbos tyrinėtoju“, mačiusi lietuvių tautą „jos vargų laikais“. Ji prisimena ir Plokščius, ir ten patirtus įspūdžius, išlikusius tokius pat žavius, kaip ir pirmesniuose rašiniuose: „Atsimenu taip pat Plokščių kaimą, jo senus ažuolus, po kurių šakomis mūsų mažas draugų būrelis susirinkdavo vakarais, kai lakštingala suokė, Nemunėlis bėgo kaip skystas sidabras, o merginos ir bernai dainuodami grįždavo namo iš pievų. <...> Atsimenu tą naktį, kai buvo suimtas Kudirka ir kai Kriaučiūnas pasakė: „Kiekviena idėja reikalauja savo aukų“. Kiek daug aš tuomet išmokau iš Lietuvos kryžiaus nešėjų!“ ⁶¹

Po metų, 1939 m. sausio 29 d. (rašto Nr. 66) Lietuvių rašytojų draugija pakvietė M. Talvio būti draugijos nariu bendradarbiu. Dokumente, kuri pasirašė pirmininkas Liudas Gira ir reikalų vedėjas Danas Pumputis, sakoma, „kad Lietuvių Rašytojų Draugijos Valdyba, vaduodamasi jau tradiciniu Draugijos nusistatymu telkti bendram kultūros darbui visų Pabaltijos tautų rašytojus ir giliai įvertindama Tamstos jau eilė metų pastoviai ir nuosaikiai bei nuoširdžiai rodomą palankumą ir lietuvių tautai, ir bend-

riems mūsų tautų kūrybos pasiekimams, o taip pat ir Tamstos ta kryptimi ir dvasia daromus darbus — nutarė kviesti Tamstą būti mūsų Draugijos NARIU BENDRA-DARBIU" ⁶².

Buržuaziniais metais kad ir negausios lietuvių ekskursijos Suomijoje jausdavo pareigą susitikti su Maila Talvio, kuri maloniai juos sutikdavo. Visais atvejais ji stengdavosi priminti, jog dar mokanti lietuviškai ir lietuvių liaudies dainų. Antai A. Sabaliauskas, lankęsis jos tėviškėje Hartoloje 1929 m., su nuostaba pažymėjo, kad „ji daugybę moka lietuvių liaudies dainų ir jų gaidų" ⁶³.

1938 m. Suomiją aplankė ekskursijos iš Lietuvos, kuriose buvo ir rašytojas Antanas Venclova, ir Mailos Talvio kūrinių vertėja Antonija Žagrakalienė. Ir vienas ir antras jie susitiko su M. Talvio ir grįžę su pasigėrėjimu rašė apie ją, kaip ištikimą Lietuvos bičiulę. A. Venclova pabrėžė šios suomių moters didžiulę meilę ir pagarbą Lietuvai ir jos žmonėms. „Pasitiko mus aukšta liekna moteris,— rašė A. Venclova,— apsilvilkusi balta suknele ligi žemės, su dvejais karoliais (kaip vėliau paaiškino, vieni karoliai buvo dovana iš Lietuvos, kiti iš Latvijos). Sunku buvo patikėti, kad šiai moteriai 67 metai — tokia ji atrodė judri, žvali, netgi jauna.

— Čia gali ateiti visa lietuvių tauta,— tarė ji gražiai lietuviškai" ⁶⁴. Ji padainavo ir lietuvišką dainą „Sėjau rūtą, sėjau mėtą", kurios „žodžius ir melodiją dar gerai atsiminė" ⁶⁵.

A. Žagrakalienė keliavo po Latviją, Estiją, Suomiją, Švediją, Norvegiją ir Daniją ir pabuvojo suomių rašytojos namuose. Sužavėta svetingumu, A. Žagrakalienė tarp kitko rašė: „Ji kalba truputį lietuviškai ir moka daugybę mūsų liaudies dainų. O kaip jautriai ji dainuoja:

*„Sėjau rūtą, sėjau mėtą, sėjau lelijėlę,
Sėjau savo jaunas dienas, kaip žalią rūtelę. . .“* ⁶⁶

Tai bene tik buvo paskutiniai betarpiškesni kontaktai su šia malonia lietuvių bičiule šiaurėje, nes karo suirutės ilgam nutraukė tą bendradarbiavimą. Po Didžiojo Tėvynės karo M. Talvio išleido savo atsiminimų knygą „Pirš-

tinės ir žiedai" (Rukkaset ja kukkaset, 1947), dar kartą suomiams vaizdingai papasakodama apie savo susitikimus su Lietuva ir jos žmonėmis.

Kas domėjosi kalbininkų biografijomis, pastebėjo, jog daugelis jų yra rinkę tautosaką, nes tik ji buvo svarbiausias kalbos mokymosi šaltinis. Ne išimtis buvo ir J. Mikola, kuris tiek lietuvių kalbos mokymuisi, tiek ir moksliniais sumetimais klausėsi ir užrašinėjo žmonių dainas ir pasakas. Tai jis darė ne tik Lietuvoje, bet ir kitur, pvz., mokydamasis ir tirdamas Pamaryje (Pomeranijoje) kašubų kalbą, užrašė kelias dešimtis jų pasakų (saugoma Helsinkio universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje). Žmoną Mailą tautosaka, ypač dainos, patraukė meniniu požiūriu. Ją žavėjo poetiška lietuviškos moters vaizduotė, jausmų tyrumas, nuoširdumas ir melodijų savitumas. Nors ji su vyru keliavo ir po kitus kraštus, tačiau tik Lietuvoje ėmėsi rinkti tautosaką, tik su lietuvių dainomis ji supažindino suomių betarpiškai pati ar per spaudą. Bet kai reikia konkrečiai nustatyti kiekvieno jų įnašą renkant tautosaką, bemat susiduriama su neišsprendžiamais sunkumais: daug ką darė abudu kartu ir neįmanoma visko detalizuoti. To nepadarė Maila Talvio pati, giliau nepasidomėjo amžininkai, kol ji buvo gyva, tad ir literatūroje pateikiami labai nevienodi duomenys.

A. R. Niemis „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimuose“ (1913) bei savo „Lietuvių literatūroje“ (1925) užsiminė, jog J. Mikola Vilniaus ir Suvalkų gubernijose surinkęs per 100 lietuvių liaudies dainų ir 70—80 pasakų⁶⁷, visiškai neminėdamas žmonos Mailos įnašo. Iš jos atsiminimų, kuriuos paskelbė Maksas Mėlemas (Mehlem), galima pagalvoti, kad 1895 m. ji užrašė apie 100 lietuvių liaudies dainų⁶⁸, nors tai prieštarauja jau aptartiems abiejų suomių darbų užmojams tais metais Lietuvoje. Tiksliau vienos vasaros darbo rezultatus išdėstė J. Mikola 1894 m. spalio 5 d. laiške F. Fortunatovui: jis turįs 40 pasakų ir apie 30 dainų⁶⁹. Tad dar pridėjus kitos vasaros darbus, turėtų susidaryti dar didesnis tautosakos vienetų skaičius.

Apie J. Mikolos domėjimąsi lietuvių tautosaka Plokščiuose 1894 m. mažiau žinoma, nors atsiminimuose pripažino, jog pasakotojų vyrų ir moterų žodžius atidžiai klausydamas užsirašinėjęs popieriuje. Daugiau yra duomenų apie Mailą Talvio: ji apie tai rašė savo atsiminimuose, laiškuose. Atrodo, kad tais metais ji tiesiog buvo paskendusį lietuvių liaudies dainų gausybėje, kurios skambėjusios įvairiu paros metu ir prie įvairių darbų. Todėl dideliu kontrastu suomių rašytojos susižavėjimui skamba prieš metus „Vienybėje lietuvininkų“ paskelbtas straipsnis apie Plokščius, kurio autorius šių apylinkių grožį priešpriešino žmonių dvasiniam skurdumui: „<...> pas mus apie Plokszczius be reikalo įtemptum ausį ir lauktum, kada nors išgirsti balsą dainininkų, nes jų czion nér?! <...> tankiai per tai gražiausiuos vakaruos, vasaros mete su atyda klausiau, ar nedalėks iki manęs aidas dainelės, kuria galėčiau pasigėrėti. Sulaukti laukiamos tai sulaukdavau, bet ne isz tos pusės, isz kurios norėdavau: balsai daininikų visada buvo girdimi tik isz anapus Nemuno, isz linksmos Žemaitijos!“⁷⁰.

1895 m. vasarą M. Talvio su vyru atvyko į Ūdriją ir Seirijus, kur tautosakos iš tiesų turėtų būti žymiai daugiau. Deja, juos jau pirmąją dieną Ūdrijos klebonas nutaikė liūdnei, priminęs, jog šis kraštas lietuvių kalbos tyrinėjimui esąs nedėkingas, čia niekas nemokąs lietuviškų pasakų ir dainų, o giedą tik šventas giesmes⁷¹. Tačiau taip atrodė ar bent norėjo tik fanatiškas klebonas. Šneki šeimininkė pakvietė senų moterų, kurios mokėjo pasakų ir dainų. „O kai pastebėjo,—rašė M. Talvio,—kad už dainą gaus kelias kapeikas, buvo pasiruošusios dainuoti ir pasakoti nors nuo ryto ligi vakaro, kad tik nereikėtų eiti prie darbo ir namuose prižiūrėti vaikų“⁷². Tik vieno jos baiminosi — nesekė pasakų ir ypač sakmių apie raganas esant klebonui. Todėl visiškai suprantamas buvo kunigo įtikinėjimas, jog Ūdrijoje niekas nedainuoja, neseka pasakų, ir kad iš viso ta vieta lietuvių kalbos mokymuisi esanti netinkama.

Ir Seirijuose, kol žmonės prabilo lietuviškai, Mikoloms reikėjo pastangų, pirmiausia, kaip buvo minėta, dėl V. Juškos poelgio. Kai jie vaistinėje klausdavę žmonių

apie pasakas ir dainas, visi atsakinėdavę, kad jas jau užmiršę. Suartėti su žmonėmis jiems padėjęs vietinis mokytojas ir paskui viskas gerai sekėsi⁷³. Žmonės jų laukdavę, norėję pasikalbėti, o apie jų menišką sielą geriausiai kalba moterų apranga turgaus dieną: „Dieną vyrai nueina į smuklę, o ratuose sėdi moterys kaip karalienės. Jos apsirengusios šventiškai, tartum keliaudamos į bažnyčią: palaidinė šiugžda iš stangrumo, spindi ant juosmens juostos, prijuostė ir sijonas margaspalviai kaip gėlių laukas, skarelė surišta ant pakaušio, iš po kurios matosi išdabinto čepčiukėlio kraštas“⁷⁴.

Tad visose vietose Maila Talvio ir J. Mikola užrašinėjo tautosaką, kuri ligi šiol tebėra plačiau netyrinėta. Po J. Mikolos mirties jo mokinys, taip pat kalbininkas, Einas Nieminenas (1891—1962) iš rankraščių 1949 m. Suomijos Mokslų Akademijos darbuose paskelbė 33 dainas, tačiau jos užrašytos P. Kriaučiūno Vištyčio apylinkėse ir tik suomių mokslininkas jas susikirčiavęs, tariant pačiam P. Kriaučiūnui⁷⁵.

Tai nedidelis neliniuotų lapų sąsiuvinėlis, kuriame kaligrafiškai, išlaikant tarmę, užrašytos dainos (jų iš tikrųjų yra tik 30, nes Nr. 1—2, 7—8, 12—13 yra šakotinių dainų dvi dalys). Pirmajame lape pažymėta „Volkslieder aus Wysztiniec“. Tai P. Kriaučiūno gimtųjų vietų tautosaka, kurios jis esąs surinkęs žymiai daugiau⁷⁶.

Rinkinyje užrašytos beveik ištisai vestuvių dainos — platūs, meniški tekstai iš tiesų reprezentuoja geriausius lietuvių liaudies dainuojamosios tautosakos pavyzdžius: 1—2. „Ko vėjai pūtė“, 3. „Pajuružėms vaikštšjojau“, 4. „Motinute motinėle / Ar turėjai didį vargelį / Kol man užauginai“, 5. „Oi, kur buvai, Onute?“ 6. „O ko jieškai, berneli?“ 7—8. „Gėrjau alutį“, 9. „Aušt aušrelė, tek saulelė“, 10. „Du karvelei klane gėrė“, 11. „Subatos vakarėlį / Mergytė dvarą šlavė“, 12—13. „Kad aš augau pas motšjutę“, 14. „Oi, jojau jojau / Jodamas dūmojau“, 15. „Šėrjau žirgužėlį / Per rudenužėlį“, 16. „Oi, gėrė gėrė / Mano bernytis“, 17. „Ir prijajo kazokėlių / Pilnas tėvo dvaras“, 18. „Augino motšjutė / Tris jaunas dukreles“, 19. „Ei tu broleli / <...> kur pasirengi / Teip vėlai vakarėlį“, 20. „Pasisėjau rūtelę“, 21. „Oi, kieno tie balti stalai“,

22. „Ant kalno beržas stovėjo“, 23. „Ir atvažiavo / <...> iš Varšuvos ponaitšei“, 24. „Oi varge varge“, 25. „Jokit, brolužei, / Vienu kelužju“, 26. „Linučjus rovjau“, 27. „Oi, pakelėje / Pavieškelėly / Noko žali linelei“, 28. „Po močjutės stiklo langu / Jievaras žaljavo“, 29. „Motinėle mano / <...> kalbin mane žmonužėlės. / Ar tu mane leisi?“ 30. „Atvaž jau ponai septyni“, 31. „Oi, toli toli / Tolimoj šaly / Augo mano mergužė“, 32. „Oi, kad aš buvau“, 33. „Oi, augin augin / Močjutė dukrelę / Ketin toli išleistie“.

Šios dainos, Suomijoje išleistos lietuvių ir vokiečių kalbomis, supažindino ne tik suomių, bet ir lietuvių su reikšminga lituanistine medžiaga, kurią savo rankose turėjo J. Mikola, ją naudojo mokslo darbams. Vis dėlto, kai E. Nieminenas skelbė minėtas dainas, Mikolų rankraštinis palikimas dar buvo neprieinamas mokslininkams, ir publikacijos autorius tenkinosi tik nedidele, ko gero, tiesiogiai gauta iš Mailos Talvio, tačiau pačia aiškiausia medžiagos dalimi. Be to, šis rinkinys dar nerodė pačių Mikolų darbo, apie kurį jie kalbėjo laiškuose ir atsiminimuose. Šiuo metu tas palikimas jau atsidūrė valstybinėse įstaigose, ir galima kai ką patikslinti bei konkretinti. Helsinkio universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje esančioje Josepio Mikolos kolekcijoje (Nr. 150) vienas aplankas skirtas lietuviškai medžiagai, kuri iš esmės ir siejasi su 1894—1895 m. kelionėmis į Lietuvą. Čia saugoma ir jų pačių bei kitų asmenų užrašyta lietuvių tautosaka — dainos ir pasakos (kaip bebūtų keista, smulkiąja tautosaka J. Mikola nesidomėjo). Tarp jų yra ir E. Niemineno skelbtas Vištyčio apylinkių dainų rinkinėlis. Vieni dalykai užrašyti tvarkingiau ir tinka naudoti mokslo reikalui, kiti — tik juodraščiai (ypač pasakos), jog kartais neįmanoma net siužeto atsekti. Vis dėlto dabar galima susidaryti žymiai tikslesnį surinktosios medžiagos pobūdį ir kiekį. Plokščiuose, Ūdrijoje ir Seirijuose jie patys užrašė ar gavo iš kitų asmenų arti 150 dainų ir apie 70 pasakų (skaičiai nėra tikslūs, nes kai kurių tekstų surastos tik nuotrupos, ir jos gali eiti tik kūrinio gyvenimo fakto liudininkais). Šiaip ar taip, tai didelis

turtas, kuris folkloristams, galima sakyti, tebėra nežinomas ir tepanaudotas vien kalbos reikalams.

Kolekcijoje saugomas apsitrynęs (matyt, daug nešiotas) neliniuotų lapų be viršelio sąsiuvinis su tokiu užrašu pirmajame lape „Lietualaisia lauluja“ („Lietuviškos dainos“), o jo kampe „Liettua“. Dainų tekstai rašyti pieštuku, o melodijos ir teksto pataisymai — violetiniu rašalu. Tai neabejotinai Mailos Talvio darbas, nes ji, kaip žinoma, buvo mokiusis muzikos (teorijos mokė pats J. Sibelijus) ir stengėsi užrašyti ne tik tekstą, bet ir melodiją. Jame yra tokios dainos: „Šita jauna mergaitė“, „Jau saulutė leidžias“, „Ai, kelk kelk, oi kelk“, „O kur tu buvai, bernyti mano“, „Lakštingalėli, gražus paukštelė“, „Pas močiutę augau, vargo neturėjau“, „Sukliko gulbelė ant marių“, „Eičiau aš ant kalno“ (prie vienintelės jos pažymėta data — 8.7.94), „O kad mes augom“, „Aš pasisėčiau žalias rūteles“, „Per aukštą kalnelį / Saulelė tekėjo“, „Ulijona“, „Šerk, tėveli, žirgeli“, „Oi, žirgeli juodbėrėli / Taisyk kojas į kelelį“, „Aš pasisėjau rūteles“, „Vaikščiojo panelė / po levandrų daržą“. Sąsiuvinį įdėtuose lapeliuose — „Ir atvažiavo ir atkeliavo / iš Varšuvos bernelis“, „Iš kraučystės“. Tos dainos — tai Plokščių repertuaras, užrašytas 1894 m. ir paskui panaudotas tų pačių metų Mailos Talvio straipsniuose. Čia yra ir daina „Eičiau aš ant kalno“, kurią užrašant tikrai dalyvavo V. Kudirka. Matyt, kad jis bus redagavęs, papildęs daugumą to sąsiuvinio dainų ir padėjęs užrašyti melodijas. Be to, kolekcijoje yra keli gaidų popieriaus lapai su užrašytomis melodijomis pieštuku (juodraštiniai, kartais net nebaigti variantai) ir rašalu. Jie rodo, kad rašytoja nelabai suvokė lietuvių liaudies dainų melodijų specifiką ir jas užrašyti jai ne visad sekėsi. Tad visai suprantama, kad V. Kudirkos pagalba jai buvo tiesiog būtina. Pažymėtina ir tai, kad yra dainų melodijų, kurių tekstų nepavyko rasti.

Be minėto sąsiuvinio, dar daug dainų užrašyta siaurose pailguose lapeliuose, kurių dalis sunumeruota, matyt, rengiantis sudaryti kažkokį rinkinį, arba kitokio dydžio lapuose. Tarp jų Plokščių apylinkėms priskirtinos „Oi ieva ieva“, „Gegužėle, graži poni“, „Oi, toli toli, la-

bai toli", „Oi, jojau jojau", „Šelmi bernyti / kur buvo-
jai", „Ui ui ui broliukai / mes bėdnieji", „Po rūtų darželį
/ pasivaikščiudama", „Vai tu bajor bajorėli", „Šiandie alų
gersim", „Lėk, sakalėli, per ežerėlį" ir kt. Minėtuose nu-
meruotuose lapeliuose dauguma tekstų iš Dzūkijos (t. y.
iš 1895 m. vasaros) — Ūdrijos („Aš pasėjau žalią rūtą",
„Ūdrijėlis slaunas miestas", „Pas rūtų darželį", „Tekėk,
dukrele, už kriaučiuko"), Seirijų („Oi tu sakal sakalėli",
„Arsiu lygiosias dirveles", „Čiulba ulba karvelėliai / la-
kiodami") ar nenurodant vietos, tačiau nujaučiant iš karto
dzūkiškas formas („Ausk, motula, drobelas", „Sopa sopa
man galvelė", „Iš mažumėlės prie motinėlės", „Oi, žinau
žinau", „Oi tu eglala", „Sėdu už skomelių" ir kt.).

Tarp tų rankraščių yra ir kitų asmenų medžiagos, tik
gaila, kad ji paprastai nepasirašyta ir šiandien neįmano-
ma jos autorizuoti. Tik dviejuose sąsiuvinio lapuose,
matyt, mokinio užrašytos dainos („Oj tu klevėli" ir „Bū-
kie sveikas, Jonyti" su priedašu „taradajka") turi parašą
„Z. Rutkovs[kis?]". Kitas šešių dainų rinkinėlis gale pa-
sirašytas „Jadviga". Atkreipia dėmesį ant nedidelių lape-
lių (lapo ketvirčio) tamsiai rusvu rašalu labai kaligrafiš-
ka rašysena užrašytos keturios dainos „Augin našle du
sunu", „Beg žirgeli per laukeli", „Ant Nemuno kranto /
Tris ulonaj stovi" ir „Oj oj oj dieve, dievulau mano".
Tekstai pilni, poetiški, teisingai suskirstyti strofomis. Ly-
ginant braižą su V. Kudirkos rašysena, atrodo, jog tai
jo rankraštis. Jei dar prisiminsime, jog jis paprastai mė-
go rašyti nedidelio formato (lapo ketvirčio) lapeliuose
ir vartojo tik juodą rašalą, tikimybė dar padidėja. Tiesa,
tokio formato lapelius (pusė standartinio lapo sulenk-
ta pusiau) naudojo ir J. Mikola, bet šis daugiau rašė
pieštuku. Tarp kitų asmenų dainų rankraščių dar galima
būtų paminėti dviejuose dideliuose lapuose mažai raštin-
go žmogaus užrašytus tris eilėraščius: „Dajna apie pieme-
nėlius" („Mažas piemenėlis / Didis vargdienėlis"), „Daina
Szu ir avinėlis" („Po ganiklas kluikuodamas / Avinėlis
pilkas") ir „Tasai žmogus besmegenis, / kurs už rubus
parsiduoda". Prie pastarojo data: „1883 Sumeliškėje A. B."

Kitos datos rašytos dvejopai: 10—3—94 ir $\frac{23}{10}$ —3—
18—94.

Kaip matyti, dainuojamoji tautosaka gana įvairi ir neblogai atspindi ypač Plokščių apylinkių dainų repertuarą. Tačiau moksliniai tautosakos rinkimo principai neišlaikyti. Dainos užrašytos be metrikos, nebent kai kur nurodant pateikėją („Viktorija“, „Magdalena“, „nuori tyttö“— jauna mergina) ar vietą (Udria, Serei=Seirijai) ir ne dainuojant, o diktuojant. Maila Talvio ir J. Mikola, nepakankamai mokėdami lietuvių kalbą (daug kur rašyta tiesiog atkuriant žodžio sąskambį, o ne prasmę, pvz., „Iš maža malas“=iš mažumėlės ir kt.) ir nežinodami lietuvių liaudies dainų specifikos, kai ką praleido (pvz., vaizdo pakartojimus) ir dabar sunku ar net neįmanoma atstatyti posmų. Užtai skelbimui tinka tik dalis tekstų, ypač tie, kuriuos užrašė kiti asmenys ar užrašant padėjo lietuviai.

Pats Mikola, matyt, daugiausia užrašinėjo pasakas, nors kai kurie juodraščiai rodytų, jog šio darbo imdavosi ir jo žmona. Jam, kaip kalbininkui, pasakos buvo itin parankios kalbos reikalui: jis galėjo iš jų rinktis reikalingą leksiką (tai rodytų tekstuose pasibraukti ar net atskirai išsirašyti žodžiai), stebėti kirčiavimo savitumus (pastebima, jog kai kuriuose tekstuose jis kirčiavo tik tuos žodžius, kuriuos pasakotojai kirčiuodavo kitaip, negu reikalavo gramatika). Pasakos užrašytos laikantis tarmės, nors tekstai nelygiaverčiai—vieni pilnesni, užrašyti palyginti tiksliai laikantis pasakojimo manieros, kiti—tik juodraštinės nuotrupos. Galima spėti, jog J. Mikola pasaką užrašydavo per kelis kartus, ir tokiu būdu iš juodraščių ją atkurdavo ir švariai perrašydavo (dažniausiai visgi pieštuku). Tačiau metrika, kaip ir dainų—nepilna: kartais nurodoma vietovė (Plokščiai, Ūdrija, Seirijai; vieną kartą—Paliūnų k. prie Seirijų), o kartais tik šiandien nebeiššifruojamas pateikėjas, pvz., „Akka Magdalena“ („bobutė Magdalena“), „Viktorian akan kertoma“ („sekama bobutės Viktorijos“) ir pan.

Pačios pasakos—daugiausia buitinės ir novelinės, nors pasitaiko ir stebuklinių. Visiškai nėra gyvulinių bei stebuklinių pasakų apie užburtas karalaites, nepaprastus stipruolius, nė vienos saktės ir tik pora padavimų. Tai jau, be abejo, rodo, jog suomių mokslininkas visiškai

neturėjo jokių folklorinių interesų, o tik kalbinius. Jam nerūpėjo tautosakinių žanrų visuma, o tik paprasčiausiai jį domino pasaka kaip rišlus lietuviškas tekstas. Kita vertus, vis dėlto nurašydamas vengė pasikartojimų ir praktškai iš tyrinėtų 50 tekstų kartojosi tik viena pasaka apie sesutę ir broliuką aviniuką.

Būtina pažymėti, jog užrašytojas pasirinkdavo tikrai geras pasakotojas, todėl ir užrašytieji dalykai turi ne vien kalbinę vertę. Pvz., koks poetiškas, nuoširdus ir palyginti sklandžiai užrašytas pasakos apie sesutę ir broliuką aviniuką tekstas (pateikiama taip, kaip užrašyta):

„Buvo diedalis ir bobali kuriė turėjo du vaiku-
č'ūs, sūnu ir dūkeri. Duktāfs buvo vařdas El'ānēli,
o sūnaūs Jonūks. Numirė tuodu tėvai; taa juodu.
gāni, baņda. Teip tas Jonūks labai norėjo gārt. Tei(p)
sako: Elenēle, sesāle gārs(i)u aš, iš karvālis pėdōs.
Sako sesāle: n'e gārk. Gārs'u aš iš jautāl'u pėdōs. Sa-
ko: ir n'e gārk, i jautāli pavīfsi. Gārsiu iš avinēl'u
pėdālis, kaip atsigēri iš avinēl'u pėdālēs tei irr pa-
virřto i avinēli. Teip gražūs stōjosi: āukso ragālei,
cidābru nagālei ir vilnālis buvo no cidābru. Tei pās-
kui ji vienā liku ta Elenēli“.

M. Talvio ir J. Mikolos užrašytoji tautosaka yra vertingas šaltinis, parodąs XIX a. pabaigos Užnemunės lietuvių poetinės kūrybos repertuarą. Antra, užrašyta tarmiškai ir sukirčiuota ši medžiaga užfiksavo Plokščių, Ūdrijos ir Seirijų šnektų faktus, dar mažai paveiktus rašytinės literatūros. Ir trečia, ši tautosaka pirmą kartą nuskambėjo Suomijoje lietuvių ir suomių kalbomis kaip savitas lietuvių liaudies poetinis menas, ji davė pagrindo Mailai Talvio savo publicistikoje kalbėti apie Lietuvą kaip dainų kraštą.

Iš tautosaką liečiančių Mailos Talvio straipsnių minėtini du: lietuvių vestuvių aprašymas „Vestuvės lietuviškame valstiečių kaime“ (Päivälehti.— 1894.11.24.— Nr. 275) ir „Liaudies daina Lietuvoje“ (Suomen kuvalehti.— 1984.— Nr. 21.— P. 327—330).

1894 m. birželio 13 d. Mailos Mikolos-Talvio laiške Jūsė pridėjo, jog jie abu buvę pakviesti į lietuviškas

vestuves ir jose Maila buvusi visų gėrėjimosi objektu⁷⁷. Matyt, tas pačias vestuves, keltas Plokščiuose, valstiečio Antano Gudaičio namuose, M. Talvio ir aprašė minėtame straipsnyje, pateikdama nemažai įdomių etnografinių detalių: kvieslys ir jo oracija, valstiečio troba, vaisės ir vaišinimas, vestuvių pabaigos papročiai ir dainos, vestuvininkų tarpusavio santykiai ir apskritai žmonių bendravimas. Tiesa, autorė, matyt, nesiekė absoliutaus etnografinio tikslumo (to gal ir nebūtų pajėgusi padaryti), todėl nepaliesta daug apeigų momentų, apibūdinti tik kai kurie veikėjai ir pan. Rašytojai rūpėjo bendras vaizdas, nuotaika arba išskirtinės detalės, per kurias ji stengėsi perteikti suomių skaitytojui tuos išgyvenimus, kuriuos patyrė pati, kurie gaubė aplink esančius. Pro mūsų akis praplaukia spalvingas reginys, spektaklis, kuriam autorė buvo neabejinga. Štai koks gyvas kvieslio paveikslas:

„Savaitės viduryje į namus atjojo kvieslys kviesiti į vestuves. Arklio galva ir jo paties skrybėlė buvo išpuošta margais kaspinais. Iškilmingai pririšęs prie tvoros žirgą, žvaliai žengė per slenkstį į trobą ir iš kišenės išsiėmė daiktą — raudoną medinį pagaliuką, tarsi dirigento lazdelę, kurios šakos — kaspinų ryšulys, skambas varpelis ir žalios rūtos šakelės. Jis sustojo vidury aslos įsitempęs, kaip kareivis rikiuotėje, pakėlė ranką ir pakratė lazdą, ant kurios suplevėsavo kaspiniai ir rūtos ir sutilindžiauvo varpelis“⁷⁸.

Gana pilnai pateikta ir kvieslio oracija, kuri tikrai papildė negausius šio puikaus gražbylostės meno pavyzdžius. Joje ryškūs visi svarbiausi oracijos elementai: prisistatymas, kvietimas, iškilmių nusakymas, metaforiškas atsiprašymas už kalbos trumpumą ir išplėstas dovanų reikalavimas:

„Labą dieną, labą dieną, gerieji kaimynai! Nepalaikykite už bloga, kad tokiu vežimu atvažiuavau į jūsų namus! Aš, jaunas jaunikaitis, sveikinu jus nuo jaunikio ir jaunosios ir kviečiu visus pirmadie-

nio vakarą į vestuves pas garsų poną jo didenybę Antaną Gudaitį, kviečiu jus visus giminaičius ir kitus čia esančius į tą garsų kaimą šituose garsiuose namuose šaukštų pakilnoti arba kavijos atsigerti, arba alaus kaušą ištuštinti. Iš tėvų namų važiuosime į dievo namus, o iš dievo namų į margąją karčiamėlę, ten pasidžiaugti ir pašokti ir savo kapšelių patušinti. O kai sugrįšime iš margosios karčiamėlės į tėvų namus, rasime baltus stalus ir gėlėmis išdabintus ąsočius, papuoštus ir pilnus alaus. Ten mums bus ir kepto ir virto, gėrimo ir valgymo, arkliams uosinės padlagos ir ažuolinės ėdžios, pilnos avižų. Pas jus per upę jojau, arklys suklupo, kišenė prairo, žodžiai ant kelio pabiro. Ne aš vienas kaltas, ir ratai kalti. Kuriuos žodžius surinkau, jums čia pasakiau, o kurių nesuradau — liko nepasakyti. Prašyčiau iš jūsų aš pats, jaunas vestuvių kvieslys, drobės marškiniams, jei neduosite drobės marškiniams, tai bent rankšluostį, jei negalite rankšluosčio, tai bent marškones kelnes, jei negalite marškoninių kelnių, tai kojines, o jei ir jų negalite, tai jauną mergelę, o jei negalite jaunos mergelės, tai žalią rūtą man už skrybėlės" ⁷⁹.

Lietuviškos vestuvės neapsieidavo be dainų. M. Talvio aprašyme jų mažoka. Matyt, įdėtos tos, kurias autorė mokėjo ar bent buvo užrašiusi, arba kurios bent kiek siejosi su vestuvininkų išdaigomis, atskleidė tauriausius lietuviškos moters jausmus, kurios jungė jos rašinio veiksmą. Tai autorės mėgstamiausioji „Sėjau rūtą, sėjau mėtą“, „Močiutės kiemely trys rūtų darželiai“ ir „Aš pasisėjau rūteles“. Dainų vertimai gana laisvi, neatitinka originalo struktūros ir, aišku, suomiškai dainuoti būtų neįmanoma. Tačiau daugeliu atvejų tiksliai išverstos atskiros poetinės realijos, vaizdai, ir suomis turėjo gerą progą pajusti, kaip lietuviškos mergaitės simbolizuoja savo jaunystę ir gyvenimą pas motinėlę, kaip atskleistos jaunystės godos. Kaip atrodė išversta ir jos pačios užrašyta (minėtame sąsiuvinyje „Liettuallaisia lauluja“) daina „Aš pasisėjau rūteles“:

*Minä kylvin ruuttaa
Koko tarhan täyteen,
Oi pysähdy, pysähdy
Nuori poika
Ruutaani katsomaan.*

*Aš pasisėjau
Ruteles
Per visa darža
Loveles
Oi lankyk lankyk
jaunas berneäle
Mano žales ruteles.*

*Vielä ei kasvanut ruuttanen,
Jo odottaa poikanen.
Oi miksi miksi
Poikanen nuori
Tulit niin aikaiseen? ⁸⁰*

*Da neišdygo
Rutäles
Jau ir aplanki
Berneäles
Oi už ka dėlko
jaunas berneäle
Teip greitai
Atlankė.*

Nors tos dainos vertimas irgi nėra tikslus, bet jis perteikia tuos jausmų virpesius, kurie tokie ryškūs mergelės ir bernelio dialoge.

Įdomus ir dalykiškas yra M. Talvio straipsnis „Liaudies daina Lietuvoje“⁸¹. Pirmiausia jau tuo, kad autorė įdėjo penkių lietuvių liaudies dainų vertimus į suomių kalbą: „Sėjau rūtą, sėjau mėtą“ („Kylvin ruutan, kylvin mintun“), „Oi ieva ievėle, žaliasis medeli, kodėl nežaliuojai žiemą vasarėlę“ („Oi paju, paju, miksi et viherioitse kesin, talvin?“), „Oi, jojau jojau, jodamas dūmojau“ („Oi ajoin ajoin, ajaessa tuumailin“), „Šerk, tėveli, žirgelį“ („Ruoki minulle, isä, hevonen“), „O kai mes augom“ („Oo miten kasvoimme“). Iš čia, kaip ir iš straipsnio apie vestuves, suomiai pirmą kartą susipažino su lietuvių liaudies daina platesniame etnografiniame kontekste (to trūko Elijo Lionroto vertimams XIX a. viduryje)⁸². Tą kontekstą kaip tik ir suteikė M. Talvio pakilus pasakojimas apie lietuvių pomėgį dainuoti laukuose, darbą dirbant, ir vakarais. Antra, dainos verstos tiesiai iš originalo, stengiantis nenuolti nei nuo teksto, nei nuo ritmikos (pvz., nekeičiami tipiškai lietuvių liaudies dainų vaizdai suomių dainoms būdingais vaizdais, ritmas — kalevališkuoju metru ir t. t.). Tad M. Talvio verstas dainas galima dainuoti

originalo melodija. Štai kaip sklandžiai skamba daina „Sėjau rūtą, sėjau mėtą“ suomiškai:

Kylvin ruutan, kylvin mintun,

Kylvin valkoliljan:

Kylvin nuoret päivyeni

Niinkuin vihreän ruutan.

Sėjau rūtą, sėjau mėtą,

Sėjau lelijėlę,

Sėjau savo jaunus dienas,

*Kaip žalią rūtelę*⁸³.

Apskritai ši daina rašytojai tarsi simbolizavo lietuvių mergaitės grožį, tyrumą, o rūtos vaizdas jai liko tarsi natūralaus, nepakartojamo ryšio tarp žmogaus ir gamtos įprasminimas. Ji tą dainą mokėjo atmintinai ir dainuodavo įvairiomis pogomis.

M. Talvio pažymėjo, kad Lietuvoje dainų yra be skaičiaus, „jau surinkta jų tūkstančiai, bet žmonių lūpose gyvuoja dar daugiau“. Be to, autorė pateikė įdomių pastebėjimų apie dainų atlikimo ir melodijos savitumus: „Tą pačią dainą kiekvienas dainuoja saviškai, jos gaidą pritaiko pagal savo nuotaiką, netgi tos pačios dainos atskiras strofas kitokiais lygiais, kitaip. Tempas visgi visą laiką yra nepastovus, ir jis tose melodijose gali taip pasikeisti, kad, pvz., dainos pradžioje dainuojama kitu tempu negu jos pabaigoje“⁸⁴. M. Talvio suomių visuomenei taip pat priminė dažniausiai lietuvių liaudies dainose pasitaikančius epitetus bei simbolius (pvz., „žalias ažuolėlis“, „baltoji lelijėlė“, „bėras žirgelis“, „pilkoji gegutė“, „vario durelės“, „margas dvarelis“, „rūtų vainikėlis“, „žalioji rūtelė“ ir kt.), nevartojamus suomių liaudies poezijoje. Ypač gražiai ji aiškino apie rūtą, kuriai suomiai neturi net atitinkamo žodžio (taip ir rašoma: *ruuta*). Ji randama senose pasakose, populiari kasdieninėje kalboje, ji — jaunų merginų šventinis papuošalas, iš jos pinamas jaunajai vainikas per vestuves, o šiaip jau gyvenime — nelepus žiemą vasarą žalias augalas.

Platus dainų gyvavimo fonas, vaizdų komentarai, susiejant juos su buitinėmis—etnografinėmis detalėmis, pa-

galiau skoningas tekstų parinkimas ir neblogas vertimas — neabejotinai patraukė suomių skaitytojų dėmesį ir žadino smalsumą geriau pažinti Lietuvą ir jos kultūrą. Per Mailą Talvio lietuvių liaudies daina iš pirminių šaltinių atėjo į Suomiją ir jos dėka ne kartą natūraliu pavidalu „kuteno“ prie epinės poezijos pripratusią suomio klausą.

Išvykdama 1893 m. su vyru į ilgą, trukusią metus, kelionę, Maila Mikola pažadėjo centriniam Suomijos laikraščiui „Päivälehti“, tebeinačiam dar ir dabar pavadinimu „Helsingin Sanomat“ („Helsinkio laikraštis“), aprašyti savo įspūdžius, įdomesnius žmones ir kt. Šitai daryti ją ragino geras bičiulis poetas Kazimiras Leinas, tvarkęs laikraštyje kultūros reikalus. Tai buvo pirmoji vieša jaunos kūrėjos tribūna. Pirmieji rašiniai iš Peterburgo ir Maskvos (dar pasirašyti kriptonomu -a-) rodė autorės pastabumą detalėms, jos poetišką sielą. Tos apybraižos tarsi mažos novelės, kuriose daug išgyvenimų, apmąstymų ir nedaug konkrečių faktų. Kita vertus, jos dar neišskyrė autorės iš kitų ir dar nieko nepranašavo apie ateitį.

Pirmosios vasaros Lietuvos įspūdžius ji aprašė penkiuose straipsniuose, iš pradžių pasirašinėdama kriptonomu M. M. (=Maila Mikkola), o nuo 1894 m. rugsėjo mėnesio slapyvardžiu Maila Talvio, tapusiu rašytojos literatūrine pavarde. Pirmajame straipsnyje „Iš Maskvos į vakarus“ ji pavaizdavo dvi paras trukusią kelionę traukiniu į Vilnių tvankiame trečios klasės vagonė, o išaušęs svetimoje žemėje rytas jai atrodęs šviesesnis, gaubiamas miškų, vešlių ažuolų ir lyg bokštų topolių — ji žinojusi, kad čia daug vargų kentusi Lietuva⁸⁵.

Susitikimas su Vilniumi jai buvo ypatingas: viena, kad jis buvo Lietuvos žemėje, kuri Mailos Talvio vaizduotėje buvo ypatinga ir viliojanti, ir, antra, ji su vyru apsistojo savo dėdės (motinos brolio) namuose ir galėjo bent nedidele dalimi pasijusti tarp savųjų. Trečia, matyt, vyro Josepio dėka ji daug žinojo apie Vilnių ir kitame straipsnelyje „Vienas prisiminimų miestas“ supažindino su jo istorija, protestantų ir jėzuitų kovomis bei Vilniaus Akademija. Ji pabrėžė, jog šiame mieste „susidūrė rytai

ir vakarai istorijos vingiuose", kad miesto išvaizdą kaitaliojo „karalių spindesys, klestinti literatūra, kraujas ir ugnis, badas ir kitokios negerovės" ⁸⁶. Dabar miestas jai atrodė tykus, negyvi universiteto kiemai, girdėję A. Mickevičių — visur juntama sunki carinė priespauda. Be šios plačios kultūrinės—istorinės Vilniaus panoramos, rašytoja papasakojo ir apie maldininkus Vilniaus kalvarijose (str. „Iš kelionės į Lietuvą") ⁸⁷. Mat ji iš prigimties buvo religinga ir tas žmonių fanatizmas, tos į Dievą jų dedamos viltys jai atrodė vertos suomių skaitytojų dėmesio, nors suomiai ir ne katalikai.

Baigiantis buvimo laikui Lietuvoje, M. Talvio su vyru, kaip rašyta, vyko į Karaliaučių. Pro traukinio langą matyti kontrastingi vaizdai — netvarkingas Virbalis ir sutvarkyti Eitkūnai, gerai įdirbtos Rytų Prūsijos žemės — papasakoti straipsnyje „Nuo rusų—vokiečių sienos" ⁸⁸. Nelengvą kelionę iš Karaliaučiaus į tėvynę M. Talvio aprašė trijuose straipsniuose „Kelionės prisiminimai", pasirodžiusiuose jau 1895 m. ⁸⁹

1894 m. pabaigoje minėtame laikraštyje Lietuvos išpūdžius pajvairino dviem Maskvos laikotarpio vaizdeliais, parašytais, matyt, Lietuvoje. Tai Užgavėnių šventės aprašymas „Maskvos štrichai" ⁹⁰ ir antras „Svetimoje upėje" ⁹¹. Pastarajame ji prisiminė išskylą valtele, matyt, Fortunatovų draugijoje. Čia vėl Julija Ivanovna, dainuojanti liaudies dainas ankstyvą pavasarį, kai nuo palinkusių šermukšnių byra į vandenį žiedai. Mailą apima tėvynės ilgesys, ir ji iškilmingai prisiekia jai tarnauti: „Savo jaunystę — viską viską, ką turiu, atiduodu tau, Suomija, nuostabi šalie! Paimk mane visą. Nė trupinėlio savo jėgų nepaliksiu kitiems, kas tau būtų netikra, motina, tu, kuri užauginai miškų ošesy. Silpnos mano jėgos, menki jų ištekliai, tačiau priimk jas!" Ši savotiška išpažintis tėvynei, gimusi pusiaukelyje į Lietuvą, vėliau nebuvo sulaužyta: rašytoja viską darė savo šalies kultūros labui. Pirmesnįjį straipsnį ji bene tik pirmą kartą pasirašė pasirinktuoju slapyvardžiu.

Patį Plokščių bažnytkaimio vaizdą, Kriaučiūnų sodybą bei žmones Maila Talvio aprašė žurnale „Suomen kuvalehti" („Iliustruotas Suomijos laikraštis") paskelbtame straipsnyje „Apie Lietuvą" ⁹² (po jo buvo išspausdintas ir

jau minėtas rašinys „Liaudies daina Lietuvoje“). Jame ji stengėsi nepraleisti jokios smulkmenos, galinčios sužadinti skaitytojo vaizduotę ir jausmus:

„Nemuno upės krantas toje vietoje žemas, lygus, padengtas smulkaus balto smėlio. Pučiant vėjui, jis skrenda kaip dykumoje, o krante augantys dideli sidabraplaukiai lapai atsuka kitas puses, tušti kriauklių dangteliai skamba daužydami vienas į kitą. Arčiau kranto laukinėje laisvėje vešliai auga juodųjų serbentų krūmai, apyniai, avietės ir vijokliniai augalai, o tarp jų klesti aukšti ąžuolai, šen bei ten tarp persenusių gluosnių liepos ar eglės. Iš čia matomi kaimo laukai kaip raštuotas apdangalas. <...> Pilkų lūšnų apsamoję stogai atrodė kaip išdžiūvęs šienas; palei sienas spinduliuoja ugniaspalvės gėlės, sode noksta vešlios vyšnios, o obuolių šonai darosi minkšti; gėlių darželiuose žaliavo rūtos, visada jaunų, nevystančių kaip amžina meilė...“⁹³

Plokščių aplinka buvo, matyt, tikrai graži ir traukė ne vien svetimtaučio akį. Šiam suomių rašytojos aprašymui, daugiau sukoncentruotam į detales, galima pateikti prieš metus „Vienybėje lietuvininkų“ skelbtą publikaciją, kuri tarsi paliudija, kodėl Maila Talvio buvo sužavėta to lietuviško kraštovaizdžio. Tas korespondentas rašė: „Czia isz pusės Žemaitijos atsidengia regykla ant upės Nemuno su jos lygiomis lankomis ir augsztais krantais, apžėlusiais įvairiausiais medžiais, tarp kurių daugiausiai czion yra girinių obelų ir griuszių. Krantai szitie — tai neiszpasakytinai graži panorama ypacz pavasario laike, kuomet vieni medžiai apsidengia jaunais žaliais lapeliais, kiti sužysta baltais ir rausvais žiedeliais. Dapildo gi tą panoramą banguoti vandenys Nemuno, kur nardo valtys, botai, vytinės ir garlaiviai...“⁹⁴

Taip pat detalčiai Maila Talvio pavaizdavo Kriaučiūno sodybą, aplinką (kad nuo sode esančio suolo matėsi vieškelis, pievos, upė, už jos ąžuolynas ir sena Raudonės pilis), tačiau vėl ir vėl ji nukrypdavo į garsus ir kvapus, kurie dirgino pojūčius, sėdint ant suolo sode vakarais ir klausantis kaimiečių dainavimo.

Rašytoja plačiai ir etnografiškai tiksliai aprašė to krašto vyrų ir moterų aprangą, stengdamasi akivaiz-

džiai suomiui parodyti, kokie originalūs ir natūralūs yra lietuviai, ypač moterys, kai tuo tarpu pats tautos tipas, jos nuomone, „truputį primena suomius“.⁹⁵ Tam ji teikė daug dėmesio ir vėliau kituose savo darbuose.

Ir vis dėlto didelę straipsnio dalį M. Talvio paskyrė bažnyčios ir liaudies santykiams. Ji net daro išvadą, kad religingumas lietuviams esąs įgimtas, natūralus potraukis. Tai, žinoma, jau pačios rašytojos religingo pasaulėvaizdžio padiktuotas sprendimas. Kartu ji teisingai pabrėžė, kad vienintelėje vietoje — **bažnyčioje gieda lietuviškai**, kai tuo tarpu mokykloje nesigirdi gimtosios kalbos⁹⁶. Apskritai rašto gimtąja lietuvių kalba uždraudimas, žmonių persekiojimas už tai, kad kalba, dainuoja lietuviškai, M. Talvio nepaprastai sukrėtė. Su pasibaisėjimu apie tai pasakojo laiškuose artimiesiems, straipsniuose ir kalbose.

1895 m. vasaros įspūdžius iš Lietuvos rašytoja papasakojo trijų straipsnių serijoje „Iš mokslinės komandiruotės“⁹⁷. Juose be bendro pobūdžio įspūdžių, patirtų pietinėje Lietuvos dalyje (Alytuje, Ūdrijoje, Seirijuose), M. Talvio pateikė įdomių faktų apie žmonių buitį, aprangą, atskleidė žmonių tarpusavio santykius. Jie, kaip ir ankstesnieji straipsniai, betarpiškai supažindino suomius su Lietuva, visa, apie ką rašytoja rašė, buvo jos pačios patirta ir išgyventa. Jie ir mums, lietuviams, įdomūs savo istorinėmis etnografinėmis detalėmis ar atskirais faktais.

Apie Lietuvą Maila Talvio ne tik rašė spaudoje, bet ir ėmėsi žygių supažindinti suomius su jos kultūra (ypač liaudies dainomis) ir kitokiais būdais. 1895 m. grįžusi į Suomiją (iš Lietuvos Mikolos dar kurį laiką keliavo po Vakarų Europą), rašytoja, kaip Suomių draugijos (Suomalainen Seura, įkurta 1883 m.) valdybos narė, tų pačių metų rudenį šios draugijos iniciatyva surengė lietuvišką vakarą. Mat ta draugija keletą kartų per metus rengiamose šventėse propagavo ir liaudies dainas. V. Kudirka, nežinia kokiais šaltiniais remdamasis, tą vakarą taip aprašė: „Spalnio 10 dieną buvo pirma šiame sezone šventė, ant kurios šešios moteriškos dainavo lietuviškas dainas: „Ant kalno karklai siūbavo“, „Siuntė ma-

ne motinėlė", „Kad tai buvau" ir „Ant tėvelio dvaro"— suomių kalbos vertime, o „Sėjau rūtą"— lietuviškai. Moteriškės buvo apsirėdžiusios grynai lietuviškais parėdais ir dainavo teip, kaip dainuoja mūsų panemunėse. Kiekvieną dainą klausytojai sutiko neišpasakytu plojimu rankų, o „Sėjau rūtą" reikėjo atkartot⁹⁸. Be to, autorius nurodė, jog „vienas jaunas suomių poetas (vardo nežinau) išvertė tas dainas suomiškai ir patalpins laikraštyje"⁹⁹. Deja, tie vertimai, matyt, nebuvo išspausdinti, nepaaiškėjo ir kas tas poetas — lietuvių liaudies dainų vertėjas. Greičiausiai tai buvo jų šeimos bičiulis poetas K. Leinas. Tačiau ir šiuo atveju suomia turėjo progos susipažinti dar su keliomis naujomis, negirdėtomis dainomis, pateiktomis etnografiškai.

Maila Talvio XIX a. pab. ir pirmąjį XX a. dešimtmetį skaitė daug paskaitų apie suomių nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą, tarp kurių, kaip yra prisiminusi ji pati, buvo nemažai ir apie Lietuvą („<...> tada aš Helsinky ir provincijoje, žmonių pripildytose salėse ir skurdžiose bakūžėlėse skaičiau nesuskaitomą daugybę paskaitų apie Lietuvą"¹⁰⁰). Kadangi carinė Rusija XIX a. pabaigoje ėmė smarkiai siaurinti Suomijos autonomiją, rašytojai Lietuvos, kaip dėl tokių represijų užguitos tautos, pavyzdys buvo gana efektingas, žadinęs suomių tautinę sąmonę.

Remdamasi Lietuvos išpūdžiais Maila Talvio parašė 16 puslapių brošiūrą „Iš Nemuno krašto" („Niemenvirran varsilta"), kurią 1899 m. Helsinkyje 100 tūkst. egz. tiražu išspausdino laikraščio „Päivälehti" spaustuvėje. Knygelė išėjo populiarių skaitinių serijoje „Knygelės tautiečiams. Nr. 9". Joje rašytoja apžvelgė Lietuvos istoriją, lietuvių ir lenkų santykius, aprašė Kražių skerdynes, spaudos draudimą lotyniškėmis raidėmis, dalinosi prisiminimais ir išpūdžiais apie lietuvių buitį, prisiminė V. Kudirką ir jo areštą. Žūrint iš laiko perspektyvos, darbas atrodo kiek sentimentalokas, tačiau pabrėždama lietuvių nacionalinio judėjimo gyvybingumą, rašytoja kėlė ir Suomijos savarankiškumo idėją.

Pirmieji jaunystėje patirti Lietuvos išpūdžiai daugybę kartų atgijo jos publicistikoje, daugiausia kalbose, ku-

rias, kaip liudija girdėjusieji, ji sakydavusi įvairiomis progomis ir labai įspūdingai. Jas paskui išleido net penkiomis knygomis: „Kalbos“ („Puheita“, 1908), „Margoji laukymė“ („Kirjava keto“, 1911), „Gyvenimo žaidimas“ („Elämän leikki“, 1915), „Naktis ir rytas“ („Yötä ja aamuna“, 1919), „Nutilkime“ („Hiljentykäämme“, 1929). Pirmosiose keturiose yra straipsnių ar medžiagos apie Lietuvą.

Suomijoje 1916—1919 m. buvo rengiami stambūs vakarai, skirti atskiroms tautoms, atsidūrusioms vokiečių valdžioje. Įvyko estų, latvių, lenkų vakarai, organizuoti suomių politinių ir kultūros veikėjų bei pabėgusių šių tautų piliečių jėgomis. 1917 m. gegužės 6 (19) d. Lietuvių draugija Helsinkyje surengė vakarą, kurio tikslas — supažindinti suomius su Lietuva, jos kultūra. Mat tuo metu toje šalyje buvo būrelis lietuvių: karo pabėgėlių, rusų kariuomenėje ir laivyne tarnavusių kareivių bei įvairių tarnautojų. Jie turėjo savo pradžios mokyklą, įsisteigė savo draugiją.

Lietuvių vakaras surengtas Helsinkio universiteto salėje, į kurią susirinko, šio renginio dalyvio poeto Adolfo Sabaliausko-Žalios Rūtos žodžiais, „pati rinktinė suomių visuomenė: senatoriai, universiteto profesoriai“¹⁰¹. Svarbiausi jo organizatoriai ir rėmėjai buvo rašytoja Maila Talvio ir folkloristas, Helsinkio universiteto profesorius A. R. Niemis. Ta proga Suomių literatūros draugijos spaustuvėje buvo išleista puošni programa (24×13,2 cm dydžio lapas) lietuvių ir suomių kalbomis „Lietuvių vakaras. Universiteto salėje sekmadieny 6 geg. 1917“. Tekstas apjuostas — įrėmintas lietuviška tautine juosta.

Pirmojoje renginio dalyje sveikinimo žodį tarė V. Nagevičius, po to pranešimą „Lakštingalų kraštas“, paremtą 1894—1895 m. išpūdziais, skaitė Maila Talvio. Ji prisiminė Sofiją ir Petrą Kriaučiūnus, V. Kudirką, kalbėjo apie lietuvių liaudies dainų grožį, lietuviškai įterpdama dainos „Sėjau rūtą, sėjau mėtą“ posmelį, citavo Sofijos Kriaučiūnienės 1898, 1905 ir 1906 m. laiškus, pasakojančius apie kultūrinio gyvenimo sunkumus Lietuvoje. Pranešimą baigė gražiais poetiškais palinkėjimais: „Dainų šalie, žalios rūtos ir baltos lelijos šalie, pasakų ir lakštingalų

krašte, tu gražioji Lietuva, atrask pati save, visą save, tapk didele ir laiminga ir padovanok žmonijai savo laisvą, laimingą aš" ¹⁰². Ši kalba su nedideliais pakeitimais paskelbta lietuviškai 1936 m., kaip romano „Dvi meilės“ priedas. Po Mailos Talvio kalbos M. K. Čiurlionio „Preliudą“ ir „Noktiurną“ bei S. Šimkaus „Scherzo“ paskambino suomių pianistas E. Linkas.

Antroje dalyje paskaitą apie Lietuvą skaitė prof. A. R. Niemis, pajvairindamas ją „su šviesos paveikslais“, liaudies dainų („Tautos dainos“) atliko Kipras Petrauskas, o garsiausias Suomijos choras „Suomen Laulu“, vadovaujamas Heikio Klemečio (Heikki Klemetti),— jis tarp kitko koncertavo Lietuvoje 1924 m. ¹⁰³,— padainavo J. Naujalio „Sunku gyventi“, „Ant kalno karklai“, „Miškas užia“, „Kaip gi gražus gražus“, S. Šimkaus „Vai žydėk žydėk“ ir M. Petrausko „Lietuva, tėvyne mūsų“. Kaip prisimena A. Sabaliauskas, publika buvo maloniai nusiteikusi lietuvių atžvilgiu, mielai priėmė programą, o kai per sveikininimus „ponia Mikolienė [Maila Talvio] pasibučiavo su atvykusia iš Peterburgo studente panele Kerpauskaite“, salėje kilę entuziastiški plojimai ir šauksmai ¹⁰⁴.

Visų šešių dainų, kurias dainavo H. Klemečio choras, tekstai lietuvių ir suomių kalbomis išleisti nedidele (20×14,2 cm.) 16 nenumeruotų puslapių knygele „Dainos giedotos lietuvių vakare Helsinkuose 6.5.1917 // Laulut Liettualaisessa Iltamassa 6.5.1917“. Paskutiniame puslapyje nurodyta spausdinimo vieta: „Helsinki 1917. Suomall. Kirjall. Seuran Kirjapaino OY“ (Suomių literatūros dr-jos spaudos bendrovė). Dainos į suomių kalbą išverstos tiksliai, tačiau proza.

Kas parengė vakaro programą ir lietuviškų dainų rinkinį ir vertė jas į suomių kalbą, nėra žinių. Galima spėti, kad lietuviškąją dalį parengė A. Sabaliauskas (vartojamos jo pamėgtos žodžių formos bei santrumpos), o suomiškąją — A. R. Niemis. Pastarąjį spėjimą paremtų tas faktas, kad abu leidinėjus išspausdino Suomių literatūros draugija, su kuria jis buvo artimai susijęs. Abu spaudiniai yra bibliografinės retenybės, šiuo metu esančios Helsinkio universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje saugomoje J. Mikolos kolekcijoje.

Taigi atsitiktinai pakliuvusi į Lietuvą XIX a. pabaigoje Maila Talvio tikrąja žodžio prasme pamilo Lietuvą ir savo gyvu žodžiu, publicistika bei visuomenine veikla daug pasidarbavo, supažindindama suomių su Lietuvos istorija, kultūra, tautosaka.

Jei būtų per drąsu sakyti, kad Lietuva į suomių literatūrą atvedė kūrybingą, produktyvią rašytoją moterį Mailą Talvio, tai visai natūralu tvirtinti, jog ši žemė ir žmonės pabudino Mailos Mikolos kūrybines jėgas ir pastūmėjo ją imtis plunksnos. Todėl šie gana poetiški ir lyriški 1894—1895 m. vaizdeliai laikraštyje „Päivälehti“, žurnale „Suomen kuvalehti“ buvo pirmieji jos žingsniai į didžiąją literatūrą. 1894 m. pabaigoje juos papildė nedidelės novelės, rodžiusios šios moters apsisprendimo kryptį. Rašytoja ir neneigė, kad Lietuvoje pajuto norą rašyti, ir sąmoningai atsisakė vertimų. Kai 1895 m. vasarą ji kartu su vyru užrašinėjo lietuvių liaudies dainas ir pasakas Ūdrijoje ir Seirijuose, laikraštis „Päivälehti“ spausdino pirmąjį jos romaną „Hapaniemio sūpuoklės“ (Nr. 93—156, taip pat ir atskira knyga), susilaukusį teigiamo įvertinimo. Galima spėti, kad ne vienas jo puslapis parašytas Lietuvoje. Lietuvoje sukurta ir nedidelių vaizdelių, įėjusių į kitą jos apsakymų rinkinį „Matyta ir pajausta“ (1896).

Maila Talvio taip pat neneigė, kad Lietuvoje patirti įspūdžiai veikė jos kūrybą, ypač jaunystėje: „<...> atsiminimai apie Lietuvą, apie jos mielas dideles asmenybes ir nemalonus atsitikimus negalėjo nepadaryti įtakos mano kūrybai“¹⁰⁵.

Vienas tokių veikalų, kurio pagrindinis veikėjas lietuvis, yra 1898 m. išėjęs romanas „Dvi meilės“ („Kaksi rakkautta“, lietuviškai išleistas 1936 m.), susilaukęs įvairiausių spėliojimų dėl savo autobiografiškumo, tarp jų ir dėl ryšių su V. Kudirka.

Romano siužetas palyginti nesudėtingas — susipynusi meilės istorija, kurios baigtį išsprendžia tarsi pati lemtis, sustatydama daiktus į savo vietas, paskirdama kiekvienam veikėjui tai, kas jam priklauso. Atvykęs studijuoti kalbų į Helsinkį jaunas lietuvis Vytautas (Witold) Dar-

gis, atnaujina draugystę ir su suomių mokslininku Jurju Vuoriu (Yrjö Vuori), su kuriuo susipažino būdamas Vengrijoje. Graži jauna mokslininko žmona Elina įsimyli Vytautą, o ir jis jai lieka neabejingas. Tačiau jų laimei trukdo Elinos vyras, kurio tik mirtis išspręstų jų meilės problemą. Elina kartais slapta net šitaip pagalvoja, išsigąsdama tokių baisių savo minčių. Ir Dargis suvokia savo padėtį: jis negali trukdyti gyvenimo savo draugui, kuris taip myli savo žmoną ir pasitiki ja. Ir kai Elina nori atpirkti savo tėvo dvarą Arakoskyje, bet neturi pinigų, Vytautas paskolina jų Vuoriui, kad šis, atpirkdamas jos gimtinę, suteiktų jai džiaugsmo.

Vis dėlto Elina nori likti ištikima savo vyrui ir su didele širdgėla stengiasi Dargį supiršti su savo seserim Agnese. Jai tai pavyksta, ir jiedu susižieduoja. Bet čia iškyla naujos aplinkybės. Elinos vyras išvyksta studijuoti į Paryžių, o Dargis netrukus gauna žinią, jog mirštanti jo motina, ir skubiai turi palikti Suomiją. Elina mano, jog šis išsiskyrimas padės jai nugalėti savo meilę lietuviui, ir atsisveikindama padovanoja dienoraštį, kuriame aprašyta jos jaunystė, tėvo mirtis ir ištekėjimas. Dargis Lietuvoje dažnai skaito mylimosios dienoraštį, jam iš naujo suliepsnoja beblėstanti meilė šiai suomei. Tuo tarpu Elinos gyvenime irgi įvyksta tragedija, apie kurią ji tik kartais pagalvodavo. Iš Paryžiaus gauna žinią, jog jos vyras sunkiai serga ir jau nebepagis. Ji išskuba ten, bet nespėja — vyrą parsiveža jau mirusį. Dabar tarsi jau niekas netrukdytų jos meilei su Vytautu. Negalėdamas pamiršti Elinos, jis atvyksta į Helsinkį, bet šis kartas buvo paskutinis. Nors ir būdama laisva, Elina jau nebenori žengti tolesnio žingsnio („Tarp mūsų lavonas“), o be to, abu pajunta, kad pradėti bendrą gyvenimą jau nebėra prasmės. Dabar išsiskyrė visam laikui.

Romano veikėjai — kilniadvasiai, savo asmenines aistras sutramdą kilnesniais siekimais ar paklustą dorovės reikalavimams žmonės. Ypač ryškiomis romantiškomis spalvomis nutapytas Dargis: jo asmenybė kilni, spinduliuojanti gėrį, jo jausmai stiprūs. Dargis susirūpinęs savo tautos likimu, kuri kenčia priespaudą, negali laisvai vartoti savo kalbos. Jis apie tai pasakoja suomiams, kurie

tai priima kaip mažos tautos nelaimę. O Elina galvoja, ką reiškia vieno žmogaus rūpestis prieš visos tautos kančią.

Lietuvių literatūroje esama tvirtos nuomonės, kad Vytauto Dargio prototipu buvęs V. Kudirkka, kurį Maila Talvio gerai pažinojo, gerbė ir palaikė jo idėjas. Suomių literatūroje irgi ieškota ir aptikta nemažai autobiografi- nių bruožų, nors Kudirkai skiriama mažiau dėmesio. T. Tūlio, remdamasi įvairiais darbais, mėgino gretinti romano veikėjų ir Mikolų gyvenimo detales. Vuoriai vedę gyvena jau 8 metus, Maila ir Jūsė irgi beveik tiek pat, skaitant nuo sužieduotuvių. Elina trokšta pinigų, Maila irgi kenčia nepriteklių, nes Jūsė neturi rimto dar- bo. Vieni ir kiti yra bevaikiai. Elina myli savo vyrą kaip vaiką, o Dargis jai reikalingas kaip vyras, tačiau, kai atsiranda galimybė tekėti, ji atsisako. Maila labai sielo- josi, kad neturi vaikų, jai kyla neurozės. Elinai rašytoja dovanojo ir muzikalumą, ir norą tapti aktore, t. y. tas savybes, kurias turėjo ar kažkada siekė jų pati. Be to, Vuorio išvykos studijų tikslais primena Josepio mokslin- nes komandiruotes ¹⁰⁶.

Tokių sugretinimų fone tuo įdomesnė darosi lietuvių Vytauto Dargio asmenybė ir jo prototipo problema. T. Tūlio mano, kad lietuvis jis tik dėl to, kad Maila Tal- vio mylėjo Lietuvą ¹⁰⁷. Suomių literatūroje tapatumų ieš- kota su Mikolų šeimos draugais ar pažįstamais. Pirmiau- sia su jų artimu bičiuliu poetu K. Leinu, kuris nuolat vie- šėdavo jų šeimoje, kaip ir Dargis pas Vuorius. Tačiau K. Leino laiškuose Mailai Talvio neaptikta jokių meilės dalykų. Kai kas Dargį tapatina su diplomatu Oskaru Ka- lasu (Kallas). Bet ir čia tik išorinis panašumas (pvz., Dargis mokosi įvairių tautų kalbų, tą mėgo ir O. Kala- sas). Matyt, ir V. Kudirkka negali būti tiesioginis Vytau- to Dargio prototipas. Iš jo paimti tik tie bruožai, kurie žavėjo rašytoją: dvasinis kilnumas, rūpinimasis tautos likimu. Maila Talvio, kaip pasisakė 1895 m. liepos 18 d. laiške namiškiams, piršo Kudirkai, greičiausiai draugiškai juokaudama, savo seserį Elizabetą (Lisbet) ¹⁰⁸. O jos ro- mane Elina irgi lietuviui mokslininkui perša savo seserį. Kaip matyti, rašytoja šioje knygoje panaudojo daug savo

gyvenimo faktų, atskleidė kai kuriuos slaptus savo sielos virpesius, tačiau viską išlaikė dorovinių normų ribose. Romanas sukėlė įvairiausių minčių, tačiau visumoje buvo įvertintas teigiamai, gavo metinę leidyklos „Verner Sioderström“ trečiąją premiją, ir gyvai rašytojai esant atskira knyga išleistas 5 kartus (be raštų leidimų).

Ir vis dėlto Maila Talvio įamžino V. Kudirką kitame stambesniame kūrinyje, kuris ligi šiol nesusilaukė nei lietuvių literatūros istorikų, nei bibliografų dėmesio. 1896 m. rašytoja išleido knygą „Matyta ir pajausta“ („Nähtyä ja tunettua“), į kurią sudėjo įdomesnes įvairaus pobūdžio noveles ir vaizdelius („Pavasario nuotakos“, „Mano miške“, „Svetimoje upėje“), kelionių apybraižas („Naktis Adrijos jūroje“), anksčiau skelbtas periodinėje spaudoje bei stambesni kūrinį, priartėjantį prie apysakos, „Idėjos auka“. Jo paantraštė — „Lietuvos kultūros vaizdelis“ — nurodo konkretų rašinio pagrindą, o iš dalies ir tikslą: nušviesti XIX a. pabaigos lietuvių kultūrinio gyvenimo suvaržymus ir iš liaudies gelmių kylantį pasipriešinimą jiems, pasiaukojamą žmonių veiklą. Čia aprašomi tikri asmenys, tik su pakeistomis pavardėmis.

Apysakos siužetą sudaro dviejų žmonių susitikimas, žmonių, kurių keliai išsiskyrė jaunystėje dėl to, kad ir vienas, ir antras turėjo skirtingus siekius. Vieną dieną į tolimą Lietuvos užkampį pas Zofiją Dowgird (=Sofija Kriaučiūnienė) atvyksta pasisvečiuoti jos gera draugė, dabar turtinga ponija, Elyza Kochanowski, neseniai palaidojusi savo vyrą. Ji nieko nežino, kad čia ilsisi nepagydomai sergąs džiova daktaras Petras Budrys (=Vincas Kudirka), su kuriuo ji draugavo Varšuvoje, kai šis ten studijavo mediciną. Tačiau Elyza netekėjo už neturtingo studento Petro, o pasirinko turtingą dvarininką. Kai dabar juodu vėl susitinka, Elyza norėtų susigrąžinti praeitį, susigrąžinti jo meilę. Bet daktaras jau nebenori grąžinti to, kas praėję, be to, jis gerai supranta, kad jo gyvenimo saulėlydis čia pat, ir jų santuoka būtų dar viena sunki našta Elyzai. Abi moterys slaugo daktarą, sielojasi, kad jis už savo idėjas gali būti kalinamas. Iš tikrųjų vieną dieną ateina žinia, kad atvyks žandarai jo suimti. Jos

sudegina ar paslepia lietuviškas knygas, rankraščius, laiškus, o paskui su didele širdgėla palydi žandarų išvedamą Petrą, tarsi išsiskirtų visam laikui. Elyza, prikaltėta daktaro, duoda sau žodį tęsti šio pasiaukojusio žmogaus darbus ir pasilieka gyventi Lietuvoje esančiame dvare. Jų susitikimas iš tikrųjų buvo paskutinis: prieš Kalėdas atėjusi žinia, kad Petras Budrys dar tardant miręs kalėjime.

Apysakoje romantiška, jau nebeįgyvendinama meilė yra tarsi centrinė ašis, apie kurią sukasi neilgo laikotarpio įvykiai, atskleidžia ne tik nacionalinio—išsivadavimo judėjimo tragizmą, bet paliečia ir lietuvių—lenkų tarpusavio kontaktus. Autorė stengiasi pagrįsti mintį, jog darbas tautos labui, siekimas aukštesnių idealų taurina žmogų, nors jam dėl to tenka ir nukentėti. Ir apysakoje susitinka mylėję viens kitą studentai po keliolikos metų: daktaras — paliejęs ligonis, bet apgaubtas kitų dėmesio ir spinduliuojąs vidinį grožį, ir Elyza — graži, žydinti moteris, nesuradusi laimės turtuose, ir atklydusi į Lietuvą tarsi rinkti sudaužytos laimės trupinių. Tik dabar ji supranta, kuo gyveno tas anų jaunystės laikų neturtingas studentas, ir, tęsdama jo darbus, Elyza nori išpirkti padarytą klaidą.

Kūrinyje daug autentiškų faktų — V. Kudirkos studijos Varšuvoje, liga, suėmimas, lankymasis pas Kriaučiūnus ir kt. Kai kurie atkurti beveik taip pat, kaip ir rašytojos publicistiniuose darbuose.

Kalbant apie Mailos Talvio originaliąją kūrybą, reikėtų prisiminti ir jos vertimus. Jau rašyta, kad ji išvertusi paskelbė kelias lietuvių liaudies dainas, tačiau ją reikėtų laikyti ir pirmąja lietuvių grožinės literatūros vertėja į suomių kalbą. Žurnale „Suomen kuvalehti“ 1894 m. išvertusi iš lietuvių kalbos paskelbė A. Kriščiukaičio-Aišbės apsakymą „Verpelė“ („Pikari“, Nr. 22, p. 357—359) su J. Mikolo (pasirašyta kriptonomu J. J. M.) pastabomis apie rašytoją. Jis pažymėjo, kad šis apsakymėlis pasirinktas dėl trumpumo, nors ilgesnieji esą gesresni. Taip pat nurodė, jog originalioji lietuvių literatūra yra negausi, kai tuo tarpu tautosaka labai turtinga¹⁰⁹.

M. Talvio kūryba į lietuvių kalbą imta versti palygin-ti vėlai — kai rašytoja jau buvo sulaukusi solidaus am-žiaus ir kai pats kūrybingiausias jos gyvenimo tarpsnis jau buvo praėjęs. Tik 1936 m., švenčiant jos 65-erių me-tų jubiliejų, lietuvių kalba išėjo du romanai — „Varpas“ ir „Dvi meilės“.

Kodėl Lietuvoje taip vėlai susidomėta jos kūryba, sunku pasakyti. Galimas daiktas, trukdė kalbos barjeras, ir nebuvo verčiama, kol jos kūriniai nepasirodė vokiškai. Antra, reikšmės turėjo Pabaltijo tautų rašytojų sumany-mas kurti bendrą literatūrinę sąjungą ir ta proga padidėjęs domėjimasis tų tautų literatūromis, tarp jų ir Suo-mijos. Pagaliau, matyt, reikėjo žmogaus, kuris nuo bendrų kalbų pereitų prie darbų — prie supažindinimo su pačia kūryba.

Abi knygas iš vokiečių kalbos išvertė Antanina (An-tonija) Čeilytkaitė-Žagrakalienė (1905—1955)¹¹⁰. Pirmasis romanas pasirinktas versti visiškai atsitiktinai, o antra-sis — daugiau dėl lietuviškos tematikos negu dėl litera-tūrinės vertės, nors šiaip jis priklauso prie reikšminges-nių rašytojos kūrinių. Versta iš vokiško vertimo, kurį padarė Lietuvos konsulo dr. Regnaro Ėlerio (Oller) inicia-tyva viena konsulato sekretorė. Lietuviškąjį romano ver-timą dar kartą su originalu tikrinęs bei aprobavęs tas pats R. Ėleris. Už teisę versti šį romaną Antanina ir Juo-zas Žagrakaliai sumokėję rašytojai 200 litų, kuriuos ji paaukojusi kažkokiam vaikų darželiui¹¹¹. Prie lietuviško-jo vertimo M. Talvio pageidavimu įdėta jos kalba, saky-ta 1917 m. lietuvių vakare Helsinkyje su pakeistu pava-dinimu „Lietuvai, lakštingalų kraštui“¹¹². Šiame straips-nyje buvo daug autentiškų faktų, prisiminimų, kuriais, deja, vėlesnių laikų mokslininkai nesinaudojo, išskyrus galbūt pačią vertėją, kuri paskui ne kartą rašė apie Mai-lą Talvio.

Abu romanų vertimai susilaukė atsiliepimų lietuviš-koje spaudoje: „Varpas“ — penkių¹¹³, „Dvi meilės“ — dvie-jų¹¹⁴ recenzijų. Geriau vertintas „Varpo“ vertimas, nors ir primenant, jog kai kur pasitaiko sunkių sakinių, ne-lietuviškų konstrukcijų. Kur kas prastesnis yra antrojo romano vertimas, pelnytai susilaukęs griežtos kritikos:

„A. Žagrakalienės vertimas labai nevienodas: vietomis gana gyvas ir sklandus, o vietomis sunkus ir nevykęs. Ypatingai menka vertimo kalba: matyt, žodiškai versta, sunki, negyva <...>. Vertėja, matyti, labai daug verčia ir nebesuskumba tinkamai prižiūrėti kalbos, pakankamai nesirūpina kalbos žodingumu, taisyklingumu, lietuviškumu“¹¹⁵.

Pati rašytoja buvo labai patenkinta, kad jos kūriniai pasirodė lietuviškai. Ji susirašinėjo su vertėja¹¹⁶, ją maloniai priėmė Suomijoje, per Lietuvos rašytojų draugiją reiškė jai padėką 1938 m.¹¹⁷

M. Talvio, kaip nė vienas kitas suomių rašytojas, susilaukė daugiausia dėmesio lietuvių spaudoje, nuo XIX a. pabaigos iki XX a. vidurio periodikoje apie ją paskelbti 24 didesni ar mažesni straipsniai, minint jos 50, 60, 70 metų jubiliejus, knygoje jai skirta vietos, nušviečiant santykius su V. Kudirka¹¹⁸ ar aprašant jos vyro J. Mikolos kalbinius darbus¹¹⁹. Daugiausia rašė A. Sabaliauskas ir A. Žagrakalienė. Pirmasis ne kartą lankėsi Suomijoje, mokėjo suomių kalbą ir asmeniškai pažinojo rašytoją, su ja susirašinėjo. A. Žagrakalienė tik nuo 1936 m. suartėjo su M. Talvio ir paskelbė kelis rimtus dalykinius straipsnius apie ją¹²⁰.

Reikia pasakyti, kad jos veikla ir kūryba buvo nušviesta nepakankamai ir nevisapusiškai. Geriausiai nušviesti jos santykiai su V. Kudirka ir išgyvenimai jo arešto metu (apie tai ji pati yra rašiusi atsiminimuose), tačiau kūryba analizuota labai nedaug, kadangi dėl kalbos barjero ji liko neprieinama. Tarybiniais metais paskelbti tik M. Talvio atsiminimai apie V. Kudirką¹²¹, parašyti apie 1910 m. J. Gabriui. Ir vis dėlto, kad ligi šiol nedaug ją pažįstame, kad dar jai gyvai esant neišanalizuota ir nepaskelbta unikali lituanistinė medžiaga, vargu ar galime kaltinti vien kalbos barjerą. Susikaupe prie siaurų dalykų, rašydami tik apie savus, kartais pamirštame kitų tautų mokslininkus ir kultūros veikėjus, populiariusius Lietuvos vardą svetur.

Savo veikla, kūryba ir romantiška meile Lietuvai M. Talvio daug pasidarbavo, beveik 40 metų populiarindama mūsų tautos vardą Suomijoje. Ji supažindino suo-

nius su lietuvių liaudies dainomis, papročiais, kultūra, jos mielas žodis stipriai jaudindavo kiekvieną lietuvi, atsidūrusį Suomijoje. Atsitiktinai pakliuvusi į Lietuvą, M. Talvio visą gyvenimą išsaugojo šviesų mūsų žmonių ir krašto atminimą, kuriuo dosniai dalijosi ir su kitais. Ji pirmoji išvertė lietuvių grožinės literatūros į suomių kalbą, pirmoji įvedė lietuvius į suomių literatūrą.

Ypač dideli Mailos Talvio ir jos vyro J. Mikolos nuopelnai lietuvių folkloristikai. Jie XIX a. pabaigoje užrašė vertingos lietuvių tautosakos (dainų, pasakų), kuri ligi šiol liko neskelbta ir netyrinėta. Ji suomiams pateikė išverstų lietuvių liaudies dainų, aprašė lietuvių vestuvių papročius, kai kurias kitas buitines detales. Mailos Talvio dėka lietuvių liaudies daina išplėtė savo geografiją, jos savitumas imponavo suomiams. Po to jau specialiai pasiruošęs profesorius A. R. Niemis toliau varė kur kas didesnius ir reikšmingesnius lietuvių tautosakos skelbimo ir tyrinėjimo darbus, kuriuos maloniai rėmė ir Helsinkio universitetas, ir Suomijos Mokslų Akademija. Bet ir tarp jų Maila Talvio liko kaip ypatingas fenomenas, mokiusis lietuvių kalbos tam, kad galėtų suprasti ir užrašyti dainas.

AUGUSTAS ROBERTAS NIEMIS IR LYGINAMIEJI LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ TYRINĖJIMAI

XIX a. antroje pusėje suomių folkloristika smarkiai pažengė į priekį, išsikvodama pasaulinį pripažinimą. Mokslininkai jau nebesitenkino vien savo krašto tautosakos žanrus, siužetus ar motyvus liečiančiais darbais, bet ėmė gilintis į suomių poetinės liaudies kūrybos genezės, ryšių su kitų tautų liaudies kūryba klausimus. Tuo tikslu atkreiptas dėmesys ne tik į giminingų suomiams tautų — estų, karelių, vepsų, mordvių ir kt. tautosaką, bet ir į kitų, gyvenančių kaimynystėje tautų poetinę kūrybą. Nuo J. Krono tas domėjimasis tampa labai intensyvus,

o specifinė analizės forma suformuoja savitą folkloristinę „suomių mokyklą“.

Šiame pakilime tam tikro dėmesio susilaukė ir baltų, pirmiausia lietuvių, liaudies dainos. Suomių kelias prie lietuvių liaudies poetinės kūrybos buvo ilgas ir, kaip jau galėjome įsitikinti, nelygiavertis: nuo pirmųjų E. Lionroto atliktų vertimų ligi J. Krono lyginimo bandymų bei suomių rašytojos Mailos Talvio autentiškos medžiagos publikacijų. Tais darbais buvo žengtas pirmasis žingsnis, skatinęs eiti toliau, ieškoti gilesnių genetinių ar tipologinių suomių ir baltų liaudies dainų bendrumų.

Vienas tokių pasišventėlių buvo suomių folkloristas *Augustas Robertas Niemis* (1869—1931), su kuriuo susijęs ryškiausias suomių ir baltų (ypač lietuvių) liaudies dainų lyginamųjų studijų etapas, tęsėsis beveik trisdešimt metų. Šis mokslininkas, be to, dėjo pamatus lietuvių tautosakos mokslui, rėmė suomių ir lietuvių kultūrinį bendradarbiavimą.

Šiandien sunku atsekti, kas paskatino jauną, tik baigusį Helsinkio universitetą, filologą leistis į sunkų kelią — į baltų gyvenamas sritis, kai tam reikėjo papildomų studijų: išmokti latvių ir lietuvių kalbas, ištyrinėti spausdintus ir rankraštinius tautosakos šaltinius Rygoje, Vilniuje, Karaliaučiuje. Gal J. Krono „Literatūros istorijoje“ pateiktas lietuvių ir latvių dainų pasaulis su drąsiomis hipotezėmis, gal romantiški rašytojos M. Talvio išpūdžiai apie Lietuvą, jos dainos, o gal bendra XIX a. pabaigoje vyravusi atmosfera Suomijoje, stengiantis surasti savo ištakas, giminytės ir bendravimo ryšius tolimoje praeityje. Matyt, viskas kartu, o labiausiai intensyvus suomių istorikų domėjimasis savo krašto praeitimi, remiamas suomių fenomenų judėjimo, kitų sričių mokslininkų atradimai bei hipotezės paskatino A. R. Niemį imtis baltistikos studijų. Jis pats 1913 m. suomiškai išleistoje studijoje „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“ trumpai nurodė, jog jį į lietuvių sritį pastūmėjęs „noras išsiaiškinti, ar lietuvių liaudies poezija veikė suomių liaudies dainas“¹.

A. R. Niemio domėjimąsi baltų kraštais rėmė Helsinkio universiteto konsistorija, skirdama lėšų mokslinėms ko-

mandiruotėms. Jis 1899—1900 m. Tartu universitete pas doc. Janį Lautenbachą mokėsi latvių ir lietuvių kalbų, pirmą kartą plačiau susipažino su lietuvių ir latvių liaudies dainomis. A. R. Niemis savo tarnybos lape pažymėjo: „1900 m. pavasario semestru <...> tyrinėjau lietuvių—latvių dainas Tartu universitete; 1900 m. vasarą Lietuvoje mokiausi lietuvių kalbos“².

1899 m. rugsėjo 21 d. prašyme Helsinkio universiteto konsistorijai jis nurodė, jog pavasarį Tartu universitete mokėsis latvių kalbos, o dabar noris pratęsti latvių—lietuvių dainų studijas, kadangi jau prieš metus pastebėjęs, jog suomių dainų tyrinėjimas sietinas su baltų tautosaka. Darbo sritis esanti labai įdomi, plati ir perspektyvi. Šį darbą privalą daryti suomiai, nes Latvijoje ir Lietuvoje esą labai nedaug mokslininkų. 1900 m. pavasario semestru ketinąs mokytis lietuvių kalbos pas tą patį J. Lautenbachą, o paskui tyrinėti lietuvių liaudies dainas, gyvendamas kur nors kaime. Be to, mokslininkas tikėjosi aplankyti Karaliaučių ir susitikti su kalbininkais³. 1900 m. vasario 28 d. pareiškimė, rašytame iš Tartu Aleksandro stipendijai gauti, A. R. Niemis plačiau charakterizavo savo planuojamus darbus. Pirmiausia, jis norėjo toliau gilintis į lietuvių—latvių poveikį suomių liaudies dainoms ir, remdamasis tais ryšiais, aiškinti suomių liaudies dainų kilmę ir raidą. Čia dar kartą akcentavo būtinumą pagyventi Lietuvoje, plačiau susipažinti su lietuvių dainomis ir jų tyrinėtojais⁴.

Suomių mokslininkas į Lietuvą dar buvo atvykęs 1902 m., ketino apsilankyti ir 1903 m. Kaip ir ankstesnėse komandiruotėse, taip ir dabar svarbiausiu savo tikslu laikė būtinumą sukaupti kuo daugiau lietuvių liaudies dainų, išstudijuoti brolių Juškų dainų rinkinius, nusirašyti dainas iš Rytų Prūsijoje leidžiamų žurnalų, susipažinti su visa lietuvių tautosaką liečiančia literatūra. Kitaip tariant, jis norėjo sukaupti medžiagą, reikalingą užsibrėžtomis studijoms, kadangi vietoje spausdintų šaltinių, galima sakyti, neturėjo.

Imdamasis lyginti suomių liaudies dainų ryšius su kaimyninių tautų liaudies dainomis, A. R. Niemis gerai suvokė darbo sunkumus: pirmiausia reikėjo ištyrinėti lie-

tuvių—latvių dainų ryšius ir tik paskui leistis į baltų ir Pabaltijo finų kontaktus. Todėl prašydamas iš Helsinkio universiteto konsistorijos ilgalaikės stipendijos 1903—1904 m., pabrėžė lietuvių—latvių ryšių tyrinėjimą, taip pat A. Juškos dainų leksikos studijas: „Praėjusią vasarą perverčiau visas išspausdintas dainas, vadovaujamas vieno išsilavinusio lietuviu, kuris buvo kilęs iš tos pačios vietos, kurioje Juškevičius rinko dainas, o dabar dalį to laiko praleisčiau tikrindamas jų leksiką, kuri susikaupė beverčiant <...> Išsiaiškinęs šitą leksiką, kurią sudaro būdingi senajai dainų kalbai, tiek vietiniai, tiek ir svetimi žodžiai, tikėčiausi galėsiąs išleisti ją kaip pagalbinę priemonę tiems, kas norės susipažinti su lietuvių liaudies dainomis“⁵.

Kokio pobūdžio turėjo būti tas lietuvių liaudies dainų leksikos praktinis aiškinamasis žodynas, sunku pasakyti, nes mokslininko palikime nepavyko aptikti jokios kortelės. Ko gero, vėliau, supratęs, kad Juškos rinkiniai dar neapėmė visos lietuvių dainuojamosios tautosakos ir kad įvairių etnografinių sričių lietuviai neblogai supranta vieni kitų dainas, A. Niemis to sumanymo atsisakė ir, matyt, sunaikino tą kartoteką. Po kelerių metų, prašydamas Helsinkio universiteto konsistorijos Rosenbergo stipendijos lyginamosioms suomių ir lietuvių liaudies dainų studijoms, jau nieko nebeminėjo apie šį darbą. Taigi pirmasis A. Niemio veiklos etapas, apėmęs 1899—1909 m., apsiribojo tik baltų kalbų mokymusi, žymesnių spausdintų šaltinių studijavimu, pirmąja pažintimi su tais kraštais. Be to, jaunas stipendiatas jau Tartu universitete turėjo progos susipažinti su lietuvių ir latvių tautosakos bendrybėmis. Mat J. Lautenbachas visą savo darbo laiką šiame universitete (1885—1919) supažindindavo su latvių kalba, literatūra, tautosaka, paskaitose lygindavo latvių ir lietuvių kalbas, latvių tautosaką su lietuvių tautosaka⁶.

Tiriamuosiuose darbuose žengti tik pirmieji žingsniai, lyginant lietuvių—latvių ir suomių dainuojamąją tautosaką, praktiškai tik iškeltos kai kurios problemos, kurių aiškintis jis ne kartą vyko į Lietuvą. Antai žurnale „Virittäjä“ 1899 m. (Nr. 4/5) išspausdintame straipsnyje „Apie mūsų užkalbėjimų atsiradimą“ A. Niemis pateikė

panašias struktūras suomių, estų ir latvių užkalbėjimuose, pažymėdamas, jog čia esą daug bendro ne tik dvasioje, bet ir meninių vaizdų struktūroje. Tą panašumą siejo su vokiečių užkalbėjimų poveikiu⁷. Prie užkalbėjimų genezės mokslininkas grįžo daugiau kaip po dvidešimties metų, stengdamasis akcentuoti baltiškąjį elementą suomių liaudies poezijoje.

Kur kas drąsiau ir išsamiau A. Niemis išanalizavo savią Sekminių šventimo tradiciją Ritvaloje — Helkos šventę⁸. Svarbiausi tos šventės momentai — ėjimas su dainomis ant kalnelio, augmenijos vartojimas, žaidimai ir kt. mokslininką nukreipė į latvių—lietuvių kraštus ir tų kraštų Sekminių bei Joninių tradicijas, kurios jam pasirodė tapatingos suomiškosioms, tik dar senesnės, dvelkiančios pirmykščio gamtos, augmenijos garbinimo dvasia. Jo manymu, Helkos šventė — pagoniškų laikų reliktas⁹, paveldėtas iš to meto, kai „mūsų tauta ir baltų gentys gyveno šalia vienos kitų“¹⁰. Kita autoriaus išvada lietė suomių lyrinių dainų atsiradimą: „<...> suomių lyrinė daina gimė latvių—lietuvių poveikyje“, ką autorius tikisi įrodyti vėliau¹¹. Šie drąsūs spėjimai iš tiesų reikalavo rimtesnių studijų, kadangi A. Niemio sugretinimai galėjo būti ne tik genetiniai, bet ir tipologiniai.

Vėlesnių laikų mokslininkų darbai parodė, jog iš tikrųjų tos šventės papročiuose bei tautosakoje ne viskas buvo taip sena, kaip atrodė A. Niemiui. Merginų eisėnų tradicija tarp Sekminių ir Petrinių iš tikrųjų turėjo panašumo ir su indoeuropietiškais papročiais, tik, ko gero, paveldėtais iš germanų, o ne iš baltų (I. Talve, E. Eniajarvi-Havio ir kt.), o dainos buvo tik viduramžių krikščioniškos baladės, neturėjusios jokių giliųjų ryšių su prasuomiškąja ir prabaltiškąja folklorine tradicija. Atidžiau pažvelgę į baltiškus Joninių papročius, su kuriais A. Niemis siejo Helkos šventės tradicijas, pamatysime, jog ir suomiams būdingas ugnių deginimas per Jonines, tikėjimas, jog žydi papartis ir kt.¹²

Be šių spausdintų darbų, to laiko išvykų į Lietuvą medžiagą mokslininkas panaudojo paskaitose Helsinkio universitete, taip pat jau 1903 m. pradžioje buvo rašomas darbas „Lietuvių—latvių atgarsiai suomių liaudies daino-

se" ¹³, išspausdintas tik 1911 m. Pažymėtina, jog šalia lietuvių—latvių—suomių liaudies dainų lyginamųjų studijų, A. R. Niemis ėmėsi tyrinėti ir baltų—vokiečių folklorinius ryšius, daugiausia dėmesio skirdamas užkalbėjimams.

Antrasis vaisingas suomių folkloristo baltiškųjų studijų etapas prasidėjo pirmojo XX a. dešimtmečio pabaigoje, kai jis 1909 m. gavo iš Helsinkio universiteto vardinę Hermano Rozenbergo stipendiją ir trejiems metams atvyko į Lietuvą išsamiai studijuoti lietuvių tautosakos. Studijuoti iš spausdintų ir iš pirminių šaltinių, kitaip sakt, tiesiog iš žmonių įvairiose krašto vietose.

Darbo prospekte, pateiktame konsistorijai, tiesiog pamečiui išdėstė savo mokslinės komandiruotės planus ir maršrutus. Pirmaisiais metais ketino studijuoti lietuvių ir latvių spaudinius, ruošti A. Juškos dainų žodyną, Rygoje ir Tartu studijuoti latviškus ir estiškus šaltinius. Antraisiais metais svarbiausias tikslas buvo germanų tautų užkalbėjimų studijavimas, lyginant juos su suomiškaisiais (Leipcige, Berlyne, o taip pat Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje).

Nors ši kelionė į Lietuvą jau buvo trečioji ir kraštas, žmonių gyvenimas, jų kalba bei papročiai buvo pažįstami, vis dėlto savo sumanymuose A. R. Niemis nepakanamai įvertino visų jo laukiančių sunkumų ir taip drąsiai užtikrino konsistoriją, po šitos komandiruotės galėsiąs parengti kelis darbus: lietuvių liaudies dainas liečiantį tyrinėjimą įteikti spaudai dar būdamas kelionėje, taip pat greitai parengti studiją apie senuosius baltų ir germanų ryšius su suomių liaudies poezija, kurioje ketino plačiausiai išnagrinėti latvių ir lietuvių liaudies dainų įvairius žanrus, dainavimą ir nušviesti ryšius su suomiais bei tų ryšių raidą ¹⁴. Deja, pastarieji klausimai vis dėlto darbo eigoje pristabdė mokslininką ir ligi pat gyvenimo pabaigos jis neišleido tokios vientisos studijos, nors ją planavo ir išvykdamas į komandiruotę, ir net 1913 m. išleistuose „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimuose“. Be to, kaip paskui pažymėjo ataskaitoje, jau pirmaisiais metais pamatė, koks neaprepiamai platus jo laukia darbas, kurį buvo sumanęs taip nesunkiai atlikti ¹⁵.

Ir vis dėlto šios pastangos plačiai atvėrė duris į mažai tirtą sritį ir praturtino suomių, lietuvių, iš dalies latvių bei estų folkloristiką naujomis hipotezėmis bei atradimais.

Jis žengė reikšmingą žingsnį lyginamojoje baltų ir suomių dainologijoje, ko niekas nesugebėjo nei iki jo, nei po jo padaryti. Tegul ir ne visi jo darbai pripažįstami, tegul mokslininkai suranda kai kurių spragų tuose spėjimuose, tačiau niekas už jį geriau nepažino visų Pabaltijo tautų tautosakos, niekas neturėjo tokių galimybių, o gal ir pasiryžimo ją taip nuosekliai ir išsamiai studijuoti anomis sunkiomis folkloristikos priešaušrio sąlygomis.

Iš 1909—1912 m. komandiruotės ataskaitos aiškėja, kad intensyviai rinkdamas lietuvių liaudies dainas, studijuodamas archyvinę medžiagą, taip pat tyrinėdamas vokiečių, latvių ir estų šaltinius, A. R. Niemis norėjo išsiaiškinti 1) ar lietuvių—latvių liaudies dainos veikė suomiškąsias, ir 2) kokie yra lietuvių ir latvių dainų ryšiai¹⁶. Pažymėdamas sėkmingą dainų rinkimą Lietuvoje, ypač šiaurrytinėje jos dalyje, bei surinktos medžiagos originalumą ir archaiškumą (pirmiausia tai liečia daugiabalses dainas — sutartines) suomių mokslininkas pabrėžė, jog seniausioji daina-giesmė (=sutartinė) yra latvių dainos sesuo. „Tikėtina,—rašė jis ataskaitoje,—kad einant nuo jų galima išsiaiškinti dainų atsiradimą ir vystymąsi. Kas liečia giesmę, be abejonės, ji anksčiau buvo žinoma visoje Lietuvoje, tačiau paskui ji turėjo pasitraukti iš kelio melodingesnėms dainoms. Tuo tarpu Latvijoje atsitiko priešingai: čia paplito dainos, o dainą atitinkanti zingė pasiliko nuošalyje“¹⁷.

Iš surinktųjų darbo, vaikų, piemenų, vestuvinių dainų sakosi pastebėjęs ne vieną patekusią pas suomių. Pvz., vestuvinės dainos yra veikusios estų—suomių vestuvinę poeziją, panašių variantų randama tų tautų šokių dainose¹⁸.

Ši komandiruotė padėjo A. Niemiui realizuoti kai kuriuos smulkesnius sumanymus, o svarbiausia, visam likusiam savo mokslinio darbo laikui jis apsirūpino svarbia, reta medžiaga. Dar komandiruotėje būdamas, 1911 m.

gegužės 11 d. Suomijos Mokslų Akademijos visuotiniame susirinkime skaitė pranešimą „Latvių ir lietuvių kontaktai suomių liaudies dainose“ (išspausdintas tais pačiais metais akademijos „Pranešimuose“), taip pat populiariajame moksliniame žurnale „Aika“ („Laikas“) paskelbė šias savo išvadas¹⁹. Kartu su Adolfu Sabaliausku parengė rinkinį „Dainos ir giesmės šiaurietinėje Lietuvoje“ (išleido Suomijos MA savo Darbuose, Serija B VI), parašė straipsnį „Viena lietuvių liaudies vaikų dainelė Suomijoje“ (išspausdintas žurnale „Virittäjä“ 1912, Nr. 1)²⁰. Svarbiausias jo sumanymas — parašyti kelių dalių lietuvių liaudies dainų lyginamąjį tyrinėjimą, kurį jau ėmėsi realizuoti būdamas mokslinėje komandiruotėje ir kurio atskiras dalis taip apibūdino savo ataskaitoje: „I. Lietuvių liaudies dainų rinkimo istorija. II. Lietuvių liaudies dainų ryšiai su latviškosiomis. III. Lietuvių liaudies dainų ryšiai su suomiškosiomis. IV. Tie patys ryšiai su germanų tautų dainomis. V. Kiti skoliniai. VI. Baigiamosios pastabos“²¹.

Ligi galo A. R. Niemis įvykdė du dalykus: išleido lietuvių liaudies dainų rinkinį bei lietuvių liaudies dainų tyrinėjimus, tuo tarpu lyginamosios baltų ir estų—suomių liaudies dainų studijos liko išsibarsčiusios moksliniuose leidiniuose straipsnių pavidalu.

Stambi studija „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“ (Helsinkis, 1913, į lietuvių k. A. Sabaliausko išversta 1932 m.) buvo tarsi užsimotų plačių tyrinėjimų įvadas, kurį A. Niemis buvo priverstas parašyti, nesant jokių reikšmingesnių lietuvių liaudies dainų studijų. „Lietuvių—latvių sritis,—rašė autorius,—suomių tyrinėtojai tokia svetima ir veikalų parengta tiek mažai, jog jis stačiai buvo priverstas pats gilintis, kiek jam tai, kaip svetimtaučiu, sekėsi, tirti visus tenykštės liaudies poezijos dalykus“²². Greta lietuvių liaudies dainų istorinės apžvalgos suomių mokslininkas daug dėmesio skyrė lietuvių—latvių dainų giminystei ir apskritai baltų dainų kilmės problemai, ne tik remdamasis, bet ir pratęsdamas savo mokytojo J. Lautenbacho tyrinėjimus. Skirtingai nuo Lautenbacho, A. Niemis daugiausia dėmesio skyrė lietuvių sutartinėms, ir per jų meninę struktūrą aiškino lietuvių liau-

dies dainų raidą bei apskritai baltų liaudies poezijos vystymosi kelius. Jis mano, kad rečitatyvinis dainavimas buvo seniausias, kad jis priklausė „primityviajam baltų dainavimo būdai“²³. Tačiau rutuliojantis melodijai, nyksta ritmo pirmumas, ir daina įgyja sudėtingesnę formą. Latvių daina sustojo prie to pirminio rečitatyvinio dainavimo, o lietuvių ją aplenkė savo melodingumu. A. R. Niemio nuomone, lietuviai ir latviai paveldėjo dainas iš bendro abiejų tautų gyvento laikotarpio, kitaip sakant, prabaltiškojo amžiaus, kada tokia daina buvo trumputis ketureilis — „artima šiaurės rytų Lietuvos giesmę primenanti poezija“²⁴, o ne J. Lautenbacho lyginamos baladės ir romansai.

Iškeldamas tos primityviosios dainos nacionalinius savitumus, A. R. Niemis pateikė samprotavimų dėl ryšių su Pabaltijo finų poezija. Jis tvirtino, kad latviams išlaikyti rečitatyvinį dainavimo būdą bus padėjusi finų kaimynystė. Latvių dainos eilutė kaip ir suomių susideda iš aštuonių pėdų, tik latviškos eilutės cezūra, paprastai esanti vidury, skiriasi nuo suomiškos. „Kaip ten bebūtų,— daro išvadą suomių mokslininkas,— ar vienodumas eina vien nuo latvių ir suomių kalbų trochėjiško ir daktiliško charakterio, ar nuo kitų vienodumų, nedrįstu galutinai atsakyti, tačiau tikra, kad latvių daina savo bendrais bruožais artimesnė suomių dainai negu lietuvių daina“²⁵. 1918 m. pasirodžiusioje studijoje „Apie suomių liaudies runų metro kilmę“ A. R. Niemis tvirtino, jog tas panašumas remiasi vienodu latvių ir suomių kalbų kirčiu ir vienalaikė bei vienoda melodija²⁶. Pakartodamas daug savo minčių, jau pareikštų „Tyrinėjimuose“, suomių folkloristas vis dėlto lieka tos nuomonės, kad labiau išsivystę baltai mokė suomių protėvius dainų ir kad Pabaltijo finų dainų metro, žodžio pradžios aliteracijų problema nagrinėtina kompleksiskai, pasitelkiant ir baltiškąją medžiagą.

Baltų ir suomių dainų metro klausimas, iškeltas A. R. Niemio studijoje, ligi šiol tebėra diskusijų objektas. Jį daugiau ar mažiau lietė suomių, estų ir lietuvių mokslininkai (M. Kūsis, E. Laugastė, L. Sauka²⁷), nors taško tame sprendime nepadėjo nė vienas. A. R. Niemio

įžvalgumą bent jau iš dalies parėmė vėlesni tyrinėjimai. Antai estų tautosakininkas J. Tedrė (Ülo Tedre) apie estų runiškosios eilutės atsiradimą pažymėjo, jog jos struktūrą veikusios baltų dainos, ir nukelia tuos kontaktus į pirmąjį tūkstantmetį pr. m. e.²⁸ L. Sauka savo studijoje „Lietuvių liaudies dainų eilėdara“ nurodė, jog chorėjas turi senas tradicijas. Be to, šis tyrinėtojas neneigia ir lietuvių liaudies dainų metrikos ryšių su kaimynų folkloru: „Ar tik nebūta lietuvių dainų eilėdaros istorijoje ir ryškesnių kontaktų su aliteracine sistema? Netolimos estų, germanų tautos, su kurių kalba, kultūra, taigi ir folkloru lietuviai praeityje buvo susieti, turėjo išpuoselėtą aliteracinę poeziją“²⁹. Tarybinio mokslininko V. Beliajevo duomenimis, elementarus chorėjas atsirado formuojantis eilutės metrui ir toks būdingas mažai išvystytoms kultūroms bei ligi mūsų dienų išlikęs vaikų dainelėse. Jis daro išvadą, kad daugumoje žemės rutulio tautų „labiausiai išplitęs reglamentuotas eilėdarinis metras yra 4 pėdų chorėjas“³⁰. Tad A. R. Niemis, iškeldamas chorėją, kaip būdingiausią Pabaltijo finų seniausiųjų epinių dainų eiliavimo būdą, teisingai pastebėjo pirmykštės liaudies poezijos metrų raidos kelią. O kadangi ta prafinų poezija, kaip mano ir vėlesnieji tyrinėtojai (J. Tedrė), formavosi pereinant toms gentims nuo medžioklės ir žvejybos prie žemdirbystės ir gyvulininkystės (o tai iš dalies vyko bendraujant su baltais), tai suomių runų ir baltų dainų metro kai kurie akivaizdūs tipologiniai bendrumai, kaip ir manė A. R. Niemis, gali būti ir genetiniai.

Šią nesibaigiančią diskusiją pratęsia, papildo ir duoda tam tikrų prielaidų nauji darbai, susiję su latvių ketureilio griežta simetrija, pabrėžiant vyraujančią chorėją (apie 95%) su cezūra aštuonskiemenės eilutės viduryje. Knutas Skujeniekas tą savybę laiko būdinga latviams ir, galimas daiktas, išlaikiusią archaiškiausios indoeuropiečių poetinės struktūros modelį. Tuo tarpu „lietuvių dainos ritminis piešinys labiau primena lenkų, ukrainiečių, čekų ritmus, dainos teksto ritminės ypatybės glaudžiau susijusios su konkrečia melodija, turi daugiau variantų“³¹. Tad 1913 m. A. Niemio keltos mintys paliudijamos gausiose faktinės medžiagos analize, naujais tyrinėjimais. Dėl

aštuonskiemenio chorėjo Pabaltijo finų liaudies dainose K. Skujeniekas rašo: „Senosiose estų ir suomių runose aštuonskiemenis chorėjas tarytum vyrauja, tačiau tai savotiška iliuzija. Veikiau tai bus aštuonskiemenė silabika su gana nereguliariai pasiskirsčiusiais kirčiais ir be cezūros. Tiesa, tokią runą dainuojant ar skanduoiant, galima gauti ir gryną chorėją, bet tik pažeidus natūralųjį kalbos kirtį“³². Turint galvoje išorinį senųjų runų eilėdaros neorganizuotumą, latvių folkloristo pastebėjimai atrodo įtikinami. Tačiau kai atsižvelgiame į jų muzikinę organizaciją, teksto silabika, paklususi melodijos ritmui, daugeliu atvejų suformuoja ir aštuonskiemenį chorėją, sutraukdama žodžio skiemenis ar juos pailgindama. Gal tai kaip tik ir rodo dviejų eilivimo sistemų susiliejamą, kai vis dėlto vyraujančią poveikį turi metriškai organizuota muzikinė struktūra, atėjusi iš indoeuropiečių protėvynės.

Nors ir esama įvairių prielaidų bei požiūrių, kalevališkojo metro kilmės klausimas dar neišspręstas, kadangi daugeliu atvejų analizuojama atskirai paimta baltų arba finougrų poezija. Dabartiniai suomių mokslininkai daugeliu atvejų paremia A. R. Niemio iškeltą hipotezę, kartu atskleisdami baltų ir Pabaltijo finų kultūrinių ryšių gilumą. Įsimintina žymaus suomių folkloristo prof. Mačio Kūsio (Kuusi) pozicija, išdėstyta 1977 m. anglų kalba išleistoje suomių epinės poezijos antologijoje. „Kalevališkas metras — normalaus ir netaisyklingo tetrametro junginys — savo kilme tikriausiai skolingas dviem visiškai skirtingiems metrams, susidūrusiems daugiau kaip prieš 2000 metų. Normalus tetrametras su cezūra tarp antrosios ir trečiosios pėdos tikriausiai paskolintas iš senųjų baltų, tuo tarpu netaisyklingasis tetrametras, galimas daiktas, yra kažkada įvykęs baltiškojo metro susiliejimas su prafinų poezija, kurios prozodinės formos neįmanoma rekonstruoti“³³. Tyrinėtojo duomenimis abiejų metrų santykis runose yra maždaug lygus, o jų kaita padeda išvengti monotonijos³⁴. Vadinas, runų metras nėra vien tik iliuzija, kaip tvirtina K. Skujeniekas, o įdomus konglomeratas, išsaugojęs indoeuropietiško eilivimo sistemos elementų.

Vienu svarbiausių lietuvių—suomių liaudies dainų lyginamųjų darbų laikytinas 1911 m. paskelbtas A. R. Niemio pranešimas „Lietuvių—latvių atgarsiai suomių liaudies dainose“. Pirma, autorius pateikė 30 įvairių dainų siužetų, bendrų su estų ir suomių liaudies epine poezija. Ant-ra, remdamasis savo tyrinėjimų duomenimis, išsakė samprotavimus dėl tų ryšių pobūdžio. Jis teigė, kad estų—suomių liaudies dainose daugiau sąlyčių su lietuvių negu latvių liaudies dainomis ir kad skolinimasis turėjęs būti tolimoje praeityje, kadangi populiariausių lietuvių dainų atitikmenų nėra Pabaltijo finų folklore³⁵.

Šiame straipsnyje pateikta daug darbo, vestuvių, vaikų, karo—istorinių dainų bendrų paralelių, laikant jas tikrais ar galimais baltiškais skoliniais suomių tautosakoje. Be to, įrodinėdamas siužeto požiūriu senesnius lietuvių liaudies dainų klodus, tesurado tik 10 latviškų dainų, turinčių atitikmenų estų ar suomių dainuojamojoje tautosakoje. Tiesa, gretindamas lietuvių ir estų—suomių dainų siužetus, jau pats autorius suabejojo kai kurių jų giminingumu, pvz., „Aš išėjau linelius / Į tetušio laukelį“, „Malant“, „O kas tą pšovė jautį“ ir kt., kadangi trūko tiek lietuviškų, tiek estiškų—suomiškų tekstų palyginimui. Deja, prie tų ir dar kai kurių kitų siužetų vėliau negrįžo nei pats A. R. Niemis, nei kiti folkloristai, ir tie gretinimai ligi šiol tebėra kaip drąsios suomių mokslininko hipotezės. Faktiškai ir dabartiniai suomių folkloristai, remdamiesi A. Niemio darbais, daugiau dėmesio kreipia į J. ir K. Kronų analizuotus siužetus ir motyvus negu į kitus genetinius ar tipologinius bendrumus. Matyt, tai susiję ir su didesniu interesu „Kalevalos“ runoms negu bendrai suomių dainuojamajai tautosakai.

Pats A. R. Niemis, vėlesniuose darbuose grįždamas prie baltiškosios medžiagos, daugiau nagrinėjo vaikų dainas, užkalbėjimus, papročius. Pirmiausia minėtinas jo straipsnis „Viena lietuviška vaikų dainelė Suomijoje“, parašytas 1911 m. pabaigoje Vilniuje (paskelbtas 1912 m.). Jame autorius lygino lietuvių liaudies vaikų dainas apie gyvulių ir paukščių darbus (P. Jokimaitienės sudarytame lietuvių liaudies vaikų dainų sisteminiame kataloge šios dainos sudaro „Gyvulių apdainavimo“ poskyrio gana

stambiaj tematinę grupę, susidedančią iš 16 dainų tipų³⁶) „Duli duli dulena“, „Kačerga karkė, višta šokinėjo“, „Du gaideliai, du gaideliai“ ir kt. Atrodo, autorius tuos visus tipus laikė daugiau ar mažiau nutolusiais vienos dainos variantais ir ieškojo jų atitikmenų estų bei suomių tautosakoje. Svarbiausia, jo nuomone, tai, kad šios dainos tie variantai, kuriuose apdainuojami konkretūs žvėrių ir paukščių darbai, „tebėra pirmykščio lygio“³⁷. Jis manė, kad aiškus dainų, prasidedančių garsažodžiais „Čiuk čiuk murina“, „oi, marila, oi, marila“, ritmas pasako, jog jos dainuotos motinų, šokdinant vaikus ant kelių. Toks ritmas ryškus pietinės Suomijos ir kai kuriuose estiškose („sõit, sõit sõdsele“) dainelėse³⁸. Nors tyrinėtojas nėmano visiškai išaiškinęs šitų tekstų genetinius ryšius („Aš tik norėjau parodyti estų—suomių dainelės lietuviškus atitikmenis“³⁹), tačiau spėja, jog „daina yra viena iš tų, kurias suomių emigrantai, persikėlę į Suomijos krantą, atsinešė kartu iš buvusių savo namų“⁴⁰. Kitaip tariant, ji pas suomių pateko dar iš prabaltiškojo laikotarpio iki visiško latvių atsiskyrimo⁴¹.

Be šios vaikų dainos gimininga A. R. Niemis laikė piemenų dainelę-užkalbėjimą, prašant saulutės pašviesti ir nuvyti debesis (lietuvių liaudies dainų katalogo motyvai 953—958)⁴². Ši dainelė, primenanti žodinę maginę formulę, kurios tikslas — paveikti tam tikrą objektą, amžių bėgyje išlaikiusį pastovią formą ir tekstą. Jos trumpumas, formos primityvumas, visiškai sutampas lietuvių ir suomių folklore, mokslininkui davė pagrindą teigti, kad ji tikrai paskolinta iš baltų ir „šis skolinimas priklauso pačiam ankstyviausiam suomių poezijos raidos periodui“⁴³.

Iš vestuvinių dainų A. R. Niemis net 10 tipų laikė giminingais. Tai daugiausia humoristinės dainos, pajukiančios piršlį, jaunąją, svočią, jaunikį, svotus, taip pat daina apie našlaitę dukterį ant motinos kapo. Mokslininko dirbtinai sudaryto skyriaus „Kartotinės ir lyrinės dainos“ apima įvairių žanrų dainas daugiau ar mažiau turinčias paralelių Pabaltijo finų epinėje poezijoje. Tai karo—istorinė apie karo žinios pranešimą, darbo daina apie dainų skrynutę ir kt. Be dainų, A. R. Niemis pareišk-

kė ir vieną kitą mintį apie Pabaltijo tautų raudas. Jam pasirodė, jog lietuvių ir estų raudos turinčios panašumo, bet su kareliškomis — nieko bendro⁴⁴. Pastarasis žanras jam buvo mažiausiai pažįstamas, nes trūko ir pačių raudų tekstų, ir jų tyrinėjimų.

Ne visos A. R. Niemio iškeltos paralelės susilaukė mokslininkų dėmesio. Ir nors vėlesnių laikų tautosakiniuose darbuose remiamasi šio folkloristo hipotezėmis, tačiau įrodymui sustojama prie tų pavyzdžių, kuriuos pateikė J. ir K. Kronai, analizuodami „Kalevalos“ motyvus. Tai visiškai suprantama, nes suomių liaudies dainų tyrinėjimai kilo iš karelių — suomių epo siužetų ir motyvų nagrinėjimų, o ne iš pačios poezijos. Tad ir A. R. Niemio paralelės, susisiekančios kad ir su kalevališka, bet epe nepanaudota daina, pasiliko nuošalyje, susilaukusios gana kritiško vertinimo. Svarbiausia tiek šiame, tiek ir kituose jo darbuose, pvz., „Mūsų užkalbėjimų dainų kilmė“ (1899), „Lietuviški užkalbėjimai“ (1914), „Lietuvių liaudies išmintis“ (1928) ir kt., mokslininkas, neatsižvelgdamas į tam tikrus bendrus ekonominio ir istorinio vystymosi dėsningumus bei tos raidos sukurtus panašius dvasinės kultūros reiškinius, drąsiai propagavo tautosakinių siužetų skolinimosi teoriją, didele dalimi paremdamas K. Krono istorinį geografinį metodą ir ypač tą jo dalį, kad skolintojais buvusios labiau išsivysčiusios gentys, tautos ar regionai. Vadovaudamasis tuo, kad kalbos faktai rodo, jog prabaltai paskolino nemažai žodžių prafinams ikiistoriniais laikais, A. R. Niemis laikėsi nuomonės, jog tokių pat skolinių turi būti ir finų poezijoje. Todėl jis bet kokių baltų ir Pabaltijo suomių dainų panašumą besąlygiškai laikė baltišku skoliniu, nedaug gilindamasis į kitų kaimyninių tautų, pirmiausia rusų, dainas. Jo biografė folkloristė E. Eniajarvi-Havio rašė, kad A. R. Niemis neatkreipė dėmesio į tai, jog į liaudies dainas greičiau ir stipriau prasiskverbia įvairios kultūros srovės negu į konservatyvesnius kalbos reiškinius, ir užtai lengvai atsiranda tokie antsluoksniai, kurie uždengia ir nustumia užmarštin ankstesnius klodus⁴⁵. Gilindamasis į dainą kaip reiškinį, jis nesiejo jos su kultūros istorija bei kitų tautų šaltiniais. Lietuvių ir suomių liaudies dai-

nų tyrinėjimu jis pasiekė tai, ką kryptingai susipažinus su liaudies dainomis buvo galima pasiekti⁴⁶.

Tokiu kritišku įvertinimu vis dėlto nepaneigta A. R. Niemio suomių ir lietuvių liaudies dainų lyginamųjų studijų svarba. Tos pačios mokslininkės nuomone, jis finougrištams pravėrė baltų (lietuvių—latvių) dainų pasaulį, kuris dėl kalbos barjero buvo ir dabar tebėra suomių neperprastas.

Baltų ir Pabaltijo finų mitologijos bei papročių ir tikėjimų lyginamajai analizei svarbus stambus A. R. Niemio darbas „Lietuvių liaudies išmintis“ (1928), kuriame analizuoti žynių, mitologinių būtybių bruožai, kai kurie papročiai (Vėlinių, Joninių), vaikų skaičiuotės, garsų pamėgdžiojimai. Jo duomenimis, žalčių garbinimas buvęs toks pat pas lietuvius ir suomius⁴⁷, o maldelės žemės ir žemės dievybėms esančios vieno tipo visame Pabaltijy (lietuviai, estai, suomiai)⁴⁸. Šiame darbe Niemis vėl grįžo prie Joninių papročių, kuriuos iš dalies buvo lyginęs dar jaunystėje rašydamas apie Helkos šventę. Jis pateikė daug bendrų lietuviams, latviams, estams ir suomiams paralelių ir lygindamas jas vis dėlto, priešingai kitų mokslininkų nuomonei, tvirtino, jog baltiškieji elementai Pabaltijo finų papročiuose esą senesni negu germaniškieji, atėję per švedus⁴⁹. Tiesa, šiame darbe A. R. Niemis jau atsargiau kalbėjo apie genetinius ryšius, apie skolinimąsi, didesnę paralelių dalį palikdamas tipologinių, dar reikalaujančių papildomų studijų, ryšių sferai.

A. R. Niemis Pabaltijo tautų folkloristikoje paliko ryškų, nors ir nevienodai vertinamą pėdsaką. Pirmiausia suomių, estų ir lietuvių folkloristikoje jis nusipelno pagarbos kaip energingas tautosakos rinkėjas, sukaupęs nemažus unikalios medžiagos rinkinius. Jis vienas pirmųjų patraukė suomių kultūros darbininko, „Kalevalos“ kūrėjo E. Lionroto pėdsakais, tikrindamas panaudotos folklorinės medžiagos autentiškumą, išlikimą, o taip pat rinkdamas atsiminimus ir kitokius duomenis apie šį žymų asmenį. Lietuvoje jo dėka mus pasiekė polifoninės liaudies dainos-sutartinės. Be to, jis buvo suomių senųjų runų leidimo iniciatorius ir kelių pirmųjų tomų parengėjas (išleisti 1906—1948 m. 33 tomai).

Kur kas problemiškesnė yra jo mokslinė veikla, ypač lyginamieji baltų ir estų—suomių liaudies dainų tyrinėjimai. Būdamas K. Krono pasekėju, A. R. Niemis rėmė istorinį—geografinį tautosakos tyrimo metodą ir savo teoriniais bei praktiniais darbais stengėsi jį pagrįsti. Kartu jis ir nutolo nuo savo kraštiečio ir bendradarbio, atiduodamas vienodą kūrybinę galimybę visoms suomių giminėms, nepaisant jų kultūros išsivystymo lygio. Kadangi A. R. Niemio dėmesys krypo į ikiistorinius laikus, į prasuomių ir prabaltų artimųjų kontaktų metą, mokslininkas nepakankamai dėmesio skyrė slaviškajai medžiagai, slavų, ypač rusų, folkloro poveikiui, laikydamas tai jau vėlesnio laiko reiškiniu, nors, sakysim, savo studijų pradžioje (1909 m.) buvo užsimojęs domėtis ir ta sritimi, kiek to reikalaus lyginamieji baltų ir suomių folkloro tyrinėjimai. Už tai jis buvo kritikuotas (tiesa, jau po mirties). Bet daugiau, matyt, taikyta ir kitu aspektu: kai kurie prieškarinės Suomijos mokslininkai buvo labiau linkę, kaip ir K. Kronas, suomių folklore rasti germaniškų skolinių negu kitokių. O labiau negu A. R. Niemiui įsigilinti į baltiškuosius šaltinius dar nepavyko nė vienam finougristui.

Baltų, pirmiausia lietuvių, dainų pasaulis A. R. Niemiui toks savitas ir mielas, kad visai neabejodamas jis šį modelį taikė ir suomių epinei poezijai, mokslininko manymu, paveldėjusiai iš kadaise artimų kaimynų žemdirbių kūrybos lobyno pačius seniausius klodus. Tai turėjo perduoti baltų nuotakos—marčios, suomių židinio saugotojos. Vėlesni tyrinėtojai įvairiai vertino ir tebevertina suomių folkloristo darbą, jo įnašą į lyginamąjį tautosakos mokslą (ne išimtis skeptiški atsiliepimai), tačiau visa kritika pagrįsta tik vienos kurios pusės medžiaga — arba suomių, arba baltų — ir, negalėdami žengti toliau, kartais paprasčiausiai abstrakčiai kalba apie A. R. Niemio nekompetentingumą, ne faktais, o romantišomis tendencijomis pagrįstą mokslinę koncepciją ir pan. Romantikos neabejotinai buvo, buvo ir nekritiško kai kurių dalykų vertinimo, stokojo ir gausesnės tautosakinės medžiagos (ypač lietuvių), tačiau niekas negalėtų prikišti jam kvalifikacijos stokos, šaltinių pažinimo platumo ir

paneigti didžiulio įdėto darbo. Savaime suprantama, laikas daug ką suniveliavo, svetimi ir seni siužetai bei motyvai susiliejo į vieną visumą, tačiau A. R. Niemio duotas tyrinėjimo raktas lieka reikšmingas, juo naudojasi lietuviai ir suomių folkloristai.

A. R. Niemio darbo bei jo baltų—Pabaltijo finų lyginamųjų tyrinėjimų principų svarbą ir reikšmę lyginamajai dainologijai bene geriausiai bus nusakęs žymus dabartinis suomių folkloristas prof. M. Kūsis 1963 m. išleistoje suomių literatūros istorijoje: „Paplitimas pas baltus ir Pabaltijo suomių, žinoma, dar nepatvirtina, jog daina ar jos motyvas yra iš prasuomiškųjų laikų; kita vertus, tai, kad kai kurie minėti kūriniai galbūt pasirodė išaugę taip pat iš žinomų germaniškų ar slaviškų siužetų, dar nerodo Niemi būvus klaidingame kelyje. Galimas daiktas, didžiausia seniausiųjų dainų dalis slepiasi kaip tik vienoje vietoje išlikdamos, kitur išnykdamos tarp suomių, estų, latvių—lietuvių ar mordvių dainų. Dainos, kurios praėjo tūkstantmečių cenzūrą iš visų keturių ar bent trijų pusių, yra ypatingos išimties reiškiniai“⁵⁰. Tad ir grįžti prie A. R. Niemio darbų su naujais šaltiniais, mokslo darbais, liečiančiais įvairias liaudies kultūros sritis, yra ne bergždžias dalykas.

KARELŲ—SUOMIŲ IR ESTŲ NACIONALINIAI EPAI IR LIETUVA

„KALEVALOS“ KELIAS Į LIETUVĄ

Jau praėjo pusantro šimto metų, kai viso pasaulio literatūrinė visuomenė sužinojo apie karelų—suomių tautos epą „Kalevalą“. Ji apstulbino tautosakininkus ir literatūros mokslininkus pirmykštės poezijos grožiu, archaika, savita suomių mitologija. Todėl nenuostabu, kad po „Kalevalos“ pasirodymo suomiškai, ji visa ar ištraukos buvo išversta į anglų, italų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbas, apie ją ėmė rašyti įvairių sričių mokslininkai. Jos pavyzdžiu gydytojas Frydrichas Reinholdas Kroicvaldas (Kreuzwald, 1803—1882), remdamasis estų liaudies epinėmis ir lyrinėmis dainomis, padavimais bei kita tautosaka, 1857—1861 m. sukūrė estų epą „Kalevo sūnų“ („Kalevipoegą“). „Kalevalos“ įtaka jaučiama amerikiečių poeto Henrio Vordsvorto Longfelou sukurtoje „Hiavatos giesmėje“ (1855) pagal šiaurės Amerikos indėnų padavimus¹, ji buvo pavyzdžiu paruošiant mansių sakmių „Jangal-Maa“ tekstą, veikė komių literatūrą.

„Kalevalos“ kūrėjas Elijas Lionrotas paruošė du epo variantus. Pirmoji redakcija, kurią sudarė 12078 eilutės, išėjo 1835 m. pavadinimu „Kalevala, arba senosios Karelijos runos apie senuosius suomių tautos laikus“. Pasinaudodamas naujai užrašyta tautosaka, jis paruošė naują epo redakciją, kuri išleista 1849 m. Šis „Kalevalos“ tekstas susidėjo jau iš 50 giesmių, turinčių 22795 eilutes. Toks jis tebeleidžiamas Suomijoje ir šiandien, toks jis verčiamas į kitas pasaulio kalbas.

Kuriant karelių—suomių tautos epą, pagrindu paimtos autentiškos epinės dainos-runos arba jų fragmentai. E. Lionrotas jas sudėstė į ciklus ir vienoje kitoje vietoje sukūrė jungtis, prisilaikydamas suomių epinės liaudies poezijos dvasios. Epo liaudiškumą ne kartą yra pabrėžęs ir jis pats, laikydamas save tokiu pat dainininku, kaip ir daugelis kitų talentingų liaudies epinės poezijos saugotojų, pateikusių jam tūkstančius runų eilučių. Mokslininkai iš tikrųjų pripažino „Kalevalos“ giesmių autentiškumą. Antai A. R. Niemis, kruopščiai ištyręs epą ir rankraštinę medžiagą, tesurado „Kalevaloje“ tik apie 6% individualios kūrybos. Dar detaliau, eilutę po eilutės, žodį po žodžio epą išanalizavo prof. Veinis Kaukonenas². Ir vis dėlto tai ne dainininkų tekstų publikacija, o „pagal naują požiūrį sudėstyta vientisa siužetinė kompozicija (tam reikėjo tikros sakytinių variantų „redakcijos“, atitinkamos geriausių vietų „montažo“ sistemos, vardu unifikacijos, siužetinių jungčių ir t. t.), nes atsirado nauja estetinė visuma su nauju turinio lygiu“³. Ligi šiol tyrinėtojai pasikloviė „Kalevalos“ autentiškumu ir sprendė apie karelių—suomių liaudies poetinį mąstymą, pasaulėžiūrą, buitį, pagal ją charakterizavo liaudies runų savitumą, tarsi užmiršdami, jog E. Lionroto veikalas yra vis dėlto savarankiška vientisa kompozicija.

Be „Kalevalos“, E. Lionrotas išleido ir kitų tautosakinių darbų, iš kurių labiausiai minėtinas trijų tomų suomių liaudies dainų rinkinys „Kanteletar“ (Kanteletar taikka Suomen Kansan Wanhoja Lauluja ja Wirsia. I—III.—Helsingissa, 1840—1842). Jis laikomas tarsi pirmuoju žingsniu, kuriant antrąją „Kalevalos“ redakciją, ir populiariumu nenusileidžia jai (vien Suomijoje išleista arti dvidešimties laidų).

Nepaisant nežymių literatūrinių elementų „Kalevaloje“ bei jos parengimo tendencijų, susijusių su suomių nacionaliniu išsivaduojamuoju judėjimu, epas išlaikė senųjų runų specifiką, turinį ir poetiką. Todėl ir kiekvienas prisilietimas prie „Kalevalos“ net grynai literatūriniais tikslais, yra prisilietimas prie gyvojo karelių—suomių liaudies poetinio šaltinio. Užtai ir verčiant ją į kitą kalbą, reikia spręsti nemažai filologinių problemų, nes kitaip epas

taptų nesuprantamas. Jau ir tokiu atveju galima su tam tikra išlyga kalbėti apie tautų folklorinius ryšius, atsiradusius verčiant liaudies epą.

Kas dėl lietuvių ir apskritai baltų kraštų folklorinės kultūros, sąsajų su „Kalevala“ problema yra kur kas sudėtingesnė. Pirmiausia, dar XIX a. pabaigoje, epo atskirų runų siužetai ir motyvai pasitelkti lyginamiesiems baltų ir suomių liaudies dainų tyrinėjimams ir, reikia pasakyti, tebenaudojami ligi šiol. Antra, XIX a. pab.—XX a. pr. nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo idėjų reiškéjams karelių—suomių epas buvo sektinas pavyzdys savam epui sukurti. Ir jau kaip trečiasis „Kalevalos“ poveikio etapas ėjo su jos pasirodymu lietuvių kalba: susidarė galimybė visapusiškai pažinti garsųjį epą, per komentarus susipažinti su karelių—suomių liaudies kultūra ir paskui panaudoti lietuvių tautosakos tyrinėjimuose. Nuo trečiojo etapo ir pradėsime.

Kai Europa jau XIX a. antroje pusėje gėrėjosi karelių—suomių epu „Kalevala“, išleista daugeliu kalbų, ją tyrinėjo ir lygino, lietuviai mažai žinojo tiek apie ją, tiek ir apskritai apie suomių literatūrą. Negausioje lietuviškoje spaudoje buvo nagrinėjama ir skelbiama artimesnių tautų literatūra, leista prieinamesnėmis rusų, lenkų, vokiečių kalbomis.

Tačiau jau XIX a. pabaigoje į Suomiją ėmė krypti lietuvių inteligentų akys kaip į toliau kultūriniu požiūriu pažengusį savo šiaurės kaimyną. Buvo domimasi Suomijos pasiekimais tvarkant žemės ūkį, švietimą, kultūrą. Tas dėmesys ypač sustiprėjo ryšium su lietuvių nacionaliniu išsivadujamuoju judėjimu, su lietuvių nacijos konsolidacija, su pirmaisiais nuosekliais Lietuvos praeities, jos materialinės ir dvasinės kultūros tyrinėjimo žingsniais. Tam reikšmės turėjo ir suomių mokslininkų—J. Krono, M. Talvio, A. R. Niemio darbai apie Lietuvą, jos kultūrą ir kalbą. Antai 1893 m. kaip žurnalo „Ūkininkas“ (Nr. 12) priede išėjusioje knygelėje „Finais ir jų gyvenimas“ aptariamas suomių kalbos giminingumas vengrų ir estų kalboms, pabrėžiamas jų ramus būdas ir pakantumas, aprašomas žemės įdirbimas (lydimi-

nė žemdirbystė), kartu akcentuojant, jog „finas iszpurina žemę arba visiškai panasziu į Rusų ir vietomis Kauno arba Vilniaus Lietuvių“⁴. O suomių literatūrai pirmą kartą lietuvių kalba atstovavo Pietaris Piaiviarinta (Päivärinta, 1827—1913) su dviem apsakymėliais „Viensėdis“ ir „Pirmutinė šalna“ (1893)⁵.

Ir vis dėlto pirmoji kelią skynė „Kalevala“.

Bene pirmąja platesne žinia apie suomių literatūrą ir „Kalevalą“ reikia laikyti Tilžėje ėjusio laikraščio „Šviesa“ 1888 m. priede įdėtą straipsnį „Apie Somų raszliava“, verstą iš latvių kalbos⁶. Jame ypač iškeliamą E. Lionroto (Elijošiaus Ernroto) nuopelnai gaivinant suomių kalbą ir kuriant literatūrą tąja kalba. Jis „tarp daug kitų didelių veikalų ant dirvos somų raszliavos surinko ir sutaisė antai karžygiszką pasaką „Kalewalla“, kuri esti giminaitė su Igaunių karžygiszką tautos pasaką „Kalewipoeg“ ir jau perdėta ant daug kalbų Eiropos tautų“⁷. Aišku, tai siejama ir su lietuvių tautinėmis aspiracijomis, žadinant tautinę savimonę, meilę gimtajam kraštui bei jos kalbai, protestuojant prieš lietuvių liaudies pavergimą.

Po kelerių metų knygelėje „Finai ir jų gyvenimas“ jau randame įdėtą laisvai atpasakotą ištrauką iš 44 giesmės (99—138 eilutės) apie besiguodžiantį beržą:

„<...> vienas senis [Veiniamioinenas] eidamas per miszką, girdėjo gaudžiant ir raudant beržą. Jo užklaustas, ko verkia, beržas atsakė: „Ką asz neverksiu, ką neliūdėsiu, asz nelaimingas? Visi laukia, visi iszsiilgsta vasaros, laukia sziltų, gražių dienelių, man gi ir vasara vargą tenesza. Pavasari, sziltoms dienomis, prie manęs bėga vaikai ir, perpiovę mano žievę leidžia isz manęs sultis,—sulą. Vasarą piemuo lupa žievę vyžoms, pintinėms, aukszliams. Eina prie manęs ir jaunos mergelės, nupiausto mano liaunas szakeles ir dirba isz jų szluotas, vantas. Dar kas — valandėlė asz drebu ir laukiu, bene ateis žmonės ir didindami savo dirvas pakirs mane malkai. Jau tris kartus ilsėjosi po mano paunksmiu, galąsdami savo kirvius į mano nelaimingą liemenį. Ką asz neverksiu, ką neliūdėsiu asz nelaimingas!“⁸

Čia nenurodoma, jog perpasakojamas „Kalevalos“ giesmės fragmentas, o tik pažymima, kad apie tai dainuojama „senose finų dainose“. Aišku, šis perpasakojimas labai toli nuo tikrosios suomių epinės poezijos, be gausių poetinių puošmenų, be platesnio epinio konteksto.

Pirmuoju meniniu „Kalevalos“ vertimu laikytinos poeto Liudo Giros išverstos pirmosios ir antrosios giesmių ištraukos, išspausdintos 1913 m. „Vaivorykštėje“⁹. L. Gira vertė iš rusų kalbos (iš L. Belskio vertimo) ir su tekstu elgėsi gana laisvai: sujungė abi giesmes, daug ką praleido. 1919 m. poetas dar išvertė 55 antrosios giesmės eilutes ir, nežymiai pagedavęs „Vaivorykštėje“ skelbtą vertimą, išspausdino 1921 m. rinkinyje „Žiezirbos“¹⁰. L. Giros vertimas pasižymi liaudiškumu, sklandžia kalba, bet dėl gausiai vartojamų poetinių lietuvių liaudies dainų priemonių, ypač dėl deminutyvų gausumo, daugelyje vietų epas tiesiog sulietuviškėjo:

*Vai tai noras man užėjo,
Susgodojau aš godelę:
Pasiruošti dainužėlėn
Ir prabilt greičiau žodelį,
Padainuoti bočių dainą,
Mūsų giminės dainelę.*

Vertimas tarsi primena tuometinę L. Giros poeziją, kuriai dzūkų liaudies daina buvo meninis pavyzdys. Galima spėti, jog tokią lyrinimo nuostatą formavo ir V. Krėvės-Mickevičiaus kūryba, žavėjusi to meto visuomenę lyrinių dainų priemonėmis perteikta epika.

Visa „Kalevala“ pasirodė 1922 m. Ją į lietuvių kalbą išvertė poetas Adolfas Sabaliauskas-Žalia Rūta, gyvendamas 1916—1917 m. Suomijoje (Kalevala. Suomių tautos epas.— K., 1922). Knygą išleido Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija, susilaukusi pagyrimų dėl šio žingsnio, kadangi šis pasaulinio garso kūrinys papuošė ano meto negausią originaliąją lietuvių literatūrą. Vaclovas Biržiška rašė: „Jei Švietimo Ministerijos kn(ygų) leidimo komisija nieko kita nebūtų išleidusi be „Odisejos“, „Mažvydo“ ir „Kalevalos“, tais trimis spaudiniais ji pilnai būtų savo darbą pateisinusi <...>. Kiti gal

ir stengsis šį tą vertimui prikišti — te patys pamėgina nors šimtąją dalį geriau išversti. Gal tuomet nutilsi" ¹¹.

Įdomi ir epo vertimo istorija, atskleidžianti gražius lietuvių ir suomių kultūrinio bendradarbiavimo puslapius.

Vokiečiams sudeginus 1915 m. Nemunėlio Radviliškio bažnyčią ir kleboniją, A. Sabaliauskas buvo priverstas evakuotis ¹². Jis susirinko išlikusius lietuvių liaudies dainų rankraščius ir išvyko į Peterburgą, tikėdamasis ten juos išleisti. Nors ir susilaukė paramos iš ten gyvenančių lietuvių, tačiau oficialios įstaigos nesutiko spausdinti rinkinio. Tada jam paramą pasiūlė A. R. Niemis, ir A. Sabaliausko daugelį metų ruošą darbą „Lietuvių dainų ir giesmių gaidos“ 1916 m. išspausdino Suomių literatūros draugijos spaustuvė ¹³.

Dėl karo veiksmų negalėdamas grįžti į Lietuvą, A. Sabaliauskas pasiliko Suomijoje pas A. R. Niemį. Tada pradėjo mokytis suomių kalbos ir 1916—1917 m. ėmėsi versti „Kalevalą“. „<...> išdrįsau ištiesti rankas į didžiausią suomių tautos kūrinį, brangenybę ir papuošalą,— rašė paskui pratarmėje,— kad ir Lietuva galėtų gražiuotis ir vaizdžiausiai išvysti jame senos kaimynės veidą ir būdą: išdrįsau imtis versti į lietuvių kalbą jų tautos epą — Kalevalą" ¹⁴. Pasirinkimą nulėmė du faktoriai: paties A. Sabaliausko kaip folkloristo darbai ir interesai ir, antra, A. R. Niemio įtaka. Pastarasis buvo didelis senosios suomių kultūros gerbėjas ir „Kalevalos“ tyrinėtojas. Jis analizavo šio epo liaudiškumą ir autentiškumą, t. y. kiek „Kalevalos“ kūrėjas E. Lionrotas panaudojo autentiškų runų ir kiek yra jo paties kūrybos, rengė išvykas E. Lionroto pėdsakais, išleido „Kalevalos“ aiškinimus ir t. t. Todėl jis neabejotinai paskatino A. Sabaliauską imtis to darbo, o, kita vertus, pastarajam bendravimas su šiuo suomių profesoriumi padėjo sėkmingai įgyvendinti sumanytą. „Nors menkai temokėdamas suomių kalbos, aš išdrįsau imtis šito didelio darbo — versti Kalevalą į lietuvių kalbą — tik dėl to, kad vargiai kam kitam pasitaikys tokia gera proga, kaip pasitaikė man: gyventi suomiuose ir dar namuose didelio Kalevalos žinovo prof. d-ro A. R. Niemio, kurio aiškinimais galėjau kas diena naudoties. Gi be jų Kalevalos vertimas tiesiog būtų negali-

mas, nes ne žinovai ir patys suomia daug vietų Kalevaloje nesupranta" ¹⁵,— rašė pratarinėje vertėjas. Jis buvo teisingas, nes archaiška epo kalba, etnografinės realijos ir daug kitų problemiškų dalykų — tikrai kietas riešutas svetimtaučiu. Toks veikalas — ne tik meninis kūrinys, bet ir savotiška poetiškai papasakota tautos mąstymo, pasaulėžiūros, tradicijų enciklopedija.

Grįžęs į Lietuvą, A. Sabaliauskas parsivežė beveik užbaigtą vertimą ir 1920 m. gegužės 6 d. pasiūlė Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijai epą atspausdinti ¹⁶.

Knygų leidimo komisija vertimą priėmė, nors pastarasis, matyt, kėlė nemažai problemų, lyginant jį su bendru tuometinės lietuvių poezijos lygiu bei pasirodžiusiais L. Giros vertimais. Užtai Adomas Jakštas-Dambrauskas, recenzuodamas L. Giros „Žiežirbas“, teigiamai įvertino įdėtus „Kalevalos“ vertimus ir tarsi metė iššūkį A. Sabaliauskui, liepdamas orientuotis į šį vertimą: „Jos [„Kalevalos“] oficialus vertėjas A. Sabaliauskis turėtų imti iš Giros vertimo pavyzdį, jei nori padaryti tą suomių tautinę poemą skaitytiną lietuviškai“ ¹⁷. Nepaisant tų dviejų požiūrių į epą vertimą, „Kalevala“ išėjo 1922 m., nesitaikant prie L. Giros vertimo principų.

Eiliovimo nesklandumus atleido ne tik jau minėtas V. Biržiška, bet ir kiti recenzentai, išskeldami ypatingą kūrinio reikšmę. „Ateities“ recenzentas P. G. pagyrė Švietimo ministeriją, kad išleido šį šedevrą, nes ji esanti užvertusi „knygų rinką ir visokiais ubagiškais šlamštais K. Puidos ir P. Vaičiūno vertimuose“ ¹⁸. Toliau raginama atsidėjus epą paskaityti ir pasigrožėti „to šiaurės deimanto grožybėmis, trykštančiomis veik iš kiekvieno eilių posmo“.

Entuziastingai sutikta „Kalevala“ lietuvių kalba vis dėlto nė vėliau nesusilaukė išsamesnių recenzijų, nors apie šį epą vėliau daug rašyta įvairiausiomis progomis. Kodėl kritika nepaanalizavo vertimo? Atsakymas yra vienas: pirma, tuometinė lietuvių literatūros kritika daugiau tenkinosi originaliosios kūrybos recenzavimu, o vertimai paprastai tesusilaukdavo tik platesnės anotacijos, ir, antra, nebuvo žmonių, kas būtų galėjęs įvairiais aspektais (originalo ir vertinio santykis, poetinė vertimo pusė

ir kt.) išnagrinėti A. Sabaliausko darbą, kai dar ir šiandien lietuviškojoje vertimo teorijoje nėra moksliskai pagrįstų tautosakos kūrinių vertimo į lietuvių kalbą pagrindų. Buržuaziniais metais vykusį karštą diskusiją dėl pasakų vertimų vis dėlto nedavė galutinio atsakymo, kaip versti tautosakinį kūrinį, ir faktiškai paliko palyginti plačią lietuvinimo laisvę, traktuojant pasaką, o iš dalies ir dainą, vien tik kaip pasiskaitymui skirtą tekstą¹⁹.

A. Sabaliauskas, versdamas „Kalevalą“, buvo ištikimas principui — kuo arčiau originalo. Tai jis akcentavo ir įžangoje: „Stengiausi kuo arčiau laikytis originalo taip, kad daugelyje vietų gavau paaukoti švelnumą tikrumui ir ypač originalo plastingumui“²⁰. Todėl epą vertė stačiai „paraidžiui“ laikydamasis suomiškojo teksto, norėdamas išsaugoti epo dvasią, perteikti kuo autentiškesnius vaizdus, poetiką ir etnografinę atributiką lietuviškai, net, kiek įmanoma, atkurti suomiškų eilių melodinį skambesį. Užtai net aliteracijas, kurios yra viena pagrindinių karelių—suomių epo runų, kaip ir apskritai suomių, estų dainuojamosios tautosakos meninių savybių, stengėsi perteikti ir lietuviškame tekste. Antai suomių runose dauguma vienos eilutės žodžių paprastai prasideda vienodu garsu arba jis yra vyraujantis („vaka vanha Väinämöinen“, „kasvoi kuuset kukkalatvat“, „niemelle nimettomalle“ ir t. t.). Vertėjas irgi to siekė (pvz., „maža miško mergaitytė“), dažnai paaukodamas natūralų lietuvių kalbos grožį. Jis trumpino epo didvyrių vardus, tuo laimėdamas vieną skiemenį kitiems eilutės žodžiams: iš Veiniamioineno padarė Veinemeiną, iš Leminkiaineno — Leminkainą, iš Ilmarineno — Ilmariną ir t. t.

Originalo eilutės yra nevienodos: daugumą sudaro aštuonskiemenės, tačiau yra septynskiemenių ir devynskiemenių. Toks eilutės ilgio svyravimas skanduojuojant aiškiai jaučiamas, tačiau runos liaudyje buvo dainuojamos ir dainuojuojant nelygumai išsilygindavo. A. Sabaliauskas vertime irgi kartais mėgino tai išlaikyti, nors iki to laiko jau buvo susidariusi tradicija (ir dabar to laikomasi) į kitas kalbas epą versti vienodo ilgio aštuonskiemenė-

mis eilutėmis. Nuo to nenukenčia nei eilių skambumas, nei meninis išraiškingumas.

A. Sabaliausko pastangas verčiant laikytis kuo arčiau originalo kėlė pirmiausia jo, kaip tautosakininko, noras pateikti kiek galima tiksliau epą lietuvių kalba, kad ir vertimu mokslininkai galėtų naudotis taip pat vaisingai, kaip ir originalu. Antras taip pat svarbus momentas — neteisingai suprasti kūrinio vertimo principai: tikslumas dar nereiškia meniškumo; meniškas vertimas taip pat gali būti ir tikslus, jei vertėjas tinkamai suvoks verčiamojo kūrinio santykį su ta literatūrine kultūra, kurios dalimi jis taps išverstas, jei pasinaudos visomis kalbos, į kurią verčiama, fonetikos, morfologijos, leksikos, stilistinėmis galimybėmis. Suderinti visus šiuos komponentus A. Sabaliauskui sunkiai sekėsi, juoba kad dar stokojo vieno — poetinio talento. Ir vis dėlto nors originalas ir varžė vertėją, daugelyje vietų vertimas palyginti gražus, sklandus, surasta lietuviškų sinonimų poetiniams vaizdams atkurti, etnografinėms realijoms perteikti:

Tuomet senas Veinemoinas

Ir pakilo ant erelio;

Išlipė iš marių vyras,

Žengė iš bangų galiūnas,

Užsiritu ant sparnų,

Ant alkūnių didžerelio. (7:103—108 *)

„Oi, močiute, motynėle,

Mano moč' augintojėle!

Ko ieškojau, aš gavau,

Ką aš gaudžiau, privijau;

Kloki čiuzinius geriausius,

Dėki priegalvius minkščiausius

---

* Siitä vanha Väinämöinen
Kohottavi kokkoansa,
Mies on nousevi merestä,
Uros aallosta ajaitse,
Siiville sioitteleikse,
Kokon kynkkälun nenille.

*Man miegoti savo žemėj
Šalia tos jaunos mergytės!" (11:363—370 *)*

*Ima melsti rūko laumę:
„Rūko dukteryt mergyte!
Pasijok su sietu rūko
Ir paberk miglos apščiai,
Leisk drėgnumą iš dangaus,
Garo tu paleisk iš oro
Į paviršių jūros šviesų,
Į bangų platybę marių. . ." (42:337—344 **)*

Tie keli fragmentai, paimti iš įvairių „Kalevalos“ vietų, byloja apie neblogą tam laikui vertimo kokybę. A. Sabaliauskas įrodė galįs savarankiškai susidoroti su tokiu sudėtingu poetiniu kūrinium, nors, sakysim, jo individualioji kūryba, ypač eilėraščiai, stokoja laisvumo, kalbos sklandumo ir lengvumo. Tiesa, jo vertimas ne toks nušlifluotas ir nudailintas bei sutautosakintas kaip L. Giros, iš kurio A. Jakštas-Dambrauskas siūlė vertėjui imti pavyzdį, tačiau tikslus, reikalui esant, irgi atsiremiaš į lietuvių tautosaką. Kita vertus, visapusiško tikslumo vaikymasis pakenkė vertimui: atsirado daug kalbos netobulumų, nelietuviškų konstrukcijų, dirbtinų žodžių, kurie, pakilus bendram lietuvių poezijos lygiui, gerokai rėžė ausį.

---

* „Oi emoni kantajani,
Aitini ylentäjäni,
Mitä läksin, senpä sainki,
Kuta pyysin, sen tapasin;
Pane nyt patjasi parahat,
Pehmeimmät pään-alaiset
maatani omalla maalla
Nuoren neiteni keralla!"

** Uutarta rukoelevi:
„Ututyttö, terhen — neiti!
Seulo seulalla utua
Terhenistä tepsuttele,
Laske talma taivahalta,
Auer ilmasta alenna
Selvälle meren selälle,
Ulapalle aukealle. . ."

Prabėgus dešimtmečiui ir spaudoje atsiliepta teigiamai apie vertimą, atleidžiant netikslumus: „Kai kur esama šiokių tokių lengvai pašalinamų nelygumų, bet originalo stiliaus ir eilių dvasia išlaikyta“²¹. Poetas Antanas Miškinis panašias mintis išsakė net penktajame dešimtmetyje, pažymėdamas, jog Žaliai Rūtai „bus pavykę perduoti lietuviškai Kalevalos dvasią su įvairiomis epinėmis detalėmis ir niuansais“²².

Išversta lietuviškai „Kalevala“ greitai įėjo į lietuviškąją mokslo literatūrą ir vadovėlius vidurinėms mokykloms²³. Vertėjas buvo išrinktas mokslinės Kalevalos draugijos nariu, dalyvavo jos veikloje („Kalevalos“ šimtmečio jubiliejinėse iškilmėse Helsinkyje 1935 m. skaitė pranešimą „Kalevala ir Lietuva“)²⁴.

Turėdamas galvoje „Kalevalos“ reikšmę lyginamajai folkloristikai, dr. Jonas Balys 1935 m., švenčiant „Senosios Kalevalos“ šimtmetį, spaudoje kėlė mintį išleisti antrąją laidą su dar platesniais komentariais ir garsaus suomių dailininko Akselio Galen-Kalelos (A. Gallen-Kallela, 1865—1931) iliustracijomis²⁵. Bet jam oficialiai buvo atsakyta, jog leisti antrąją laidą netikslinga, nes dar apie 2000 egz. tebesą neparduota²⁶. Galimas daiktas, šis atsisakymas atspindėjo ne vien knygų paklausos stagnacijos rezultatus, bet ir nepasitikėjimą vertimo poetiniu lygiu. Tuo tarpu versti epą iš naujo, bent jau esant gyvam A. Sabaliauskui, niekas nesiryžo. Jį išleisti anuometinės Lietuvos sąlygomis vargu ar būtų buvę įmanoma.

Pats vertėjas, matyt, galvojo apie naują pataisytą epo laidą lietuviškai, ir pirmaisiais tarybų valdžios metais bei griaudžiant Didžiojo Tėvynės karo pabūklams, taisė senąją vertimą, iš naujo parašė įvadą²⁷. Kaip rodo išlikęs redaguotasis „Kalevalos“ egzempliorius²⁸, vertimas turėjo gerokai pasikeisti, priartėti prie tuometinės lietuvių poezijos lygio. Vertėjas sau leido daugiau laisvės, ieškojo išraiškingesnių frazių, pvz.:

Senasis vertimas

*Suvijau juos kamuolin,
Juos aš susukiau į pynę,*

Kamuolį padėjau rogės,

Redaguotas tekstas

*Juos į kamuolį vijausi,
Juos sukiau aš sau į
pynę,*

Kamuolį padėjau rogės,

Važy pynę paguldžiau;
Rogėse vežiau namo,
Jaujon važy veždinau. . .

1:71—76

Mergina gudriai atsakė:
„Jokiu būdu už tav neisiu,
Jei akmens tu nenudirsi,
Nepriplėši ledo karčių. . .“

8:107—110

Jogei man davei tu marčią,
Kas įpūs mums gerą ugnį,
Kas aus audeklus gražiausius;
Labai dailiai mokės verpti,
Skalbinius išskalbs balčiausiai,
Drobių rietimus išbaldins!
11:375—380

Važy pynę paguldžiau;
Rogėse vežiau namolia,
Vežiau važy palei
jaują. . .

Mergina gudriai atsakė:
„Už tavęs gal aš ir
eičiau,
Jei tu akmenį
nudirtum,
Ledo karčių jei
priplėštum. . .“

Gero žiburio pūtėją,
Audeklų gražių audėją,
Oi, įmantrią man
verpėją,
Puikią baltinių
skalbėją,
Drobių baldintoją gerą!

Tokių taisymų yra visose giesmėse. Vienur taisyta daugiau, kitur mažiau, tačiau dirbta kruopščiai, tekstas vėl tikrintas su originalu. Po redagavimo kalba pagerėjo, eilės tapo natūresnės, suvienodintas eilučių ilgumas (iki aštuonskiemenių). Tačiau ir šiuo atveju meniškumo požiūriu nepasiektas išaugusios lietuvių poezijos lygis, žodinga ir laisva jos tėkmė, sruvenusi mūsų poetų V. Mykoliaičio-Putino, Salomėjos Nėries, A. Miškinio, F. Kiršos, K. Binkio ir kt. kūryboje. Fašistinės vokiečių okupacijos metais šiam veikalui nebuvo sąlygų pasirodyti, ir jis liko kultūrinė vertybė, bylojanti apie didelį vertėjo darbą su karelių—suomių epu.

Šiuolaikinės tarybinės lietuvių poezijos, aišku, negalėjo patenkinti nei pirmasis, nei pataisytas „Kalevalos“ vertimas. Tačiau ilgą laiką niekas nesiryžo imtis tokio darbo, tuo labiau kad versti iš vertimo vis dėlto atrodė netikslinga. Antra, reikėjo ir tam tikros patirties bei vidinio nusiteikimo. Tiesa, tarybiniais metais įvairiomis progomis spaudoje pasirodė lietuviškai viena kita epo

ištrauka, versta Teofilio Tilvyčio, Vytauto Sirijos Giros ir kt.²⁹, bet tai buvo tik epizodiški, atsitiktiniai sąlyčiai su „Kalevala“, kurios visumos skaitytojai neturėjo progos suvokti.

Šio didelio darbo ėmėsi poetas Justinas Marcinkevičius, prieš tai išvertęs „Kalevo Sūnų“ (1963) ir apvaldęs liaudies epinės poezijos paslaptis. Kelias prie „Kalevalos“ buvo gana ilgas, prasidėjo dar Vilniaus universiteto suole. „Studijuodamas aš susižavėjau folkloristika,— prisiminė vertėjas.— Ir tuomet, tiesa, paviršutiniškai susipažinau su „Kalevala“ ir estų epu „Kalevipoegu“. Ir pasaulėjauta, ir juose užfiksuota buitimi, apeigomis, tikėjimais abu artimi mums — ypač tam, kuris gimė ir užaugo kaimo vietovėje. Man ypač brangu tai, kad „Kalevaloje“ didžiosios kovos sprendžiamos ne kalaviju, o daina, žodžio magija“³⁰. Tokios buvo pirmosios inspiracijos, vėliau davusios savo vaisius, juoba A. Sabaliausko vertimas tegalėjo būti tik kaip istorinis faktas: vertėjas „nebuvo profesionalus literatas, o ir tuometinis vertimo kultūros lygis sutrukdė jo kūdikiui surasti kelią pas skaitytojus“. Taip Just. Marcinkevičius apibendrina savo pirmtako darbą.

Just. Marcinkevičius vertė iš pažodinio rusiško R. Siukijaineno vertimo, pasinaudodamas dar rusiškuoju A. Belskio ir latviškuoju L. Laiceno vertimais³¹. Teoriškai tai nėra pats geriausias kelias, tačiau tarybinis lietuvių poetas turėjo didesnę poeto ir vertėjo patirtį negu A. Sabaliauskas, jį lydėjo talentas ir mokėjimas pasinaudoti turtinga lietuvių kalbos leksika.

Vertėjas pasirinko panašų kelią kaip ir A. Sabaliauskas: nenutolti nuo originalo, stengiantis perteikti etnografinį koloritą, tautos mąstymo būdą, poetinės kūrybos dvasią. „Vertimo procese siekiau trijų tikslų: fonetikos srityje — maksimaliai panaudoti lietuvių kalbą originalo aliteracijų ir asociacijų perdavimui; sintaksės srityje — sinonimų, paralelizmų, išplėstų palyginimų ir t. t. pagalba pilnai išlaikyti „Kalevalos“ stilistinę piešinį; poetikos srityje — perteikti dabartiniam skaitytojui epo žavesį. Tam aš naudojausi ir dabartiniu, ir folkloriniu lietuvių kalbos klodais, taip pat griebiausi ir turtingų jos dialektizmų“³².

Toks vertėjo atsakingumas, kruopštumas net verčiant ne iš originalo, išsaugojo etnografinius epo savitumus ir perteikė epinės poezijos žavesį (žinoma, kiek tai teisingai buvo pateikta pažodiniame vertime). Poetas neaukojo lietuvių kalbos grožio tikslumui, o rūpinosi ir vienu, ir kitu.

„Kalevalos“ vertimas susilaukė plataus atgarsio lietuvių spaudoje, įvertinti jo privalumai ir abejotini dalykai³³. Jis, pasak kritiko Antano Masionio, yra „paties aukščiausio šiandien įsivaizduojamo lygio“³⁴ ir reikšmingai papildė klasikinės užsienio literatūros vertimus. Just. Marcinkevičius už šį darbą išrinktas Kalevalos mokslinės draugijos nariu, kuriai priklauso įvairių pasaulio šalių rašytojai ir mokslininkai, ypatingai nusipelnę tyrinėdami ir populiarindami šį karelių—suomių liaudies epą³⁵.

Versdamas „Kalevipoegą“, o ypač „Kalevalą“, Just. Marcinkevičius praturtino lietuviškąją vertimo teoriją: jis įrodė, kad, verčiant liaudies kūrybą, galima ir reikia tiksliai perteikti ne tik kūrinio dvasią, bet ir sakinio, vaizdo struktūrą. Antras dalykas, susijęs su pirmuoju,— santūrumas, naudojantis lietuvių tautosakos lobiais. Negalima naudoti vien lietuvių tautosakinės leksikos, poetikos, vaizdų sistemos, pamirštant verčiamo kūrinio ryšį su visai kitokiais etnografiniais, tautos mąstymo klodais, vaizdų meninės struktūros tradicijomis. Ir trečia,— tautosakos vertimai — ne vien vaikų lektūra, bet ir tam tikros tautos pasaulėjautos, papročių, mitologijos supoetintas paveikslas. Kuo jis aiškiau prabils mums, tuo geresniu žodžiu galėsime paminėti vertėją, ne prikergusį lietuviškos pasakos ir pasakotojo dvasią, o išsaugojusį pirminį kūrinio grožį bei savitumą ir jį perteikusį įvairiomis lietuvių kalbos priemonėmis³⁶. Tik šitaip galima vertinti Just. Marcinkevičiaus darbą, kuris, taip atsargiai prisilietęs prie „Kalevalos“, padovanojo lietuvių skaitytojui menišką karelių—suomių epo vertimą, atsistodamas šalia pasaulinio garso šito kūrinio interpretatorių.

Vienas svarbus dalykas gerokai pagadino vertimą — epo veikėjų vardų trumpinimas. Tokios hibridinės formos

jau pradėtos vartoti mokslo darbuose ir kelia painiavos ir tyrinėtojams, ir plačiai visuomenei.

Reikšmingas ir kitas dalykas — „Kalevalos“ poveikis paties Just. Marcinkevičiaus kūrybai. „Dabar man jau aišku,— prisipažino poetas,— jog karelių—suomių epo stilstika paveikė kai kuriuos mano eilėraščius. Bet, galimas daiktas, kur kas svarbiau, kad dirbdamas prie savo dramatinės trilogijos aš nuolat jaučiau tam tikrą „epinį krūvį“. Tiesa, mūsų epochos epas, skirtingai nuo feodalinų viduramžių gimininės bendruomenės epo, grindžiamas dabartine liaudies, tame tarpe ir literatūrine, patirtimi“³⁷. Tą poeto „epo ilgėsį“ ir poetinę-epinę patirtį aiškiai nusakė kritikas Jonas Lankutis: „Versdamas estiškąjį „Kalevo sūnų“ ir suomių bei karelių „Kalevalą“, jis išėjo didžiųjų liaudies epų mokyklą, be kurios turbūt neįmanoma sintetiškai aprėpti tautų likimo, istorinio vyksmo ir žmogaus“³⁸. Tą epinę patirtį ir poeto siekius paremia dramatinės trilogijos naujai transformuota epinė struktūra, kurią geriausiai yra nusakęs pats kūrėjas: „Savo dramatinę trilogiją laikyčiau savotišku nacionaliniu epu ar mitu apie mūsų pradžią, apie tuos pagrindinius elementus, iš kurių išaugo, nuo kurių ir prasidėjo tai, ką vadiname Lietuva: valstybės kūrimas („Mindaugas“), rašto ir knygos kūrimas („Mažvydas“), gėrio ir grožio, dvasinių žmogaus idealų statyba („Katedra“)³⁹“.

Tas kūrimas, ta pradžių pradžia, kuri liaudies epe siejasi su aplinkos atsiradimu, su būtiniausių daiktų kilme Just. Marcinkevičiaus suvokta naujai, šiandieninės kultūros ir visuomenės raidos kontekste. Todėl visai natūralu, kad trilogija ir literatūros moksle laikoma šiuolaikiniu nacionaliniu epu, „ kuriame plačiai aprėpiama ir nūdieniškai įprasminama tautos gyvenimo visuma, jos istorinio vystymosi etiniai ir socialiniai pagrindai“⁴⁰.

Tokiu būdu estų ir karelių—suomių epai, beveik prieš šimtą metų skatinę nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo atstovus ieškoti garsiosios ikiistorinės Lietuvos praeities, jos epinės didybės, naujų visuomeninių santykių dirvoje uždegė poetą Just. Marcinkevičių prabilti epišku žodžiu, įprasminant lietuvių tautos gyvenimo visumą. Tokia jau epo didybė, neblėstanti epochų vingiuose.

XIX a. viduryje gydytojas Frydrichas Reinholdas Kroicvaldas (Kreutzwald, 1803—1882), veikiamas estų nacionalinio sąjūdžio idėjų bei turėdamas E. Lionroto pavyzdį, estų tautosakos, ypač padavimų ir sakmių pagrindu sukūrė literatūrinį epą „Kalevo Sūnų“ („Kalevipoeğą“), kurio pirmasis leidimas pasirodė 1862 m. Tai buvo reikšmingas įvykis Estijos kultūriniam gyvenime, daug prisidėjęs prie išsivaduojamojo liaudies masių judėjimo XIX a. antroje pusėje, formavęs demokratinio pobūdžio nacionalinę estų literatūrą.

Tačiau lyginant su „Kalevala“, „Kalevo Sūnus“ buvo dvilypių aplinkybių kūdikis: jį pagimdė estų nacionalinio išsivaduojamojo judėjimo idėjos ir karelių—suomių epo pavyzdys, bet kūrybinė medžiaga jau buvo ne liaudiška epinė poezija, o talentingai taustosakos pagrindu sukurtas kūrinys. Tai aiškiai yra nusakęs Augustas Anistas: estų epo negalima laikyti tokio pat epu, kaip „Kalevala“ ar „Iliada“, tačiau jo tematika remiasi autentiškais liaudies padavimais, sakmėmis, epinėmis ir lyrinėmis dainomis, Kalevo Sūnaus paveikslu reiškiami estų liaudies laisvės idealai, o ir pati liaudis jį pripažino savu. Dėl to „Kalevo Sūnų“ „visai pagrįstai galima laikyti estų liaudies epu, arba, tiksliau sakant, tautosakinio pobūdžio nacionaliniu epu“⁴¹, turinčiu nemažai paralelių su tautosaka⁴².

Į kitas tautas Fr. R. Kroicvaldo kūrinys ėjo įvairiai suprastas. Tai priklausė nuo atitinkamų suvokėjų aspiracijų ir nuo to, kiek buvo aiškus, mokliškai suvoktas to epo pobūdis. Nors ir būdamas „Kalevalos“ giminaitis, o pagal kilmę — jos anūkas, jis visgi buvo pirmiausia grožinės literatūros faktas, nebeteikęs kitoms tautoms didesnės mokslinės reikšmės. Toks jis pasiekė ir Lietuvą, gero kai pavėlavęs (tik tarybiniais metais), nors pirmosios užuominos apie jį lietuvių spaudoje pasirodė dar XIX a. pabaigoje bei XX a. pradžioje⁴³.

Pirmą kartą nedidelę įžangos ištrauką, pavadintą „Tėvynės atminimas“, 1923 m. paskelbė A. Valaitis:

*Mūs tėvynę gražią ginant,
Priešams ją nuolat naikinant,*

*Mūsų valsčiai sunaikinta,
Mūsų žmonės surakinta.
Priedangoj laikų senųjų
Nuoskaudos tėvų narsiųjų
Žemėj prieglobstis kančiųjų —
Tie mūs brangūs atminimai
Tur skambėt be sustojimo* ⁴⁴.

Ir tik ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje žurnalistas ir poetas Juozas Žlabys kiek detaliau lietuvių skaitytojui pristatė „Kalevo Sūnų“, pateikdamas ne tik jo sukūrimo istoriją ir trumpą turinį, santykį su „Kalevala“, bet ir pailiustruodamas tai gana neblogai išverstais fragmentais: Mėnesio piršimasis Saulei („Ėjo mėnesėlio bernas“, 1-oji giesmė), suomių kalvio kardo išbandymas („Kalevipoegas, karžygys tas“, 6-oji giesmė) ir paskutinė pabaigos strofa („Bet įvyks kurią nors dieną“) ⁴⁵. Po poros metų grįžęs prie tos pačios temos, autorius savo darbą papildė dar viena ištrauka iš 14-osios giesmės apie požemio karalystės Ragiaus aukso kambarį („Duryš ir langai auksiniai“) ⁴⁶. Šie du darbai su išverstais fragmentais — tai ir viskas, kas buvo reikšmingesnio paskelbta ikikarinėje Lietuvoje apie „Kalevo Sūnų“. Net stambioje V. Čečetos knygoje „Estija“ (1937) apie estų literatūrą pateikiamos tik glaustos enciklopedinės žinios, prabėgomis paminint šio epo reikšmę estų tautos istorijai ⁴⁷. Tai priklausė nuo autoriaus anaip tol ne demokratiškų politinių propagandinių siekimų bei menkos nuovokos apie tos šalies kultūrą ⁴⁸. Tad su didelėmis viltimis lietuvių inteligentų minėtas XX amžiaus pradžioje, estų tautos epas paskui prisimintas tik kaip praeities tautinio išsivaduojamojo judėjimo idėjų meninė išraiška, kaip eilinis grožinės literatūros faktas. Aišku, lėmė ir kalbinis barjeras: iki Didžiojo Tėvynės karo į lietuvių kalbą išverstas bene tik vienas estų romanas.

Negreit lietuviškai „Kalevo Sūnus“ prabilo ir tarybiniais metais. Tiesa, 1953 m., minint Fr. R. Kroicvaldo 150-ąsias gimimo metines, poetas Vytautas Bložė išvertė 14-osios giesmės fragmentą apie Ragiaus savivaliaviimą ir pralaimėjimą Kalevo Sūnui („Ten Raguočius

atšiaurusis")⁴⁹. Tik po dešimtmečio išėjo Just. Marcinkevičiaus išverstas visas epas (Kalevo Sūnus. Kalevipoe-gas: Estų liaudies epas.— V., 1963), tapęs lietuvių kultūros savastimi, imtas plačiau naudoti mokslinėje literatūroje.

Vertėjo darbas susilaukė aukšto įvertinimo, pačių geriausių žodžių. „Vertėjui pavyko,—rašė folkloristas Amb. Jonynas,—perkelti į lietuviškąjį tekstą estų liaudies dainų dvasią, eiliavimo būdą, sukurti tą vidinę „epišką“, „mitologišką“ nuotaiką, kuri būdinga „Kalevo Sūnui“ ir epinei kūrybai iš viso. Šito vertėjas pasiekia kartais nedidelėmis, bet reikšmingomis detalėmis, žodžių ir vardų, net jų lietuviškųjų formų parinkimu“⁵⁰. Prof. P. Aristė pažymėjo, kad šis „Kalevipoeogo“ vertimas esąs geriausias iš visų, pastaruoju metu pasirodžiusių (iki 1964 m.) epo vertimų į kitas kalbas: jis arčiausiai originalo teksto, pasinaudota lietuvių liaudies dainų žodžio jėga⁵¹.

Subtilią poeto vertėjo ranką rodo kad ir nedidelė ištrauka apie šokimą Žvaigždės ir Salmės vestuvėse:

*Risti šokį dailiai šoko,
Virus šokį trypinėjo,
Harju šokį šokt pradėjo,
Lianės šokį smarkiai skėlė,
Jarvos šokį šauniai trenkė,
Tartu šokį tupinėjo,
Aukso smėlį žarstinėjo,
Vešlią veją batais mindė.* (Kalevo Sūnus, p. 25)

Vertėjas apščiai naudojosi turtinga lietuvių kalbos leksika, sumaniai vartojo paralelizmus, sinonimiką bei kitas menines priemones. Jo žodis ramus, vaizdingas, išlaikęs epui būdingą rimtį, savitą epinę nuotaiką. Tam tikru požiūriu buvo ir pirmasis poeto sąlytis su epiniu pasauliu, ir pirmoji praktinė pamoka, atkuriant jį lietuvių kalbos, savo lobyne neturinčios epinės raiškos priemonių, galimybėmis. Teigiamą visuomenės santykį su vertimu rodo ir tai, kad „Kalevo Sūnaus“ fragmentai pateko net į mokyklinius vadovėlius kaip autentiško epo pavyzdžiai (Skaitiniai VI klasei).

Kūrinio išvertimas į kitą kalbą tik pradeda jo naują gyvenimą kitoje kultūroje, sukelia didesnę ar mažesnę susidomėjimą, atsiranda vienoki ar kitoki vertinimai. Jau pirmuoju žingsniu — pasirodymu lietuviškai — „Kalevala“ savotiškai pririšo prie savęs vertėjus A. Sabaliauską ir Just. Marcinkevičių, ir jų kūryboje galima rasti kai kurių to epo poveikio pėdsakų. Tačiau liaudies epas — ne vien tik poezija, bet ir meniškai perpasakota liaudies pasaulėžiūros, buities, apeigų ir papročių visuma. Todėl tokie kūriniai traukia kitas tautas savo egzotišku pirmykštės poezijos grožiu. Tai rodo, kad ir toks faktas. Rusų mokslininkas, Peterburgo Mokslų Akademijos narys Antonas Šyfneris (Schiefner, 1817—1879), antrąją 1849 m. „Kalevalos“ redakciją į vokiečių kalbą vertė tiesiog iš korektūros lapų, kuriuos jam siuntinėjo suomių filologas ir etnografas M. A. Kastrenas. Viename laiške A. Šyfneris yra užsiminęs, jog vertimas buvęs paruoštas jau 1849 m., t. y. originalo išleidimo metais (tik išleistas 1852 m.)⁵².

Kai žvelgiame į „Kalevalos“ poveikį baltų (latvių, lietuvių) literatūriniam ir kultūriniam gyvenimui, iškyla keli reikšmingi momentai, suvaidinę svarbų vaidmenį minėtų tautų kultūrose: epo vertimas į tas kalbas, jo vertinimas tų tautų kritikoje ir mokslinėje literatūroje, atskirų siužetų ir motyvų gretinimas folkloristų darbuose, karelių—suomių poveikis tautinių epų kūrimui. Pastaroji problema lietuvių bei latvių šviesuolius palietė kur kas anksčiau, negu buvo išleista „Kalevala“, negu mokslininkų darbuose pasirodė jos medžiaga.

Iš anksto reikia priminti, kad lietuvių ir latvių XIX a. pabaigos inteligentams imponavo ne tik „Kalevala“, bet ir jos poveiky estų gydytojo Fr. R. Kroicvaldo sukurtas literatūrinis epas „Kalevo Sūnus“. Kadangi daug kas, ypač lietuviai, menkai pažino tiek vieną, tiek ir antrą kūrinį, tai daugeliu atvejų abu epai figūruoja kaip lygiavertis pavyzdys tautinėms aspiracijoms žadinti. Matyt, tai buvo logiška, nes ne tiek jų turinys, atskiri siužetai ar mo-

tyvai traukė rašytojus ir visuomenės veikėjus, o meniškai įprasminta tolimoji tautos praeitis, kultūrinių herojų žygiai ir pagaliau pats tokio kūrinio atsiradimo faktas. Juk tuos du epus lėmė panašios istorinės sąlygos — kova už tautos savarankiškumą, kuri Estijoje, iš dalies ir Suomijoje, kaip ir Lietuvoje, siejosi su kova prieš carinės Rusijos priespaudą, tautinės kultūros suvaržymus. Antra, visos šios Pabaltijo tautos buvo netolimos kaimynės ir tarpusavy, bent jau kalbamuoju laikotarpiu, neturėjo jokių nesantaikos šešėlių, nebent tai, kad nepakankamai ar net menkai pažino viena kitą (pvz., lietuviai estus ir suomių).

Buržuaziniai tautiniai išsivaduojamieji judėjimai daugely tautų turi panašių bruožų, nors vyksta ne vienu metu, priklauso nuo daugelio pašalinių jėgų, nuo tautos kultūros lygio. Tačiau visų nacionalinių judėjimų esmė, kaip yra nurodęs V. Leninas, sudaro siekimas „sukurti nacionalines valstybes“⁵³. Todėl šiuo laikotarpiu, be kita ko, rūpinamasi istorine praeitimi, kalba, keliamas tautos savarankiškumo klausimas. Ypač tokiose, kurios priklauso lenkų istoriko Jeržio Ochmanskio priskiriamai trečiajai tautų kategorijai: jos neturėjo nepriklausomybės, valdančios klasės buvo priėmusios svetimą kultūrą, susidaręs tarp luomų didesnis susvetimėjimas⁵⁴. Be Lietuvos, XIX a. už savo savarankiškumą kovojo Suomija, Estija, Latvija, Ukraina, Slovakija, Čekija, Bulgarija ir kt. Todėl nenuostabu, kad tautinio judėjimo dalyviai paprastai turėjo ryšių su kitomis tautomis, o galimybės epo žodžiais prabilti apie „didžiavyrių laikus“ buvo visų svajonė. Todėl suomių ir estų išsivaduojamojo judėjimo kultūrinis palikimas (epai) latviams ir lietuviams buvo sektinas pavyzdys. Tą kur kas anksčiau pastebėjo latviai, turėję daugiau galimybių pažinti estų ir suomių literatūrą ir pirmiausia epus. Antai 1872 m. Andrėjus Šlėzinis (1845—1892) kvietė imti iš suomių pavyzdį ir rinkti tautosaką, kol yra laikas⁵⁵, o Friciui Bryvzemniekui (1846—1907) E. Lionroto veikla buvo kultūrinio darbo tautos labai pavyzdys. Apskritai latvių periodikoje XIX a. pabaigoje pasirodė gana daug straipsnių apie E. Lionrotą kaip suomių epo sudarytoją. Tarp jų bene

tik išsamiausias ir patriotiškiausias, raginęs latvius sekti šio žymaus vyro pėdomis, buvo Lapas Martinio rašinys 1885 m.⁵⁶

Šie ir daugelis kitų darbų, atspindėjusių latvių nacionalinio judėjimo idėjas, kilusias pirmiausia iš jaunatvių veiklos XIX a. 5-ajame—6-ajame ir ypač 7-ajame dešimtmečiuose, kėlė plataus epinio kūrinio, aprėpiančio tautos herojinę praeitį ir tautinius išsivaduojamuosius siekimus, būtinumą.

Tuo tikslu pirmiausia žvilgterta į latvių tautosaką, ir visų pirma į dainas. Tačiau daugumą latvių dainų sudaro ketureiliai, neturintys išplėsto siužeto, būdingo epinei poezijai, o ir ilgosios dainos teapima tik mažąją latvių poetinės kūrybos dalį (pvz., Krišjano Baruono rinkinyje „Latvju Dainas“ jų tik 3,6 %⁵⁷) ir yra lyrinės epinės, be epinio užmojo. Tad eiti E. Lionroto ir Fr. R. Kroicvaldo pėdomis pasirodė kur kas sunkiau.

Kartu kilo ir latvių liaudies herojinio epo buvimo praeityje problema. Susiformavo dvi teorijos, aiškinusios jo nebuvimą. Pagal pirmąją, kurią dar XVIII a. pab. iškėlė Gotlybas Helvigas Merkelis (1769—1850) ir kurios laikėsi XIX a. vidurio ir pabaigos latvių šviesuoliai Jekabas Zvaigznytė (1833—1867), Juris Alunanas (1832—1864), Auseklis (1850—1879), F. Bryvzemniekas, netgi Kr. Baruonas, epinės dainos išnykusios per ilgus priešpaudos metus. Pagal antrąją, kurią suformulavo filologas ir rašytojas Jekabas Lautenbachas-Jūsminis (1847—1928), vientisas epas suskilęs į padavimus ir istorines dainas⁵⁸. Tokiu atveju epo rekonstrukcija visiškai įmanoma, tai mėgino daryti ir pats J. Lautenbachas, kuriam, dirbusiam Tartu universitete, estų ir suomių kultūrinės tradicijos buvo gerai pažįstamos.

Sėkmingiausiai šį žingsnį žengė Andrėjis Pumpuras (Pumpurs, 1841—1902), sukūręs patriotinį kūrinį „Lačplėsis“ (išleistas 1888 m.; lietuviškai—1959 m., išverstas V. Bložės ir D. Lukšio), paremtą padavimais, dainomis, etnografinė medžiaga ir literatūriniais elementais, taip pat baltų (latvių, prūsų) mitologija. Jungiamoji grandis buvo pasaka apie meškos ir žmogaus vaiką Lačplėsį (AT 650 A). Šiuo kūrinio autorius iškėlė latvių tautos sava-

rankiškumo idėją, parodė jos didvyriškumą, kovojant su vokiečiais. Be to, A. Pumpuras savotiškai polemizavo su vokiečių poetu ir rašytoju Vilhelmu Jordanu (1819—1904), tvirtinusiui, jog epinės tautos esančios keturios — indai, persai, graikai ir vokiečiai. Pirmojo „Lačplėsio“ leidimo pratarmėje autorius šį vokiečio sąrašą papildė ir lietuvių—latvių tauta⁵⁹. Pažymėtina ir tai, jog tiek A. Pumpurui, tiek ir kai kuriems jo amžininkams, epiniame laike, kuris asocijuojasi su baltų bendrumo idėja, iškyla romantiška, pilna didybės Lietuva, su garsiais karžygiais ir herojiškais padavimais⁶⁰.

„Kalevala“ ir „Kalevo Sūnus“ neabejotinai suvaidino svarbų vaidmenį, atsirandant „Lačplėsiui“. Pirmą, jie rodė kelią, kuriuo turėjo eiti A. Pumpuras, norėdamas latviams padovanoti epą. Antra, kaip teigia tyrinėtojai (J. Rudzītis ir kt.), autorius pasinaudojo kai kuriais minėtų epų siužetais ir motyvais, suteikusiais platesnį epinį užmojį. Antai pasaulio krašto motyvas 4-oje „Lačplėsio“ giesmėje, nors ir remiasi latvių pasakomis bei tikėjimais, galėjęs atsirasti dėl „Kalevalos“ (epo pabaigoje Veiniamiomenas išplaukia „kur į dangų žemė kyla, / kur dangus į žemę leidžias“, 50:505—506) ir „Kalevo Sūnaus“ (16-oji giesmė) poveikio⁶¹. „Kalevalos“ įtaka jaučiama ir Šiaurės Merginos (Ziemeļmeita) interpretacijoje, šiaip jau turinčioje ir pirminį šaltinį — latvių liaudies dainas⁶².

Kaimynų epai bei jų kūrėjai buvo reikšmingas pavyzdys XIX a. latvių romantikams ir juo pasinaudota, siekiant užsibrėžtų tikslų. Ir vis dėlto latviams, pirmiausia A. Pumpurui, teko eiti kitu keliu negu suomiams ir estams, turėjusiems autentiškos epinės tautosakos. Jis jau kūrė grynai literatūrinį epą, remdamasis įvairia tautosaka. Tačiau ir šiuo atveju neabejota tokio epo liaudiškumu. „Jei kokio nors epo <...>, — rašė A. Pumpuras, — pagrindu paimtas koks nors liaudies padavimas, pačios liaudies sekamas ar dainuojamas, ir apie jį pinasi ir reiškiasi senasis liaudies tikėjimas, mitologija, dievų valdžia, geros ir piktos dvasios su visais jų stebuklais, tokį epą reikia laikyti liaudies epu“⁶³. Tad savaime suprantama, jog „Kalevo Sūnus“, sukurtas panašiu principu, nešokiravo nei A. Pumpuro, juo labiau pačių estų — XIX a.

vidurio romantikų. Kai po kelių dešimtmečių „Kalevala“ ir „Kalevo Sūnus“ pasirodė latviškai, jie jau buvo atlikę savo misiją nacionaliniame judėjime, suvaidinę teigiamą vaidmenį latvių XIX a. pabaigos literatūriniame ir kultūriniame gyvenime ir dabar žavėjo kaip saviti, meniški literatūriniai kūriniai.

Kaip matyti, kuriant „Lačplēsī“ turėta galvoje ir kai kurie lietuvių tautosakos elementai, ypač jos mitologinė pusė, leidusi labiau apibendrinti epo įvykius, herojus. Tačiau ne mažiau svarbus ir toks faktas, jog per latvių spaudą Lietuvą pasiekė pirmosios žinios apie karelių—suomių ir estų epus, per latvių literatūrinę tradiciją ieškota būdų įgyvendinti lietuvių romantikų svajones, susijusias su epine tautos praeitimi.

Pažvelgus į XIX a. pabaigos lietuvių tautinio judėjimo idėjinę platformą bei pavėlavusį romantizmą, pastebimi labai panašūs bruožai su latviais, ypač epo klausimu, tik Lietuvoje inteligentų protus jis jaudino dar vėliau, net XX a. pirmuosius dešimtmečius. Įvairaus pobūdžio straipsniuose epo klausimais ieškota jo likučių tautosakoje ir užuominų senosiose kronikose, kurtos įvairios hipotezės ir niekaip nenorėta net pagalvoti, kad lietuviai būtų neturėję didvyrių žygius aukštinančios liaudies poezijos—epo. Tiesa, jei latviai ne kartą kėlė mintį buvus bendrą lietuvių—latvių epą ar epines dainas, kitaip tariant, jie apeliavo į prabaltų kultūrą, į baltų bendrumo laikus, tai Lietuvoje vis tik daugiau apsiribota savo teritorija, svarstyta tik savo epinės kūrybos lietuvių kalba klausimas. Tik analizuodami mitologiją, dauguma tyrinėtojų—nuo T. Narbuto iki J. Šliūpo—mėgino rekonstruoti bendrą lietuvių—latvių—prūsų senųjų dievų pantheoną.

Lietuvoje šis judėjimas vyko XIX a. pabaigoje sunikomis carinės priespaudos sąlygomis. Jo idėjas geriausiai išreiškė liberalinės buržuazijos laikraštis „Aušra“ (1883—1886), ugdes tautinį sąmoningumą, pasididžiavimą tautos praeitimi, šlovingais protėvių žygiais⁶⁴. „Aušros“ gadynės literatai ir mokslininkai, vadovaudamiesi ne vien tik romantinėmis idėjomis, ieškojo Lietuvos didybės pra-

eityje, iš tų laikų, kai tų pragyventųjų amžių neužfiksavo jokie raštai, tik kalba ir tautosaka, kuri vis dėlto negalėjo būti istorinis dokumentas, o tik meniškai atspindėta tikrovė, perteikta per daugelio kartų mąstyseną. Jie ieškojo tos didybės, norėdami įrodyti savo bendraamžiams ir ateinančioms kartoms, jog Lietuva ir jos kultūra gali pelnytai lygiuotis į antikos tautų kultūrą ir istoriją, tuo labiau kad lyginamoji kalbotyra jau buvo atkreipusi daugelio šalių mokslininkų akis į lietuvių kalbą ir suradusi jai vietą greta sanskrito. Praeities karžygių garsui patvirtinti beliko gilintis į tautosaką ir ieškoti epinių kūrinių apie lietuvių didžiaviryių žygius, apie ikiistorinę tautos praeitį. O tais žygiais, jų įprasminimu liaudies poetinėje kūryboje niekas neabejojo, nors ir stokojo duomenų. Tiesa, Lietuvos praeities idealizavimo ištakos pastebimos XIX a. pirmosios pusės kultūros darbininkų — S. Stanevičiaus, D. Poškos, S. Daukanto, L. Jucevičiaus, T. Narbuto ir kt. darbuose bei veikloje ir turėjo gilią socialinę prasmę: „reiškė siekimą išsivaduoti iš nacionalinės ir socialinės priespaudos“⁶⁵. Dar svarbiau susikurti išsamesnį ir patikimesnį praeities paveikslą buvo aktuolu XIX a. pabaigoje.

Šios tendencijos maitino ir pavėlavusį romantizmą, turėjusį savo bruožų Lietuvoje. Jis buvo ne tik literatūrinis reiškiny, bet ir plati ideologinė srovė. Vakarų Europoje romantizmo idėjos nukreiptos prieš kapitalistinę žmonių niveliaciją, žmogaus jėgų, gabumų pavertimą preke, o lietuvių tautinio atgimimo ideologams „teko kovoti su kariniu feodalinu despotizmu, carizmo ideologija, kuri neigė lietuvių tautos kultūrinį savitumą, diegė tautos kultūrinio nepilnavertiškumo kompleksą“⁶⁶.

Ištiso epo ar epinių dainų intensyviai ieškojo aušrininkai ir neoromantikai. Tačiau kad ir kaip stengėsi jų rasti — nepavyko: nei raštai, nei žmonių atmintis neišlaikė dainų ar padavimų apie kokį vieną kultūrinį herojų, o karinės—istorinės dainos apie kovas su priešais bei karivio dalią irgi buvo tik lyriniai epiniai kūriniai ir neatliko didžiosios tautinio išsivaduojamojo judėjimo idėjinės misijos — nebuvo epas. Vis dėlto skurdžios senųjų kronikų užuominos apie lietuvių dainas, šlovinančias karių žy-

gius, piršo mintį, jog lietuvių turėta epinių dainų, tik jos išnykusios iš žmonių atminties arba taip laikai pakeitę, kad sunku jas beatpažinti. Užmiršimo teorija nebuvo sve-tima ir V. Mykolaičiui-Putinui, siejusiam epo išnykimą su krikščionybės poveikiu („<...> tos epinės giesmės, be abejo, nebuvo laisvos nuo senosios tikybos liekanų: dievų šaukimosi, burtų, kerėjimų <...>, ir dėl to naujos religijos skelbėjai visu smarkumu prieš jas kovojo“⁶⁷). O V. Krėvė-Mickevičius net 3-ajame XX a. dešimtmetyje padavimuose matė likučius „didelės epinės poemos, kuri ilgai gyvenusi liaudies lūpose, vėliau tapo užmiršta, ir išliko iš jos tik vietos, labiau paveikusias žmonių vaizdeną“⁶⁸. Lietuvių epinių dainų buvimo galimybę išreiškė J. Čiurlionytė, Amb. Jonynas (jo manymu, „Sudaičio“ sutartinė ar tik nebūsimanti išnykusio karinio—istorinio epo liekana), o D. Saukos nuomone, lietuvių epinę poeziją užgožė lyrinės dainos⁶⁹. Tokiu būdu ir Lietuvoje, kaip ir Latvijoje, epo buvimo ar nebuvimo klausimu faktiškai vyravo toks pat dvejopas požiūris, neabejotinai dar tebelaukiąs savo tyrėjų.

Kada nebuvo rasta liaudiškų epinių dainų — beliko viena išeitis, kaip ir latviams, sukurti lietuvių epą, pasi-remiant dainomis, padavimais, sakmėmis, tikėjimais ir apeigomis. Kaip pavyzdžiu ir galėjo pasitarnauti karelių—suomių bei estų epai, jau susilaukę savo pripažinimo ir dėmesio. Jau pats pirmasis straipsnis apie suomių literatūrą „Apie Somu raszliava“, paskelbtas lietuviškai 1888 m. „Šviesos priede“ informavo, kad E. Lionrotas „surinko ir sutaisė <...> karžygišką pasaką“⁷⁰, tarsi netiesiogiai skatindamas imtis panašaus kuriamojo darbo.

Pastarųjų dešimtmečių lietuvių literatūros moksle ke-liama mintis, jog XIX a. pabaigoje lietuviai jau turėję savo epo pakaitalus, tenkinusius ano meto visuomenės dvasinius poreikius. Tai J. Kraševskio poema „Vitolio rauda“, A. Fromo-Gužučio pjesės, sukurtos lietuvių istorijos motyvais, bei Vinco Pietario „Algimantas“ (išleistas 1904 m.)⁷¹. Deja, jie nebuvo ir negalėjo būti epai, taip pat jų pakeisti, kaip ir Maironio romantiniai eilėraščiai apie praeities didžiaviryių žygius, nes neturėjo nei to pra-eities, ikiistorinių įvykių platumo, nei pagaliau tautos

idealus įkūnijančio kultūrinio herojaus. Be to, epai buvo kuriami tautinėmis kalbomis, o ne svetimomis, primestinėmis liaudžiai. Tad nei J. Kraševskio poema, nei dar anksčiau sukurta Adomo Mickevičiaus eiliuota apysaka „Gražina“, kurios tautinio epo funkcija net bandyta aiškinti tarybiniais metais spaudoje (P. Užkalnis)⁷², negalėjo būti tautiniai epai, nors kėlė brangius lietuvių širdžiai praeities dalykus, juos poetizavo ir aukštino. Tai tik patenkino romantiškai nusiteikusių rašytojų bei visuomenės veikėjų nuostatą, parėmė tautinio išsivadavimo judėjimo dvasią. Šiuo požiūriu įdomios J. Tumo-Vaižganto mintys, gana tiksliai nusakančios J. Kraševskio ir V. Pietario vietą ano meto tautinio išsivadavimo judėjimo ideologijoje: „Antai dar du brangūs mums romantikai: Juozas Krašauskis ir Vincas Pietaris. O dėlto Vincas Krėvė mums daug artimesnis, labiau mus įtikina. Krašauskis buvo didesnės ne kaip Krėvė vaizduotės; bet, deja, jis per maža buvo pralobęs tikruoju lietuvišku folkloru; jis dainas tetryė atsidėjęs; kitos savo kūrybai medžiagos jis dažnai vyko skolintis iš graikų; o kam, kad gana jos čia pat namie. Tai įtikinamai įrodė mums savasis Krėvė. Ir Pietaris apoteozavo praeities lietuvius, bet nesimpatyngai, kai kėlė juos, dirbtinai žemindamas visus jų kaimynus, gudus ir lenkus“⁷³. Taigi, tik iš senesnių šaltinių pasiekusios neaiškios užuominos apie tam tikromis progomis dainuotas karo žygius bei karvedžius aukštinusias dainas, skatino kurti literatūrinį tautinį epą ir neatsilikti nuo kitų tautų.

Idėja kurti tikrą tautinį epą, gal ir ne iš estų bei suomių, buvo užsidegęs V. Krėvė-Mickevičius, kuris pirmajame XX a. dešimtmetyje tarėsi suradęs lietuvių epo apie Šarūną, Dainavos kunigaikštį, pėdsakų. Apie 1908 m. randame jo užrašytų Subartonių apylinkėse dainų, kuriose minimas Šarūnas („Šarūno karaliaus žirgelį derėjau“, „Oj kap mes buvom / Abu broleliai“, „Kur jaunas brolelis / Žirgelį sau girdė“, „Medžiai braškėjo, miškai užėjo“, „Išjoj ponas Karaliūnas“)⁷⁴. Jų autentiškumu, matyt, jis buvo tikras ir tikėjosi surasiąs daugiau epo liekanų. Antai 1911 m. laiške Liudui Girai iš Baku rašė: „Aš norėčiau pa[va]žinėti po Dzūkiją, panemune. Man vis

išsiduoda, kad čia atsiras eposas (былины) lietuviškas, panašus in tas dainas, ką užrašiau aplink Šarūną" ⁷⁵.

Tuo pačiu metu V. Krėvė kūrė stilizuotų dzūkų padavimų ciklą apie Dainavos krašto praeitį ir karžygį Šarūną, matyt, vildamasis, kad gal jie taps tautiniu epu. Kai 1912 m. išėjo jo „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“, kritika ir suvokė šį rinkinį kaip pirmąjį lietuvių epo kūrimo etapą. Antai Juozas Tumas-Vaižgantas rašė: „Stebiesi tad, kad Krėvė, poetas ir gilus lietuvių dainų žinovas, neišsidrąsino šitą eiliuotą švarką išsirinkti savo vaizdams apvilkti. Būtų pasekęs aną gydytoją igaunį, kuris, visai nemėginęs poeziją rašyti, taip suklostė savo tautos padavimus, kad susidarė ištisa tautos poema „Kalevipoeig“ (Kalevo Sūnus), šiandien ne mažiau garsi kaip ir igaunių brolių — suomių tautos poema „Kalevala“ (Kalevo tėvynė).

Mūsų Kalevas — tai Krėvės atrastasis Šarūnas, Dainavos kunigaikštis <...>" ⁷⁶. Pratešdamas savo mintis, kritikas teigė, kad pasinaudojus dramatinuota keturių veiksmų poema „Šarūnas“ bei „Padavimais“, rašytojui būtų užtekę medžiagos veikalui, „kurs bene tik būtų galėjęs atsistoti greta „Kvaledvariškio“, „Igorio pulko“, „Kossovo lauko“, šalia visų tų Igorių, Dušanų, Markokralevičių, Kalevų ir kitų" ⁷⁷.

Kai 1924 m. V. Krėvė išleido savo surinktas „Dainavos krašto liaudies dainas“, kūriniai apie Šarūną, įdėti į rinkinį, dar tebeimponavo visuomenei, nors ir ne taip ryškiai tebekėlė aliuzijas į epą. Todėl Balys Sruoga, išsamioje jo recenzijoje tarp kitko pažymėjo: „Nėra abejonės, seniau lietuviai turėjo epiško pobūdžio ar net stačiai epiškų dainų, kurios dzūkuose buvo daugiausia karo dainos ir sukinėjos aplink Šarūno vardą" ⁷⁸. Tačiau kartu atkreipdamas dėmesį, jog dainose nėra veikimo, cementuojant jas į epą, tuo pačiu tarsi suabejojo jų autentiškumu.

Neužilgo pasirodė (1928 m.) ir trečioji „Dainavos šalies senų žmonių padavimų“ laida, padavimų, kurie V. Krėvės dėka tapo ypač viliojantys, žavėjo savo romantika, kėlė patriotines idėjas ir jau buvo laikomi visai pakankamu kūriniu, atstojusiu epą. J. Tumas maždaug

taip ir charakterizavo juos: „Gal tik sausam mokslininkui nagrinėtoji pagailės, kad dėl tos mistiškos pynės Krėvės „Padavimuose“, kaip ir estų Kreutzvaldo „Kalevipoege“, nebegalima beišskirti, kurgi čia tikras, tikrai lietuviškas „senų žmonių“ padavimas, o kur modernieji paties autoriaus priedai“⁷⁹. Tą pusiaukele, kurioje sustojo V. Krėvė, yra išryškinę ir vėlesnių laikų literatūros mokslininkai (A. Zalatorius), pažymėdami kūrybišką herojinio epo poetikos dėsnių realizaciją „Padavimuose“⁸⁰. Taip Šarūnas ir neatsistojo šalia Kalevo, nors su juo ne kartą buvo gretintas.

„Kalevala“ ir „Kalevo Sūnus“ buvo praktinė ir teorinė atrama ir 1936 m. kilus ginčui dėl Šarūno bei jį mininčių kūrinių autentiškumo⁸¹. Vienintelis Jonas Balys, kaip tautosakininkas, pats pradėjęs šią diskusiją, pikčiausiai priekaištavo V. Krėvei, vadindamas jį falsifikatoriumi, ir absoliučiai atmetė mintį apie epiškų kūrinių apie Šarūną buvimą Dzūkijoje. Tuo tarpu kiti ginčo dalyviai, tarp jų ir B. Sruoga, buvo tolerantiškesni, neneigė, jog V. Krėvė galėjo iš tikrųjų užrašyti ką nors panašaus ir paskui panaudoti savo kūryboje. Apskritai dauguma tikėjo Krėve, o kelių dainų apie Šarūną baladiškumas, neatitikimas senajai epinei kūrybai, tikrinio vardo įtraukimas iš pašalies neatrodė didelis nusikaltimas, o gal jo čia ir iš viso nebuvo. Be to, J. Balio oponentai ir V. Krėvės gynėjai rėmė rašytojo pastangas ieškoti lietuvių epo, net teisingo jo užmojus lietuvių liaudies poezijos dvasia sukurti tokius kūrinius. „Leiskite man paabejoti visomis,— rašė poetas J. Kossu-Aleksandriškis,— išskyrus gal tik Eddą, Europos epiškomis poemomis. Manau, kad su Kalevala, Kalevipoegu, Giesme apie Igorio žygį, patyrinėjus, nutiktų kaip su Osijano giesmėmis ar su čekais. Lygia teise galėjo iš bylinų rusai sukurti poemą ir pavadinti rusų tautos epu. Prie tų poemų pridėta vėlesnių laikų žmogaus ranka, o kiek jos pridėta, tai vienas dievas težino. Liaudies pasakojimų apimtis labai apibrėžta: nieks negali ilgos poemos atminti, nieks negali dešimties tūkstančio eilučių poemos išklaudyti. Ugrofinų runos, manau, nebuvo ilgesnės kaip bylinos“⁸². Komentuojant vykusią diskusiją, „Židiny“ dar atviriau pabrėžtos V. Krė-

vės pastangos sukurti literatūrinį personažą, griežtai nesilaikant tautosakos: kitaip „ir kitos tautos turėtų paneigti savo tautinius epus, nes juose redaktorius ranka yra per daug žymi“, kad „nė vienas tautinis epas nėra buvęs tautosakoje toks, koks jis dabar literatūroje“ ir t. t.⁸³ Tokiu būdu estų ir karelių—suomių epai šiame ginče atliko savotišką arbitrų funkciją, netiesioginiu būdu teisindami V. Krėvę ir statydami jį į vieną gretą su didžiaisiais tų epų kūrėjais — E. Lionrotu ir Fr. R. Kroicvaldu.

Su tuo neišspręstu, o, tiksliau sakant, iš esmės ir nespęstu ginču dėl Šarūno tautosakiškumo baigėsi lietuvių mokslininkų ir rašytojų ekskursas į „Kalevalą“ ir „Kalevo Sūnų“ kaip pavyzdžius lietuvių tautinio epo kūrybai. Ir vis dėlto susidaro įdomi grandinė, kurios viršūnėje stovi „Kalevala“, kaip didžiausias ir reikšmingiausias išeities taškas. Ji davė didesnių ar mažesnių impulsų Pabaltijo tautų nacionalinio judėjimo ideologinei platformai, susijusiai su ikiistorinės praeities atkūrimu epinėje poezijoje. Pirmiausia ji veikė estus — artimiausius suomių giminaičius ir kaimynus, o paskui, kartu su jos pavyzdžiu sukurtu „Kalevo Sūnumi“—latvius ir lietuvius, nors pastarieji dėl įvairių priežasčių ir nepasinaudojo to epo kūrimo patirtimi. Tačiau svarbiausia, kad giliau pasižiūrėta į lietuvių tautosaką, imta ją intensyviau rinkti ir tyrinėti. Ir tarsi jau kitas „Kalevalos“ santykio su lietuvių dainuojamąja tautosaka etapas — bandymai lyginti atskirus jos runų motyvus ar siužetus su lietuvių liaudies dainomis, siekiant atskleisti istorijos miglose nutolusius prabaltų ir prafinų dvasinės kultūros bendruosius bruožus.

SUOMIŲ IR ESTŲ NACIONALINIAI EPAI LIETUVIŲ MOKSLINĖJE LITERATŪROJE

Kadangi lietuvių folkloristikai žengti pirmuosius žingsnius padėjo suomių tautosakininkai, tai, savaime suprantama, lyginamieji tyrinėjimai, į kuriuos buvo pakliuvusi ir estų bei suomių epinė poezija, yra gana vėlyvi. Kaip

jau buvo rašyta, pirmuosius žingsnius šia linkme žengė suomių mokslininkai — J. Kronas, K. Kronas, A. R. Niemis ir kiti, o lietuvių mokslininkams beliko vos ne viena išeitis — komentuoti tuos darbus, jei juos pajėgė perskaityti. O dalis taip ir liko dėl kalbos barjero nepajudinti.

Ir vis dėlto specialiai analizuojant šių dviejų epų kelią į Lietuvą, derėtų aptarti kad ir vietinės reikšmės straipsnius ir straipsnelius, kurie daug prisidėjo ne vien tik populiarinant epus Lietuvoje, tačiau buvo pirmieji bandymai susieti atskirus siužetus su lietuvių tautosaka, lyginti etnografines Pabaltijo tautų detales ir pan. Šios galimybės, aišku, atsirado tik išleidus „Kalevalą“ lietuviškai, o medžiaga apie estus buvo lasiojama iš įvairiausių šaltinių, tačiau bene daugiausia iš K. Krono darbų.

Pirmiausia minėtinas vėl A. Sabaliauskas, kuris „Kalevalos“ vertimo įvade „Kas yra Kalevala“ pirmą kartą nušvietė lietuviškai suomių epinės poezijos ypatybes, runų dainavimo būdą, kilmę, maginius momentus⁸⁴. Vertėjas nebuvo pajėgęs plačiau nagrinėti epą, kaip darė daugelis suomių ir kai kurie kitų šalių folkloristai, tačiau ir tas nedidelis įvadas buvo savotiškas kelrodis į visai nepažįstamą karelių — suomių epinės poezijos pasaulį. Pirmiausia, A. Sabaliauskas išaiškino „Kalevalos“ atsiradimą, jos savitumą lyginant su Homero ir kitais senovės epais, turinčiais ryškią vidinę vienybę. Antra, atskleidė žodžio magijos reikšmę runose, nes lietuviui, gyvenusiam lyrinės poezijos paunksmėje, tai buvo nesuprantama. Rašydamas A. Sabaliauskas rėmėsi A. R. Niemio darbais bei italų mokslininko ir „Kalevalos“ vertėjo Domeniko Komparečio (Comparetti, 1835—1927) studija „Kalevala ir suomių liaudies poezija“ („Kalevala e la poesia tradizionale dei Finni“, 1891).

Kur kas didesnę reikšmę turi epo komentarai, kuriuos rengdamas A. Sabaliauskas pateikė nemažai lyginamosios medžiagos, aiškindamas suomių papročius, buitines realijas. Mat jau buvo tradicija „Kalevalą“ leisti su paaiškinimais (ne tik tikrinių vardų, bet ir realiųjų), kad skaitytojas lengviau suvoktų karelių — suomių gyvenimą ir buitį,

nes daugelis vertėjų laikėsi nuomonės, jog epo vertimas kitataučiams gali pasitarnauti ir kaip etnografinis šaltinis. Ir A. Sabaliauskas nebuvo išimtis. Beje, panašiai ir dabar kartais leidžiama „Kalevala“ pasaulyje.

Paaiškinimams („Išaiškinimas tikrinių vardų“ ir „Paaiškinimas painesnių vietų“⁸⁵) A. Sabaliauskas naudojosi A. R. Niemio darbu „Kalevalos aiškinimai“ (Kalevalan selityksia / Toimittanut A. R. Niemi.—Helsingissa, 1910), kurio įvadą suomių mokslininkas parašė Lietuvoje 1910 m. rugpjūčio mėn. Iš antrosios to kolektyvinio veikalo laidos (Kalevalan selityksiä. Toinen, uudistettu laitosa.—Helsinki, 1915/16) aiškėja, jog skyrių pirmojoje laidoje apie epo vardų ir neaiškių vietų aiškinimus parašė būtent A. R. Niemis, kurio maloniomis paslaugomis ir naudojosi vertėjas.

Aiškindamas tikrinius vardus, A. Sabaliauskas gerokai trumpino suomiškuosius A. R. Niemio komentarus ir lietuviškai stengėsi nusakyti tik pačius esminius mitologinių būtybių bruožus, nesileisdamas į platesnius istorinius ekskursus bei kitą tautosaką. Tik kiek platesnės yra dvi pozicijos: *Kulervas* ir *Manala*. Pvz., apie *Kulervą* A. Sabaliauskas rašo: „Kalevos sūnus; tas vardas tikriausiai esąs iš igaunių; šis milžinas pas juos vadinamas Kalevipoeg, Kalevos sūnus: Kreutzvald'as, pasinaudodamas tautos giesmėmis apie jį ir daug ką pats pramanęs, visą poėmą sutaisė, kuri ir vadinasi *Kalevipoeg*, vadinama igaunių tautos epu. Tik čia jis daugiau paprastas milžinas, galingas fizine jėga, panašus į kitų tautų pasakų stipruolius, suomių gi Kullervo, nors ir milžinas, bet dar daugiau milžinas, žodžiu, vadinasi, galingas burtininkas“⁸⁶. Manalos sąvokos aiškinimui pasitelkiama papildomų duomenų apie požemio karalystę ir jos valdovą Tuonį⁸⁷.

Ypač įdomūs ir kai kur platūs „Kalevalos“ painesnių vietų ir sąvokų aiškinimai, kuriuose pateikiama daug etnografinių, ūkinių faktų, papročių. Juos A. Sabaliauskas stengėsi išplėsti, o atskirais atvejais lyginti su panašia lietuviška medžiaga. Pvz., aprašydamas suomių pirties papročius, vertėjas primena, jog ir Lietuvoje „ne taip seniai būta papročio gimdyti eiti į pirtį“, kaip ir Suomijoje⁸⁸. Tokie platūs yra aiškinimai apie kartis trobų pa-

lubėje⁸⁹, tvoras, lyginamas su žemaičių tvoromis⁹⁰, šustini⁹¹.

Suomių liaudies styginio muzikos instrumento kantelės aprašyme A. Sabaliauskas pridėjo visiškai originalią pastraipą, akcentuodamas šio instrumento giminystę su lietuvių kanklėmis: „Suomių kantele, taip pat kaip ir lietuvių kankliai, tautos muzikos instrumentas. Pats vardas esąs skolintas iš lietuvių kalbos. Ir išvaizda jų maždaug tokia pat kaip lietuvių kanklių. Tik mūsų kankliuose medis išskaptuotas ir skylėta lentelė uždengtas, o suomių dažnai, ypač senesniuose kankliuose, išskaptuota masė būdavo verčiama į apačią ir neužtaisoma, o stygos tokiu būdu buvo tempiamos ant nugaros“⁹². Įrodymui, jog kantelės kaip ir kanklių „balsas skurdus“ (liūdnas, graudus), pridėjo dainos „Nepaprasta kantele“ („Jau labai tie pamelavo“) vertimą iš E. Lionroto „Kanteletar“⁹³.

Tokie platūs komentarai pirmiausia gerokai praplėtė lietuvių žinias apie suomių liaudies kultūrą. Antra, jie pasitarnavo kaip lyginamoji medžiaga mokslo ir populiariuose darbuose, nes kita etnografinė literatūra, parašyta suomių kalba, lietuviams nebuvo prieinama.

Rengdamas naują „Kalevalos“ vertimo laidą, A. Sabaliauskas plėtė ir tobulino įvadą, artindamas jį prie mokslinės studijos apie karelių—suomių epą. Jis teisingai nusakė E. Lionroto nuopelnus ir „Kalevalos“ runų liaudiškumą, pobūdį, pabrėždamas jų ryšį su įvairiomis istorinėmis epochomis: „Pastarųjų laikų tyrinėjimai įrodė, jog giesmės, iš kurių sudaryta Kalevala, įvairaus amžiaus ir kilmės. Nenuostabu todėl, kad jos, žiūrint kuriuo metu sukurtos ar giedotos, yra gavusios ir to laiko buities spalvų“⁹⁴.

Tos epochos — tai žmonijos vaikystės laikotarpiai, kai formavosi mitinis mąstymas, menas. A. Sabaliauskas „Kalevaloje“ ižiūrėjo pirminio, arba nomadinio, t. y. gyvulių augintojų ir toteminio, arba medžiotojų, ciklą apraiškas, nes epe esąs 1) neišsiferencijavęs žmogiškumas, 2) antgamtis primatas ir 3) vaikiškas žmogaus santykis su gamta“⁹⁵. Su tuo, A. Sabaliausko nuomone, susijęs vyraujantis personifikacijos vaidmuo epe. Veikėjai kreipiasi į daiktus kaip į gyvus padarus, „kreipiasi

į demoniškas būtybes, dievus, kurie valdo tuos daiktus; gi tosios būtybės ne kas kita, kaip tos poezijos sukurtos tų daiktų personifikacijos“⁹⁶.

A. Sabaliausko pažiūrose yra idealistinės katalikiškosios filosofijos apraiškų. Teisingai aiškindamas senosios suomių religijos elementus (šamanizmą, magiją), pabrėždamas, jog atskirus daiktus valdą dievai ir demoniškos būtybės yra ne kas kita, „kaip tos poezijos sukurtos tų daiktų personifikacijos“, vertėjas mėgino akcentuoti pirmųjų žmonių religingumą kaip įgimtą dalyką. Rankraščiu likusiame straipsnyje apie „Kalevalą“ jis rašė, jog religija tokių žmonių gyvenime „yra toks dalykas, kuris kaip kraujas vaikščioja po visą organizmą, jį visą gaivina ir palaiko“. Remdamasis A. Maceinos darbais, tvirtino religiją esant jungiamuoju visų kultūros laipsnių pradū.

Tarybinėje finougristikoje susiformavo kitoks požiūris į runų maginius elementus. Antai V. Jevsejevas rašo, kad senovėje animizmas „virto nesuprantamų pirmųjų žmogui gamtos jėgų paaiškinimo priemone, tapo viena pirmųjų ideologijos formų“, o maginę žodžio jėgą toks žmogus suvokė kaip jėgą, slypinčią pačiame darbo akte, ir jos nešėju buvo žmogus“⁹⁷. Taigi magija ir pirmųjų žmonių religiniai vaizdiniai negali būti atsieti nuo tų žmonių materialiai suvokiamos, bet vaizdingai išreiškiamos pasaulėžiūros visumos.

Lietuvoje jau susikaupė ištisa literatūra apie „Kalevalą“ įvairių straipsnių pavidalu⁹⁸. Juos rašė ir folkloristai, ir kitų specialybių žmonės. Dauguma jų nėra originalūs ir gilūs. Tai arba proginiai straipsniai, pristatą „Kalevalą“ ir jos kūrėją, arba populiarūs rašiniai, liečią daugiau egzotiškesnius dalykus. O ir literatūra jiems daugeliu atvejų imta iš tų pačių šaltinių — K. Krono, A. R. Niemio darbų ir A. Sabaliausko vertimo. Bene tik folkloristo dr. Jono Balio straipsniai⁹⁹ verti didesnio tyrinėjimų dėmesio, nors ir jie stokoja originalumo.

J. Balys savo darbuose aktyviai propagavo „suomių mokyklos“ kryptį tautosakoje, o lyginamosiose studijose skelbė K. Krono idėjas, ypač darbuose apie „Kalevalą“ ir baltų bei suomių santykius. Kaip ir anksčiau gyvenusius suomių mokslininkus (K. Kroną, A. R. Niemį), J. Ba-

lį domino lietuvių (baltų) ir suomių folklorinių ryšių problema. A. Sabaliauskas norėjo tik išaiškinti „Kalevalos“ runų struktūrą, meninių vaizdų savitumus, žodžio magijos vietą suomių liaudies kultūroje, o J. Balys, turėdamas specialų tautosakinį išsilavinimą, galėjo leistis į lyginamąsias studijas, kaip tik pradėdamas nuo karelių—suomių epo.

Straipsnyje „Suomių ir baltų santykiai „Kalevalos“ šviesoje“ J. Balys aptarė bendrus karelių—suomių runų ir lietuvių liaudies dainų motyvus: trijų gegučių epizodą (4:479—504), dukters skundą, kad turi tekėti už nemylimo, ir priekaištus motinai, kodėl jos mažos nenuskandino (4:243—252), miežio ir apynio sąjungą, taip pat kai kuriuos panašumus su stebuklinėmis pasakomis, pvz., 5-oji runa ir pasaka apie milžino kvietimą į vestuves¹⁰⁰. Tačiau ir jis, kaip ir A. R. Niemis, nesiryžo daryti konkretesnių išvadų, sakydamas: „<...> ar šie panašumai yra tik pripuolamas dalykas, ar jie vieni iš kitų pasiskolinti, ar pagaliau remiasi bendru trečiu šaltiniu — reikia dar nuodugnesnių studijų“¹⁰¹.

Nors J. Balys darbe „Suomių ir baltų santykiai „Kalevalos“ šviesoje“ ir pateikė kiek daugiau palyginimui lietuviškosios medžiagos, tačiau aptardamas karelių—suomių epo pobūdį ir svertimąsias įtakas, besąlygiškai rėmėsi K. Krono „Kalevalos studijomis“ (Kalevalastudien.—Helsinki, 1924—1928.—T. 1—6), priimdamas jo teoriją, kad epas yra karinės aristokratijos sukurtas istorinis veikalas, kad tokiuose veikaluose svarbi vieta tenka tarp-tautinėms kultūrinėms ir literatūrinėms įtakoms. Todėl ir „Kalevala“, pasak jo,— 1) ne liaudies epas, o ankstyvojo feodalizmo epochos karinės aristokratijos (vakarinių suomių vikingų) kūrinys, 2) siužetai — ne savarankiški karelių—suomių kūriniai, o vakarinių suomių pasiskolinti iš germanų (skandinavų) arba krikščioniškų šaltinių, 3) runos sukurtos pietvakarių Suomijoje, o Karelijai priklausanči jų recepcija, o ne kūrimas. Pratęsdamas K. Krono pažiūras, J. Balys tvirtino, jog „Kalevala“ „apdainuoja tikrus istorinius įvykius“, „veikia tikros istorinės asmenybės“, o runos sukurtos „pietvakarių Suomijoje, senosios suomių kultūros centre“¹⁰². Kitoje vietoje jis dar

labiau išskėlė valdančiųjų klasių dalyvavimą runų kūrime: jas kūrė „pirmiausia stambūs ūkininkai“, iš dalies ir „aukštesnysis luomas“, prie jų kūrybos prisidėję ir dvasininkai, o išplatinę „keliaują vienuoliai ir mokiniai“¹⁰³. Tai buvo „moksliškai“ grindžiamas reakcingų teorijų propagavimas, po kelių metų pritaikytas ir lietuvių baladėms (žr. J. Balio studiją „Lietuvių baladė“, išleistą 1938 m.). A. Sabaliauskas, laikydamasis katalikiškos nuostatos, vis dėlto išvelgė „Kalevalos“ runų aukšto meninio lygio liaudies poeziją, o J. Balys liaudžiai paliko tik antrinę — išlaikymo atmintyje — vaidmenį, kūrybą atiduodamas aristokratijai. Be to, išskėlęs runų germaniškuosius elementus, folkloristas tarsi nubraukė ir kontaktus su baltais, nors juos ir mėgino analizuoti. Lyginamieji runų tyrinėjimai nepaneigia bendrų siužetų ar motyvų su germanų, slavų, baltų liaudies poezija, tačiau kartu akcentuoja suomių, pirmiausia karelių, kaip tikrųjų krašto senbuvių, kūrybinį įnašą. Viktoras Žirmunskis yra išvalgiai pastebėjęs, kad „iš visų tautosakos rūšių <...>, būtent, epas, kaip suherojinta istorinė tautos praetis, savo rai-doje labiausiai susijęs su ta nacionaline istorine dirva, kurioje atsirado ir išsivystė, ir todėl jis mažiausiai pasiduoda niveliuojančiam tarptautiniam kultūrinį ir literatūrinį „įtakų“ poveikiui“¹⁰⁴.

Ankstyvieji J. Balio darbai pateikė įdomių, mažai žinomų karelių—suomių ir lietuvių tautosakos paralelių, bet ir kėlė abejotinas, prieštaravusias sveikoms poetinės liaudies kūrybos vertinimo tradicijoms, mintis. Jos formavo klaidingą lietuviškai skaitančios visuomenės požiūrį tiek į „Kalevalą“, tiek ir iš viso į tautosaką.

Vėliau J. Balys dar ne kartą savo tautosakiniuose darbuose lieté tiek suomių runų ir lietuvių tautosakos, tiek apskritai finougrų ir baltų mitologijos bendrybes, konkretizuodamas lietuvių ir latvių mitologijos skirtumus. „Kalbant apie lietuvių mitologiją,— pažymi tyrinėtojas,— negalima „skolintis“ iš latvių tautosakos arba manyti, kad kas randama latviuose, tai tas turėjo būti ir lietuviuose. Lietuviai ir latviai išsiskyrė apie 700 m. po Kr., ir jų mitologija bei tautosaka daugeliu atvejų nuėjo skirtingais keliais. Kas liečia visokias mitologiškas „dukteris“

ir „motinas“, tai latviuose šiuo atveju aiški suomiškų tautų įtaka, kurios lietuviuose nėra“¹⁰⁵. Baltišku autorius laiko ir mordvių griausmo dievą (Pirgene, Purgine) bei panašiai skambančius Pabaltijo žodžius, pasiskolintus iš baltų apie 2000 m. prieš m. e.¹⁰⁶

Be J. Balio darbų, įdomesni, tik gal mažiau susilaukę visuomenės dėmesio, buvo kraštotyrininko Petro Būtėno ir tautosakininko sociologo dr. Juozo Baldžiaus (Baldausko) proginiai rašiniai, paremti gausia medžiaga, su ekskursais į baltų ir suomių praeities laikus. Remdamasis K. Krono darbais, J. Baldzius dėmesį sutelkė ne tiek į baltiškuosius elementus „Kalevalos“ runose, bet apskritai į kitų tautų poezijos įtakas karelių—suomių epinei poezijai. Antai jis manė, kad riteriškosios runos gimusios viduramžiais ir esančios skandinaviškos kilmės (tai liečia daugelį Kulervo ciklo runų), dainos apie Janą Kojosenpoiką—rusų bylinų apie Ivaną Godunovičių versijos, o ir kitų svarbiausių herojų apdainavimuose taip pat ryškus skandinavų ir rusų bylinų poveikis¹⁰⁷. Sampo mitą, Leminkiaineno mirties runą sieja su krikščionyste. P. Būtėnas, kaip ir J. Balys, savo straipsnyje „Kalevala“ (Židinys.—1935.—Nr. 2.—P. 185—199) daugiau atkreipė dėmesį į lietuvių ir suomių folkloro bendrumus, pvz., nuotakos vargų pavaizdavimą vestuvinėse dainose, nors dėl medžiagos ir tiriamojo darbo patirties stokos negalėjo leistis į gilesnes lyginamąsias studijas. Nors ir rimtai į savo darbą žiūrėjo minėti autoriai, jie „Kalevalą“ pažinojo tik iš A. Sabaliausko vertimo bei jiems prieinamų studijų (daugiausia vokiečių kalba), ir užtai negalėjo padaryti didesnių atradimų bei gilesnės analizės. Be to, jie savotiškai susipainiojo aiškindami šio epo autentiškumą. P. Būtėnas teisingai aiškino, kad runos—liaudies kūryba, kurią giedoja „paprasti sodžiaus dainiai“, o „Kalevala“—„tai poezija ne vieno žmogaus, bet visos tautos kūrinys, poezija beasmenė, natūrali, gimusi ir augusi, bren-dusi žmonėse be mokslo, be rašto, teikusi sodžiams pramogas, davusi džiaugsmo atpuolamu laiku, gyvenusi tų sodiečių, gamtos vaikų pažiūromis, gyvenimu ir kultūros laipsniu“¹⁰⁸. Bet kartu manė tokią pat esant runą ir „Kalevaloje“, tarsi užmiršdami, jog E. Lionrotas daug ką

savaip išdėstė, pajungdamas medžiagą savam sumanymui. Nepaisant tokių netolygumų, minėti darbai lietuvių skaitytojui, negalėjusiam naudotis sunkiai prieinamais šaltiniais, buvo naudingi, nors ir nepasižymėjo originalumu, kaip ir kiti gausūs proginiai straipsniai. Jie tik pažerdavo lyriškų apmąstymų apie savitą suomių vidinį pasaulį arba apie gražią lietuvių ir suomių kaimynystę praeityje, palikusią pėdsakų abiejų tautų kalboje ir dvasinėje kultūroje¹⁰⁹. Tai buvo tik kukli informacija apie „Kalevalą“, nepagilinsi žinių apie runų turinį, formą, santykį su etnografija, istorija ir kitų tautų folkloru, net apglobusi savotiška paslaptingo aureole Suomiją ir suomių liaudies kultūrą. Kita vertus, nefolkloristams „Kalevala“ imponavo meniniu savitumu ir tobulumu, pirmųkštės liaudies poezijos grožiu. Taikliai yra pastebėjęs lietuvių kritikas A. Masionis: „Bene įdomiausi ir įtaigiausi tie „Kalevalos“ dvasinės ir vaizdinės sandaros momentai, kur savaimingai susijungia, susipina hipotetinio ir mistinio mąstymo pradai, pirmųkščio pažinimo duomenys ir fantazija su liaudiškom poetinėm improvizacijom, poetinio išraiškingumo siekimu. Pirmųkščio pasaulio realybė leidžia poetiškai improvizuojant kurti keliaaukštes vaizdinių pakopas“¹¹⁰.

KALEVALIŠKOJI RUNA IR LIETUVIŲ LIAUDIES DAINA

RUNŲ IR DAINŲ LYGINIMO PAGRINDAS

Karelų—suomių epas „Kalevala“ ir estų „Kalevo Sūnus“, kaip žinoma, nėra lygiaverčiai savo autentiškumu kūriniai, tačiau ir viename, ir antrame yra tų pačių siužetų ir motyvų, atėjusių iš liaudies tradicijos. Kadangi „Kalevaloje“ yra labai nedaug E. Lionroto sukurto teksto, o visa kita — savaip sudėliota liaudies epinė kūryba, tai ir tyrinėtojai įvairiais aspektais pirmiausia kreipia žvilgsnį į šį epą, o „Kalevo Sūnus“ — kaip literatūrinis tautosakiniu pagrindu Fr. R. Kroicvaldo sukurtas epas — tik patvirtina kai kurių siužetų ir motyvų bei veikėjų bendrumą ar panašumą visame Pabaltijo finų regione. Todėl ir lyginimams su senąja baltų ir pirmiausia lietuvių tautosaka, mokslininkai rėmėsi „Kalevala“ kaip reglamentuotu, labiausiai prieinamu šaltiniu. Galima sakyti, kad akademinis kelių dešimčių tomų „Senųjų suomių liaudies runų“ („Suomen kansan vanhat runot“) rinkinys, davęs į rankas gausybę autentiškos medžiagos, šiems lyginimams buvo mažai panaudotas. Be to, ir suomių mokslininkai nedaug pasidairė po lietuvių ir apskritai baltų dainuojamąją tautosaką, nors visa iniciatyva buvo ir tebėra jų pusėje. Taigi besiimantys šio sudėtingo uždavinio atsiduria nykioje kryžkelėje, iš kurios į visas puses einantys keliai už kelių žingsnių pasirodo skendį neapsakomai tirštame rūke.

Nors XIX a. pab.—XX a. pradžios mokslininkai (J. ir K. Kronai, iš dalies A. R. Niemis) neabejojo tais kontaktais ir manė esant baltiškų skolinių suomių poezijoje,

tačiau vélesnieji mokslininkai, pvz., M. Kūsis, šitai vertino kur kas atsargiau, neišleisdamas iš akių ir tipologinių bendrumų, kurie užgožia genetinius. Lietuviai čia pasirodė dar santūresni, suabejoję apskritai tokių panašumų realumu. Antai folkloristas Amb. Jonynas, recenzuodamas „Kalevo Sūnaus“ vertimą į lietuvių kalbą, tarp kitko autoritetingai akcentavo: „Nėra ko ieškoti estų epo panašumo su lietuvių folkloru — tiek savitas ir skirtingas šis kūrinys nuo visos lietuvių tautosakos. Epinė kūryba lietuvių tautosakoje neišvystyta. Tačiau kai kurie vaizdiniai bei tikėjimai, susikūrę pirmykščio žmogaus supratimo apie pasaulį bei gamtos stebėjimo pagrindu, turi analogijų ir lietuvių tautosakoje. Pvz., gegutė kaip ir mūsų tautosakoje, taip ir estų epe yra skausmo, liūdesio, nelaimės reiškinėja. Lietuvių ir estų mitologijoje žaibas bei perkūnas yra piktųjų dvasių, velnių priešas, baudėjas, persekiotojas, svaidąs į jas ugnies strėles ir kt.“¹

Toks tvirtinimas teisingas tik vienu atžvilgiu: lietuviai neturi literatūrinio epo, ir dėl to visai pagrįstai galima ieškoti tik atskirų motyvų, siužetų, veikėjų charakteristikos bendrumų su lietuvių liaudies dainomis, padavimais, pasakomis, sakmėmis ir t. t. „Kalevo Sūnus“ liaudyje negyvavo tokių giesmių pavidalu kaip karelių — suomių „Kalevalos“ runos. Fr. R. Kroicvaldas epą kūrė pasinaudodamas įvairiais estų tautosakos žanrais — padavimais apie Kalevo Sūnų (Kalevipoeğą), liaudies dainomis, mitologija ir t. t. Tačiau vargu ar galima ignoruoti ankstesnių tyrinėjimų atsektas paraleles, kurios bene tik ne vien panašių pirmykščio žmogaus požiūrų į pasaulį rezultatas.

Atidžiau įsisiūrėjus, tarp milžino Kalevo Sūnaus ir lietuvių padavimų dažniausiai bevardžių milžinų pastebimi bendri bruožai. Daugiau sutampa bendra tipologinė, o ne genetinė charakteristika, tačiau Kalevo Sūnus artimesnis mūsų milžinams negu „Kalevalos“ „amžinasis giesmininkas“ Veiniamioinenas. Tie tipologiniai panašumai atsirado dėl to, kad iki to laiko, kol Fr. R. Kroicvaldas sukūrė vientisą epinį kūrinį, atskiri siužetai gyvavo kaip padavimai, susiję su konkrečiomis vietovėmis, kaip ir lietuvių analogiško žanro kūriniai. Vadinasi, kai

kuriuos panašius bruožus sąlygoja ir žanrinė atskirų siužetų prigimtis. Kalevo sūnus varžosi akmenų mėtyme, vienas išaria lauką, neša statybinę medžiagą per Peipuso ežerą miestui statyti, pagaliau ežeras Julemistė prie Talino atsiradęs iš motinos Lindos, apraudančios žuvusį vyrą, ašarų. Lietuvių padavimų milžinai, nors ir neturi vieno bendro vardo, pasižymi dydžiu ir jėga: eidami pietų, kirvius pasikabina už debesų, iškratę iš vyžų smėlį, supila kalvą, priverkia ežerą, stato miestus, pvz., Vilnių². Tik lietuvių milžinų veikla dažniausiai būna stichiška, jėga nepanaudojama sumaniai, planingai, tuo tarpu Kalevo Sūnaus poelgiai sąmoningi, įkūnijantys liaudies išmintį, nors, žinoma, ir ne be klaidų, būdingų kiekvienam mirtingajam, daug dirbančiam ir daug klystančiam. Bendrumų yra su stebuklinėmis pasakomis, sakmėmis. O dainos, kurias Fr. R. Kroicvaldas panaudojo epe, irgi turi kai kurių bendrumų su lietuvių liaudies dainomis, kartu, žinoma, ir su suomių epine poezija.

Nors mūsųose tvirtai įsigalėjusi nuomonė, kad estų, kaip ir suomių, liaudies dainos yra epinės, tačiau tikrovėje taip nėra. Keliaujant Pabaltijo finų gyvenamomis vietomis iš šiaurės į pietus, t. y. iš Suomijos, per karelius, ižorus, vepsus, estus, pastebėsime, jog į pietus dainų epiškumo laipsnis silpnėja ir estuose jis yra mažiausias. Net siekiančias gilią senovę, turinčias epinę kompoziciją, išvystytą pasakojimą seniausias estų dainas tyrinėtojai linkę laikyti lyrinėmis epinėmis³. Dalies jų, ypač mitologinių dainų, siužetai yra bendri su kitų suomiškų tautų — karelių, ižorų ir kt. atitinkamų epinių dainų siužetais. Tačiau ir šiuo atveju juntamas lyrinis pradasis. Folkloristų manymu, lyrinį pradą jose sustiprino tai, kad Estijoje jų atlikėjos buvo daugiausia moterys, o ne vyrai, kaip kitose šiaurinių finų tautose. Todėl į epines dainas įsipynė vidinių išgyvenimų, o veikėjų heroizmas persikėlė į antrą planą. Pažymėtina ir tai, kad estai turi kur kas daugiau senųjų lyrinių dainų negu, pvz., suomiai. Tad ir lietuvių liaudies dainų lyrizmas dar nėra kliūtis lyginamosioms studijoms su finougrų tautų dainuojamąja tautosaka, ir estų „Kalevo Sūnus“ bei kitos dainos gali pasitarnauti kaip tarpinė grandis.

„Kalevalos“ runų ar atskirų motyvų lyginimas su lietuvių tautosaka įmanomas dviem kryptim: su dainuojamąja ir su pasakojamąja tautosaka. Pirmuoju keliu ėjo ne vienas mokslininkas, ir turime pasiektų šiokių tokių rezultatų, antrasis kelias tebėra mažiau liestas, nors lyginamajai baltų ir suomių folkloro tradicijai gali taip pat vaisingai pasitarnauti. „Kalevalos“, o iš dalies ir liaudies runų, siužetuose galime pastebėti bendrybių su lietuvių pasakomis, sakmėmis, padavimais, kaip ir „Kalevo Sūnuje“. Tie tipologiniai bendrumai tarsi susieja kaimynų epinę poeziją ir baltų liaudies prozą į bendrą pirmųjų šio mąstymo kontekstą, ir šių dienų tyrinėtojas atsiduria lyg ir mitų transformacijos liudytoju.

Pats karelių—suomių epas žymiai skiriasi nuo kitų feodalinės epochos epų savo turiniu ir ištakomis siekia žymiai senesnius, ikifeodalinius laikus, Oto Kūsineno žodžiais, atspindi subrendusią pirmąją visuomenę, kada, pasak F. Engelso, „visos kultūringos tautos pergyveno savo herojinį periodą“. Bet „Kalevala“ tą epochą užtiko pradinėje stadijoje, tuo tarpu „Iliadoje“ ji jau buvo pilnai išsivysčiusi⁴. Dėl to suomių epe ryškūs ikiklasinės visuomenės socialiniai santykiai ir pasaulėžiūra, vaizduojamas ne karas, o sumitologintas darbas ir apskritai būdingas turtingas mitologinis mąstymas. Remiantis tuo galima kalbėti apie „Kalevalos“ ryšį su ankstyviausiomis kitų tautų liaudies epinės kūrybos formomis. „Savo turiniu,—rašė V. Žirmunskis,—„Kalevalos“ runos <...> primena ne klasikinę feodalinės epochos herojinę epą, o tipologiškai žymiai ankstyvesnes liaudies epinės kūrybos formas—senąsias herojines pasakas“⁵. Mokslininkas išskyrė net kelias siužetų grupes⁶, kurios siejasi su kitų tautų epine kūryba, pirmiausia, aišku, su herojinėmis pasakomis. Nors mūsų stebuklinės pasakos gerokai nutolsta nuo kitų tautų herojinių pasakų, vis dėlto kai kurie siužetai, modifikuoti nacionalinės tradicijos, turi jei ne genetinių, tai bent bendrų tipologinių bruožų.

Viena stambi siužetų grupė, iškelta V. Žirmunskio⁷, apima pavojingas piršlybas. „Kalevaloje“ pagrindiniai veikėjai peršasi (daugiausia Pohjolos šeimininkės Louhės dukterims) ne vieną kartą: Veiniamioinenas—tris, Ilma-

rinenas — du, Leminkiaïnenas irgi kelis kartus. Beveik visais atvejais, kaip pastebi tyrinėtojas⁸, čia nėra herojinio elemento, o visi sunkumai, kuriuos privalo nugalėti jaunikiai, pateikiami pasakoms būdinga maniera. Jie įveikiami panašiai kaip ir stebuklinėse pasakose — lemia išmintis, burtazodžių mokėjimas ar nuotakos pagalba. Antai Veiniamioinenui, paklausiusiam motinos patarimo pirštis Pohjolos mergelėms („Pohjoloje daug dukrelių!“ — 5:230) ir su dideliais nuotykiiais pasiekusiam šį kraštą (6 ir 7 runos), šeiminingė Louhé pažada dukterį tam, kas nukals stebuklingą sampilą:

*Iš galelio gulbės plunksnos,
Iš bergždžios karvutės pieno,
Iš [auksinio] * miežio grūdo,
Iš vienos avies vilnelės? (7:313—316)*

Grįždamas iš Pohjolos, Veiniamioinenas antrą kartą peršasi Pohjolos mergelei, audžiančiai padangėje. Ji jam užduoda tris kartus po dvi užduotis, kurios kaskart sunkesnės. Pirmą kartą liepia neišgalastu peiliu perskelti plauką ir ant kiaušinio užmegzti „neižiūrimą mazgelį“ (8:95—98). Kai didvyris įvykdo tą užduotį, liepia nuo akmens priplėsti tošies, iš ledų prikirsti karčių (8:108—112). Ta užduotis Veiniamioinenui buvo įveikiama, ir gudri mergaitė jam užduoda naują, sunkesnę: iš verpstės gabalėlių padaryti laivelį ir nuvaryti į vandenį neprisilietus (8:123—132).

Sunkūs išbandymai kliūva lengvabūdžiui Leminkiaïnenui, atvykusiam į Pohjolą pirštis Louhės dukterims. Senė jam užduoda tris uždavinius: 1) su slidėmis pavyti Hysio briedį (13:29—30), 2) pagauti Hysio žirgą ir jį pažaboti (14:275—278) ir 3) viena strėle nušauti Tuonelos upėje gulbę (14:375—382). Pirmuosius du Leminkiaïnenas įvykdo, padedant miško būtybėms, o atliekant trečiąją paliepiamą, vaikiną peršauna aklas Pohjolos piemuo, įmeta į Tuonelos upę, o Tuonio sūnus kardu jį dar sukopoja į gabalus. Nuo visiško pražuvimo jį išgelbsti motina, pastebėjusi, kad iš namuose sūnaus palikto šepčio ėmė

---

* Laužtiniais skliaustais žymimas originale nesąs žodis.

plūsti kraujas (15 runa). Ji sūnų suranda, sudeda gabalėlius į krūvą ir sugydo.

Paprastam žmogui neįmanomas užduotis gauna ir kalvis Ilmarinenas. Nors ir nukalė Louhei sampą, bet mergaitė nesutiko už jo tekėti. Todėl jis dar kartą peršasi Pohjolos šeimininkės dukrai, tačiau Louhė jam liepia atlikti tris pavojingus darbus: 1) be arklo išarti gyvačių lauką, 2) atvesti Tonės lokį ir pagauti Manalos vilką ir 3) Tuonelos juodojoj upėj pagauti didį lydį (19 runa). Ilmarinenui padeda nuotaka ir, aišku, jo amatas.

Neįveikiamas užduotis gauna ir lietuvių stebuklinių pasakų veikėjai, sumanę gauti už žmoną karaliaus dukterį („Pirklio sūnus ir gulbė“, LTt 3, Nr. 105, AT 313A; „Vėželis“, LTt 3, Nr. 126, AT 425A; „Gulbelės seselės“, LTt 3, Nr. 13, AT 465A; „Zuikių piemu“, LTt 3, Nr. 141, AT 570). Beveik visų jų panašumas sąlyginis, nes nėra konkretesnių duomenų, rodančių motyvų tipologinius ar genetinius ryšius. Tik vienintelėje pasakoje „Pirklio sūnus ir gulbė“ (LTt 3, Nr. 105, AT 313A) trečioji ir sunkiausia velnio užduotis — „prajodyt kumelį šimto metų“, tipologiškai artima Louhės užduočiai, kad Leminkiainas pagautų ir pažabotų Hysio žirgą (14:275—278). Hysis „Kalevaloje“ ir suomių bei estų mitologijoje laikomas pikta miško dvasia, milžinu, tapatinamas su velniu. Pastebima tendencija tuo vardu vadinti bet kokią piktąją dvasią. Jis, kaip ir lietuvių velnias, susijęs su akmenimis: akmenų krūvos vadinamos Hysio sodais ir atsiradusios dėl to, kad tie milžinai mėgę svaidytis akmenimis. Užtai jis turi stebuklingų gyvulių — žirgą, briedį, kurių negali herojai pavyti net stebuklingomis slidėmis.

Lyginant nepaprastų uždavinių atlikimo galimybes, pastebimi kai kurie skirtumai. Pasakoje ir epe užduočiai atlikti naudojamos skirtingos priemonės: pirmuoju atveju herojui padeda būsimoji nuotaka, duodama tris rykštes — sidabrinę, auksinę ir deimantinę, o antruoju — vyriausias dievas Ukas, ant liepsnojančio žirgo pylęs šaltą ledą ir geležinę krušą. Šiuo atveju ir tramdomasis, ir tramdytojas jau pakylėti į mitologinę sferą, jaunikui suteikiama galia bendrauti su dievais ir naudotis jų parama. Kitų mūsų pasakų užduotys jaunikiams — buitiš-

kesnės, nutolusios nuo mitologinio mąstymo: iškirsti girią, tiltą pastatyti, užversti ežerą ir kviečių pasėti ir kt. Tik laivo dirbimas (LTt 3, Nr. 141, AT 570) kiek artimesnis Veiniamioineno užduočiai (8:123—132). Be to, laivo dirbdinimas ir mergelės lankymas randamas ir lietuvių liaudies dainose kaip tipologiškas su vedybiniais ryšiais susijęs motyvas.

Tęsiant toliau lietuvių pasakų ir „Kalevalos“ siužetų bendrumus, reikėtų minėti ir Veiniamioineno kelionę į mirusiųjų karalystę Tuonelą dėl valties darymo. Iš jos jis, pasiversdamas įvairiomis būtybėmis, vargais negalais pabėga (16 runa). Šio plačiai pasaulinėje literatūroje paplitusio motyvo atgarsiai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje daugiau siejasi su antrąja dalimi — stebuklingu pabėgimu iš požemio karalystės (AT 313 — LP II 109, Nr. 44, 154, Nr. 23; LPY II 61, Nr. 36; III 18, Nr. 9; AT 314 — LP I 65, Nr. 42; II 121, Nr. 52 ir kt.) nuo velnio („Pirklio sūnus ir gulbė“, LTt 3, Nr. 105) ar kitokių nepaprastomis savybėmis pasižyminčių nedorų būtybių.

Ir dar vienas „Kalevalos“ motyvas, turįs atitikmenų ir lietuvių pasakojamojoje tautosakoje bei dainose — tai Leminkiaineno mirtis ir prisikėlimas. Išvykdamas ieškoti nuotykių ir tarsi nujausdamas liūdną baigtį, jis palieka motinai šepetį: jei iš jo ims tekėti kraujas, reiškia — sūnus žuvęs (12:209—212). Pastebėjusi kraują, motina išeina ieškoti sūnaus, suranda jį sukapotą, sudeda gabalėlius ir atgaivina (15 runa). Tarp lietuvių stebuklinių pasakų šis motyvas labai populiarus (žr. J. Balio LPK 303) ir daugelyje jų sūnaus gaivintoja yra motina. Antai pasakoje „Vėtros sūnus“ (LTt 3, 301), išeidamas nepaprastai stipruolis „vandravot svieto“, įkišo peiliuką į sieną ir pasakė: „Kai tik pamatysi, kad iš peiliuko ims bėgti kraujas, tai žinok, kad aš nebegyvas“. Ženklių, vienaip ar kitaip nurodančių artimiesiems apie iškeliavusio herojaus žuvimą, yra ir kitokių (rankšluostis, šepetys ir t. t.).

Lietuvių karinėse—istorinėse dainose yra negausi dainų grupelė „Iš trijų kampų vėjelis pūtė“⁹, kuriose bernelis, išjodamas į karą, žada savo mergelei pasiųsti „tris žydinčias kvietkates“, kurias ji turinti pasodinti po galiniu

langeliu ir lankyti „kas ryts, kas vakars, / Kas diena per pietačius“. Bernelis, taip pat kaip ir runų ar pasakų herojus, primena, jog raudonos kraujo spalvos pasirodymas ženklins jo mirtį:

*O jei pražystų raudonu žiedu,
Raudok, mergyt, kas diena <...>*

*O tai aš būsiu krygužėj kirstas,
Po kojūžių pamintas <...> (RD II, 133)*

Šių dainų daugiausia užrašyta Alytaus, Varėnos, Lazdijų, Trakų apylinkėse ir Prūsų Lietuvoje, iš kur žinome ir daugiau analogiškų karo žygius poetizuojančių dainų ir kurios, D. Saukos žodžiais, traktuotinos kaip viena „iš ankstyvųjų pirmųjų herojinės poezijos formų“, išblėsusių, pasikeitus istorinėms sąlygoms¹⁰. Nors D. Krištopaitė toje dainoje minimo gėlės žiedo simbolį laiko atsiradusiu vėlesniais laikais¹¹, vis dėlto peršasi išvada, jog stebuklinės pasakos ir liaudies dainos herojų susižinojimo formulė yra vieno tipo ir atsistoja į vieną gretą su suomių runų motyvu. Drauge šis poetinis vaizdas tarsi suteikia lietuvių liaudies dainos berneliui kariui epinės didybės, kuria paprastai apdovanoti pasakų teigiami herojai.

Ir jei tipologiškai panašūs stebuklinių pasakų ir runų siužetai dėl savo tarptautinio pobūdžio atrodo tarsi artimesni, giminingesni, tai lyginimas su lietuvių liaudies dainomis, kaip matėme pradžioje, yra kur kas problemiškesnis. Tačiau labiau įsigilinus, jis iškyla kaip nedidelė finų—baltų kontaktų tyrinėjimo dalelytė, savo istorija suaugusi su kitais tyrimo masyvais—kalba, etnografija, archeologija ir kt. Šiandieniniai jų duomenys leidžia drąsiau leistis A. R. Niemio pramintu keliu.

Kelias į dainų ir runų pasaulį šiandien daug platesnis negu A. R. Niemio laikais: jis turėjo tik kalbininko V. Tomseno darbus, J. Krono pirmuosius lyginimo bandymus ir savo paties nelengvai sukauptą medžiagą bei drąsią fantaziją. Kai kurias jo hipotezes bent iš dalies parėmė kiti mokslai, atskleidę platesnius ir gilesnius pra-

baltų ir prasuomių kultūrinio bendravimo klodus, tačiau kartu pateikę naujų nežinomųjų ir išryškinę mokslininkų klaidas. Dvasinės kultūros sfera, veikiama daugybės vidinių ir išorinių impulsų, tiek baltų, tiek ir Pabaltijo finų tautose per porą tūkstantmečių smarkiai pakito, ir tai, kas A. R. Niemiui atrodė lengvai nustatoma, šiandieniniam mokslui, operuojančiam įvairesniais duomenimis, yra tik tipologiniai, o ne genetiniai bendrumai. Folkloristas Feliksas Oinas teisingai yra pastebėjęs, jog didžiausia Niemio klaida buvo ta, kad jis „folklorą laikė tokiu pat pastoviu kaip kalba ir atmetė nuomonę, kad tautosaka linkusi į didesnius ir greitesnius pokyčius“¹². Tačiau ir problemiški tipologiniai bendrumai kelia tokių įdomių paralelių, jog gilinimasis į jas ne mažiau vaisingas kaip ir į toponimikos ar kitokios leksikos klausimus.

Išeities taškas — tarybinių ir suomių mokslininkų (archeologų, kalbininkų, etnografų ir kt.) suformuluota tvirta pozicija baltų ir prasuomių kultūrinių kontaktų klausimu. Skiriasi tik jos detalės (laikas, vieta, bendravimo pobūdis). Bene aiškiausiai dar 1948 m. tų kontaktų pobūdį yra nusakęs žymus tarybinis finougrietas D. Burihas: „Pabaltijo finų kalba patyrė intensyviausią baltiškiosios (prūsų—lietuvių—latvių) poveikį ne tik leksikoje, bet ir gramatikoje, ir būtent nuo to žymia dalimi priklauso jos specifika“¹³. Poveikis kalbai negalėjo būti be artimesnio bendradarbiavimo. Tai aiškiausiai įrodo giminystės terminologija. Baltiški giminystės sąvokas reiškiantys žodžiai tapo visiška Pabaltijo finų nuosavybe šalia savų terminų. Tai suom. *morsian* 'nuotaka' 'marti', *est mōisja*, suom. *sisar* 'sesuo', *tytär* 'duktė' ir kt. „Septyni skolinti giminystės terminai,— rašo kalbininkas J. Klimavičius,— yra geriausi taikių, draugiškų kaimynų — baltų ir Pabaltijo finų — santykių liudytojai“¹⁴. Taigi tokius faktus galima paaiškinti tik nepaprastai artimais, giminiškais santykiais.

Tokių geros, draugiškos senųjų baltų ir finų kaimynystės pavyzdį yra konstatavę istorikai ir archeologai (H. Moora, M. Hūrė, E. Kivikoski ir kt.), o styginio muzikos instrumento — kanklių — tiek tipologinis bendrumas, tiek ir

vardo baltiška kilmė (liet. *kanklės*, lat. *kokles*, est. *kannel*, suom. *kantele*) dar labiau sustiprina įvairių sričių mokslininkų argumentus kultūrinių sąveikų naudai. Bet užvis ryškiausiai tai paliudija kalbos duomenys, paremiantys drąsias istorikų, etnografų hipotezes, jie skiepija mintį, jog paraleliai tam tikru metu vartotos dvi kalbos. Antai „Estijos TSR istorijoje“ tvirtinama, jog „atliekamų“ žodžių buvimą (minėti giminystės terminai) „galima būtų paaiškinti tik prielaida, kad tos abi kalbos kiek susimaišė ir atsirado dvikalbystė“¹⁵.

Z. Zinkevičius, remdamasis kalbininkų darbais ir baltiškų skolinių analize, konstatuoja, jog „ankstyvųjų baltų—finų santykių būta „taikingų ir labai glaudžių“ ir kad „daug kur baltų ir finų ilgai gyventa ne tik greta, bet ir mišriai“¹⁶. Jis mano, jog paralelinių baltiškų terminų į finų kalbą pateko „iš tų baltų, kurie patys sufinėjo, t. y. kurie gyveno dabartinėje Estijoje, pietų Suomijoje ir kitur, kur finų buvo persvara <...> Tų sufinėjusių baltų turėjo būti labai daug, nes tik tuo atveju jie galėjo iš esmės paveikti pačių finų kalbos žodyną“¹⁷. Šie ir kiti faktai leidžia drąsiau pažvelgti ir į dvasinės kultūros reiškinius kultūrų kaitos aspektu, nors čia, žinoma, žymiai mažiau tų pastoviųjų atramos taškų negu kalboje.

Lieka dar vienas klausimas — baltų ir finų ankstyvųjų kontaktų laikas. Kai kurie suomių kalbininkai (E. N. Sëttialia, J. Kalima, E. Nieminenas), taip pat ir V. Tomsenas manė tai buvus paskutiniaisiais amžiais pr. m. e. ir pirmaisiais mūsų eros šimtmečiais. K. Būga skolinimosi laiką nukėlė toliau į senovę — apie 1000—500 metų pr. m. e. („Lietuvių kalbos įtakoje suomių (fino-ugrisch) giminės tautų <...> gyventa dar prieš geležies kultūros atsiradimą“¹⁸. Dauguma mokslininkų mano, jog intensyviausi kontaktai galėję būti nuo II tūkst. pr. m. e. pradžios ligi I tūkst. pr. m. e. vidurio, o gal ir dar ilgiau. Tai iki susidūrimo su germanais ir su slavais (po baltų ir slavų „izoglosinės bendrystės epochos“, tačiau kai slavų kalbos baltų ir finougrų kontaktuose dar nedalyvavo (S. Karaliūnas)¹⁹). Savaime suprantama, jog tie ryšiai negalėjo staiga užgesti visoje baltų ir Pabaltijo finų sąlyčio teritorijoje. Toponimų analizė leidžia teigti, jog

dar I m. e. tūkst. į šiaurės rytus nuo Dauguvos aukštupio esančiose Rusijos srityse asimiliavosi baltų, finų ir iš pietų atėjusių slavų kultūros. R. Agejevas tvirtina, kad I m. e. tūkst. viduryje slavų kolonizacija prie Čiudo ir Ilmenio ežerų turėjo žymią baltiškojo elemento dalį²⁰. Jo manymu, tuo metu baltų dar gyvenę palei rytinę Estiją ligi Suomiių įlankos, net ligi Baltosios jūros²¹.

Nesileidžiant į detalesnę baltizmų analizę, norisi paminėti vieną baltišką Suomijos toponimą, irgi kalbantį apie baltų pėdsakus už Suomiių įlankos. Tai centrinės Suomijos srities *Hiamės* (*Häme*) pavadinimas. Jį kai kurie kalbininkai laikė tiesioginiu baltišku skoliniu (plg. liet. *žemė*, *žemas*, *žemaitis*). Nors kai kas tuo vėliau ir abejojo, tačiau pastaruoju metu vėl grįžtama prie senosios hipotezės. N. Valonenas darbe apie lapių (samių) — suomių kontaktus rašo: „Suomiių *Häme* ir lapių *sabme* 'lapis, lapių kalba, Laplandija' kilę iš žodžio * *šämä*, priklausiusio ankstyvosios Pabaltijo finų kalbos pagrindo žodyno atsargoms, į kur jis pateko kaip skolinys iš baltų, plg. lat. *zeme* 'žemė', *Zemgale* 'istorinė Latvijos provincija'“²².

Ir pagaliau arčiausiai runų esanti kalbinė paralelė, tai Pabaltijo finų mitinio didvyrio *Kalevo* (est. *Kalevipoeg* 'Kalevo sūnus'. plg. analog. suom. *Kalevanpoika*) vardo etimologija. Aiškinant atsižvelgta į du dalykus: į lietuvių/baltų kalbą ir baltų mitologiją.

Dar XIX a. pab. suomių kalbininkas A. Alkvistas tvirtino, jog estų grandininėse dainose randami vardai *Kaleva* ir *Kalev* (iš čia ir *Kalevala*) kilę iš liet. *kalvis*²³. Tokią etimologiją palaikė E. N. Sétalia ir K. Kronas²⁴. Be to, etimologijose šis vardas siejamas su rusų metraščiuose (Volynės metraštyje, Jono Malalos kronikoje (chronografe), Ipatijaus metraštyje) minimu lietuvių (arba jotvingių) dievu *Teliaveliu* — dangiškuoju kalviu (J. Malalos „Kronikos“ intarpe (1261 m.) rašoma, kad pagonyms aukoję ir „Teliaveliui — kalviui, nukalusiam jam [Perkūnui] saulę, kuri šviečia žemei ir pastačiusiam jam saulę danguje“²⁵. Kai kurie istorikai jį vadina tiesiog *Kalveliu* (antai lietuviškame „Bychovco kronikos“ vertime, remiantis P. Dundulienės darbais, verčiama: „<...> jis

[Mindaugas] slapčia nuolat aukojo aukas <...> visų pirma namų dievui Kalveliui" ²⁶. Lietuvių kalbininkui K. Būgai *Teliavelio—Kalvelio—Kalev* raida atrodė irgi aiški („sen. liet. *Kal-ev-elis*, umlauto keliu pavirtęs ingi *Kel-ev-elis* „Volkanus“ = 1261 m. kronikoje *Телавелицъ*, igaunių (estu) *kal-ev* „faber ferrarius“ iš pralie. * *kal-ev-ys* „kalvis“ ²⁷).

Šalia tos etimologijos žinomos dar kelios vardo *Kalev* etimologijos. Tai siejimas su rusų bylinų *Колывань* (atitinkamai *Колыванович*) ir kai kuriais skandinavų sagų vardais ²⁸ bei estų žodžiu *kali* (P. Aristè) ²⁹. Taigi, vardo *Kalevas* kilmės aiškinimai nedavė didesnės pirmenybės vienai kokiai kalbai, tačiau paralelės su mitologija atskleidžia kai kuriuos tipologinius baltų ir finų mitologinių būtybių, susijusių su kosmogoniniu kūrimo mitu, bendrumus. Suomių ir estų mitologinėse runose (ankstyvoji epika) Kalevo šeimos nariai (Kalevo vaikai) susiję su kosmine mitologija, su dangaus šviesulių kūrimo mitu (ryškiausias kalvio Ilmarineno paveikslas). Be to, tokie liaudiški dangaus šviesulių vardai kaip *Kalevan miekka* 'Kalevo kardas' (=Oriono žvaigždynas), *Kalevan tahti* 'K. žvaigždė' (=Sirijus), *Kalevan porras* 'K. laiptai' (=Paukščių tako žvaigždėčiausia vieta), *Kalevan kynnys* 'K. slenkstis' (=metų laiko tarpas 10.28—11.11), *Kalevan tulet* 'K. ugnys' (=amalas) ir kt. ³⁰, paremia šią hipotezę. Tačiau dar daugiau suomių, karelių, ižorų, estų runose iškyla bevardis kalvis (*sepä*, o estų dar ir brolis — *veli*), dalyvaujans pasaulio kūrime. Todėl prisimintini V. Ivanovo ir V. Toporovo sugretinimai apie dieviškuosius kalvius, atskleidžią, mūsų manymu, indoeuropiečių ir finų mūsų aptariamo mitologinio personažo tipologiją: „Turint galvoje, kad pasakų motyvai (plg. AT 753), susieją bevardį kalvį su griauštiniu ir velniu [Estijoje Kalevo Sūnus padavimuose kartais tapatinamas su velniu ³¹], paplitę Pabaltijy, Baltarusijoje ir Skandinavijoje, galima spėti, kad Teliavelio paveikslas — liekana senos mitologemos, apimančios mažiausiai tris motyvus: kalvis tarnauja griauštiniui; kalvis nukala stebuklingą daiktą (ginklą, saulę ir pan.); kalvis kovoja su slibinu, milžinu ir pan.“ ³² Kadan-

gija artimiausiai susijusi su baltarusių, taip pat rekonstruota praslavų mitologija („artimumas toks didelis, jog duoda pagrindą spėti buvus bendras baltų—slavų ištakas“³³), tai ir tipologiniai mitinio didvyrio funkciniai bendrumai visiškai galimi seniausiojo indoeuropiečių pasaulėvaizdžio kontekste.

Tie trumpi ekskursai į kitų mokslų duomenis rodo, jog kultūriniai mainai tarp senųjų baltų ir finų vyko ilgai, ir mūsų laikus pasiekė susipynę su vietinėmis tradicijomis. Ypač tai pasakytina apie runas. Lietuvių ir suomių poetinė liaudies kūryba tiek nutolusi viena nuo kitos, jog genetinius ryšius galima atsekti tik seniausiuose klotuose. Tokiam lyginimui palankūs yra runų motyvai apie didįjį ažuolą, apynio ir miežio pokalbį, ašarų tekėjimą, priklausantys ankstyvajai kalevališkojo metro lyrikai.

Kaip parodė vėlesni tyrinėjimai, bendrumų aptinkama ir su vėlesnių laikų — vadinamąja viduramžių epika. Šiuo atveju lieka tik netiesioginiai kontaktai per kitas tautas. Tai liečia, sakysim, balades ir baladėms giminingas dainas, kurių dalis per slavus pasiekė ir Lietuvą, ir rytinius Pabaltijo finus (siužetai pasitaiką karelių, ižorų, estų poezijoje). Šiuo atveju ne mažiau įdomus kūrinių prisitaikymas prie nacionalinės liaudies kūrybos specifikos ir apskritai raidos tendencijos. Tai liečia ir lietuvių, ir Pabaltijo finų liaudies dainų ryšius, kur istoriniai—kultūriniai ir tipologiniai yra bene tik patys ryškiausi, tačiau kuriuos folkloristai, kartais neradę aiškiai įrodomų genetinių ryšių, palaiko neesminiais. Visgi vaisingiausias ryšių tyrinėjimas, tarybinio folkloristo N. Kravcovo nuomone, bus tik tada, kai folkloras bus analizuojamas visapusiškai³⁴.

DAINA APIE DIDĮJĮ AŽUOLĄ

Suomių tautosakinėje literatūroje runa, dažnai vadinama apibendrintu vardu *Iso tammi* (Didysis ažuolas), nagrinėjama nuo XIX a. pab. ligi šiol. Jos reikšmingumas pirmiausia tas, kad priklauso mitologinių runų apie pasaulio kūrimą ciklui ir imponuoja reto suomiams me-

džio — ažuolo didingumu. Tokia ji mokslininkams į rankas pakliuvo iš „Kalevalos“.

„Kalevalos“ 2-ojoje runoje pasakojama, kaip senasis išminčius Veiniamioinenas apšėja žemę įvairiais medžiais. Visi sudygsta, sulapoja, tik Dievo medis ažuolas nedygo. Tik kai jūros milžinas Tursas, sudeginęs sugrėbtą šieną, gilę padėjo į pelenų krūvelę, išaugo ažuolas („išaugo dvišakis“):

*Ojenteli oksiansa
Levitteli lehviansa.
Latva täytti taivahalle,
Lehvat ilmoille levisi:
Piätti pilvet juoksemasta,
Hattarat hasertamasta,
Päivän peitti paistamasta,
Kuuhuen kumottamasta. (2:81—88)*

(Ištiesė savo šakas, išskleidė savo lapus. Viršūnė atsirėmė [uždengė] į dangų, padangėje [ore] išsiskleidė šakos: neleido debesims praplaukti, smulkiems praslinkti, saulės šviesą uždengė, [nedavė] spindėti mėnesiui.)

Veiniamioinenas susirūpina, kad neatsiranda žmogaus, kuris nukirstų šitą galiūną. Ir štai kartą iš bangų iškyla mažo ūgio didvyris („vyro nykščio ilgio, moters sprindžio aukščio“ — 2:115—116) ir vario kirviu nukerta šimtašakį ažuolą:

*Kamblį nuvertė į rytus
O į vakarus [šiaurės vakarus] — viršūnę
Į pietus šakas paklojo,
Šiaurėn šakeles nuleido. (2:187—190)*

Ažuolo dalys buvo stebuklingos: kas šakas pasiėmė — amžiams laimę apturėjo, kas viršūnę — amžiams burtininku tapo, kas nusiplovė lapų — įsigijo amžiną meilę (2:191—196). Skiedras jūros bangos nunešė į Pohjolą. Pohjolos tarnaitė išsigriebė jas ir parnešė namo, kad burtininkas pasidarytų strėlių (2:215—216). Taigi ir ažuolo augimas, ir jo nukirtimas, ir jo dalių nepaprasta galia rodo šio medžio ryšį su dievybėmis ir apskritai pasaulio pirminio tvarkymo eigą.

Estas Fr. R. Krocivaldas „Kalevo Sūnuje“ taip pat įkomponavo mitologinį siužetą apie didingą ažuolą, davusį žmonėms daug gero (6-osios giesmės pabaiga). Ažuolo daigelis, rastas jūroje, o pasodintas krante, dailiai užaugo, kad pasiekė dangų, šakos paslėpė mėnulį ir saulę. Salos tėvas ilgai ieškojo kirtėjo, bet niekas nesinėmė to darbo. Tik motina patarė paprašyti kamaroje priišto žmogiuko, kuris pasirodė esąs didvyris. Jis per tris dienas nukirto ažuolą. Iš jo kamieno padarė tiltą, iš viršūnės — daug laivų, iš šerdies — daugybę valčių, iš medienos — daug miestelių, iš „šakų — vergams laivelių, / Iš skiedrų — vaikams luotelių“. Iš likučių pastatė varguoliams pirtį, našlėms pirtelę, dainiui trobą.

Šie du tekstai buvo faktiškai pirminiai šaltiniai, kuriais remiantis nuo XIX a. pabaigos jau susikaupė gausi literatūra apie runų mitinį ažuolą, paliudyta, kaip vėliau paaiškėjo, daugybe suomių, karelių, ižorų runų, estų epinių dainų³⁵. Tos visos dainos daugiau ar mažiau skiriasi nuo šitų suliteratūrintų siužetų, tačiau visgi išlaiko pagrindinius elementus: ažuolo sodinimas, jo augimas ir išsikerojimas, mitinio medžio kirtimas ir įvairių daiktų darymas iš jo dalių. Be to, einant iš šiaurės į pietus, skiriasi tų elementų pobūdis, veikėjai ir jų traktuotė. Šį faktą, matyt, būtų galima aiškinti ir lyrinio prado stiprėjimu (pvz., estuose), ne vien tik kultūrinių tradicijų skirtumu, juolab kad iš esmės ir suomių, ir estų redakcijos faktiškai išlaiko svarbiausius pirminio kūrimo mito elementus.

Nuo pat XIX a. pabaigos (J. Krono darbų) daugelio tyrinėtojų (K. Krono, K. Fransilos, M. Kūσιο) studijose ši runa siejama su baltų mitologija ir apskritai laikoma baltų folkloro reliktu, pasiekusiu suomių gyvenamuosius plotus per estus. Tačiau tas faktas, jog mitinio didžiojo ažuolo runa būdinga visų Pabaltijo finų ir net mordvių (tik čia vietoj ažuolo yra beržas ar eglė) folklorui, persasi dvejoja mintis: arba tas mitologinis vaizdinys bus tikrai susiformavęs dar finougrams tebegyvenant kaimynystėje su baltais Europos šiaurinėse srityse, arba jis yra savarankiškas finougrų mitologijos reliktas, turįs tik bendrą tipologinių bruožų su baltų folkloru. Matyt, dėl lygi-

namųjų duomenų stokos ir lietuviškos dainos formos skirtumo A. R. Niemis 1911 m. nesiryžo sieti jų tarpusavy, pažymėjęs, jog tam reikia „ypatingų tyrinėjimų“³⁶. Tačiau ir po 50 metų M. Kūsis konstatavo, jog didžiojo ažuolo runa dar nepakankamai ištyrinėta, nors ir parašyta apie ją nemažai darbų³⁷.

Šių klausimų sprendimo kryptis bei išvados priklausys, mūsų manymu, nuo to, ko bus siekiama: ar įteisinti mitinio ažuolo, kaip kosminio medžio, vaizdinį kaip vieningos pasaulio tautų mitologijos mąstymo sistemos dalį, ar tik to vaizdinio folklorinį įprasminimą ir būtent ažuolo, o ne kokio kito medžio pasirinkimą šiam tikslui. Pirmuoju atveju, rodos, ir nekyla ypatingų ginčų dėl runų ažuolo, kaip kosminio medžio, vaizdinio, nors atskirais atvejais būta ir kitokių aiškinimų. Antai V. J. Mansikka 1909 m. gruodžio 11 d. Suomijos Mokslų Akademijos susirinkime darytame pranešime runą apie ažuolą siejo su bibliniais pasakojimais apie Golgotos kryžių ir laikė rojus gyvenimo medžio mito dalimi³⁸. Iš dalies tokiam aiškinimui pritarė ir K. Kronas³⁹. Unas Harva (Holmbergas) didįjį ažuolą tapatino su Paukščių tako žvaigždynais, nes esą suomia juos išivaizdavę ažuolo pavidalu⁴⁰.

Antruoju atveju susidurta su didesne nuomonių įvairove, ir indoeuropietiškoji, konkrečiai, baltiškoji, runos kilmė tebelieka problemiška. Pats pirmasis J. Kronas neabejojo, kad mitas apie ažuolą skolintas iš indoeuropiečių, bet Suomiją pasiekęs dviem keliais: per Skandinaviją ir iš Estijos per Ingriją⁴¹. Abiejų srovių susiliejimas Suomijoje davęs pagrindą atsirasti tokiai runai, kokią randame „Kalevaloje“. K. Kronas irgi pripažino, kad runa iš vakarų Estijos per rytų Kareliją atkeliavo į Suomiją, patvirtindamas jos kilmę iš lietuvių—latvių, o ne atvirščiai⁴², tačiau vėliau estiškąjį tipą buvo linkęs laikyti merginos vaizduotės padariniu⁴³.

M. Havio estų liaudies dainų skirtumus aiškino dainų pobūdžiu: estų lyrinė epinė, o suomių artima užkalbėjimui. Jo nuomone, Estijoje įvykusi „mito profanacija, kai tuo tarpu Suomijoje gyvavimo specifikos dėka išsilaike pirmų tipų pavidalu“⁴⁴. Pasiremdamas vokiečių tyrinėtojų Alfredo Kiūno (Kühn) ir Adolfo Bastiano teiginiu, jog

ąžuolo runa atėjusi iš indų—kinų poezijos, daro atsargią išvadą, kad ne tik čia, bet ir kituose suomių mituose esą didžiųjų arijų ikiistorinių pasakojimų bruožų (net pačioje pasakojimo struktūroje)⁴⁵. Visai suprantami autoriaus sumetimai ieškoti ryšių su arijais ketvirtojo dešimtmečio politinėje situacijoje (tos mintys liko jo knygoje „Suomių mitologija“, 1967), tačiau, kita vertus, turint galvoje bendrą mitinio pasaulio medžio vaizdinį, tokios sąsajos nėra be pamato. Jos kiek palengvina ir mūsų gvildenamą problemą — didžiojo ąžuolo runos ryšius su baltų folkloru.

„Kalevaloje“ ir „Kalevo Sūnuje“ panaudotas siužetas Pabaltijo finų tautosakoje neretas. Tačiau jis turi savų versijų ir šakų, matyt, priklausiusių nuo atskirų tautų kultūrinių tradicijų bei folkloro raidos tendencijų. Ir jei „Kalevalos“ runą apie didįjį ąžuolą imtume išeities tašku, tai tik pagrindiniai siužeto elementai liktų pastovūs, tuo tarpu detalės nutolsta gana smarkiai. Bet ir tuo atveju ąžuolo, kaip pasaulio medžio, idėja išlieka tik su kitais interpretacijos elementais.

Pirmiausia, ši runa dažnai įeina į kitų runų sudėtį (apie ugnies atsiradimą, alaus darymą, nuodingų strėlių gaminimą). M. Havio, remdamasis karelių ir suomių runų variantais, taip rekonstravo šią runą: keturios merginos iškyšulyje nupjovė šieną, sugrėbė, sukrovė stirtą, o milžinas iš jūros Tursas ją sudegino; iš pelenų saujelės išaugo nepaprastas ąžuolas, uždengęs saulę ir mėnesį; aukščiausias dievas Ukas jį nukirto ir pargriovė iš šiaurės į pietus⁴⁶. Tai, žinoma, kiek sumitologintas tekstas, tačiau jis artimas, sakysim, daugeliui variantų runos „Vienos merginos“ (SKVR I, 1217—1240), tik be kirtėjo dievo Uko. Ižorų variantai, išlaikydami bendrąją struktūrą, artėja prie estų dainų: merginos jūros pakrantėje randa ąžuolo daigą, pasodina po langu (jį tėvas sodino, brolis laistė, seserys vietą rinko); užaugusį nukirs vienintelis brolis ir iš ąžuolo padarys įvairių daiktų: iš šakų laivo stiebą, iš tiesių šakų — irklus, iš kreivų — ratelį (SKVR IV₁, 1421; IV₂, 1845 — 847, 1952, 2542; IV₃, 3111, 3140, 3521, 3657, 3987, 4115). Įvairiuose variantuose daugiau

ar mažiau skiriasi ažuolo dygimo ir jo dalių panaudojimo motyvai. Pasitaiko atvejų, kai jis išdygsta, kada „velnio sūnus Kalevas“ po tėvo langu papila alaus gorčių, kuris viduj buvo raudonas. Išdygsta ažuolas, o į jį atskrenda kūrėjo (Luojan) paukščiai (SKVR IV₁, 947, 949—950, 1318). Tuo atveju, kai 3 ar 4 merginos randa daigą, paprastai jauniausioji sodina po tėvo langu, nes gerai žino, kad tik ten augs (SKVR IV₃, 3110, 3111, 3987 ir kt.).

Užaugęs ažuolas ne visur vaizduojamas šviesą užden-giančiu medžiu, nors neabejotinai yra jungtis tarp apačios (žemės) ir viršutinio pasaulio. Į jį atskrenda dievo žąsys, gervės iš mėnulio, kregždės iš saulės ir sudrumsčia vandenį (SKVR IV₂; 1848, 1853), pro ažuolo šakas šviečia saulė, o nuo šaknų — mėnuo: pirmoji šildo turtingus, antrasis spindi vargšams (SKVR IV₁, 25). Kirtėjas papras-tai būna brolis, kai kur jo charakteristika praplečiama: jis pagirdytas ir pavalgydintas, pyragais maitintas, ra-guoliais penėtas (SKVR IV₁, 602, 616).

Ažuolo dalių panaudojimas taip pat įvairus. Be jau minėtų, dažnai dainuojama, kad iš kamieno darys stati-nę, iš liemens rūšį, iš viršūnės valtį irklą (SKVR IV₃, 3140), rečiau — iš viršūnės lopšį (IV₃, 3110). Dažnai daina yra dialoginė, ir kai kurių pabaigoje yra įdomus motyvas: ažuolas kirtėjo (brolio) teiraujasi, ką iš jo darys. Tas at-sako, kad ieško medžio bažnyčios slenksčiui. Ažuolas at-sako, jog jis tam netiks, nes

Sus juoksi juurillani,

Karhu makasi kannollaini,

Lintu laulov latvasaini,

Oravainen oksallani. (SKVR, IV₁, 98)

(Vilkas bėgo per šaknis, ant kelmo miegojo lokys, vir-šūnėse gieda paukščiai, šakose voverys.)

Ši runa susijusi su kitu populiariu tipu, vadinamu obuolių ažuolu (Omenatammi). Dainininkas išdainuoja kie-me ažuolą su tiesiomis šakomis, ant kiekvienos po obuolį, obuolyje — aukso ratas, rate — gegutė:

*Tammehen tasaiset oksat,
Joka oksalle omena,
Omenalle kulta pyörä,
Kulta pyörälle kääkkösen.* (SKVR, IV₂, 1653)

{Ažuolo tiesios šakos, ant kiekvienos šakos obuolys, obuolyje aukso ratas, aukso rate gegutė.)

Toliau seka tradicinis kirtėjo ir įvairių daiktų dirbimo motyvas (SKVR V₁, 101—108; V₃, 26—27; VI₁, 525—543).

Daina apie didįjį ažuolą Estijoje irgi priklauso prie seniausiųjų mitinių dainų, tarsi pratęsiančių pasaulio sukūrimo mitą. Ji ten labai populiari, žinoma visoje Estijoje, tačiau retokai pasitaiko gryna, o dažniau kontaminuota su lyrinėmis epinėmis ar lyrinėmis dainomis (ERL IV, 95).

Dainos siužetas panašus į karelių, suomių ir ižorų runas. Merginos šluoja jūros pakrantę ir randa ažuolo daigelį. Jį sodina tėvo džiaugsmui (Istutasin isa ilus —,tamm ei kasnud, tamm ei jōudnud — ERL I:1, 33), taip pat motinos, brolio, sesers, bet medis neauga, ir tik kai pasodina vaikinio (merginos) džiaugsmui, ima sparčiai augti, uždengia saulę ir mėnesį. Dabar pradedama ieškoti, kas nukirs šį ažuolą. Ažuolą paprastai nukerta arba jaunesnysis dainininko brolis (jo prašoma labai maloniai: „Veli, hella vellekene, <...> tule tamm raiumaie!“ — ERL I:1, 34), ar iš jūros žmogutis. Iš jo daro daug daiktų, o svarbiausia — merginai skrynelę. Kai kurie šios dainos motyvai artimi „Kūrimo“ (vidury jūros saloje auga obelis — ERL I:1, 3), „Laivo darymo“ dainoms.

Tiek pasakojimo seka, tiek medžio savybių charakteristika visos šios dainos neabejotinai yra giminingos, ir niekas to neneigia. Jos vaizduoja vieną iš pirmųjų pasaulio struktūrų — pasaulio medį, kaip kosminę atramą, kaip tam tikrą dominantę, nusakančią visatos organizaciją.

Suomių mokslininkai, ypač M. Havio, detalčiai išanalizavo šios runos tipologinius bendrumus su Azijos, Šiaurės Amerikos mitais⁴⁷, tarsi norėdamas parodyti, jog šis kosminio medžio motyvas nėra koks išskirtinis suomių mitologijos reliktas. Tikriausiai taip. Tačiau, kai mes ima-

me konkretų medį, jo kirtimo ir sunaudojimo motyvus, susiduriame su kaimyninių kultūrų, pirmiausia baltų, faktais, į kuriuos ligi šiol orientavo ne vienas mokslininkas.

Lietuvių tautosakoje *ąžuolas*, *ąžuolėlis*, *ąžuolėlis šimtašakėlis* yra dažnas dainų, raudų, patarlių ir priežodžių poetinis įvaizdis. Dainose su juo lyginamas karys, į jį kreipiasi našlaitė, prašydama būti tėveliu, juo rūpinasi dainininkas, kad išdygo šalia kelio ir t. t. Tačiau ta medžio didybė tuojau pajungiama jausmų srautui, veikėjo išgyvenimams. Antai L. Rėzos Rytų Prūsijoje užrašytoje dainoje apie našlaičio skundą *ąžuolėlis* auga mariose, kaip ir epinėse suomių runose (Vidur jūrų ir marelių / Aukštasis kalnelis, / Ant to kalno kalnužėlio / Žalias *ąžuolėlis* — RD 69), tačiau herojui svarbiau, ar jis „pavirs į tėvelį“, ar apglėbs savo lapeliais.

Jau J. Kronas buvo užsiminęs, jog lietuvių dainos yra didžiojo *ąžuolo* runos pirminis šaltinis. Šiandien sukaupti gausūs tekstai ir jų variantai teikia įdomių paralelių, nors absoliutaus tapatumo, kaip, sakysim, tarp suomių ir estų dainų, nėra. O jei iš dalies ir yra, tai pirmiausia su estų, o ne su tolimesnių jų giminaičių dainomis. Tai, žinoma, liečia detales, tačiau jei imsime bendruosius siužeto elementus — užaugęs medis, jo kirtimas, įvairių daiktų darymas — jie vienodai nuosekliai kartojasi viso šito regiono dainose, tik Lietuvoje susilieja su lyriniais herojų išgyvenimais ir jausmais.

Analizei išeities tašku galima pasirinkti jau J. Krono pastebėtą L. Rėzos paskelbtą dainą „Ant klevelio“ (RD I, 39):

Ai žaliuoj žaliuoj vėsus klevelis

Po tėvužio varteliais.

— *N'ilgai žaliuosi, vėsus kleveli,*

Tikt šį vieną metelį.

O aš ir turiu du brolytėliu,

Ketin tave pakirsti.

— *O ką jūs veikssite iš mano šakų,*

Iš mano liemenėlio?

— *Iš tavo šakų baltą važelį*

Bėru žirgu važiuoti.

*Iš liemenėlio juodą laivelį
Vandenužiu keliauti.*

Toliau dainuojama, kaip broleliai toli nutekėjusią seselę aplankė žiemužėj „važė bėru žirgaičiu“, o „vasaroje laivačiu“. Artimas šiai dainai būtų A. Juškos Veliunos apylinkėse užrašytas variantas apie ažuolėlį, augantį prie vandens, labai toli:

1. *O už jūrelių,
O už maružėlių
Aug žalias ažuolužėlis
Su trimis liemenėliais.*
2. *Ei užaugš užaugš
Balti brolužėliai,
Pakirs žalią ažuolėlį,
Išskels baltas lenteles.*
3. *Ei išskels, išskels
Baltas lentužėles,
Budavosiu laivužėlį
Ant jūrelių marelių.*
4. *Šimtas lentelių
Laivo dugneliui,
Antras šimtas lentužėlių
Į laivelio šaleles. (JSD II, 1075)*

Šios dvi dainos, nors ir apdainuoja skirtingus medžius, tačiau bendra teksto struktūra yra panašios. Jau Mykolas Biržiška, komentuodamas 3-ajame L. Rėzos „Dainų“ leidime aukščiau minėtą dainą, 1935 m. rašė, kad ji žinoma ir kitais variantais — ažuolėliu šimtašakėliu, ievuže, uoseliu, putinu ar tiesiog dimnu medeliu⁴⁸, nors šiaip dažnesnis esąs klevelis. Kaip rodo N. Vėliaus, V. Olindaitės paskaičiavimai, lietuvių liaudies dainose pasaulio modelis vaizduojamas pirmiausia liepelės, toliau ažuolėlio, jovaro ir kitų medžių įvaizdžiais⁴⁹, tačiau pasitelkus kitus tautosakos žanrus (pvz., mįsles) ryškėja ažuolo pirmumas. Tuo remdamasis N. Vėlius teigia, jog

„ąžuolą galima laikyti pačiu svarbiausiu pasaulio modelio įvaizdžių hierarchijoje. O metų apibūdinimas ąžuolo įvaizdžiu rodo, kad net laiko tėkmė mūsų liaudies buvo susieta su pasaulio modeliu“. Kita vertus, tas įvairavimas neabejotinai priklauso nuo tolesnio dainos konteksto: kieno gyvenimas gretinamas ar lyginamas — bernelio ar mergelės. Paprastai tvirtieji medžiai tarnauja bernelių poreikiams, o liepa — dainų mergelių, motinėlių globėja.

Gretinant įvairius variantus, pastebimi tam tikri vaizdų dėsningumai, išryškėja archaiškesni ir naujesni elementai. Paprastai medelis (ąžuolėlis, klevelis, skroblelis) vaizduojamas augęs ar užaugęs „žalioje girelėj“, girioj, „vidury girelės“ (JLSD I, 97, 179, 220; II, 917), „tėvelio dvarely“ (JLSD II, 912), „žaliam tėvo sodely“ (RD II, 134), „gale tėvo kluonelio“ (JLSD I, 89), „tėtušio kiemely“ (LT 124), „šalia pat vieškelėlio“ (LTRn 31) arba tiesiog „kieme“, „girioj“ (LT 52, TD IV, 356, 357). Tik kai kur aptinkamas vandens — jūružių-maružių motyvas, pvz.: „O ant jūružėlių, / O ant maružėlių — Aug žalias jovarūžis / Su trimis liemenėliais“ — (JLSD I, 134). Dar retesnis medelio dygimo vaizdas, tik jis dažniau moteriškas, susijęs su merginos jaunystės godomis ir viltimis:

*Sėjau rūteles,
Tris devynias saujeles,
Iš tų devynių
Nė diegužis nedygo.*

*O ir išdygo
Žaliasis ąžuolėlis,
O ir išdygo
Jo devynios šakelės. (JLSD I, 36)*

Mergelės išaukštinimui („kaselės ik žemei“, „razumėlis ik dangaus“) rugiapjūtės dainoje „augo eglėle eglyne“ (Jiezno raj., LTt I, 39) panaudojama nepaprastos eglės paralelė: eglės šakelės „ik žemės“, o viršūnėlė lig „dangaus“. Ji negreit sulaukia ir kirtėjo („laukė kirtėjo metuose“ <...> „Ledva sulaukė antruose“), kuriam tenka skiedrelė, o „parvežėjui eglėle“. Bene mitologiškiausia ir geriausiai išreiškianti pasaulio medžio, kaip esančio tarp

žemės ir dangaus, priemonę, yra L. Rėzos 1825 m. paskelbta daina „Žemynėle, žiedeklėle“ (RD I, 84):

*Iš rožių kelmačio
Išaugo didis medatis —
Šakos ik debesėlių.
Užkopsiu ant debesėlių
Per tas rožių šakeles.*

*Ir sutikau jauną bernytį
Ant dievo žirgyčio.*

Tiesa, čia nėra medžio kirtimo motyvo, tačiau ši dalis logiškai įsikomponuoja į aukščiau minėtų dainų grupę ir struktūriniu požiūriu paryškina išskirtinai augančio ažuolėlio, klevelio ar kito medelio prasmę.

Antroji dainos dalis — medžio kirtimas — neišplėsta ir daugmaž vienoda: kirtėjai paprastai būna broleliai, rečiau kiti asmenys. Daugeliu atvejų medelių augimas gretinamas su žmonių augimu: auga skroblelis, klevelis, ažuolėlis — užaugs broleliai, arba dar jie tebėra maži („Ai augo augo“, JLSD I, 89; „O už jūrelių“, JLSD II, 1075; „Ei užaugs, užaugs“, RD II, 134 ir kt.). Tik atskirais atvejais gali beržus nukirsti tėvelis, o broleliai nugenėti šakeles (JLSD II, 912), pats dainininkas („aš“, „Aš jaunas bernelis“ — JLSD I, 97, TD IV, 357) arba jovarui nukirsti pasamdys dailides („O aš pasamdyčiau / Tris dailidužes / Kirsdinčiau jovarūžėlį“ — JLSD I, 134), meistružį (JLSD I, 287).

Kirtimo epizode nedaug epinio didingumo, o daugiau kasdieniškumo, buitiskumo. Netgi nuostata nukirsti medį ar iškirsti užiančius girios medelius yra daugiau praktinė negu simbolinė, nors kartais potekstėje jaučiamas susirūpinimas suardyta tvarka, kurią buvo suformavęs medis. Gal dėl to viename kitame variante su ažuolėliu ar kleveliu kalbama kaip su gyvu garbingu asmeniu („Keta tave / Kirtėjeliai kirsti“ — JLSD II, 917; „Ai ažuolėli, / Žada tave kirsti“ — JLSD I, 220) ar net jo atsiklausama („— Ei ažuolai, ažuolai, / Ažuolai šimtašakėli, / Ar velyk tave pakirst, / Šakeles pagenėt?“ — JLSD II, 867).

Nukirtus medį, daugiausia dėmesys kreipiamas į jo liemenį ir šakas. Iš tų dalių bus daromi kokie nors daik-

tai. Kadangi didesnė dalis dainų užrašyta panemunėse ir pajūry, daromas daiktas paprastai yra laivelis: nukirtus medelį, išskels baltas lenteles ir dirbdins juodą laivelį „ant jūrelių marelių“ (JLSD I, 97, 134, 287; LT, 52; TD IV, 356—357), kuriam kartais ketinama sunaudoti daug medžiagos: „Šimtas lentužėlių / Laivo dugnužėliui, / Ant-ras šimtas lentužėlių / Į laivelio šaleles“ (JLSD II, 1075). Kitais atvejais lentelėmis išgrįs „žirgams stainele“ (JLSD I, 89, 111, 433; RD II, 134), padirbdins stakleles (JLSD I, 271). Nepaprastai populiarī daina „Vai užkit gauskit, girios medeliai“ (V 1700), kurios sisteminiame kataloge užfiksuoti 932 variantai su daugybe versijų. Joje dainuojama, kad broleliai, nukirtę medelius, „išbudavos viduj dvaro klėtelę“ ant keturių kampelių (TD IV, 256, 266, 267, LT I, 410). Ji paplitusi vidurinėje Lietuvos dalyje ir į vakarus nuo linijos Tauragė—Šiauliai neužfiksuota. Tame regione žinoma daina „Tu kleveli, garsusis medeli“ (V 1433), vaizduojanti, kaip kertant nulėkė į marias skiedrelė ir nusigrindė tiltelis. Ji siejasi su laivelio darymo motyvu ir vandens sferos ryšiais.

Ten, kur kalbama apie šakelių ir liemenėlio panaudojimą, pastebima didoka įvairovė: iš šakelių darys „riestą važelį“, „rašytą vygelę“, o iš liemenėlio „margąją lovele“ (LTRn, p. 31, JLSD I, 220, LT 124). Tik vienu atveju iš šakelių dirbdins „seselai skryneles“ (JLSD II, 917). Iš Biržų apylinkių žinoma daina, išreiškianti trimatę pasaulio struktūrą atskirų kertamo medžio dalių panaudojimu:

*Iš pašaknelio dirbsiu laivelį,
Iš liemenėlio — panai lopšėlį,
Iš viršūnėlės lenksiu lingelę. (BKT 54)*

Taigi dainų herojai, naudodamiesi kirtėjų teise, daugiausia medžius kerta praktiniais sumetimais: perkels laiveliu mergele, ją sūpuos lopšely arba pastatys keturių kampų svirnelį (dvarelį), ant kurio kampų kukuos po gegutę, kol iškukuos iš močiutės dukrelę. Tačiau laivo, svirnelio (dvarelio) poetiniai įvaizdžiai priklauso pasaulio modelio reliktais, o bernelio, brolelio (brolelių) veikla yra savotiškas jaunuolio subrendimo patikrinimas, būdingas senosioms priešvedybinėms iniciacijų apeigoms (žr.

N. Vėliaus studiją „Senovės baltų pasaulėžiūra“). Be to, ryšys su apeigine tautosaka pabrėžia dainų archaiškumą. Išvardytų siužetų vyravimas vestuvinėje tautosakoje bei atskirų motyvų sąsajos su vienais ar kitais vestuvių apeigų momentais paremia medžio poetinio vaizdinio ryšius su universaliąja pasaulio koncepcija. Kaip yra pastebėjęs V. Toporovas, pasaulio medis „siejasi su bendru vedybinių santykių modeliu — o plačiau — su kartų paveldimu ryšiu, giminės genealogija“⁵⁰. Tačiau negalima pamiršti ir to fakto, jog po pasaulio medžiu vykstančio veiksmo sakralinė prasmė ir iškilmingumas ilgainiui virto poetiniais įvaizdžiais: „iš įsivaizduojamo pasaulio medžio ir po juo vykstančio ritualo vėliau susidarė poetinė tradicija dainos pradžioje užsiminti apie medį, o toliau kalbėti apie žmonių jausmus ir pergyvenimus“ (N. Vėlius)⁵¹. Tokia tendencija visai logiška lietuvių liaudies dainose, pasižyminčiose lyriškumu, jausmo gilumu. Užtai ir siužetas, pagautas jausmų srauto, supaprastėja ar nutrūksta pusiaukelėje kaip žmogaus gyvenimo epizodą paryškinanti detalė.

Lyginant šias dainas su suomių runomis apie didįjį ąžuolą, aiškūs du dalykai: tipologiškai jos savo struktūra turi nemažai panašių bruožų, tačiau detalėmis ir bendra poetine nuotaika artimesnė estų epinėms dainoms. Kartu pabrėžtina vis dėlto vienas ir pats svarbiausias momentas: lietuvių liaudies dainų ąžuolėlis ar jo pakaitalai (klevelis, liepelė, skroblelis ir kt.) yra pasaulio medžio vaizdinio meninė išraiška, išlaikiusi pirmykščio visatos formavimosi mito elementų. Jis būna arti vandens ar vandeny, užima centrinę padėtį, atstovauja dviem priešingiems poliems aukštai—žemai, atspindi kitus senajai baltų pasaulėžiūrai būdingus momentus.

Didžiojo ąžuolo runos ryšys su baltų ar bent indoeuropiečių tautosaka bei pasaulėžiūra atsiskleidžia analizuojant ąžuolo populiarumą baltų mitologijoje, paties termino (suom. tammi) etimologiją bei paleobotanikos duomenis.

Baltų mitologijoje ąžuolas, kaip dievų medis ir kaip žmonių garbinamas augalas, minimas nuo XVI a. Jis lai-

kytas šventu, gerbtas, gretinant jo gyvenimą su žmogaus gyvenimu, gerbtas kaip dievų ir protėvių vėlių buveinė. Lietuvių mitologijos tyrinėtojo N. Vėliaus duomenimis, ąžuolas laikytinas „pačiu svarbiausiu pasaulio modelio įvaizdžių hierarchijoje“⁵². Todėl visuose lietuvių ir latvių tautosakos žanruose randame didingą šio augalo poveiklą, tapusį stiprybės, didvyriškumo, ištvermės ir drąsos simboliu. Lietuvių dainininkas pagarbiai ragina ąžuolą neaugti prie kelio, nes „atapučia šiaurus vėjas, / Viršūnėlį lankydamas <...>, / Tankias šakas laužydamas, / Aukso žiedus barstydamas“ (TD IV, 285, var. JLS D I, 179). Vėjas gali išpūsti jį iš šaknelių, nulaužti viršūnę, nubraukti žalius lapus (LTt I, 354). Kitur šiaurės vėjo sinonimas „šalta žiema“, kuri iššaldys pašaknelės, nudžiovins viršūnelę (LLd, 1955, p. 289), o rugiapjūtės dainoj tiesiog prašoma vėjo nepūsti ąžuolo, nes „nemoka ąžuolas atsipūsti“, ir rytą jį ras išverstą, lapelius nubarsytus, šakeles nulaužytas (LLd 1955, p. 122; JSD I, 415).

Kai kuriose dainose, ypač apdainuojančiose našlaičio dalį, ąžuolėlis tapatinamas su tėveliu:

*Žalioj girelėj
Žals ąžuolėlis
Tai mano tetušėlis.*

*Šaknys — kojelės,
Šakos — rankelės,
Lapeliai kaip žodeliai. (JLS D I, 473)*

Ąžuolėliu pavirsta ir sūnelis, pabijojęs eiti į kariuomenę (daina „Žalioj girioj, lygioj lankoj“—LTt II, 327). O kitur našlaitė paprasčiausiai klausia, ar pavirs ąžuolėlis į tėvelį (RD I 69). Nors mirusiųjų persikūnijimas galimas ir į kitus medžius, tačiau ąžuolui teikiama ypatinga vieta. Tėveliui prilyginamas ne tik dėl to, kad yra vyriškos giminės medis, bet ir kad jis yra galingiausiojo dievo Perkūno medis, centrinis padėties visoje hierarchijoje objektas. Toks Perkūno medis, stovįs tarp žemės ir dangaus, žinomas ir latvių liaudies dainose:

*Es uzgāju laukmalē
Garu garu ozoliņu:*

*Kājas gāja zemītē,
Galva sniedra debesīs.* (LTDz I, 4707)

(Lauko pakrašty užeļau aukštā aukštā ažuolēļi: kojos bu-vo žemēje, viršūnē — danguje.)

Su mirusiu tēvu labai panašiai ažuolas gretinamas ir mariu našlaičiu liaudies dainose („Salyno kaimo vidury stovi ažuolas galiūnas <...> Man pasirodē — atsikēlē tēvas. . .”⁵³).

Ažuolas, kaip pasaulio medžio įvaizdis, išlikęs ir lietuvių mīslėse apie metus: „Mano tėvas turi lygius laukus, / Tame lauke — ažuolas, / Tame ažuole — dvylika šakų, / Ant kiekvienos šakos — keturios šakelės” — LTt V, 5573). Tam poetiniam vaizdui tarp kitko artimos populiarios suomių runos apie „Ažuolą — obuolių medį”, kuri dainininkė išdainuoja vidury laidaro:

*Tammellen tasaset oksat,
Joka oksalle omenan,
Omenellen kultapyörän,
Kultapyörälle kākōsen.
Kākōnen kukantelovi,
Kulta suusta kuohouvi,
Vaski leualle valuvi,
Hopeiainen holottavi.* (SKVR I₃, 1315)

(Ažuolo tiesios šakos, ant kiekvienos šakos po obuolį, obuolyje po aukso ratą, aukso rate po gegutę. Gegutėlė kukavo, iš snapo auksas byrėjo, smakru varis tekėjo, sidabrabalsė alasą leido.)

Naujaisi kalbininkų, tautosakininkų ir mitologų tyrimėjimai paliudija, jog baltų ir slavų tautosakoje ažuolas siejasi su baltų/indoeuropiečių kosmogoniniais mitais. V. Ivanovas ir V. Toporovas yra pažymėję, kad pasaulio medžio — konkrečiu atveju ažuolo ar dar labiau transformotu pavidalu ievėlės, klevelio, berželio — ryšys su mitu apie Saulės ir Mėnesio vedybas baltų ir slavų mitologijoje sudaro senosios indoeuropiečių religinės sistemos modelio dalį⁵⁴. Į tą kontekstą gražiai įsipina L. Rėzos paskelbtos mitologinės dainos „Aušrinė svotbą kėlė” (RD I, 62) ir „Mėnuo saulužę vedė” (RD I, 27). Pirmojoje dai-

noje ąžuolas stovi prie vartų (dangaus), ir, įjodamas pro juos, Perkūnas ąžuolą nugriauna („Ąžuolą žalią parmušė“). ąžuolas čia tarsi gyvas: iš jo teka kraujas ir apšlaksto mergelės, Saulės dukrelės, drabužius ir vainikėlių. ąžuolo, kaip dievų medžio, populiarumą išreiškia ir dainų paplitimo geografija. N. Vėliaus duomenimis, beveik iš šimto dainų tipų maždaug po pusantro tūkstančio variantų užrašyta Lietuvos vidurio ir rytų arealuose ir tik per šimtą vakarų areale⁵⁵. Taigi ąžuolo populiarumas lietuvių/baltų tautosakoje ir mitologijoje nekelia abejonių. Jo vaizdas ne tik įkūnija poetinius žmogaus ir gamtos sugretinimus, bet ir, kaip yra pastebėję V. Ivanovas ir V. Toporovas, įprasmina priešybės aukštai—žemai, gyvenimą ir mirtį⁵⁶. Užtai iš šakų daroma lingė lopšiu, vygelė, mergelei skrynelė, šakose tupi paukščiai ir t. t., o liemuo, ypač vakarinėje Lietuvos dalyje, vartojamas su vandens stichija susijusiam daiktui—laiveliui daryti.

Kad ąžuolas baltų/indoeuropiečių mitologijoje susijęs su griausmo dievu Perkūnu (slav. Perūnu), rodo ir kalbos faktai. „Indoeuropiečių kalbų žodžiai,—rašo M. Gimbutienė,—su šaknimis *per-*, *par-* susiję su ąžuolo, ąžuolijos ar kalno viršūnės pavadinimais: hetitų *perunas* ir sanskrito *párvatas* reiškia „kalno viršūnė“, keltų *herc*—„ąžuolija“, lotynų *quercus* iš **perkwus*—„ąžuolas“. Sanskrito *Parj-any-ahs* reiškia „griausmas“ ir „debesis“. Šių šaknų kartojimasis ir reikšmė rodo, kad ryšys tarp Perkūno ir griausmo, Perkūno ir ąžuolo yra labai senas ir paveldėtas iš indoeuropiečių prokalbės“⁵⁷. Remdamasis baltų ir slavų tradicija, V. Toporovas taip pat pabrėžia, jog mitų ir ritualų, susijusių su Perūnu, būdingas bruožas yra jų ryšys su ąžuolais ir ąžuolų giraitėmis ir kad tas ryšys siekia indoeuropietiškąjį periodą⁵⁸. Taigi ąžuolas indoeuropiečių tradicijoje užėmė pagrindinę vietą ir, kaip mano daugelis tyrinėtojų, baltų folklore ir mitologijoje išlaikė ryškius mito elementus. Todėl ir lietuvių liaudies dainos apie už jūrų ar kitoje svarbioje vietoje augantį ąžuolą ir jo kirtimą galima traktuoti kaip smarkiai nutolusią anos mitologemos redakciją, juoba kad kirtėju galėjo būti tas pats Perkūnas, išivaizduotas kaip stiprus jaunas vyras su vario barzda ir kirviu rankoje (M. Gim-

butienė)⁵⁹, iširdęs už dangiškosios poros neištikimybę arba kovojantis su požemio priešu, nes pagal atitinkamus indoeuropiečių ritualus medis gali būti grandimi, jungiančia dangų ir žemę (V. Ivanovas ir V. Toporovas)⁶⁰.

Aiškinantis didžiojo ažuolo runos giminystę su baltų / lietuvių liaudies dainų tradicija, pirmiausia kyla klausimas, ar gerai ir nuo kada Pabaltijo suomiaai pažįsta ažuolą. Atsakymą geriausiai gali duoti kalba ir paleobotanikos duomenys. Antai vengrų mokslininkas P. Hajdu, tyrinėdamas lingvopaleontologinę leksiką, priėjo išvados, jog urališkojo periodo leksikoje vyrauja taigos medžiai (egle, sibirinis kedras, kėnis ir maumedis), o iš vidurinės Europos lapuočių — guoba. Suskilus prokalbei ir apie III tūkst. pr. m. e. pab.—II tūkst. pr. m. e. vakarinei finougrų daliai įsikūrus Pečioros ir Kamos baseinuose, prafinai susipažino ir su kito tipo miškais, tarp kurių buvo ir ažuolų⁶¹. Tuo pat metu jie susidūrė su kitų kultūrų atstovais, žemdirbiais ir gyvulių augintojais, ir palaipsniui perėmė iš jų tas ūkininkavimo formas (P. Hajdu)⁶². Kadangi tie kitų kultūrų nešėjai buvo indoeuropiečiai, o II tūkst. pr. m. e. pab.—I tūkst. pr. m. e. viduryje baltai (F. Gordejevas mano, kad kalbiniai santykiai tarp baltų ir finiškos šakos nešėjų nusistovėjo dar iki II tūkst. pr. m. e.)⁶³, tai ir materialinės bei dvasinės kultūros mainai tapo galimi kaip tik šiuo metu, ir ligi šių dienų jų pėdsakus galima atsekti ir Pabaltijo finų, ir mordvių bei marių kultūrose. Šiame laikotarpyje atsiranda ir ažuolo medį nusakantis žodis tammi (est. tamm, mordv. E *тymo*, mordv. M. *тыма*, mar. *тымо*), kurį kalbininkai laiko paskolintu iš indoeuropiečių protoslavų kalbos tipo **dobъ*⁶⁴. L. Bendarčiukas jį sieja su liet. *dumburys*⁶⁵. Matyt, tuo pačiu laikotarpiu į finų kalbas pateko ir baltų dievo Perkūno vardas (mordv. *Purgine-pas*, suom. *perkele* 'velnias') net su jo sinonimu Dundulis (plg. mordv. *Jondol-pas*, kur tikriausiai j<*d)⁶⁶. Matyt, vaizdiniai, susiję su Perkūno ir ažuolo ryšiais bei griausmo dievo rykštėmis — žaibais, atsispindi suomių užkalbėjimuose apie ugnies atsiradimą: Kulervas pasėja ažuolą, tas užauga žalias, tiesiomis šakomis ir į jį trenkia žaibas (SKVR I₄, 336). Be to, mito apie griausmo dievą indoeuropietiškoji forma, V. Ivanovo ir V. Toporovo ma-

nymu, atspindi herojinio indoeuropiečių kraustymosi epochos pradžią, tikriausiai III tūkst. pr. m. e. pabaigoje⁶⁷. Taigi mitologų prielaidos paremia kalbininkų duomenis, o kartu analizuojamą siužetą artimai susieja į vieną, panašiai išreikštą Pabaltijo finų ir baltų tautosakoje. Reikia pasakyti, jog ažuolų riba vėliau nedaug pasislinko į šiaurę Rytų Europoje, ir, kaip rodo E. Sėtialios pateiktas įvairių medžių rūšių paplitimo finougrų gyvenamose vietose žemėlapis (darbe „Suomen sukujen esihistoria“, 1926 m.), ji eina pro Leningradą, Vologdą, Viatką ir atsiremia į Uralo kalnus⁶⁸. Vadinas, ir vėlesniais istoriniais laikais nei kareliai, nei maria, nei patys suomiai negalėjo ažuolą laikyti būdingu savo krašto medžiu.

Turint galvoje baltiškus skolinius Pabaltijo finų kalbose, dainų siužeto bendrumus, matyt, galima paremti ankstesnių mokslininkų hipotezę apie baltiškų didžiojo ažuolo runos elementus ir apskritai baltų įtaką finų medžių garbinimo tradicijoms (M. Kūsis laiko tai neabejotinu dalyku⁶⁹). Tik vargu, ar būtų teisinga manyti, jog lietuviška daina keliavo per Estiją, Kareliją ligi Suomijos, kol užsikonservavo pasaulio kūrimo epinėse runose. Ko gero baltiškasis variantas galėjo vienodai plisti plačioje vakarinių finų ir prabaltų sąlyčio zonoje (tą mintį paremia panašūs mordvių tautosakos kūriniai), ir tik Estijos liaudies dainų atlikimo tradicijos, būdamos panašios į lietuvių tradicijas, labiau orientavosi į dainų lyrinį pobūdį, o į šiaurę nukeliavusios dainos, atliekamos vyrų, o ne moterų, išlaikė senuosius epinius požymius. Runa aiškiai atspindi pasaulio medžio, išaugusio nuo žemės ligi dangaus, modelį, kai tuo tarpu lietuvių liaudies dainose toks ažuolo ar kito, jį atstojančio medžio vaizdas gana retas. Dažniau jis yra neapibrėžto aukščio didingai žaliuojantis medis. Taip pat neabejotina baltų įtaka galima paaiškinti ir paties ažuolo, o ne kito kokio medžio vaizdavimą pasaulio medžiu. Tačiau kartu akcentuotinas ir kitas svarbus faktas, jog pagarba ažuolui — būdingas senųjų indoeuropiečių pasaulėžiūros bruožas, išsilaikęs ir kitų tautų — pirmiausia slavų — tautosakoje. Ir mitinio ažuolo runų motyvų raidai bei transformacijai įtakos galėjo turėti ir rusų folklorinė tradicija.

Kai kuriose suomių didžiojo ažuolo runose įsiterpia pasakojimas apie alaus darymą, kuris niekaip nesiima, kol neįdedama apynių. Be to, gana dažnai apynys pats pasakoja, ką reikia daryti, kad jis būtų aktyvus. Paprastai tik trijų — apynio, miežio ir vandens — sąjunga atneša norimą naudą, padeda herojams paruošti stiprų šventinį gėrimą (daugeliu atvejų vestuvėms). Motyvo originalumas, populiarumas ir sąsajos su kitų tautų kultūromis šį nežymų siužetą gana seniai padarė diskusijų objektu.

Dar XIX a. viduryje suomių literatūros istorikas ir kalbininkas A. Alkvistas pastebėjo, kad suomiai turi dainą „truputį panašią“ į mordvių liaudies dainą, kurioje vėjo pučiamas apynys, įdėtas į katilą, pradeda kalbėtis su rugiais⁷⁰. Nuo tada faktiškai ir prasideda mokslininkų spėliojimai apie tos dainos kilmę, ryšius su suomiškąja kultūra. Suomių mokslininkas, mordvių tautosakos rinkėjas ir skelbėjas H. Pasonenas 1897 m. išspausdino visą mordvių dainą „Kur gimė apynys“, laikydamas ją bendra suomiams ir mordviams, iš tolimo bendro prasuomiškojo laiko, tiktai apynio ir miežio vardai mordvių esą paskolinti iš turkiškų tautų (ir rusų), o suomių — iš germanų ir lietuvių⁷¹.

Platesnė pažintis su runos motyvu apie apynio ir miežio pokalbį ėjo per „Kalevalą“. 20-ojoje runoje, vaizduojant pasiruošimą vestuvėms Pohjoloje, daug vietos skirta alaus virimui. Pohjolos šeimininkei, nežinančiai alaus darymo (gimimo) paslapties, ant krosnies sėdįs senis pataria, kad reikalingas miežis, apynys, vanduo ir stipri ugnis (20:139—142). Apynys, pasodintas „prie Kalevo šaltinio“, gražiai išaugo:

*Atžala žalia iškilo;
Ėmė jis į medį lipti,
Į viršūnę ropštis ėmė. (20:150—152)*

O Osmo lauke laimės senio pasėtas sudygo miežis:

*„Ėmė šaukti po kiek laiko
Apynys iš aukšto medžio,*

*Ėmė dirvoj miežis rėkti,
Šuliny vanduo kalbėti:
— Ir kada mes susijungsim,
Vienas su kitu sueisim?
Liūdna atskirai gyventi,
Draugėje smagiau mums būtų. (20:159—166)*

Alaus mergaitė viską sudėjo, bet alus nerūgo, kol nepar-nešė bitė medaus. Tada jis ėmė vaikščioti beržinėj rėč-koj, įgijo gerą vardą:

*Geras gėrimas šaunuoliams:
Moteris jis vertė juoktis,
Gerą ūpą vyrams kėlė,
Linksmo šaunius galiūnus,
O kvailius peštynėm kurstė". (20:420—424)*

Suomių liaudies runose, ypač pas išorus, alaus gamini-mas siejamas su didžiojo ažuolo kirtimu. Medį brolelis ketina nukirsti ir iš kelmo padaryti statinei volę, iš lie-mens roges, o iš viršūnės laivą. Ažuolas atsako, jog lai-vas nepavyks, nes po šaknimis kirmėlės (gyvatė), o ša-kose — voverės (SKVR IV₂, 1851, var.: Finnish Folk Poet-ry, 27). Kitą grupę sudaro motyvo junginiai su įvairiomis dainelėmis apie paukščių ir žvėrių darbus, kuriuose ke-liama mintis, jog kažkoks paukštelis daro alų (SKVR IV₂, 1960, 1961, 4014, 4053; var.: 1319, 1435, 1962; VII₂, 1314—1341 ir daug kt.). Kur kas daugiau dainų yra fragmen-tiški apynio ir miežio pokalbio motyvai (SKVR I₂, 1038, 1039; V₁, 1163—1168; V₃, 18—20; VI, 61) arba daugiau kalbama apie patį alaus darymo procesą (SKVR VII₁, 132—135, 791, 799a, 812—813). Jos kartais atrodo tarsi būtų didesnio epinio kūrinio dalis, praradusi motyvaciją:

*Humala huhusi puušta,
Vesi kaivošta syvästä,
Osra pellon pientarešta:
„Konša myö kovalla šoamma,
Milloin yhtehen yhyymmä,
Šen torumma, tappelemma,
Elämmä šovan tavella,
Viholaisen vintiellä".*

(Šaukė iš medžio apynys, iš gilaus šulinio vanduo, miežis iš lauko pakraščio: „Kada mes stipriai sueisime, kartu susijungsimė, kels barnius, mušis“.)

Taigi, „Kalevalos“ motyvas ir čia pateiktas siužetas yra daugmaž panašūs, atspindi bendruosius runos elementus. Tiesa, alaus gaminimo (gimimo — Oluen synty) interpretacija suomių tautosakoje kur kas platesnė negu pateiktieji (ypač paskutinis) kūriniai. Minima kelios mitologinės būtybės, darančios alų, plačiai aprašomos fermentacijos priemonių paieškos ir t. t. panašiai kaip ir „Kalevaloje“ (apie tai plačiai yra rašęs M. Havio „Suomių mitologijoje“). Mus tuo tarpu domina tik vienas, bet, ko gero, svarbiausias runos elementas — apynio ir miežio sąjungos interpretacija ir jos paralelės kitose tautose.

Minėtame siužete į akis krinta, mūsų manymu, svarbus bruožas: daina išreiškia svarbiausius pirmykščio pasaulio modelio elementus ir priešpriešas. Apynys, vyniojasis kartimi ar kuo kitu, atstovauja viršutinei sferai, vanduo „iš gilaus šulinio“ — apatinei, o tarpinę vietą užima miežis, kaip kultūrinis augalas, žemdirbio triūso rezultatas. Kiti su šiuo motyvu susiję elementai papildo mitinį siužetą į vientisą sistemą. Tai ugnis, kuri dalyvauja alaus darymo ceremonijose, bitė, atnešanti medaus ir priverčianti pradėti alų rūgti, pagaliau pats ant krosnies snaudžias senis, žinąs šio stipraus gėrimo gamybos paslaptį, tapatintinas su Perkūnu ar jo analogu suomių mitologijoje vyriausiuoju dievu Uku (Ukko). Tad visai nenuostabu, kad šis motyvas siejamas su didžiuoju ažuolu, simbolizuojančiu visatos centrą ir dalyvaujančiu pasaulio formavimo procese.

Tarp estų liaudies dainų, apdainuojančių alaus darymą, yra analogiškų kūrinių apie apynio gyrimąsi, kaip ir suomių tautosakoj:

*Humal huikas oruna,
kesu keeruti mäela,
vesi lauli laine'ella:*

„Kuna me kolmi kokku saame“?

(Haliste, ERL I:2 551)

(Apytns nuo karties ſaukė, mieſis sukosi ant kalvos, vanduo dainavo nuo bangos: „Kada mes kartu sueisime?“) Jie kartu suėję suskaldysią statinės lankus, visai apsuks vyrams galvas, pusiau vaikinams, truputį moterims ir nedaug merginoms. Panaſaus turinio, tik kiek platesnė yra kito tipo labai populiari visoje Estijoje (ypač vakarinėje ir ſiaurinėje dalyse) daina „Apytnio ſauksmas“ („Humal hōikas“— ERL I:2 552). Joje apytns moko jauną vyrą, kad ſis jį įdėtų į katilą. Toliau kalbama, kaip ir pirmesniame tekste, apie ſmonių apsvaiginimą bei jų apsvaigusią išdaigas („vyras triukſmavo be kepurių, moteris ſoko be čepčių (kepuraičių), vaikinai pasiraitė kelnes, merginos keturpėščios“— ERL I:2 552(1). Dar ir kituose, labiau nutolusiuose ſiužetuose, pvz. „Ōlu kolmest kokku pandud“ (ERL I:2 550), „alaus kalviui“ patariama sudėti tris dalis į krūvą, kad iſeitų ſtiprus gėrimas. Dainuojama ir apie paukſčių dalyvavimą alaus daryme („Lindude ōlu“— ERL I:1 241). Taigi ir eſtų dainos, nors ir nesusietos su epiniais ſiužetais ir ſavo pobūdžiu artimesnės lyriams epiniams kūriniams, turi bendrų su suomių runa apie apytnio ir miežio pokalbį bruožų.

Tarp kitų finų tautų toks ſiužetas randamas mordvių tautosakoje.

Mordvių daina, kurią paskelbė H. Pasonenas, taip pat vaizduoja apytnio augimą (užaugo kitoje Volgos pusėje, aplink gluosnį vydamasis kilo aukſtyn) ir jo ſjungą su rugiais. Kai apytns užaugo, vėjas nunešė jį į lanką, kur erzia laukų vaikinai virė alų. Apytns ſiūlo rugiui sudaryti ſjungą. Rugys ſakosi eſęs ſtiprus („mes rugiai, ſtiprūs rugiai, maitintojai, ſirdies galia“), bet apytns irgi jam nenusileidžia („aſ apytns, kartus augalas, ſtiprus galvos ſvaigintojas“) ir paſako, kad jie abu kartu taikingas verſią peſtis, apſirengusius nusirengti, nedainuojančius dainuoti, neſokančius ſokti⁷². Kaip matyti, ir mordvių tradicijoje apytniui ſkirama daugiausia dėmesio, akcentuojant jo augimą ir protą maiſančias ſavybes, kai ſusijungs su tarpine grandimi— rugiais ir bus virintas. O jei žiūrėsime platesniame kontekste,— visos tos dainos sudaro vieną tipą su ſavitomis nacionalinėmis raidos tradicijomis.

Dainos apie apynį, jo aikštingą būdą ir jo naudojimąalui gana populiarios lietuvių tautosakoje. Jos randamos tarp kalendorinių apeigų (paruginėse arba sambarių), vestuvinių (gaubtuvų, išvažiavimo pas jaunąjį), šeimos ir vaišių dainų.

Tarp paruginių dainų populiariausia sutartinė „Augo apynėlis tėvelio pakluonėj“ (K 565), paplitusi šiaurės Lietuvoje⁷³. Joje dainuojama, kaip augantį tėvelio pakluonėj apynėlį eis rašyti seselės, parnešusios dės į katilus ir padarys alaus (SIS 81, 86, 275, 503—504, 510, 511, 513—517, 592, 1405, 1662). Šiek tiek panašumo su šio tipo sutartinėmis turi vestuvinė išvažiavimo pas jaunąjį sutartinė „Apynėli, taduja“ (V 1795)⁷⁴. Iš gaubtuvų dainų beveik visoje Lietuvoje (išskyrus rytų Lietuvą) paplitęs tipas „Apynėli žaliasis“ (V 2106)⁷⁵. Jos variantai ne tiek susiję su alaus darymo eiga, kiek per apynio vegetacijos procesą stengiamasi parodyti mergelės gyvenimą, išryškinant jos motinystės funkciją: apynėlis ištiško — mergelė išblyško. Šeimos dainose apynėlis taip pat šnekorius: jei jo nesmaigys — jis žemele vysis, spurgelių nekraus (Š 323)⁷⁶.

Labiausiai apynėlis apdainuojamas vaišių dainose, tiek jį parodant kaip tiesioginę alaus darymo priemonę, tiek pateikiant apynėlio spurgą ir miežio grūdėlį kaip stipraus alaus simbolį. Išsiskiria keli tipai. Tai labai išplėtotas jau minėtas šeimos dainose tipas „Ką kalbėjo apynėlis“ ir apynio pokalbis su miežiu („Apynys dygdams“ — LTt II, 137).

Dainose „Ką kalbėjo apynėlis“ vaizduojama apynio sėja (pasėja „miglotą rytelį“), dygimas (išdygsta „vidury sodelio“) ir apynėlio kalbos, nurodant, ką su juo reikia daryti („jei jūs manęs nesmaigysit, / Aš žemele tiesiu“; „Jei jūs manęs nenuskinsit, / Aš miglele brisiu“; „Jei jūs manęs nevirinsit, / Aš nemacnas būsiu“ ir t. t. — LTt II, 134). Tai tarsi dialogas tarp pašalinio (gal augintojo) žmogaus ir apynio, stengiantis atskleisti šio augalo svarbiausią savybę — suteiktialui stiprumo ir skonio (pvz., „Jei tu mane nevirinsi, / Kartų alų gersi“ ir „Jei tu mane išvirinsi, / Saldų alų gersi“ — DŽT I, 259). Apynys čia kaip pagrindinis veikėjas, kaip svarbiausias ir išdidus links-

mybių žadintojas: pasigėrusios jaunos marčios gražiai dainavo, jauni vyrai „gražiai špieliavo“, jaunos mergos gražiai šoko, senos bobos „pankeles [kojines] išmėtė“, seni diedai „vyžoti šoko“, maži vaikai „kaip ožiukai blioė“ (JLD I, 147).

Kito tipo dainose alaus darymo vaizdas ir jo sukeltos linksmybės parodomos apynio, miežio ir mielės gyrimusi, nusakant jų kiekvieno funkciją šio gėrimo gamyboje:

*Mieželis tarė,
Lauke būdamas:
— Aš esmu grūdas
Ir labai drūtas.
Apynys tarė,
Sode būdamas:
— Aš esmu macnus
Ir labai kartus.
Mielelė tarė,
Bačkoj būdama;
— Kas judu abu
Prieš mane vieną.
Kad mane įdės
Į tą alutį,
Aš sujudinsiu
Judu abudu. (JLD II, 612)*

Kitur trečiojo pokalbio dalyvio nėra: vaidužį padaro apynėlis ir mieželis, suėję kartu:

*Oi tu apynėli,
Žalias pūronėli,
Kol vienas buvai,
vaidužių nedarei.
O kaip tu prilygai
grynuosius mieželius,
tu, apynėli,
vaidužį padarei. (SDŽ, 19)*

Panašią dainelę „nuo Klaipėdos“ yra paskelbęs ir Oskaras Kolbergas⁷⁷. Aiškindamas šių poetinių įvaizdžių prasmę, S. Stanevičius rašė: „Pradžia to vaido esanti iš apynio, kursai, per vien su miežių salyklu išduodamas

alų, geriančiųjų išmintį sumaišo" (SDŽ, 95). Pažymėtina ir tai, kad šioje dainoje „vaidužis“ ne linksmybė, o ištekėjusios mergelės vargelių simbolis („O kaip tu prilygai / jauną bernužėlį, / tu, seserėle, / vargelį pamatei“—SDŽ, 19). Apskritai, lietuvių liaudies dainose apynio vaizdas lyg ir dvejopas. Vienose „apynio spurgas“, „miežio grūdelis“ išrašo veidelius, sukelia linksmybę, gerą nuotaiką, kitose „apynėlis puronėlis“ tarsi jaunos mergelės perėjimo iš nerūpestingos jaunystės į gyvenimą martelėse simbolis, antrininkas, atitinkąs vestuvių išgyvenimus ir jų meninį įprasminimą.

Minėtos lietuvių liaudies vaišių dainos savo vaizdais ir jų struktūra jau iš pirmo žvilgsnio artimos estų, karelių, suomių runoms. Ankstesnieji tyrinėtojai tam panašumui įrodyti naudojos tik viena L. Rėzos skelbta daina, o šiandien jų mes turime daug variantų bei keletą paralelių tipų apie apynėlį. Tai sudaro galimybes nauju žvilgsniu pažvelgti į dainų tarpusavio panašumus bei tautų kultūrinius ryšius.

Ir dainose, ir runose kalbasi apynys ir miežis, o jų susijungimo Pabaltijo finų runose per vandenį, lietuvių dainose — su miele — rezultatas — linksmybė. Karelių, ižorų, suomių ir estų dainoje apynys šaukia „nuo medžio“, tarsi būtų augęs laukinėmis sąlygomis, lietuvių — nuo karties (ne veltui jis kitose dainose pataria smaigyti, kitaip pažeme vysis), „kartin lipdamas“ (RD II, 114), „ant smaigo būdams“ (JLD I, 34), rečiau sode, nenusakant jo padėties žemės atžvilgiu. Ir lietuvių mįslėse apynys — paukštelis, vištelė, „vytinė voveraitė“, lipąs aukštyn kiaušinių dėti (LTt V, 5803—5809), į dangų lizdo sukti (ten pat, 5812, var. 5818) ar apskritai nusakomas pasaulio medžio įvaizdžiui artima formule: „Stov ažuolas ažuolėlis, / Šimtu šakų šakutėlių. / Kožnoj šakoj po lizdelį, / Kožnam lizde po kiaušelį“ (Ten pat, 5816).

Miežis Pabaltijo finų poezijoje kalba paprastai iš lauko, tuo tarpu lietuviškuose variantuose — iš kitos aplinkos: „Skūngaly būdams“ (RD II, 114), „aruode būdams“ (JLD I, 34), nors kartais prabyla ir iš lauko. Trečiasis pokalbio dalyvis skiriasi. Pirmuoju atveju prie sąjungos dedasi vanduo iš gilaus šulinio ar nuo vilnies, tuo tarpu

lietuviškuose variantuose — mielė „bačkelėj būdama“. Ji atstovauja jau gatavai fermentacijos medžiagai, kuriai finų dainoje reikalinga bitės, kaip dievo įrankio, pagalba. Kita vertus, ar tik mielė čia nesisieja su senaisiais vaizdiniais, atstovavusiais fermentacijos dievybei (plg. mokslininkų spėjimą, kad apeiginis sambarių alus susijęs su žeme per savo ryšius su fermentacijos dievybe, kurios ryšiai su žeme neabejotini ⁷⁸).

Lietuvių liaudies daina yra dialoginės formos, būdingos senovinei apeiginei poezijai. Suomių runose tas dialogas labiau sutrauktas, priartėjęs prie aforizmo. M. Kūsis spėja, kad runos šaknys yra toje pačioje rytų tautų dialoginių patarlių tradicijoje, iš kurios kilo daugelio senųjų tautų žemdirbių vaizdingiausieji pasakymai (mielėtauset) ⁷⁹.

Aiškinantis dainos ryšius svarbi ir apynio, miežio bei iš jų padaryto gėrimo (alaus) migracija ir vardų kilmė. Vokiečių mokslininko E. Hyamso duomenimis, miežiai — laukinė kviečių tipo *emmer* rūšis, augusi Artimuosiuose rytuose,— vartoti dar akmens amžiuje ⁸⁰. Ta teritorija — Mažoji Azija, Kaukazas, Iranas, dalis Turkijos. Jie su kultūrinti turėję būti kažkur tarp Balkanų ir Armėnijos ⁸¹. Kitur nurodoma, jog jie į Europą atkeliavo iš Egipto ⁸². Šiaip ar taip, jie šiaurės tautas pasiekė iš pietų kartu su žemdirbyste, ir gana anksti. Estijos TSR istorijoje nurodoma, jog pirmaisiais mūsų eros amžiais (I—IV) pagrindinė kultūra Estijoje buvę miežiai ⁸³. T. Vuorela irgi teigia, jog Suomijoje miežiai auginti nuo seno ir 1500 m. jų buvę daug ⁸⁴. A. Turunen taip pat paremia šią mintį, sakydamas, jog Suomijoje jie auginti jau pagonybės laikais, o viduramžiais Varsiniais-Suomijoje, Hiamėje jie buvę pagrindinė kultūra ⁸⁵. Taigi, galima prielaida, jog Pabaltijo finai su miežiais galėjo susipažinti dar iki mūsų eros, artimiausių kontaktų su indoiranėnais ir baltais laikotarpyje, juolab kad ir kiti duomenys liudija, jog ši kultūra Europoje vyraujančia tampa bronzos amžiuje (IV—I tūkst. pr. m. e.) ⁸⁶, pamažu skindamasi kelią į šiaurę. Tai paremia ir miežio vardo *ohra* (tarmėse *otra*, *ozra*, *ošra*, est. *oder*) etimologija, nors ir abejojant, siejama

su sanskr. *aśtrā*, avest. *aśtrā* rykštė', 'rimbas', liet. *ašt-rus*⁸⁷.

Panašus ir apynio kelias iš pietų į šiaurę. Jo tėvynė — Kaspijos jūros pakrantės, ir į Europą ėmė plisti dar prieš mūsų erą, o per slavus apie VII—VIII m. e. a. pateko pas germanus⁸⁸. Rusų šaltiniuose pirmą kartą paminėtas Nestoro kronikoje 985 m.⁸⁹ Lietuvoje ir Suomijoje žinomas nuo senų laikų (nuo prasuomiškojo periodo, o 1300 m. Turku mitros bendruomenėje mokėta vyskupui jų dešimtinėmis⁹⁰) ir vartotas alui gaminti. Pats apynio vardas *humala* (est. *humal*) greičiausiai paskolintas iš germanų⁹¹.

Kalbant apie šias abi kultūras, reikia prisiminti ir alų, kuris kaip apeiginis gėrimas Lietuvoje darytas nuo neatmenamų laikų ir vartotas šeimos ir kalendorinėms šventėms⁹². Tiesa, ankstyvesnis, matyt, bus buvęs midus, vartotas įvairioms progoms. S. Šmitas, K. Mošinskis ir kiti irgi taip mano, nors, pvz., pirmasis jų pabrėžia, jog alų baltai „bus pažinoję nuo labai senų priešistorinių laikų“⁹³. Yra ir priešingų spėjimų: A. Seibutis tvirtina, jog baltai iki XI—XII a. alaus nedarydavę⁹⁴.

Alus nebuvo vien baltų gėrimas. Jis populiarus slavuose ir susijęs su žemdirbyste (paruoštas su apyniais apdainuojamas ir bylinose⁹⁵). 2800 m. pr. m. e. jį raugino Babilonijoje⁹⁶. Jis ir Pabaltijo finų tautose užėmė prideramą vietą. M. Havio mano, kad suomiai alų išmokę daryti arba iš germanų, arba iš baltų, ir kad jis buvęs kulto objektas⁹⁷ ir literatūroje vadinamas nacionaliniu gėrimu. Tam tikrų apeigų metu darytas ir subertinis, kaip ir Lietuvoje sambarių alus⁹⁸. Šis gėrimas suomiškai vadinamas *olut* giminingas lietuvių žodis *alus*, ir suomių etimologai jį linkę kildinti iš germanų kalbų⁹⁹. Naujesniuose darbuose žodis *alus* finougrų kalbose, kaip ir *arti*, *akėti*, *avinas*, *vilna*, *tešmuo*, *šernas*, *paršelis* laikomas skoliniu iš indoiranėnų, vadinamosios Andronovo kultūros (II tūkst. pr. m. e. vidurys — I tūkst. pr. m. e. pr.) laikų¹⁰⁰.

Vienaip ar kitaip, šio apeiginio gėrimo darymas, vartojimas ir atspindėjimas poetinėje kūryboje turi bendrų bruožų Pabaltijo finų ir baltų/lietuvių tautose. Todėl ir

dainos apie apynio ir miežio pokalbį giminiškumas darosi dar artimesnis. Tačiau vargu ar galima būtų sutikti su tais mokslininkais, kurie tvirtino, jog skolinta iš baltų buvo jau gyvenant visoms tautoms dabartinėse teritorijose. Tam prieštarauja miežio, apynio plitimo ir alaus darymo tradicijų raida. Antra, lietuvių dainos ritualinė klausimų—atsakymų forma, vengimas minėti patį gėrimą vardu (tik nusako, kai susieis, darys žmones „silpnus netvirtus — / Seni voliosis, / Jauni globosis“—RD II 114, var. JLD I, 34), kaip ir karelių, ižorų bei suomių (iš dalies estų) runose, rodo bendrą kūrinių raidą dar gilios senovės laikais. Teisus M. Kūsis, sakydamas, kad klausimų—atsakymų formulės paplitimas baltų kraštuose, galima žodžio alus baltiška kilmė ir baltų—suomių kultūrinių skolinių bendrumas paremia spėjimą, jog prasuomiaai gavo šią dainą ar jos prozinį tekstą kartu su progresuojančia alaus darymo technika iš savo kaimynų baltų¹⁰¹. Tačiau tolimesnei runų raidai neabejotinai turėjo įtakos ir kitos kultūrinės tradicijos: mordvių dainą veikė rusų dainos, Pabaltijo finų runai, be baltiško elemento, taip pat pastebimas ir slavų poveikis. Tai pasakytina tik apie tą vieną siužetą, tuo tarpu kitos runos apie alaus gaminimą, kur dalyvauja paukščiai, dar siejasi ir su bendra Europos tautose gyvuojančia epika, ir lietuvių bei latvių dainų tradiciją galima traktuoti kaip tipologišką reiškinį, nors mažiau išplėtotas lietuvių liaudies daineles apie žvėrių ir paukščių darbus A. R. Niemis laikė lietuviškais skoliniais estų ir suomių tautosakoje¹⁰².

LIETUVIŲ LIAUDIES ŽAIDIMAS „JIEVARO TILTAS“ IR JO ŠIAURINĖS PARALELĖS

Baltų ir Pabaltijo finų tautosakiniai ryšiai pastebimi ne vien su senosiomis, bet ir su vėlesniosiomis kalevališkomis runomis. Tai liečia pirmiausia tokius kūrinius, kurie plačiai paplitę Vakarų Europos tautose, ir esantys bendrumai paprastai yra tipologiniai, būdingi ke-

liaujantiems siužetams. Į šią grupę įeina baladės, kai kurie apeiginiai kūriniai, kuriuose pastebima ne tik viduramžių pasaulėžiūros ir meninio mąstymo bruožų, bet ir tolimesnių ikiistorinių laikų pasaulio suvokimo elementų. Mūsų manymu, toks galėtų būti ir apeiginis lietuvių liaudies žaidimas „Jievaro tiltas“, įdomiai apjungias į vieną tipologiškai bendrą struktūrą ir tam tikrus meninius vaizdinius, ir pačią choreografiją.

Lietuvoje tarp kalendorinių žiemos švenčių periodo žaidimų, liaudyje vadintų adventinių—kalėdinių žaidimų vardu, reikšmingą vietą užima „Jievaro tiltas“ („Grįskime, mergos, jievaro tiltą“). Žaidimas, kaip ir visa Naujųjų metų ciklo tautosaka, būdingas tiktai Dzūkijai: Merkinės, Varėnos, Daugų, Trakų, Seirijų, Švenčionių, Tverečiaus ir kt. apylinkėms. Jis turėjo atitinkamą tekstą, kurį dainuodami žaidėjai atlikdavo nesudėtingus judesius. Tai iš esmės vaizduojamasis žaidimas (E. Morkūnienė), nors kai kurie jo variantai priartėja prie vaidybinių žaidimų¹⁰³.

Choreografija labai paprasta. Du žaidėjai, susiėmę iškeltomis aukštyr rankomis, stovi viename kambario gale, o kiti, sustoję žąsele—kitame. Dainuodamos atitinkamas teksto vietas, abi grupės eina viena prieš kitą, paskui, žaidėjai, einantieji žąsele, lenda pro tų dviejų iškeltas rankas, kurie paskutinįjį pasilieka sau. Tokiu būdu didysis būrys praeina tarsi pro vartus ar tiltą, kiekvieną kartą prarasdamas vieną savo narį. Taip žaidžiama tol, kol mažoji grupė susirenka visus didžiosios grupės žaidėjus. Didelę dalį sudarė „Jievaro tilto“ žaidimai, kuriuose dvi žaidėjų eilės—vaikinių ir merginų—vaikščiodavo priešpriešiais eilėmis, tačiau ir šiuo atveju po vieną žaidėją pasiimdavo iš priešingos eilės. Žaisdavo tol, kol eilėse pasikeisdavo visi dalyviai. Kartais tik vyrai paima po vieną merginą (ČLLM, 322). Žaidimą lydėjo daina, kurios Dzūkijoje žinomi du tipai: vienas populiarius, poetiškas tekstas, apdainuojąs nuotakos ar jaunojo išsirinkimą iš žaidėjų būrio, antrasis žinomas tik iš kelių užrašymų, neabejotinai nepopuliarius skolinys. Kaip rodo sisteminis lietuvių liaudies dainų katalogas, pirmojo tipo užrašyta net 50 tekstų, tuo tarpu antrojo tik 6, daugiau-

sia Eišiškių, Švenčionių apylinkėse, t. y. ten, kur gyvena daug lenkų ir baltarusių¹⁰⁴.

Pirmojo tipo žaidimo dainos tekstas dažniausiai yra toks:

1. <i>Grįskime, mergos, Jievaro tiltą, Aleliuma rūtele, Jievaro tiltą.</i>	6. — <i>Oi, ir mes eisim, Ir jūs nebijosim, Aleliuma rūtele, Ir jūs nebijosim.</i>
2. — <i>Iš ko mes grįsim Jievaro tiltą, Aleliuma rūtele, Jievarėlio tiltą?</i>	7. — <i>Oi, mes paslikom Pačią geriausią, Aleliuma rūtele, Pačią geriausią.</i>
3. — <i>Iš beržo šakų, Amalėlio lapų, Aleliuma rūtele, Amalėlio lapų.</i>	8. <i>Pačią geriausią Linų verpėjėlę, Aleliuma rūtele, Linų verpėjėlę.</i>
4. — <i>O ar praleisit Jievaro žmones, Aleliuma rūtele, Jievaro žmones?</i>	9. — <i>Oi, jūs paslikot Pačią aršiausią, Aleliuma rūtele, Pačią aršiausią.</i>
5. — <i>Visus praleisim, Tik vieną paliksim, Aleliuma rūtele, Tik vieną paliksim.</i>	10. <i>Pačią aršiausią Kačių piemenaitę, Aleliuma rūtele, Kačių piemenaitę. (ČLLD, 236)</i>

Šio tipo tekstas palyginti pastovus, susikoncentravęs pietų Dzūkijoje. Paprastai daina pradedama kreipiniu grįsti tiltą. Jis „grindžiamas“ daugiausia iš „beržo šakų, amalėlio lapų“, tačiau atskirais atvejais figūruoja „berželio lapai, jievarėlio šakos“ (ČLLM, 322; LTR 205(653) 654(138), 919(8), 1073(110), 1076(18), 1458(84), 3219(265) ar daromas iš „amalo šakelių, jievaro lapelių“ (LTR 427(25)). Žodžiu, visais atvejais vyrauja beržo lapų ar šakų, jievaro šakų ar lapų, amalo lapų ar šakų vaizdai. Dainoje paprastai daugiau nebekartojamas tilto vaizdas, tačiau pasitaiko atvejų, kai grupė dar atsiklausia pasitikrindama, ar praleis „per ciltų“ (LTR 2403(3), „jievaro ciltų“ (LTR 205(653), 427(25), 2074(4), 3012(246)).

Praeinantieji per tiltą save vadina daugiausia „jiev-
varo žmonėmis“: ar praleis „jievvaro žmones“ (LTRn 230;
LTR 654(138), 919(8), 1579(162), 2400(61), 2877(32), 2885
(134—23), „katrų pasiliksit jievvaro žmogų“ (LTR 3219
(265), 3258(110)). Tačiau atskirais atvejais jie vadinami
„karaliaus žmonėmis“: „laiskit praleiskit karaliaus žmones“
(LTR 205(782), 639(27), „leisim praleisim karaliaus žmo-
nes“ (LTR 3192(1)). Visais atvejais primenama, jog bus
paliktas kuris nors vienas čia aukštinamas asmuo. Jei
paimama mergina, ji vadinama geriausia rugių pjovėjėle
(LTR 639(27), 2877(32), 3012(246), drobelių audėjėle (LTR
427(25), 2400(1), juostų audėjėle (LTR 3192(1), jei bernelis
— šieno pjovėju (LTR 205(782), LTt V, 9622). Kartais
išvardijama daugiau gerų mergelės ypatybių, pažyminčių,
valstiečio akimis, moters idealą: pasiliko „rugių pjovėjė-
lį“, „grikių rovejėlį“, „bulvių kasėjėlį“, „šieno grėbėjėlį“,
(ČDzM, 101). Pasitaiko atvejų, kai bernelis aukštinamas
namų gospadoriumi, o mergelė — namų gospadine (LTR
3258(110), gėlių augintoja (LTR 32124265), o dar dažniau
tepažymima, kad pasiliko „pačią gražiausią“. Visais at-
vejais mergelė ar bernelis save menkina gana pastoviais
įvaizdžiais. Dažniausi — aršiausio kiaulių, ožkų, kačių pie-
mens, šunų lupėjaičio įvaizdžiai, kurie, matyt, reiškė di-
džiausią panieką. Kitur tiesiog pasakoma, kad pasilikę
„pačią negražiausią“, ar dainuojama:

Pas mus liko panenkaitė —

Varlės koja, varlės bulka. (LTR 427(25))

Žaidimo dainos teksto struktūra mažai skiriasi: visi
variantai yra dialoginiai, turi strofinę struktūrą, kurią
gerai išryškina priedainis ir melodija. Populiariausias prie-
dainis — „aleliuma rūtele“ su pakartota antrąja eilute,
sudaręs posmo 3 ir 4 eilutes:

Grįskime, mergos,

Jievvaro tiltą,

Aleliuma rūtele,

Jievvaro tiltą.

Ir tik vienu atveju dainos posmo struktūra yra kitokia —
dvieilė, su eilutės pabaigoje einančiu priedainiu:

*Grįskime, mergos, leliuma,
Javarėlio ciltų, leliuma.* (LTR 1073(110))

Kaip matyti, priedainiai „aleliuma rūtele“, „dai leliumai rūtele“, „da leliumoj rūtele“, „leliuma“ būdingi adventinėms—kalėdinėms dainoms, ir šiuo požiūriu „Jievaro tilto“ žaidimo dainos tekstai savo struktūra darniai susisieja su šio laikotarpio apeigine poezija. Nenuostabu, kad pasitaiko tekstų, kontaminuotų su kitomis naujame-tinio švenčių periodo dainomis, pvz., su daina apie seną neženotą („O ir atvažiavo senas neženotas“—LTR 3118 (4)). Tačiau apskritai kontaminacija nebūdinga, nes teksto pastovumą apsprendė konkretus jo turinys bei choreogra-fija.

Tokio ketureilio melodija yra a b a b tipo, t. y. priedainis su antrąja eilute pakartoja pirmosios ir antrosios eilučių melodiją. Šio tipo žaidimų dainos turi dviejų tipų melodijas — terctonalinę ir kvintonalinę (ČDzM p. 515). Joms būdingas mažorinis atspalvis, aiškus ritmas, simetriškas taktų ir frazių išsidėstymas. Tyrinėtojai pastebi, kad šios melodijos turi būdingų adventinėms—kalėdinėms dainoms bruožų, kartais gyvuoja su kitais to laikotarpio apeiginių dainų tekstais (ČDzM, p. 515) ¹⁰⁵.

Antrasis „Jievaro tilto“ žaidimo dainų tekstų tipas pasižymi epišku pasakojimu — dialogu apie „Jievaro žmones“, statančius tiltą iš „ąžuolo medžio, iš liepos šakų“:

— *Ko gi jūs stovite, jievaro žmonės,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės.

— *Oi, mes nestovime, tiltą gaminame,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės.

— *Oi, iš kokio medžio tiltą gaminate,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės.

— *Iš ąžuolo medžio, iš liepos šakų,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės.

— *Visus praleisime, vieną paliksime,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės.

— *Oi mes ir eisime, jūsų nebijosim,*

Jievaras, jievaras, jievaro žmonės. (LMD III 38c(13))

„Tiltas“ kai kur statomas „iš klevo lapelių, iš baltų berželių“ (LTR 208^c(989) ar „iš Lietuvos miško, iš ąžuolo medžio“ (LMD III 62(2)). Nenatūrali žodžių tvarka frazėse, slavizmai („oi mes nestovime, tiltą budujeme“, „javaras, javaras, javaravi žmonės“), nenatūralus frazės ir melodijos kirtis rodo, kad žaidimo daina atėjusi iš slavų (lenkų ar baltarusių) ir mažai lietuvių liaudies šlifauta, dailinta. Nors ir yra šiek tiek nacionalinių turinio ir melodijos savybių, tačiau dainos giminė negali būti Lietuva¹⁰⁶. Pagaliau ir žaidimo choreografija kiek skiriasi nuo anksčiau aprašytosios. Du žaidėjai, kurie vaizduos tilto statytojus, pasiskirsto vaidmenis — vienas „velnias“, kitas — „angelas“. Tad sulaikytasis asmuo dar turi pasirinkti, pas ką pasiliks. Paskui tie du būriai tarpusavyje galynėjasi. Tverėčiau apylinkėse užrašytame žaidime pasiliekamąjį asmenį dar atitinkamai įvardindavo: „praeiti jums leisim, vieną sulaikysim, nes mums reikia grąžto... kirvio... vinių... kalto“ ir t. t. (LMD I 205(1)).

Šio tipo genetinių ryšių įrodymui, mūsų manymu, visai pakanka vienos kitos lenkiškos ir baltarusiškos paralelės. Šiaurės Lenkijoje kaip vaikų žaidimas populiariausias toks dainos tekstas:

1. *Jaworowi ludzie,— czego tam stojicie?*
Jawor, jaworowi ludzie.
2. *Stojemy, stojemy,— mosty budujemy,*
Jawor, jaworowi i t. d.
3. *Z czego budujecie,— z czego i plecicie?*
Jawor, jaworowi i t. d.
4. *Z dębowego liscia,— z brzozowego kiścia,*
Jawor, jaworowi i t. d.
5. *Dajcie nam tam dajcie,— stado koni przegnać,*
Jawor karetą przejechać,
6. *Damy, damy, damy,— jedno otrzymamy (zatrzymamy),*
Jawor, jaworowi i t. d.*

Pietų Lenkijos variantai kiek trumpesni, turį naujų motyvų:

---

* Kolberg O. Lud.— Kraków, 1877.— T. 11.— S. 209.

*Jawor jawor, jaworowe drzewo!
Co wy tu robicie?
Budujemy mosty,
Dla pana starosty.
Wszystkie panny przepuszczamy,
Tylko jedną zostawimy*.*

Panašūs variantai ar abiejų tipų kontaminacijos sutinkamos ir tarp Lietuvoje gyvenančių lenkų, tik jau tie žaidimai čia nebeturi jokio ryšio su apeigomis, o yra daugiausia paprasti vaikų žaidimai¹⁰⁷.

Baltarusijoje identiška daina sutinkama kaip vestuvinė, supynus jaunajai vainiką, tik čia jau veikia «ЗАМОСТОВЭ ЛЮДЭ»:

*Замостовэ людэ, чого туть стоете?
— Мы тут стоемо, мосты бугуемо.
И съ чэго мосты бугуемо? —
зь грэва дубувого, зь лусту вишнёвого!
Замостовэ людэ, чы нас пропустытэ?
— Усыхь пропустымо, огну зоставимо:
Що вь красном выночку, вь вышитой сорочци**.*

Šie keli pavyzdžiai rodo, kad lietuviškojo „Jievaro tilto“ žaidimo teksto antrasis tipas neabejotinai giminingas lenkų ir baltarusių identiškų žaidimų tekstams: visų vienoda dialogų struktūra, panašūs įvaizdžiai bei priedainiai. Tuo tarpu pirmojo tipo tekstai beveik neturi daugelio juose esančių vaizdų, platesni ir poetiškesni, artimesni visam adventinių—kalėdinių dainų bei papročių klodui (turinys, melodika, priedainiai, net realijos—amalas). Kita vertus, ir šis, lietuviškasis, „Jievaro tilto“ variantas ne tik tipologiškai, bet, ko gero, ir genetiškai susijęs su artimiausių kaimynų—baltarusių ir lenkų—tautosaka. Tačiau kadangi ne vienu metu ir nevienodomis sąlygomis formavosi lietuviškoje dirvoje, turime du tipus, kurių pirmasis turi savitų nacionalinių bruožų, suaugęs su

* Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne.— 1903.— T. 6.— S. 262.

** Романов А. Материалы по этнографии Гродненской губернии.— Вильна, 1912.— Т. 2.— С. 19.

bendra lietuvių liaudies dainų tradicija. Be to, jo priklausymas archaiškam kalendorinių apeigų žiemos švenčių ciklo tautosakos masyvui duoda pagrindo kalbėti apie kūrinio senumą, sąsajas su agrariniais papročiais.

Panašus žaidimas, vadintas „Vartų“ ar „Tilto“ vardais, žinomas beveik visoje Vakarų Europoje. Vienur jis užfiksuotas kaip vaikų, kitur — kaip apeiginis: pavasario (ukrainiečiai), žiemos švenčių (baltarusiai, lenkai) žaidimas. Ir nors tekstai tarpusavy gerokai skiriasi, tačiau choreografija išlieka panaši, keldama tyrinėtojų nuostabą ir smalsumą.

Dar XIX a. viduryje vokiečių mokslininkas Vilhelmas Manhartas (Mannhardt) analizavo vokiečių žaidimą „Brückenspiel“, nurodydamas bendrumus su Danijoje, Švedijoje, Anglijoje ir Vengrijoje gyvuojančiais analogiškais vaikų žaidimais¹⁰⁸. Danas M. Feilbergas švediškims žaidimams Vakarų Europos tautosose surado net 150 atmainų¹⁰⁹, o netrukus lenkas E. Piaseckis tas žinias papildė naujais duomenimis: jis nurodė, kad tokį žaidimą turi visi slavai, lietuviai bei anksčiau minėti vokiečiai, skandinavai, flamandai, anglosaksai, prancūzai, italai, ispanai, portugalai ir kt.¹¹⁰ Slaviškuosius „Tilto“ („Vartų“) žaidimus (baltarusių, ukrainiečių) nagrinėjo N. Kostomarovas, A. Potebnia, H. Korobka, susiedami juos su slavų mitologija, istorija¹¹¹. Vėlesniais laikais prie to žaidimo ne kartą grįžo tyrinėtojai, jau ne tik registruodami vienos ar kelių giminingų tautų identiškus tekstus bei choreografiją, tačiau imdamiesi platesnių palyginimų (analogijų aptikta net Afrikoje, Naujojoje Gvinėjoje, Birmoje, Indijoje, Graikijoje ir kt.¹¹²).

Žaidimo populiarumas ir neaiški vartų (tilto) simbolika bei neįprastas paskutinio žaidėjo atskyrimas įvairių tautų mokslininkus skatino ne tik ieškoti bendrų genetinių ar tipologinių bruožų, bet ir aiškintis minėtų ir kitų įvaizdžių prasmę, o kartu daryti atitinkamas kilmės prielaidas. Daugiau kaip šimtą metų trukusios studijos sukaupė nemažai duomenų, ir tapo aišku, kad didesnėje Europos dalyje šis žaidimas yra vaikų repertuare, ir tik rytiniuose slavuose jis buvo suaugusiųjų žaidžiamas kaip

apeiginis, daugiausia per pavasario šventes. Lietuvoj, kaip minėta, jis tvirtai buvo naujametinio švenčių ciklo repertuare. Antra, pas ukrainiečius, baltarusius ir be išimties pas lietuvius jo tematika vestuvinė, ir tai neabejotinai kelia naujų žaidimo kilmės ir ryšio su apeigomis asociacijų.

Spręsdami šias problemas, tyrinėtojai pasiskirstė tarsi į dvi grupes: vieni žaidimą laikė tolimos praeities reliktu ir ieškojo pačių elementariausių pirmųkštės pasaulėžiūros elementų, kiti — viduramžiais atsiradusiu kūrinium, atspindinčiu kai kurias to laikotarpio tradicijas bei normas.

Su kosmogonine mitologija ukrainiečių „Vartų“ ir „Tilto“ žaidimus siejo A. Potebnia, pažymėdamas, jog dainoje minimi vartai yra dangaus vartų, kuriuose užteka ir nusileidžia žvaigždės, simbolis¹¹³. N. Korobka taip pat manė, jog veiksmas vyksta danguje ir yra susijęs su saulės tekėjimu bei leidimusi¹¹⁴. A. Potebnia ir N. Kostomarovas mėgino paaikškinti žaidimo ryšį su apeigomis, kuris, kaip minėta, rytų slavuose yra gana akivaizdus. N. Kostomarovui ukrainiečių pavasario žaidimas «Бопотарь» simbolizavo naujų ūkinių metų, skaičiuojamų nuo pavasario, pradžią, o dainoje minimas mažytis vaikelis («Мизине дзедко»), kurį praeinantieji pro vartus žada dovanoti sargybiniam, jo manymu, buvo naujų ūkinių metų simbolis—įprasminimas¹¹⁵. A. Potebnia taip pat atkreipė dėmesį į žaidimo dainos ryšį su vestuvinėmis apeigomis, tuo labiau kad Baltarusijoje jis laikomas vestuviniu. O kadangi tilto simbolis ir šiaip dažnas vestuvių tautosakoje, tai, jo manymu, pastebima savarankiška žaidimo raida pas rytų slavus¹¹⁶. Erotinį vartų simbolio pradą akcentavo E. Aničkovas remdamasis tuo, jog daugelis, jo giliu įsitikinimu, pavasario papročių ir apeigų ciklo tautosakos motyvų liečia meilės ir santuokos klausimus¹¹⁷. Šią mintį rėmė ir A. Veselovskis, pažymėdamas, jog dramatinės dainos, kaip soros sėjimas, vartai, tiltai „priklauso pavasariniam metų laikui ir susitelkia apie jaunavedžių santykius, apie vedybų idėją“¹¹⁸.

Ir vėlesnių laikų tyrinėtojai neliko abejingi žaidimo ryšiui su apeigomis, nors iš esmės šis klausimas dar tebėra neišspręstas. Antai E. Piaseckis, sukonceptravęs dė-

mesį į sąvoką „jovaro žmonės“ („javorowie ludzie“); palietė daug populiarių slavuose agrarinių papročių ir apeigų, susijusių su derliaus pakėlimu, kaip gavėno deginimas, augalijos vartojimas Sekminių apeigose ir t. t. Galbūt tokia sąvoka vadinami tie persirengėliai, apsidarę žaliomis šakelėmis ir lapais, vaikščioję įvairiose tautose per pavasario ir vasaros šventes — Užgavėnes, Jurgines, Velykas, Sekmines, Jonines ir kt., kaip senų išnykusių vegetacijos apeigų dalyviai¹¹⁹. Ir „jovaro“ vardas, jo nuomone, gali būti išlikęs kaip tolimos senovės reliktas, o per jį galėjo atsirasti ir žaidimo ryšys su vestuvine tematika¹²⁰. Erotinių motyvų buvimą rytiniuose slavuose pripažįsta ir O. Zilynskis¹²¹, nors ir neskiria daugiau dėmesio šių kūrinių ryšiams su apeigomis ir papročiais.

Kiek kitaip žaidimo prasmę aiškino kiti tyrinėtojai, ypač tie, kurie analizavo ne slaviškų tautų medžiagą, turinčią neabejotinų ryšių su viduramžių tradicijomis ir literatūra. Antai V. Manhardtas vokiškame žaidime „Goldene Brücke“ išžiūrėjo simbolinę prasmę: tai esąs atgarsis germaniško padavimo apie auksinį tiltą, kuriuo mirusiųjų sielos praeinančios į pragarą¹²². Šitoks vokiečių mokslininko požiūris nebuvo iš piršto išlaužtas: viduramžiais buvo susiformavęs tikėjimas apie tiltą aname pasaulyje, per kurį turinčios pereiti sielos, kol pasiskirsto, kur eis. Su tuo susijęs ir skirstymasis į angelus ir velnius bei jų tarpusavio kova Europos ir Amerikos mūsų nagrinėjamo tipo žaidimuose¹²³. Tuo labiau kad alegorinė kova dėl žmogaus sielos viduramžiais dažna liaudies tradicijose ir pasakose,— taip reziumuoja J. Milojkovič-Djurič „Tilto“ žaidimo ryšius su vėlesnių laikų mitologija¹²⁴. Kartais tilto įvaizdis siejamas ir su skandinavų mitologija: „Edoje“ ir „Snorri Edoje“ sielos savo kelią eina aukso tiltu, kuris artimas vaikų dainų ir pasakų stiklo tiltui, išreikšiančiam senuosius mitinius vaizdinius¹²⁵.

Anglų mokslininkė Alisė Gom (Gomme) 1894 m. išleistoje knygoje „Tradiciniai Anglijos, Škotijos ir Airijos žaidimai“ priėjo išvados, jog „Tilto“ („London Bridge“) tekste ir choreografijoje išliko apeiginio žmonių aukojimo atgarsiai, pvz., statant tiltus, miesto sienas, po jomis būdavo užkasami ar įmūrijami gyvi žmonės, kad

tie statiniai būtų neįveikiami¹²⁶. Tai atsispindi ir kitoje Europos tautų įvairių žanrų tautosakoje — padavimuose (taip pat ir lietuvių¹²⁷), baladėse. Spėta, jog kai sulaikytajam žaidėjui pranašaujama mirtis, liepiant gulti ant tilto, ir išreiškia anų tolimų laikų žiaurios papročius, kurių buvimą ne tik anglų ir amerikiečių, bet ir germanų bei skandinavų vaikų žaidimų medžiaga parėmė ir vėlesnių laikų tyrinėtojai¹²⁸.

Rytinių slavų žaidimo dainų tekstai sieti su istorija ir epine kūryba. Antai daugelio minėto žaidimo ukrainiečių dainų pasižymi epiškumu, jose minimi istorinių asmenų vardai (Romanas) kaip ir bylinose. Tai aiškino V. Antonovičius ir M. Drogomanovas, o ypač J. Ždanovas¹²⁹. O. Zilynskis, laikydamasis nuomonės, kad liaudies žaidimai eina nuo naivaus realistinio faktų traktavimo prie jų simbolinio aiškinimo, o ne priešingai, kaip manę ankstesnieji folkloristai¹³⁰, ieškojo konkrečių praeities įvykių, galėjusių duoti pagrindą atsirasti „Vartų“ žaidimams ir pagal tai stengėsi nustatyti bent apytikrą jų bei atskirų įvaizdžių atsiradimo laiką, pasekti vystymosi kryptį. Pvz., E. Piaseckis jievaro žmonių įvaizdžio prasmę siejo su vegetacinėmis apeigomis, su atitinkamu simboliniu persirengimu, panaudojant augmeniją, o O. Zilynskiui jiovaro žmonių paveikslas ne simbolinis, o „tilto ar pilies vartų sargybiniai, vedą panašų pokalbį, kaip ir kituose vartų žaidimuose“¹³¹. Jis mano, kad „jaworowi ludzie“ bus kilęs mechaniškai pakeitus terminą „zaworowi ludzie“ (kaimo ar miesto vartų skląsčių saugotojai, sustiprintos vietos komanda), kuris vėliau pasidaręs žmonėms nebesuprantamas. Žodžiais *zawor* arba *zawora* senieji lenkai vadinę medinę velkę, naudotą vartuose arba bokštuose. XVI a. raštuose šie žodžiai gana dažni. Todėl O. Zilynskis mano, kad „zaworowi ludzie“ turėtų reikšti to meto vartininkų sąvoką. Šie faktai, kai kurios melodijos ir teksto ypatybės (mol tonacija, sekstos ambitus su dažnai naudojamais harmoniniais intervalais, gausus rimų vartojimas tekste) duoda pagrindo tyrinėtojų spėti žaidimą atsiradus apie XVI a.¹³²

Nors esama vertingų istoriškosios krypties tyrinėtojų pastebėjimų ir gretinimų, vis dėlto lieka neaiškus „Var-

tų"/„Tilto“ žaidimo ryšys su apeigomis (ypač Rytų Europos tautų), vestuvinė tematika tekste ir choreografijoje, savita augalijos simbolika ir kt.

Kaip pastebėta, „Tilto“/„Vartų“ žaidimas įvairiose Vakarų ir Rytų Europos tautosose yra nepaprastai populiarus, turi sąlyginai pastovų tekstą ir ypač mažai besiskiriančią choreografiją. Kartu išsiskiria atskiros žaidimų dainų redakcijos, ir mokslininkai gali būti teisūs, kai analizuoja izoliuotai paimtą vienos tautos ar artimos grupės šių žaidimų repertuarą. Europos tautų dainos formavosi veikiamos skirtingų tradicijų, galimas daiktas, susimaišė su kita tautosaka. Todėl vienu tekstų tematika siejasi su istorija (statybos aukos, karinė situacija prie miesto (pilies) vartų), išreiškia viduramžiais susiformavusią kovos dėl žmogaus sielos idėją (žaidėjų pasiskirstymas velniu ir angelu), kiti — bene tik atspindintys seniausius tradicijų klodus — susiję su vestuvinėmis ir kalendorinėmis apeigomis.

Pagrindinis mokslininkų dėmesys ligi šiol buvo nukreiptas daugiausia į giminingų — indoeuropietiškos kilmės — tautų žaidimus, o Skandinavijos šalių, daugiausia švedų, medžiaga, liesta tik epizodiškai. O dar mažiau bendrame europiniame kontekste nagrinėti Pabaltijo finų (suomių, estų) gausūs to paties tipo žaidimai. Suomių folkloristė E. Ėniajarvi-Havio dar 1936 m. pabrėžė, kad šiaurės tautų vaikų žaidimų tyrinėjimas yra bendraeuropinė folkloristinė problema¹³³. Neseniai prof. Lea Virtanen apžvelgė suomių žaidimus, mėgindama juos gretinti su švediškaisiais, gyvuojančiais tarp vaikų¹³⁴. Estų folkloristė Ruth Mirov 1980 m. išleistoje estų tautosakos apybraižoje užsimena apie „Vartų žaidimą“, kurio viena atmaina, turinti runų tipo tekstą, esanti gana sena, nors apskritai jis priklauso prie naujesniųjų laikų žaidimų, kurių dainų tematikoje pirmiausia iškyla piršlybų motyvai, simpatijos tarp vaikino ir merginų. Tų žaidimų gimtinei esanti Vakarų Europa¹³⁵. Šio požiūrio laikosi ir kita estų folkloristė — muzikologė Ingrid Riütel (Rüütel), nurodyma seniausią kilmės laiką — XVII a.¹³⁶ Taigi suomių ir estų tyrinėtojai aiškiai pabrėžia to žaidimo nevietinę

kilmę, nors dėl atsiradimo laiko išryškėja skirtingos nuomonės. Kartu jie nepaneigia nacionalinių turinio ir formos bruožų.

„Tilto“/„Vartų“ žaidimas Estijoje laikomas vienu populiariausių kalėdinių žaidimų, paplitusių net ir Saremos, Muhu ir Kihnu salose. Išskiriamos kelios redakcijos, turinčios ne tik teksto skirtumų, tačiau ir įvairius vardus. Populiariausios A redakcijos žaidimai vadinami „Praėjimu pro vartus“ („Värätist käümino“); „Elgetų žaidimu“ („Sandimäng“), „Jultsekultse“, „Kodėl jūs čia stovite“ („Mis ti sääls seisadõ“). „Virtu vartų“ („Viruvärav“) vardu jis vadinamas Saremoje ir Muhu saloje. Antrojo tipo redakcijų B₁₋₃ žaidimai taip pat turi daug vardų: „Tilto žaidimas“ („Sillamäng“), „Tilto sugriovimas“ („Silla purunemine“), „Tilto taisymas“ („Silla parandemine“), „Tiltas sulūžo“ („Sild läks katki“), „Ėjimas į dangų“ („Taevaminek“), „Malūno ratas“ („Veskiratas“), „Vėjo malūno žaidimas“ („Tuuleveskimäng“), „Sūpynių žaidimas“ („Kii-gemäng“), „Gabrielio vartai“ („Gabrieli värav“), „Vel-nias ir angelas“ („Kurat ja ingel“) ir kt. (ERL IV, p. 134). Šis nepilnas vardų sąrašas rodo, koks populiarus yra šis žaidimas Estijoje, nusakęs savus, nacionalinius visų pirma kai kurių kūrinių choreografijos bruožus. B redakcijos žaidimai populiariausi vaikų ne-gu suaugusių repertuare.

A tipo „Vartų“ žaidimų tekstas yra labiau išplėtotas, minimos vietinės realijos, ir mūsų atveju teikia daugiau medžiagos tipologiniam lyginimui. Iš 26 rankraštinių variantų tik vienu atveju žaidėjai pasiskirsto tam tikrais vaidmenimis. Tipiškiausias jo tekstas toks:

1. *Mis te siin seisate?*
Joone kroone,
kuldsed väravad.
2. *Meie tahame läbi minna,*
Joone jne.
3. *Ei või, ei või,*
joone jne.
4. *Meie võrets katki,*
joone jne.

5. Küllap meie parandame,
joone jne.
6. Miska teie parandate?
joone jne.
7. Sinise siidiga,
joone jne.
8. puna väike kriidiga,
joone jne.
9. Kust sant siidi sai,
joone jne.,
10. venelane kriidi võttis?
Joone jne.
11. Minu vend tuli eila Riist,
joone jne.,
12. tõi kulda koabu täie,
joone jne.,
13. hõbedat tõi hõlma täie,
joone jne.,
14. siidi särgi siilu täie,
joone jne.
15. Seega meie parandame,
joone jne.
16. Minge läbi, ma paluksin!
Joone jne. (EUL 40—41)

(Ko čia stovite? Jone-krone, auksiniai vartai. Mums reikia praeiti. Negalima, mūsų vartai sulaužyti. Mes pataisysime. Kaip. Mėlynu šilku, raudona mažyte kreida. Kur gausit šilko, iš kur paimsite rusiškos kreidos? Vakar iš Rygos atvyko mano brolis, atvežė pilną skrybėlę aukso, pilną skverną sidabro, šilko — pilnas baltinių skreitas. Jais mes pataisysime. Eikite, prašyčiau.)

Visi šios grupės žaidimai prasideda mažosios grupės klausimu: „Ko čia stovite?“ Žaidėjų jie negalį praleisti, nes vartai esą sulaužyti. Tie žada juos pataisyti. Medžiaga taisymui labai įvairi. Daugiausia, kaip ir cituotame tekste, taisys šilku ir kreida, tačiau kitur — auksu ir sidabru (EUL, 41), šilku, siūlais ir kreida (Ten pat, p. 42), šilku ir aksomu (Ten pat, p. 45), net

*kivega ja kirvega,
kullaga ja õbedaga,
vasega ja vainuga. (H II 1, 289 (429) Johvi)*

(Akmenim ir kirviu, auksu ir sidabru, variu ir pieva [?]).

Praeinantieji giriasi, kad jiems parūpins medžiagas brolis iš Rygos, arba jis buvo Taline ir Piarnu ir iš ten jų parsinešē. Kartais gyrimasis būna platesnis:

*Ūks oli veli Pärnu Jaanist,
teine rikas Riia Jaanist,
kolmas kuulus Kolga-Jaanist,
neljas targast Tallna Jaanist. (EUL, 48)*

(Vienas brolis buvo Piarnu Janis, antras — turtingasis Rygos Janis, trečias — garsusis Kolgos Janis, ketvirtasis — žymiojo Talino Janis.)

Tada žaidėjus praleidžia, sulaikydami paskutinįjį arba visai jo nesulaikydami.

Antroji A grupės atmaina „Viru vārav“ („Viru vartai“) turi panašų dialogą, tik kai kurios dalys (prašymas atverti vartus, taisymo priemonių išvardijimas) labiau išplėstas (ERL 1:2, Nr. 1089; EUL Nr. 14—15). Paplitusi Muhu saloje.

B redakcijoje atmainų tekstai žymiai trumpesni, tiltą vaizduojantys žaidėjai slapta pasiskirsto vaidmenis: „velnias“ ir „dievas“, „velnias“ ir „angelas“.

*Meie tahtsime taava minna
Selle suure seltsiga.
millega me lapime?
Kas siidiga vōi niidiga
vōi vana viltse lõngaga.
Kõige viimne laps saab kinni vōetud.
Kelle juurde lähed sa? (EUL 55, Nr. 16)*

(Mes eisime į dangų per šį didįjį tiltą. Tiltas sugriautas, kuo jį pataisysime? Ar šilku, ar siūlais, gal senais šilkiniais siūlais. Paskutinis vaikas turi būti paimtas. Pas ką pasiliksi?)

Beveik visose atmainose minimas tiltas, taisymui siūlomi dalykai panašūs kaip A₁ redakcijoje bei B₂ atmai-

nose „Tuuleveski”— sugriautas malūnas, B₃ „Gabrieli vä-
rav”— Gabrielio vartų taisymas (EUL 66—67, Nr. 25—
27). Labiausiai tekstas nutolęs B₄—„Riia linna kantsel“
(EUL 67—69, Nr. 28—30): Rygos katedra nugriuvusi, vai-
kai eina per ją. Beveik visų B redakcijos tekstų pabaig-
goje pasakoma, kad paskutinis vaikas turi pasilikti, ko
nėra A redakcijos žaidimų dainose. Veiksmo situacija,
atskiri vaizdai artimi Vakarų Europos (pvz., vokiečių)
„Tilto“ žaidimų dainoms.

Suomijoje „Vartų“ žaidimas populiarus tarp vaikų: su
juo užaugo dabartiniai piliečiai, jį dabar dar tebežaidžia
mergaitės. Pagrindinis tipas toks:

*Joutakaa häihin,
kello löi jo yksitoist.
Keisari seisoo palatsissa —
niin valkoinen kun lumi,
niin musta kun multa.
Minhätähren sotamiehen nimi
oli kuolema?
Se kun tulee viimeseksi,
se saa olla kuolema.*

(SKS kans. run. A, Karle Laitahari
1373; var.: VK 54:164; VK 54:193)

(Skubėkite į vestuves, laikrodis jau muša vienuolika. Im-
peratorius stovi rūmuose toks baltas kaip sniegas, toks
juodas kaip žemė. Kodėl kareivio vardas buvo mirtis?
Tas, kas eis paskutinis, tas turės būti mirtis.)

Jis žaidžiamas panašiai kaip ir visoje Europoje: du
žaidėjai, sustoję priešais ir susiėmę už iškeltų rankų, yra
vartų sargybiniai ir vaizduoja vartus, kiti vorele praeina
tarp jų. Pastarieji pasilieka paskutinįjį ir klausia, pas
kurį tas norįs likti. Tie du slapta iš anksto pasiskirsto,
kuris kuo bus, pvz., „obuolys“ ir „kriaušė“, „mėlynė“ ir
„bruknė“, „saulė“ ir „mėnuo“. Pabaigoje abi grupės tar-
pusavy bando jėgas — tamposi, kaip virvę traukdamos.
Jis vadintas „Op op pas juos“ („Hurra, hurra heita“),
„Rum rum rullaa“ ar tiesiog žaidimu („Leikki“). Kaip
rodo L. Virtanen tyrinėjimai ir užrašytoji medžiaga, teks-
tas sakytas stipriu skardžiu balsu be ryškesnės melodijos,

tačiau laikui bėgant jis pradėjo įgyti šokio bruožų bei atitinkamą melodiją, o žaisti ėmė paaugusios mergaitės ir berniukai ¹³⁷.

Kadangi Suomija dvikalbė šalis, tai šio žaidimo tekstą vaikai sakydavę ir suomiškai, ir švediškai, pvz.:

*Bro bro brella, klockan ringer elra,
keisarn stār pā sin hōga slott,
han ār vit som snō, sā svart som mull,
varför krigsman skulle heta dōden?
Den som kommer allra sist,
sā skall han heta dōden* ¹³⁸.

Kaip dvikalbystės rezultatas — pirmosios eilutės variacijos: „pruu pruu“ ir t. t. Suomijoje gyvuojančių šio žaidimo švediškų dainų variantus yra paskelbęs Otas Andersonas knygoje „Suomijos švedų liaudies poezija“ (1967) ¹³⁹. Dauguma jų artimos cituotajam tekstui.

Palyginę kiekvieną pateiktojo suomiško žaidimo eilutę su kitais rankraštiniais ir spausdintais tekstais, pamatysime, jog mintis ir struktūra nedaug pasikeitusi. Pirmajame sakinyje daugeliu atvejų dėl švediškų tekstų poveikio atsiranda žodžiai „prum prum prella“, „rum rum“, „romp romp rellaa“ ir t. t. 2-asis sakinys „laikrodis muša vienuolika“ sutampa su švediškuoju, nors pasitaiko atvejų be šios frazės. 3—5 frazės išlieka nepasikeitusios. Po jų einanti frazė gerokai skiriasi. Tikrosios Suomijos (Varsinain-Suomi) variantuose pastovus sakinys „kodėl kareivio vardas buvo mirtis“, tuo tarpu kituose „kodėl kareivis geresnis už poną“ („mitä varten sotamies on parempi kuin herra“). Pirmosios frazės prasmė nelabai aiški, nors, galimas daiktas, irgi paveldėta iš švediškų variantų, tuo tarpu antroji, tyrinėtojų nuomone, yra tik suomiška ypatybė. L. Virtanen mano, kad jai atsirasti pagrindą davė maršo žodžiai „suomalainen sotamies on parempi kuin herra“ („suomių kareivis geresnis už poną“) ¹⁴⁰. Paskutinioji teksto frazė „se kun tulle viimeseksi, se saa olla kuolema“ su nežymiais nukrypimais išlieka panaši. Suomių literatūros draugijos Tautosakos archyve yra žaidimo tekstų, beveik neturinčių prasminių žodžių,

arba tokių skambių beprasmių žodžių priduriama prie pirmosios ar antrosios nagrinėjamos dainos eilutės, pvz.:

*Avaa portti, anna männä,
lyö hevosta hännän päälle,
hei riituma rallallei,
kittilä kattilla kallallei.* (Sylvii Sääsکی 7060)

(Atidaryk vartus, leisk praeiti, nutrauk arklio uodegą.
[Toliau priedainiai].)

*Runk runk rellaa,
reka reka mellaa,
kissa tuppas sekalon,
aknestippa, esikumma,
anestippo röskyta röts.* (Valo Nuotie KRK 246:41)

(Tekstas neišverčiamas.)

Tyrinėtojai neabejoja, kad nagrinėjamas is suomių vaikų ir paauglių žaidimas yra atėjęs iš Švedijos, net tikru skandinavišku motyvu laikoma frazė apie rūmuose stovintį imperatorių¹⁴¹. Kartais net dainuojama švediško „Bro bro brella“ žaidimo melodija¹⁴², nors daugeliu atvejų ji skiriasi.

Panaši choreografija lydi kitokias dainas turinčius žaidimus, pvz., Karelijoje „Atverkite vartus“ („Avatkaatte portti“, SKVR XIII₃ Nr. 7166, 7169—7171, 7173, 7175—7176), „Žąsies žaidimas“ („Hankisilla“, SKVR XIII₃ Nr. 7321—7324). E. Ėniajarvi-Havio beveik prieš 50 metų pažymėjo, kad žaidimas „Maža balta žąsis“, paplitęs skandinavų—suomių—estų regione, sutampa su „Bro brille“, kartu primindama, kad paukščio motyvas reiškia senas apeigas ir kad to seno žaidimo ištyrimas esąs viliojantis uždavinys¹⁴³. Taigi suomių tautosakos pavyzdžiai rodo didelį žaidimo choreografijos pastovumą ir palyginti nedidelę jo dainų tekstų įvairovę, žymiai mažesnę negu slavų tautose. Kiti žaidimai, ypač jau minėtas „Hevosilla“ („Arklio žaidimas“), jau nutolęs nuo mūsų nagrinėjamo „Tilto“/„Vartų“ žaidimo, nors ir prašoma jame „atidaryti vartus“.

Dėl suomiško „Vartų“ žaidimo ryšio su skandinaviškais žaidimo tekstais, rodos, nekyla didesnių problemų ir aiš-

kus jo kelias per Švediją į suomių liaudies kultūrą, tuo tarpu estiško žaidimo dainų savitumo ir internacionalumo klausimas yra daug sudėtingesnis. Pirmiausia suomiškieji atitikmenys terodo tik vieną vienintelį choreografinį panašumą, o skiriasi tik tuo, kad du žaidėjai, imituoja vartus, pasiskirsto augalų ir vaisių vardu, o ne „velniu“ ir „angelu“ ar „pragaru“ ir „dangumi“ kaip Estijoje. Todėl peršasi išvada, kad į Estiją šis žaidimas bus atėjęs per vokiečius, ir jį veikė ne skandinaviškoji tradicija, o vokiškoji ir net slaviškoji. I. Riūtel pažymi, kad B versijos žaidimų tekstai yra atėję iš vokiečių, tai patvirtina bendri ar panašūs motyvai, teksto struktūra ir melodija, kuri daugeliu atvejų turi stereotipinę vokiečių liaudies dainoms būdingą formulę¹⁴⁴. Todėl galima spėti, kad vienas šio populiaraus žaidimo teksto raidos kelias ėjo vakarine Baltijos puse ir per Švediją pasiekė Suomiją. Kitas kelias iš Vakarų Europos ėjo rytiniu Baltijos jūros pakraščiu ir šiaurėje pasiekė Estiją, o rytuose apėmė visus slavus. Per slavus žaidimas, matyt, bus atėjęs ir į Lietuvą, pietrytinę jos dalį, Dzūkiją, kur, kaip matėme, turi savą struktūrą su specifiniais įvaizdžiais. Nors Estiją jis pasiekė per vokiečius, tačiau čia kryžiuosiai ir kitų kultūrų keliai — skandinaviškosios—suomiškosios ir slaviškosios. Todėl, mūsų supratimu, šiuo atveju galima kalbėti apie dvi „Vartų“ / „Tilto“ žaidimų tekstų redakcijas, turinčias savitų bruožų.

Pirmiausia atkreipia dėmesį pirmosios arba A (ypač A₁) redakcijos tekstai, kurie ir formos, ir funkcijos požiūriu gerokai skiriasi nuo kitų. Jie yra apeiginiai (daugiausia kalėdiniai, kartais Užgavėnių) žaidimai, atliekami jaunimo¹⁴⁵. Jų ir pats tekstas priklauso runų poezijai ir kartu laikomas senesniu¹⁴⁶.

Jei atskiras teksto dalis sugretinsime su slaviškų, sakysim, lenkų ir baltarusių, žaidimų dainomis, pamatysime kai kurių panašumų. Estijoje jis pradedamas klausimu „Kodėl čia stovite?“ („Mis te siin seisate?“, „Mis te teal seisate?“, „Mis te seal siis seisate?“, „Mis te siingi seisate?“) ir tik keliuose variantuose pasakomas kreipimosi objektas: elgeta („Mis ti, sandi, siin saisate — EUL 51—52, Nr. 10—12), sesuo („Mis sa, sōsar, saisadō“, — ten

pat, p. 52, Nr. 13). Viename kitame variante veiksmas prasideda pačiu prašymu leisti praeiti pro vartus (EUL 43, Nr. 5, p. 48, Nr. 9).

Tokia veiksmo užuomazga būdinga lenkų, baltarusių, tarp jų ir mažai paplitusiam Lietuvoje II-ajam tipui — tiesioginiam slaviško teksto vertimui: „Jaworowi ludzie, czego tam stoicie?“, „Замостовэ людэ, чого тут стоетэ?“ „Ko gi jūs stovite, jievaro žmonės?“ Tačiau tolimesnė veiksmų interpretacija skiriasi. Estijos dainose grupė prašo leisti pereiti ir tik po to sužinome, kad sulaužyti vartai, tuo tarpu minėtų tautų tekstuose mažoji grupė — tilto statytojai — atsako statą tiltą. Toliau dar vyksta dialogas tarp abiejų žaidėjų būrių ir tik paskui prašoma praleisti pereiti. Baigiamoji frazė, kad vienas bus sulaikytas, išlieka panaši lietuvių, slavų ir estų plote.

Dar lieka sugretinti medžiagas, vartojamas tilto statybai ir vartų taisymui. Baltų ir slavų plote tam vartojama augmenija, atskirais atvejais susijusi su kalėdinėmis apeigomis ir papročiais (amalas pas lietuvius), estų dainose taisymui siūlomas auksas, sidabras, šilkas, t. y. medžiagos, kurios epinėje kūryboje turi ypatingą prabangos reikšmę, pvz., rusų bylinose atvežti audiniai visada būna „aukse—sidabre“, mieste dėvėti rūbai — „nedaug šilko, visa sidabre“ ir pan.¹⁴⁷ Slavų „Vartų“ žaidimo dainose už vartų atidarymą irgi mokama auksu sidabru. „Tilto“ dainose, kurių daugelyje ryškūs vedybiniai motyvai, tiltus taip pat puošia brangiais audiniais. Tad, ko gero, estų pirmosios redakcijos žaidimai bene tik akivaizdžiai rodo dviejų kultūrų susikryžiovimą. Gal dėl to neskiriamas net ir pavadinimas: vadinami ir „Vartų“, ir „Tilto“ žaidimais.

Analizuojant lietuvių ir estų—suomių „Tilto“/„Vartų“ žaidimus, aiškėja jų bendrumai ir skirtumai, kultūrinių įtakų paralelės. Galima kalbėti ne tik apie tipologinius bendrumus bendrame visos Europos tipiškų žaidimų kontekste, bet ir apie kai kuriuos genetinius bruožus. Pabrėžtina tai, kad Suomijoje žaidimo daina neįgijo savitesnių bruožų, liko mažai nutolusi nuo pirminio skandinaviškojo originalo. Vieninteliai siejį bruožai su lietuvių—slavų

tekstais — choreografijos panašumas ir nežymus ryšys su apeigomis — Kalėdomis.

Estų žaidimo ryšiai kur kas įvairesni, kadangi įvairesnės ir jo formos bei sudėtingesnės kultūrinių poveikių sferos: kryžiovosi vakarų, šiaurės ir rytų kultūros, kurių fone formavosi ir saviti analizuojamo žaidimo bruožai. Antrosios arba B redakcijos tekstuose išliko nedaug pakitę vokiečių vaikų žaidimo „Goldene Brücke“ bruožai su nežymiais skandinaviškais elementais, o pirmasis yra tarsi sintetinis, turįs kai kurių bendrybių su rytinių kaimynų folkloru, o kartu daugiau tipologinių bendrumų galima rasti ir su lietuvišku „Jievaro tiltu“. Pirmiausia ryšys su kalendorinėmis naujametinio švenčių ciklo apeigomis, atskiros teksto formulės ir pagaliau choreografija. Vartus (liet. tiltą) saugantys ar darantys žaidėjai nepasiskirsto vaidmenų, o tik surenka po vieną visus didžiosios grupės žaidėjus. Pagaliau jį ir žaidė ne vaikai, o jaunimas. Tad savaime peršasi prielaida, jog estų „Vartų“ žaidimo A redakcijos tekstas formavosi veikiamas kitokių faktorių, nepaisant kai kurių bendrų visos Europos žaidimams tipologinių bruožų. Net ir tas faktas, kad žaidimas Estijoje nėra labai senas (I. Riūtel ir kt. mokslininkų teiginiai), vis dėlto galėjo paveldėti gilios senovės bruožų, ką primena ir jo tekstas, artimas senosioms runoms, taip pat dialoginė forma ir apskritai ryšys su apeigomis.

Gilios senovės elementus, susijusius su pirmykšte pasaulėžiūra, yra išlaikęs ir lietuviškas žaidimas „Jievaro tiltas“, kuriame vaizduojamas nuotakos (jaunojo) išsirikimas. Jis šiuo požiūriu gal kiek artimesnis bendra idėja ir struktūra baltarusiškiems žaidimams negu lenkiškiems, nors šiaip pasižymi savitais teksto ir melodijos bruožais. Artimumą lenkų ir baltarusių dainoms yra pažymėjęs ir Erichas Zėmanas¹⁴⁸. Tad O. Zilynskio hipotezė, tapatinanti „jovaro žmones“ su pilies vartų sargybiniais, netinka lietuviškų žaidimų „jovaro žmonių“ sąvokai aiškinti. Pažymėtina ir tai, kad tos dainos labai panašios į kito žiemos švenčių ciklo žaidimo apie *jerubės vaikus* dainas. Jose dialogas vyksta tarp jerubės ir jos vaikų, t. y. didžiosios žaidėjų grupės, ir tarp *vanagų* ir *sakalų*, pro

savo rankas praleidžiančių grupę. Sulaikę paskutinį jie dainuoja:

*Mes pagavom vėrūbaitį,
baltų linų verpėjaitį,
baltų drobių audėjaitį.* (LTR 374e (3304))

Likusieji žaidėjai atsako, jog tie pagavę „varnos vaiką netikiausi“, „juodų linų verpėjaitį“, „retų drobių audėjaitį“. Kaip matome, jerubė čia simbolizuoja merginą, kurią išsirinkę berneliai — sakalai ar vanagai — išaukština kaip verpėją ir audėją, lygiai kaip ir „Jievaro tilto“ žaidime. Bernelio lyginimas su sakalu ar vanagėliu būdingas daugeliui naujametinio ciklo dainų. Abu žaidimai priklauso tam ciklui ir paplitę tose pačiose vietose („Jerubė“ užrašyta Lazdijų ir Varėnos apylinkėse)¹⁴⁹.

Lietuvių tautosakoje „jievaro tilto“ įvaizdis būdingas tik šiam žaidimui, nors šiaip „tilto“ simbolis gana populiarus kitose, ypač vestuvinėse dainose, susijęs, kaip matėme anksčiau, ir su pasaulio medžio panaudojimo motyvu. Tiltio prasmė lietuvių liaudies žaidime neaiški ir nepaaiškinama vietine medžiaga, nors neabejotinai siejasi su senaisiais tikėjimais (tik jis nereiškė „tilto“ per Nemuną, kaip kartais bandoma aiškinti — ČLLM, 322). Taip spėti leidžia „tilto“ „grindimui“ vartojamos realijos — beržo šakos ir lapai, jievarėlio šakos, „amalėlio lapai“. Tai vis medžiai, susiję ne tik su baltų, bet ir slavų ar net Europos tautų mitologiniais vaizdiniais. Antai beržą rytų slavai laikė šventu medžiu, jis, kaip ritualinio švarumo simbolis, žinomas baltų mitologijoje, iš jo daryti apeiginiai daiktai. Amalas (*Viscum album*) — amžinai žaliuojantis parazitinis augalas ant įvairių medžių šakų — įvairių tautų tradicijose iškyla kaip gyvenimo simbolis. Jis net galėjo sietis ir su saule, nes jį pjaudavo ar lauždavo per Kalėdas ir naudodavo to laikotarpio apeigoms. Tai gi simboliniam „tiltui“ grįsti vartojami augalai vienokiu ar kitokiu būdu susiję su pirmykščio žmogaus pažiūromis į gyvenimą, asmeninę sėkmę, ir, matyt, išreiškia naujametinio švenčių periodo dainų ir žaidimų dvasią, o paties „tilto“ vaizdinį net galima susieti su Kūčių vakaro vedybiniais būrimais (kai merginos, norėdamos sužinoti, ar

ištekės, per dubenį su vandeniu perdeda lazdelę — lieptą ar tiltą). Kai kas (E. Žėmanas) net teigia, jog vestuviniai „Jievaro tilto“ motyvai esąs visiškai lietuviškas dalykas¹⁵⁰.

Ir vis dėlto žaidimo apeigiškumas, sąvokų specifika, ypač būdinga indoeuropietiškomis tautoms, verčia žvilgtinti bendresniu žvilgsniu, apimančiu daugelio tautų tautosakinę medžiagą, į tolimesnę praeitį, į poetinę mito tradiciją, kurioje tiltas paprastai suvokiamas kaip ryšys tarp dviejų sakralinių erdvių (V. Toporovas). Jis statomas pačioje pavojingiausioje vietoje, o perėjimas per jį — saugomas. Matyt, ir vartų įvaizdis, dažnai žaidime tapatinamas su tiltu — bus to paties konteksto dalis: praėjimas pro ryškiausiai pažymėtą pradžią, praėjimas į kitą erdvę. Užtat ir to žaidimo ryšys baltų ir slavų tradicijose su senųjų metų pabaiga ir naujųjų pradžia visiškai suprantamas: jis, V. Toporovo žodžiais, „atveria kelią iš senosios erdvės ir laiko į naująjį, iš vieno ciklo į kitą, tarsi iš vieno gyvenimo į kitą, naują“¹⁵¹. Ir, matyt, jievaro iškėlimas į ypatingą poziciją prilygsta pasaulio medžio vaizdiniui, būdingam šio kalendorinio periodo lietuvių ir slavų folklorui. Tiltų ryšį su mitine sistema paremia ir amalo, simbolizuojančio gyvenimą, naudojimas „statyboje“. V. Toporovas mano, kad amalas galėjo sietis su saule: būtent tik šituo ryšiu galima paaikškinti paprotį nupjauti amalo šaką per vasaros ar žiemos solsticiją, siejamas atitinkamai su gyvenimu ir mirtimi¹⁵². Tokiu atveju ir tilto/vartų prasmė darosi aiškesnė: praleistieji pereina į kitą erdvę ir laiką, palikdami vieną, su kuriuo tarsi turėtų prasidėti atgimimas (vedybinis motyvas, juolab kad amalas priklauso ir prie aukščiausią vaisingumo potencialą simbolizuojančių augalų).

Kaip rodo papročių tyrinėjimai, erotiniai motyvai ir su vegetacinėmis apeigomis sietini pradai neprieštarauja vieni kitiems. Rusų folkloristas V. Propas yra pažymėjęs, jog senovės žmonės manė, kad „žmogaus vaisingumas ir visa, kas su juo susiję, skatina žemės jėgas ir verčia ją duoti derlių“¹⁵³. Ypač tą vaisingumą svarbu buvo užtikrinti tada, kai buvo įžengiama į naujus ūkinius metus, kai žemė kėlėsi iš žiemos miego. Tokiu atveju „Jievaro

tiltas" ir kiti analogiški žaidimai, turį erotinį pobūdį, galėtų siekti žymiai senesnius laikus negu kitur esantys „Vartų“/„Tilto“ žaidimai, turį karinę tematiką. Arba pirmieji bus paveldėję kitų žaidimų motyvus, o dėl apeigiškumo išlaikę pastovią, mažai pakitusią struktūrą ir tekstą.

Vertinant šiuo aspektu baltų, slavų, germanų ir Pabaltijo finų — karelių, ižorų, suomių, estų — „Vartų“/„Tilto“ žaidimus, drąsiai galima konstatuoti ne tik jų tipologinį, bet ir genetinį bendrumą choreografijos ir pačios žaidimo idėjos požiūriu, nors pats tekstas turi nemažų, kartais esminių skirtumų. Be to, šis platus gretinimas perša mintį, ar tik suomių tautos iš viso nebus paveldėjusios minėtą žaidimą iš indoeuropietiškų tautų su pačia jų mitologine apeigų interpretacija. Jei finai būtų turėję savą žaidimo tekstą, vargu ar būtų reikėję skolintis iš švedų (suomiai), vokiečių (estai) ar pasinaudoti rusų žaidimų dainų motyvais. Kita vertus, kaip kitais atvejais, taip ir šiuo, kultūrinės sąveikos — labai sudėtingas procesas, ir folklore jos palieka netikėčiausias variacijas. Platesniame mitologiniame kontekste vartai/tiltas gana dažni runose ir turi apibrėžtą prasmę. Runose tiltas daromas per Tuonelos upę, nukirtus didįjį ažuolą („Pohjoisen jovešta / Sillakši iku — sijahē — SKVR T₄, 870). Tuonelos upė (virta) yra riba tarp šio ir ano pasaulio, taigi ir tiltas reikalingas mitinių herojų žygdarbiams, kurie daugeliu atvejų siejasi su nuotakų ieškojimu. Užtat piršlybų runose pasitaiko Tuonelos tilto įvaizdis (SKVR IV₂, 1910, 1913). Įėjimą į kitą erdvę trukdo ir vartai. Pro stiprius dangaus vartus (Päivölassa arba Taivaassa) nepraeina Leminkiainas (SKVR I₂, 821, 824), prieš Pohjolos vartus pasijunta bejėgis ir pats Viainiamioinas (SKVR I₁, 9, 9a, 14, 18, 54, 56, 58). Vadinasi, suomių folklorinėje tradicijoje vartų/tilto įvaizdis yra nevienalytis, atspindįs įvairius liaudies mąstymo sluoksnius. Pastarieji motyvai, nukelia mus į kosmogoninio mito sferą, susisieja su didžiojo ažuolo runos reiškiamu pasaulėvaizdžiu ir jo detalėmis (saulės vartai, pro kuriuos įjoja Perkūnas ir t. t.).

A. R. Niemio 1911 m. suregistuoti bendri lietuvių liaudies darbo, vestuvinių, vaikų ir kitų, jo vadinamų kartojamomis, lyrinėmis, mįslių dainomis, poetinių kūrinų siužetai ir motyvai (iš viso 31) su suomių ir estų dainomis buvo ir tebėra tas pagrindas, į kurį remiasi tyrinėtojai, leidamiesi į gilesnes lyginamąsias studijas. Tačiau šiuo metu kai kas papildyta, kai ko atsisakyta, ypač ten, kur išryškėjo tik tipologinis panašumas, pvz., melžimo, malimo, šieno pjovimo ir kt. dainos, dėl kurių abejojo ir pats A. R. Niemis.

Vienas toks bendras senosios kultūros elementas — gyvulių ganymas ir jį lydėjusi tautosaka. Pirmiausia pažymėtina, jog gyvulių ganytojo — piemens — vardas Pabaltijo finų kalbose yra baltiškąs (suom. *paimen*, veps. *paimen*, est. tarmėse *paimendada*, *põimendada* 'ganyti'¹⁵⁴) ir atspindi senąją kultūrinių mainų raidą („Kad galvijų ūkio būta gana aukšto, rodo *piemens* vardas“ — rašė K. Būga¹⁵⁵). P. Aristė konstatavo, kad Pabaltijo finai jau II tūkst. pr. m. e. iš baltų mokėsi gyvulininkystės ir žemdirbystės¹⁵⁶). Kai kurie senieji papročių elementai išliko ligi šių dienų. Kaip rodo estų etnografo P. Hagu Jurginių papročių tyrinėjimai, išsiskiria dvi kultūrinės tradicijos: 1) estų—suomių ir 2) karelių, vepsų, vodų ir setu. Pastaroji labiau susijusi su rusiškąja, kilusia iš laisvo gyvulių ganymo panamėje¹⁵⁷. Tuo tarpu estų—suomių tradicijoje išsiskiria kitas gyvulių išginimo ritualas ir, svarbiausia, atlikėjas — ne šeimininkas ar šeimininkė, o piemuo (jis apeina aplink gyvulius, su tam tikrais veiksmais išvaro per tvarto slenkstį ir t. t.). Tai rodo nelaisvo gyvulių ganymo prie namų papročius, paveldėtus, matyt, iš anų ikiistorinių laikų¹⁵⁸. Estų muzikologas Igoris Tinuristas (Tõnurist) net pučiamojo muzikos instrumento piemens ragelio (*paimentorvi*, *paimenhuilu*, *paimenpilli*), kaip ir kantelės, vardą sieja su indoeuropietiškomis šaknimis. Ragelis esąs paimtas iš baltų su naujomis gyvulininkystės formomis¹⁵⁹.

Piemens vaidmuo lietuvių, latvių, estų ir suomių tradicijose žymus ir kartu panašus. Jis kentė gamtos ne-

gandas, sunkią buitį, privalėjo rūpintis gyvuliais, kartu jį lydėjo bendri vaikų žaidimai ir kaimo bendruomenės reglamentuotos papročių normos. Todėl ir jų tautosaka turi nemažai panašumo, nes susijusi su vaiko išgyvenimais, aplinka ir svajonėmis. Piemenukai dainuodavo ne tik jų darbą vaizduojančias dainas, bet ir tokius kūrinėlius, kurie priklauso vaikų repertuarui. Tad, atsižvelgiant ne vien į dainų funkcinę priklausomybę, bet daugiau į atlikėją ir jo pastangas įprasmingi save supančioje aplinkoje bei atskleisti savo santykį su gamta ir žmonėmis, lietuvių liaudies dainų, turinčių paralelių su estų—suomių tautosaka, susidarytų kelios grupės: 1) suaugusiųjų dainos vaikams—lopšinės, 2) piemenų dainelės—užkalbėjimai, 3) vaikų dainos apie gyvulių darbus, 4) formulinės dainos.

Ta pati lopšinių paskirtis ir atlikėjas Lietuvoje, Estijoje ir Suomijoje. Vienodas vaizdas sudarė dainų foną: visa šeima miega, tik motina sėdi prie balanos ar žvakės, verpia (Estijoje—mezga kojines) ir linguoja lopšį, tyliai niūniuodama ir gindama šalin miegą. Tose neįmantiose dainelėse daug raminančių, melodingų žodžių, tarp kurių ir „*maga, maga*“—užmik, kaip ir lietuvių „mik-užmik“. Tarp populiarių estų dainų žinomas miego šaukimas (jo laukia pro duris, langą ir t. t.—ERL III:3, Nr. 6633—6642; kad jis ateitų į vaiko akis—TERV III, p. 173—175). Pats mažylis vadinamas maloniniais žodžiais (*maimuke* 'mažylis', *titeke* 'kūdikėlis', *kulla* 'auksas'), raginama užaugti dideliu, stipriam ir išmintingam, Saremoj, Virumoj ir Tartumoj—iš berniuko tikimasi šienpjovio ar artojėlio, o iš dukros—audėjos (Ten pat, Nr. 6650—6664; TERV III, Nr. 24—31; taip pat E. Laugastės tyrinėjimai¹⁶⁰).

Panašius gražius žodžius supdama kūdikį kalbėjo ir suomė-motina: jį vadino „pievų paukšteliu“ („*nurmilitu*“—SKVR I₃, 1807), „aukso obuolėliu“ (*kulloista omennuttani*“—Ten pat, 1801), kvietė iš lauko ar iš užkrosnio miegą (Ten pat, 1826—1831 II, 578), arba nuo krosnies (SKVR I₄, 2290, 2291), maldydamą dainavo apie ateinančią katę (Ten pat, 1796), naujienas parnešančią pelytę

(Ten pat, 1876—1878). Puoselėjo panašias viltis, pranašavo sunkią paaugus piemenėlio dalią (SKVR VIII, 1992—2007), vylėsi užaugsiant teisėju (SKVR I₃, 1837, 1844—1847), bet dažniau artoju, sėjėju ar šienpjoviu (SKVR, VIII, 1997—2000, 2002—2003, 2006—2007, 2009—2010). Dukrą mieliau atiduos duonos augintojui, o ne prekijui (SKVR I₃, 1848, 1865), nors kartais ir pirkliui (Ten pat, 1849).

Šie ir kiti lopšinių motyvai ir siužetai savo struktūra ir nuotaika siejasi su lietuvių liaudies vaikų dainomis-lopšinėmis, kupinomis idealizacijos ir pačių gražiausių spalvų. Tas panašumas, matyt, kilo dėl gyvenimo sąlygų, aplinkos, kai kurių tradicijų panašumo ir improvizacinio kūrinių pobūdžio. Net apdainuojami žvėreliai — katė/katinas, meška, pelytė — yra tie patys, nors atskirai paėmus jų populiarumas nevienodas. Lietuvių lopšinėse populiariausi zuikis, katė ir pelytė. Suomų, kaip ir rusų, baltarusių bei ukrainiečių lopšinėse, svarbiausias gyvulių veikėjas yra katinas. Didelėj daugybėj vienodai prasi-dedančių suomių dainų „Aa aa lasta“ (a-a vaiką) ateina katinėlis, užsoka ant lopšio ir jį sūpuoja (SKVR II, 567; VII₂, 3366—3370, 3372—3; VIII, 2624—2670). Taigi, dar pirmuosius savo gyvenimo metus pradėdas piliėtis, pradeda pažinti su aplinka, o gyvulėliai rodomi tarsi geriausi draugai: jie neša miegelį, supa, rūpinasi kūdikiu, dirba įprastinius valstiečio darbus.

Įdomi paralelė yra tarp pelytės ir danties. Iškritus pirmajam ar antrajam vaiko dantukams, mama, mesdama jį ant krosnies ar į užkrosnį, paprastai sako užkalbėjimo formulę primenančius žodžius: „—Pele, pele, te tau kaulinis dantis, duok man geležinį“ (LTt V, Nr. 9332), arba „Pele, pele, te tau liepinį, duok man geležinį“ (Ten pat, Nr. 9333); rečiau prašoma kaulinio (Ten pat, Nr. 9334). Ir paprotys, ir pati formulė paplitusi visoje Lietuvoje.

Visiškai analogiškai savo turiniu ir forma užkalbėjimas labai populiarus Karelijoje, Suomijoje. Antai tarp gausybės Varsinai-Suomijos tekstų (SKVR VIII, 637—687), labiausiai žinomas toks:

*Hiir, see hiukase,
mää anna sull luise,
ann sää mull raotane!* (SKVR VIII, 637)

(Pele, tau atiduodu kaulinį, duok man geležinį.)
Kitur prašoma ne geležinio, o auksinio ar auksinio ir sidabrinio danties (SKVR I₄, 1922—1924, 2526).

Analogiškos formulės žinomos ir vodų krašte. P. Aristė mano, kad tokio tipo žodžiai „tau, pele, kauliniai dantys, man geležiniai“ arba „pele, pele, paimk iš manęs kaulinį dantį, duok man geležinį“ esą tiesiogiai skoliniai — vertiniai iš rusų tautosakos¹⁶¹. Tačiau, turint galvoje vienodą užkalbėjimo formulę lietuvių, karelių, suomių, vodų bei rusų teritorijoje, panašumas rodo gilią kultūrinio bendravimo šaknis ir frazės stereotipinį pastovumą, būdingą maginėms formulėms ir vaikų tautosakai.

Piemenuko dalia visur buvo sunki, todėl jų dainose, neperžengiančiose vaikiškos fantazijos rėmų, atsispindi tie vargai, buitis ir gamtos negandos bei nedideli vaikiški norai. Tačiau pro tuos niūrius gyvenimo vaizdus blyksteli nuotaikingos gaidos, atsiskleidžia meilė gamtai ir gyvulėliams, taip pat pastangos kukliomis maginėmis priemonėmis paveikti gamtos reiškinius ar aplinkinius, kad jie sudarytų palankesnes sąlygas piemenėliui ganyti: tai debesų varymas šalin ir saulutės kvietimas lietuvių, estų, suomių dainose, karvių raginimas geriau priėti ir duoti daugiau pieno ir kt. Tiesa, suomių tautosakoje tokių vaikų dainelių—užkalbėjimų yra žymiai daugiau ir įvairesnių negu poetinėje lietuvių liaudies kūryboje. Estų ir suomių dainose esti gimingų ar bent tipologiškai bendrų motyvų, kurie, viena, dar labiau išryškina lietuvių liaudies vaikų dainų savitumą, tačiau kartu atskleidžia ir tam tikrus psichologinius mąstymo stereotipus, vienojai išsilaikiusius gana skirtingoje kalbos, gyvenimo sąlygų, papročių, žmonių charakterio, aplinkos sferoje. Daugką nulėmė žemdirbystės tradicijos, tose pačiose platumose išsaugojusios daug archaiškų kultūros elementų. Tad ir piemenukų dainose A. R. Niemis įžiūrėjo pirmąsias poezijos užuomazgas ir, pratęsdamas J. Krono gretinimus (piemenukų sunki dalia, jų pagarba saulei ir „Ka-

levalos" motyvai), spėjo giminingomis esant estų, suomių, lietuvių dainas „Eikit, debesys, į...“, „Šviesk, šviesk, saulute“ (skoliniai iš lietuvių) tipo, taip pat ir kai kurias kitas vaikų daineles¹⁶².

Lyginimui parankios ganyto dainų tematinės—motyvinės grupės „Saulėlė motinėlė tepašildo piemenėlius“ (D 942—947) ir „Nuvys saulė debesėlį“ (D 953—958). Tai dainelės—šūksniai, suomių tautosakoje laikomi užkalbėjimais, apie debesėlių varymą ir saulutės kvietimą. Dėl panašios tematikos dažnos abiejų grupių dainų kontaminacijos (pvz., D 942 ir 954). Kupiškio, Panevėžio, Anykščių ir Rokiškio apylinkėse kviečiama saulutė nuvyti debesėlį („Išeik, saulute, / Su pyragėliais, / Nuvyk debesėlį / Su botagėliais”—LTt, Nr. 111), išeiti „an mūsų“, o debesėliams juodbrunėliams keliauti „ant prūsų“ (LTt 1, Nr. 110; D 942) arba „gudų šalin“ (LTt 1, Nr. 113), „pro gudo darželį“ (Ten pat, Nr. 109), kur būsią apdovanošti. Pastarųjų tipų dainelės paplitusios irgi rytiniuose ir pietiniuose Lietuvos pakraščiuose (Ignalinos, Zarasų, Utenos, Švenčionių, Varėnos ir kt. apylinkėse).

Su „Kalevalos“ runa apie Kulervą ir piemenuko dalia susiję dainos „Saulute močiute“ tipo kūrinėliai (D 942), kuriuose piemenukas guodžiasi sušalęs („Saulute, motinute, / Užtekėk užtekėk: / Mes maži piemenėliai, / Mūsų trumpi mundūrėliai — / Mums šalta, šalta”—LTt I, Nr. 108). Tos dainelės žinomos iš pietų Lietuvos (Varėna, Lazdijai, Alytus, Eišiškės). Taigi turima medžiaga rodo, jog dainos saulutei ir debesėliams paplitusios šiaurės rytų ir pietų Lietuvoje ir visai nežinomos žemaičiams ir beveik vidurio aukštaičiams.

Saulė ir estų bei suomių piemenukams tokia pat miela ir laukiama. Estų dainose ji kviečiama pasirodyti („Tulle välla, päevakene”—ERL I: 1, 376), jai siūlomos dovanos ir kitokios gėrybės (Ten pat, 379, 380). Saulė vadinama maloniniais vardais: saulute, brangiaja saule ir t. t. Yra dainelių ir apie lietaus/debesų siuntimą kitur, toliau: į Vigalą, Karjalą, Rusiją (Ten pat, 404, 405, 407, 409). Kai kur, ypač pietų Estijoje, dainelėmis piemuo prašo, kad lietus jo nemerktų (TERV III, Nr. 37), o saulutė grei-

čiau leistūsi, eitų pas savo brolius ir seseris ir paleistų piemenėlį namo (Ten pat, Nr. 39—41).

Suomių liaudies dainose piemenėlis taip pat žodžiais vaduoja saulę iš debesų. Jis arba tiesiog įsako jiems pasitraukti nuo saulės ir leisti jai šildyti (SKVR VIII, 957—963) arba siunčia juos į Pirkalą (Pirkkalaan), nes ten esą reikia vandens: ponai arklius maudo, jaunamartės skalbiasi ar krikštynoms alų daro ir t. t. (Ten pat, 967—969, 971—2, 979—980; VII₂, 3304). Savo struktūra ir net forma šios estų ir suomių dainelės artimos lietuviškoms, tik suomių dainelių antroji dalis (tikslas) labiau išplėstas, įvairesnis. Lietuvių dainose paprastai debesys „gundomi“ dovanomis: prūsuose gaus „abrūsų“, o gudai duos paršelių ir pan. A. R. Niemis dar 1911 m. jas laikė vienu įdomiausiu skoliniu estų—suomių liaudies poezijoje, pažįstamu visiems Pabaltijo finų kraštams ligi pat Laplandijos, nors kartu pabrėžė ir suomių bei estų dainų žymius tarpusavio skirtumus¹⁶³.

Skirtumų yra ir pirmojo tipo aptartoje dainoje. Karelijoje ir Suomijoje populiariame užkalbėjime saulė raginama šviesti piemenėliams („Paista, päivä, paimenille“), o ne žvejams ar žuvies prašytojams (SKVR VII₂, 3243—3247 ir kt.). Estų dainose ji viliojama dovanomis, o lietuvių—graudinama paties piemenėlio skurdžia buitimi (maži piemenukai, trumpi kailinukai, labai šalta).

Pateikti kokias nors aiškesnes ir konkretesnes dainos kilmės ir migracijos hipotezes, mūsų manymu, gana sunku. Tik viena peršasi išvada, jog tie kūrėniai, priklausydami ir baltų—lietuvių, ir Pabaltijo finų tautosakos senajam sluoksniui, ko gero, bus išlaikę užsikonservavusių anų senųjų žemdirbystės ir gyvulininkystės nešėjų pasaulėjautos elementų (požiūris į saulę, piemens vaidmuo ir kt.). Prisimenant istorikų, etnografų ir kalbininkų tyrinėjimų duomenis, jog finų gentys iš baltų mokėsi žemdirbystės ir skolinosi atitinkamą leksiką, minėtų dainų panašumas, matyt, gali būti ir genetinis, ne tik tipologinis. Todėl jose tiek daug bendrų turinio, poetikos ir formos bruožų.

Lietuvoje, Estijoje ir Suomijoje populiarios vaikų dainelės apie gyvulius, žvėrių ir paukščių darbus (Vk 410—

425). Dainose veikia ištisos grupės, sukurdamos gyvas, besikeičiančias „masines scenas“, patraukiančias vaiko vaizduotę neįprastomis komiškoms situacijomis, bet kartu ir supažindinančios su kasdienine valstiečio buitimi, su namų ir lauko darbais (višta pečių kūrena, gaidys malkas kapoja, šarkelės vaikai tvorą tveria ir t. t.). Tai dainelės „Tindi rindi riuška“ (Vk 410), „Du gaideliai, du gaideliai“ (Vk 417), „Kačerga karkė, višta šokinėjo“ (Vk 422), „Duli duli dulena“ (Vk 423) ir kt., žinomos iš visos Lietuvos. Jose daug fantazijos, komizmo, improvizacijos, jos lengvai kontaminuojamos.

Šio tipo dainelės jau susilaukė A. R. Niemio dėmesio nedideliame Vilniuje parašytame 1911 m. darbe „Viena lietuviška vaikų dainelė Suomijoje“ (Virittäjä.— 1912.— Nr. 1.— P. 1—9). Lygindamas įvairius estų, suomių, ižorų ir lietuvių variantus, tyrinėtojas priėjo išvados, jog lietuviškieji variantai yra labiausiai išlaikę „pirmykštę dainų dvasią“, arčiau jų stovi suomiškieji, o labiau nutolę — estų ir ižorų variantai, neturį tiesioginių motinos inspiracijų bei vaikų šokdinimo ant kelių ritmikos¹⁶⁴. Išvadose jisai dar pridėjo, jog ta dainelė esanti iš bendrasuomiškojo laiko, kada lietuviai betarpiškai bendravę su suomių gentimis¹⁶⁵. Šių gausių dainų ir suomių tautosakoje pasižyminčių didele įvairove ir įvairiomis kontaminacijomis genetiniai ryšiai vis dėlto lieka neaiškūs, nors M. Kūsis jau visai neseniai pabrėžė, jog „Hiamės stebuklą“ („Häämeen ihmeiden“) ciklo kūriniuose išryškėja senesnių baltiškųjų ir naujesnių skandinaviskųjų skolintų vaizdų akcentai¹⁶⁶.

Daug panašumų turi vadinamosios formulinės ir kumuliatyvinės dainos. Tai apeiginės dainos, kurios vėlesniais laikais buvo įsitvirtinusios vaikų repertuare. Jos žinomos daugeliui Europos tautų, ir jų migracija, raida, nacionaliniai ir internacionaliniai bruožai tyrinėtojams tebėra problema. Be to, jos kai kur būdavo ne dainuojamos, o pasakojamos ir priskiriamos grandininių pasakų grupei. Suomių folkloristas M. Havijas (Haavio) ir paskyrė joms savo darbą „Grandininių pasakų studijos“ (Haavio M. Kettenmarchenstudien // FF Communications. — Helsinki, 1929.— Nr. 88). Nesileidžiant į gilesnę ir detalesnę jų ana-

lizę, tik galima priminti, jog tokios dainos, kaip „Tarnavau vargavau pas poną“ (VK 454), „Pinu pinu pynę“ (VK 447), „Šuto boba šustinėlius“ (VK 448), „Atbėgs atbėgs pelė iš miško“ (VK 453), turi nepaprastai artimų paralelių estų ir suomių vaikų folklore. Tai suomių „Tarnavau pas poną“ (SKVR VIII, 3527—3559, 4938—4942), „Išbėgo pelė į mišką“ (Ten pat, 3175—3253, 4891—4896), „Kur kirvis“ (SKVR II, 1258—1274, arba kitokia pradžia „Kieno tas laukas“ (Ten pat, 447—448, 592, 600) ir kt., estų „Kits kile karja“ (ERL III:3, Nr. 6775—6781) ir t. t. Visame Pabaltijy žinoma daina „Kur, kiškeli, vaikštinėjai“ (SKVR II, 1285—1288, 1292—1293), artima lietuvių „O kur tu buvai, oželi mano“ (VK 240), kurios rytinėse Lietuvos dalies variantuose yra paprastai zuikelis („O kur buvai, kiškel mano“—ten pat). Kadangi estų kaimynų (rusų) dainos apie ožką yra kalėdinės—apeiginės, estų muzikologas H. Tamperė spėjo, gal jos atspindėjo seną (ankstyvojo feodalizmo) tradiciją, kai persirengę ožka vaikai jas atlikdavo naujametinėse persirengėlių eitynėse (TERV III, p. 156—157).

Ryšiai su apeigine tautosaka visai ne anachronizmas, o galimas dar tolimesnių epochų aidas, kurio išsaugotojai buvo tokie pat vaikai. Be to, jau be didesnių tyrinėjimų galima atsekti ne vienos grandininės ar kumuliatyvinės dainos ryšius su vienokiomis ar kitokiomis religinėmis tradicijomis, o mitologijos tyrinėtojai (pvz., V. Toporovas) jose ižiūri ankstyvojo mitinio teksto liekanų. Baltų ir Pabaltijo finų paralelių lyginimui tai gal ir neturi esminės reikšmės, tačiau apskritai, nors esama gausios tas dainas liečiančios literatūros, jos tebelaukia specialių tyrinėjimų, kurie galbūt padėtų atskleisti ir mūsų svarstomos folklorinių ryšių problemos dalelytę. Vaikų dainos dar slepia daug įdomių atradimų tiek Pabaltijo tautų, tiek ir platesniame geografiniu požiūriu kultūriniame kontekste.

Įdomių etnografinių—folklorinių paralelių tarp baltų ir Pabaltijo finų pastebime kalendoriniuose papročiuose ir juos lydėjusioje tautosakoje. Ne veltui dar XIX a. pab. A. R. Niemis Helkos šventės Ritvaloje tradicijas laikė

baltiškomis, o ir dabar etnografai šiame regione konstatuoja daug panašių dalykų. Nesileidžiant į gilesnę analizę, norisi priminti vieną kitą faktą, paremiantį ir Pabaltijo finų tautose užsifiksavusį žemdirbišką, kaip ir pas baltus, liaudiškojo kalendoriaus pamatą. Jei taip, tada visai natūralu ieškoti ne vien tipologinių, bet ir genetinių ryšių skirtingų kalbinių šeimų Pabaltijo tautų kultūrose.

Liaudies kalendoriaus šventės žymėjo tam tikras metų dienas, kurios buvo susijusios su žmonių darbais ir gamtos reiškinių kaita. Visose Pabaltijo tautose švęstos dienos siejosi su saulės solsticijomis, atitinkamai pažymėtas pirmosios žalumos pasirodymas, pirmasis gyvulių išginiimas, derliaus nuėmimas, persilaužimas tarp žiemos ir pavasario ir kt. Todėl lietuvių, latvių, estų, karelių, suomių liaudies kalendoriuje yra nemažai švenčių, turinčių panašius papročius, tautosaką bei vienodą ar panašų jos atlikimo pobūdį.

Pirmiausia tai pasakytina apie saulės solsticijos — vasaros ir žiemos — šventes. Vasaros solsticijos šventė birželio 24 d. vadinta panašiais vardais: liet. *Joninės* arba *Kupolių* šventė, latv. *Līgo* ar *Jānu svētki*, est. *Jaanipäev*, suom. *Juhannus* arba pietvakarių Suomijoje *mittumaari* ar *messumaari* (iš šved. *midsommar*). Ji — augmenijos klestėjimo šventė ir apeigose vyrauja augalai. Visose minėtose tautose kartojasi beveik tie patys papročiai ir tikėjimai. Manoma, jog Joninių naktį pražysta papartis, vanduo virsta vynu (suomiai), rasa turi ypatingą galią, dega lobiai, aktyvios yra raganos. Deginti specialūs laužai (statinės ant karčių), rinktos žolės ir t. t.¹⁶⁷ Apie Jonines sekamos sakmės turi daugiau bendrų bruožų, dainos — mažiausiai. Kas kita latvių ir estų dainos, ypač pasienio zonose.

Panašios tradicijos buvo ne vien per Jonines. Suomijoje per Sekmines (*Helluntai*) bei per Helkos šventę (arba *heatorstai*) tarp Joninių ir Petrinių taip pat degintos ugnys, taisytos sūpynės, puoštasi berželiais. Pastarosios papročių senumą ir baltiškumus elementus yra konstatavęs A. R. Niemis, vėliau V. Tarkiainen ir kt., nors ją lydėjusi tautosaka Suomijoje yra vėlesnio laiko — viduramžių baladės ir kt. dainos.

Daugiausia bendrų bruožų pastebima žiemos pabaigos ir pavasario pradžios švenčių — Užgavėnių, Jurginių — tautosakoje bei papročiuose. Antai per Užgavėnes visur buvo važinėjamasi, valgomi valgiai, tarp kurių būtų kiaušės kojos ar galva ir pan. O svarbiausia, važinėjamasis siejasi su linų ūkiu: kuo daugiau bus važinėjamasi, tuo ilgesni linai augs. Tai atspindi ir dainos. Lietuvių liaudies dainose „Čiuž čiužele“ ir kt. sakoma, jog važinėjamasi, kad lineliai užderėtų (LTt I, Nr. 229). Panašiai dainuojama ir Latvijoje („Čiža, čiža, viža, viža“, „Augat mana gari lini“ ir kt.—LTDz, 6994—6995, 6698). Estų dainininkas tvirtina, jog linai augs tokie ilgi kaip rogių vėžė, arba paprasčiausiai — kas važinėsis — tam linai, kas tingės — tam piktžolės (ERL I:2, Nr. 845—861). Suomų Užgavėnių dalyviai, laikydamiesi daugelio draudimų, susijusių su būsima ūkine sėkme, dainavo daineles ar šūkavo atskiras frazes apie linus: „ilgi linai toje pusėje, smaluotos pakulos kitoje“; „ilgi linai kaip gyslos“¹⁶⁸, „kas važinėjasi — to ilgi linai, kas nesivažinės, to linai išmirks, bus prie žemės“ (VM 100; SKVR III₃, 4606; VIII, 545, 548, 550—551, 553—567, 571—620). Taigi linų „tiesimo“ tradicijos ir tautosaka yra panaši visame mūsų aptariamame regione.

Panašių bruožų yra Verbų papročiuose bei tautosakoje (žodiniuose linkėjimuose, plakant žalia šakele — VM, p. 132—134) Lietuvoje ir Suomijoje, bet kur kas daugiau supimosi dainose, nors jų atlikimo laikas ne visai sutapo. Kadangi supimasis buvo ne tik pramoga, bet ir apeiginis veiksmas, turėjęs skatinti augmenijos atbudimą ir augimą, tai tautosakoje gėrimasi tais, kurie pakabino/padarė sūpuokles, ir juokiamasi iš tų, kurie jų nepadarė (liet.—LTt, I, Nr. 240; latv.—LTD₂ 7026—7028, 7034, 7060—7061; est.—ERL I:2, 1023—1027; Ingrijoje — SKVR III, 2866, 2936, 2973; V, 2061, 2063). Kituose kūriniuose prašoma pasupti kuo aukščiau — net ligi medžio viršūnės (liet. „Supkit meskit“ — LTt I, Nr. 237—239; latv.—LTD_r 7070; est.—ERL I:2, 944—950). Taigi Pabaltijo tautų kalendorinių apeigų tautosakos ir papročių kompleksiškas tyrimas lyginamąsias folklorinės kultūros studijas praturtintų įdomiomis paralelėmis, savitai išsaugojusiomis tiek toli-

mos praeities vaizdinius, tiek ir vélesnių laikų reiškinius, susiformavusius veikiant iš vienos pusės slavų (pirmiausia rusų, baltarusių) tradicijai, iš kitos — vakarų (skandinavų, vokiečių) įtakoms.

Panaši situacija yra ir su vestuvių apeigomis bei tautosaka. Jau nuo XIX a. pab. mokslininkai tvirtina, jog Pabaltijo finų vestuves praeityje yra stipriai veikusios baltiškiosios tradicijos, tad ir tautosakoje neabejota dėl genetiškai ar tipologiškai bendrų elementų. Kalevališkojo metro dainų apie didįjį ažuolą ir apynio bei miežio pokalbį analizė parodė, jog lietuvių tautosakoje tie siužetai ar motyvai ryškiausi vestuvinėje tautosakoje, suomių runose susiję su vestuvių ruošimu ar apeigine jų atributika. A. R. Niemis savo darbe 1911 m. išskyrė net 11 bendrų lietuvių, latvių, estų, suomių vestuvininių dainų siužetų ar motyvų („Ašarų tekėjimas“, „Valgykit, sveteliai, tik į užantį nesikiškite“, „Piršlio perdėti gyrimai“, „Marčios išjuokimai“, „Trys aruodai“, „Svočia valgo kiaules su šeriais“, „Piršlys kalės liežuvis“, „Jaunikio veidų pajuokimas“, „Ištekėjusi duktė ant motinos kapo“) ¹⁶⁹. Daugumą jų sudaro vestuvininkų apdainavimo dainos, pasižyminčios didesnėmis improvizacinėmis galimybėmis, tačiau vienodi epitetai ar sugretinimai, A. R. Niemio manymu, negalėjo atsirasti be tiesioginių kontaktų.

Turint rankose gana platų lietuvių vestuvininių dainų repertuarą, galima būtų pridurti, jog paralelių su estų ir suomių dainomis yra daugiau, tik jos dar tebelaukia savų tyrinėtojų. Antai labai populiarī lietuvių vestuvinė daina „Ant kalno rugiai“ (V 239), kurioje mergina nori tekėti už artojo, žinoma estams (dainų grupė „Mergina nori tekėti už žemdirbio“— ERL III:1, 4782—4786) ir suomiams (žinomas motyvas iš „Kalevalos“ runų „Piršliai iš jūros“ („Meren kosijat“), kai mergina nori tekėti už „duonos augintojo“ (leipämies)— SKVR I₄ 2198, 2199, 2200; II, 342, 343, 349—353, 355, 1105). Tiesa, pati pasirinkimo traktuotė nėra visur vienodai populiarī. Estė renkasi ir amatininką, ir kareivį, o valstiečio pasirinkimą supranta palyginti proziškai: jis miega, o javai lauke auga, kitaip sakant, jam galima ramiai ir pailsėti. Ir vis dėlto poetiškiausiai kilni valstiečio dalia įprasmintą lietuvių liaudies

dainose kuklia, bet daug pasakančia metafora: „geras darbas artojielio — žagrelė rankoj“.

Artimų motyvų yra lietuvių, estų ir suomių mergvakario dainose. Panašiai jaunoji graudinama, primenant, jog neturės tos laisvės svetimoje šalyje (SKVR II, 531, 532, 538, 541), panašiais vaizdais atvykęs jaunojo pulkas reikalauja sau dėmesio (kad būtų stainės žirgams, jiems klėtys ir t. t.). Įdomių šiaurietiškų paralelių turi populiari lietuvių vestuvinė jaunosios ieškojimo daina „Po beržyną vaikščiojau“ (V 973). Bernelis ieško prarasto žirgo ir klausinėja, ką šis padarė. Atsakoma, kad išlaužė uosio tvorą, žalias rūtas išmindė, lelijėles nukando (JLD II, 1016; LTt I, 363). Dzūkų variantuose jis nukandęs tris žolynus, kurių pirmasis kaip saulė tekėjęs, antrasis kaip mėnulis žibėjęs, trečiasis kaip žvaigždelė mirgėjusi (KDLD, p. 225; TŽ III, p. 468). Estų ir suomių tautosakoje — tai kalėdinis žaidimas „Hobuse mäng“ (TERV III, Nr. 12—16), „Orisilla“ arba jam artimas „Briedžio žaidimas“—„Hirvisilla“ (Suomių liter. dr-jos Tautosakos archyvo rkr. rinkiniai: Seiskari, 136; Uusikirkko, 11799; Kivennopa, KRK 125:97; Kalvola, 486; Kivennapa, 6247; Kurkijoki. J. Tereska VK 98:48; KRK 127:29). Suomių ir estų dainose žalos simbolika kita — žirgas nuėda avižas, jas ištrypia ir pan. Motyvų skirtumai dar 1913 m. A. R. Niemi vertė spėti apie nevienodą lietuvių ir estų dainų formų amžių, tačiau jis manė, jog šios dainos ištyrimas gali suteikti medžiagos reikšmingoms lietuvių—estų—suomių dainų tarpusavio ryšių prielaidoms.

Lietuvių apeiginėje tautosakoje yra nemažai dainų, žinomų daugeliui Europos tautų ir priklausantių vėlesniajam poezijos sluoksniui. Tyrinėtojai (pvz., D. Sauka), akcentavę, jog didesniąją tradicinės mūsų liaudies poetinės kūrybos dalį sudaro feodalizmo laikais sukurti ir to meto žmonių pasaulėjautą atspindintys kūriniai, ne visuomet pajėgūs atsekti, kokius ankstesnius liaudies dvasinės kultūros elementus jie paveldėjo ir įkūnijo naujomis formomis ir vaizdais. Taigi ir „keliaujantys“ siužetai ar motyvai baltų kraštuose įgijo naujų, savitų bruožų, sudarančių galimybes kitaip traktuoti bendruosius siužetus. Kita vertus, mūsų atveju, lyginant juos su Pabaltijo finų

folkloru, atsiskleidžia gana vingrūs kultūrinių sąveikų keliai, kitokie negu senojoje poezijoje.

Tarp tokių dainų galima būtų paminėti pažintuvių dainų teminę grupę „Mergelė netiki berneliui, kad nereiks sunkiai dirbti“, kurioje populiariausias dainos tipas, nežinomas tik pietų Lietuvoje, yra „Siuntė mane motinėle“ (V 26). Motina siuncia į Dunojų vandenėlio, kur ji užtrunka („ten radau žąsų pulką / Ir sudrumstą vandenėlį, / Ir ten plauko laivuzėlis“). Bernelis kviečia į laivelį, bet mergelė atsisako, nepatiki jo žodžiais (LTt I, 267). Aiškindamasi motinai, duktė kartais pasakoja, jog vandenį sudrumstęs gulbinėlis (ČtLLD 144). Apskritai šio tipo bei jai artimų kitų tipų (V 27—36) dainose labiau akcentuojamas ne mergelės išsisukinėjimas prieš motiną, o bernelio gražbylostės išaiškinimas.

Dainos siužetas žinomas visoje rytinėje Europoje, o Suomijoje paplitęs „Užtrukusios prie šaltinio merginos“ („Vesitiellä viipynyt neito“) vardu (SKVR I, 1200, 1210; II 390; III 1244, 1356, 1408; IV 721, 1041, 2286, 2386, 2939, 2951, 2728; V₁ 1031, 1035, 1038, 1039, 1041, 1042; XIII 1397, 1398; Finnish Folk Poetry, Nr. 124, 125). F. Oinas nustatė, kad suomia, karelai ir estai žino dvi versijas: pietinę ir šiaurinę. Pagal savitesnę šiaurinę versiją mergina užtrunka prie šaltinio ir, parnešusi vandens, siūlo tėvui, motinai, seseriai, broliui, kurie nepriima. Priima tik senelė. Estijoje seserį užtaria brolis¹⁶⁹. Suomų kaimynų slavų dainos kiek skiriasi nuo minėtųjų motyvų: rusų variantuose užtrunka martelė, o ukrainiečių ir baltarusių — mergelė. Aiškinasi vienodai — atskrido žąsys ir sudrumstė vandenį. Lietuvoje daina artimesnė pietiniam slavų dainų tipui, bent jau savo pradžia ir užgaišimo motyvacija. Tuo tarpu tolesni vaizdai kiti: mergelė atsisako sėsti į laivelį, atskleidžia bernelio piešiamo gyvenimo gėrio simbolinę prasmę (aukšti kalnai — didi vargai, obuolėliai — šaunūs žodeliai, riešutėliai, serbentėlės — ašarėlės).

F. Oinas tarp Pabaltijo finų ir slavų šio tipo dainų randa genetinių ryši, kurį parodo keturi bendri motyvai: a) mergina ar jaunamartė eina vandens, b) kelyje užtrunka, nes susitinka jaunikaitį, c) už gaišatį artimieji ją išbara ar net sumuša, d) vienas giminaitis (senelė, brolis, bro-

lio žmona, vyro sesuo) ją supranta ir apgina¹⁷⁰. Tarp lietuviškų ir slaviškų bei suomiškų dainų bendrumų kur kas mažiau. Pirmiausia, vandens siunčiama mergelė, o ne martelė, nes liaudies moralės principai jokiū būdu negalėjo pateisinti tokio elgesio. Tad bendri lieka du motyvai: a) siuntimas vandens ir b) aiškinimasis, kad atskrido pulkas žąsų, sudrumstė vandenį ir todėl užtruko. Susitikimo su jaunikaičiu motyvas kiek kitaip interpretuojamas, parodant merginos sumanumą. Taigi lietuviškoji daina, nepaisant atskirų variantų skirtybių, rodo savitą raidos kelią, ir panašumai su suomių, karelių, ižorų dainomis tik daliniai. Tad jei sutiksime su F. Oino prielaida, jog pas finus daina „Užtrukusi prie šaltinio mergelė“ atsirado dėl rusų dainų poveikio, ir tai tik kaip „bendras modelis“¹⁷¹, tai lietuviškoji daina „Siuntė mane motinėle“, su anomis santykiauja tik kaip tam tikra bendrojo modelio dalis be tiesioginių kontaktų. Tarp kitko, M. Kūsis mano ją palyginti vėlai, tik XVII a., išplitus Ingrijoje, o iš ten ir Estijoje¹⁷². A. Arnės hipotezė, jog daina sukurta vakarų Suomijoje ir paskui plitusi į rytus (Kareliją, Rusiją)¹⁷³, jau priklauso teorijų archyvui.

Panašios įvairialypės paralelės pastebimos visoje Europoje paplitusioje dainoje—baladėje apie išperkamą mergelę (bernelį), kuri, atsidūrusi kalėjime, kitoje nemalonioje situacijoje, vestuvių ceremonijų „grandinėse“, prašosi vadojama. Artimiausi giminaičiai atsisako vadooti, išvaduoja, parduodamas ką nors brangaus, tik vaikiną (merginą). Įvairių tautų folklorinėje literatūroje ta daina vadinama gana pastoviais vardais (vok. *Die Losgekaufte*, angl.-amer. *The Maid Freed from the Gallows*, šved. *Den bortsälda*, suom. *Lunastettava neito*) ir jau patraukusi ne vieno tyrinėtojo dėmesį. Suomis Ivaras Kempinenas studijoje „Išperkama mergina“ (*Lunastettava neito. Vertaileva balladitutkimus.*—Hels., 1957) suregistravo tos dainos paplitimą pasaulio tautose, ir Europoje aptiko 1446 jos variantus (Šiaurės Amerikoje 166, Azijoje, Afrikoje, Australijoje—po 2—9). Vadinasi, baladė yra tipišką europietiškas kūrinys ir į kitus kraštus pateko su kolonistais. Pagal I. Kempineno duomenis, vokiečių užfiksuota 419, suomių—ugrų 755, slavų 250, baltų 129 variantai¹⁷⁴. Atrodytų, jog daina

populiariausia suomių—ugrų kraštuose, tačiau daugiau šaltinių panaudota dėl to, kad jie autoriui buvo prieinamiausi. Vis dėlto ši statistika rodo, jog daina apie išperkama merginą populiariausia yra germanų, slavų, finougrų (estai, suomiai, vengrai) ir baltų (lietuvių; latvių aptiko tik dvi versijas) tautose. Tyrinėtojo nuomone, baladė kilusi greičiausiai Italijoje apie 1100—1200 m. ir siejasi su mitiniais mirties vaizdiniais ¹⁷⁵.

Be Pabaltijo finų tautų — suomių, karelių, ižorų (beveik visuose SKVR tomuose yra nuo kelių ligi keliolikos šios dainos variantų), lyvių (Loorits, Nr. 362, 364, 365), estų (ERL I:1, 20) — šią baladę žino ir mordviai (Paasonen IV, 49; vaduojamas vaikinai — I, 80—82). Lietuvoje ši daina, žinoma pavadinimu „Sukliko gulbelė ant marių“ (LTt I, 389), priklauso gražiausioms ir nuoširdžiausioms vestuvių vadavimo ceremonijos dainoms. Vien jos kataloge užregistruota 218 variantų (V 1547). Be to, jai artimos yra tos pačios grupės dainos „Verkia seselė, dūmoja“ (V 1549), „Čiulbėjo lakštutė ant marių“ (V 1555). Pastarojo tipo dainose, kaip ir estų (iš Saremos salos) bei suomių variantuose, dukrelė sėdi giliose mariose ant balto akmens. Jos negelbsti tėvelis, močiutė, brolelis, sesutė, tik bernelis ištraukia iš marių (Dov D 354). Būdamos analogiškos struktūros su slavų ir estų—suomių dainų variantais, lietuviškosios pasižymi dideliu lyrizmu, išryškinant mylinčio žmogaus jautrumą, pasiaukojimą. Švelniu gauduliu alsuojančios jų melodijos išryškina mergelės skundą, tekste vyraujančią idėjinę bei emocinę tendenciją — „jautrumą mylimo žmogaus sielvartui“ (L. Sauka) ¹⁷⁶. Todėl jos nuspalvintos gilaus humanizmo ir apeigų vidinės šilumos, atrodo tarsi kitokios, priešingos epiškai ramiam, netgi kartais grubokam estų ir suomių dainų pasakojimui.

Iš vėlesnių laikų dainų, atskleidžiančių netiesioginius lietuvių ir karelių bei ižorų dainuojamosios tautosakos ryšius, minėtina daina apie skriaudžiamą nuotaką, suomių dainų rinkiniuose vadinamą įvairiais vardais: „Pahan sulhon saanut“ („Gavusi blogą vyrą“), „Neitonen mäellä itki“ („Ant kalvos verkė mergina“), „Itkija neito“ („Verkianti mergina“), „Immen itku“ („Merginos verksmas“), „Aholla itkija“ („Verkianti laukymėje“) ir kt. Ją žino ka-

relai, tarp jų ir Tverės bei Novgorodo karelai (SKVR I 1161—1164, 2199; II 367, 368, 1133—1144, 1424, 1425; VII 1246—1270; XIII 498, 963—965, 4756, 10463; КЭП, Nr. 101, 124, 140; ККНП, Nr. 88), ižorai (SKVR III 840—841, 930, 2223, 2374, 2683, 2882; V₁ 1037, 1042, 1232, 1270, 1271, 1274—1279; V₂ 748, 764—765, 2407—2409; V₃ 126—128). Tai jaunamartės skundas piktu savo vyru, išdėstyta klausimų—atsakymų forma: klausia tėvas/dėdė, gal ją nuskriaudė šešuras, anyta ir t. t. Jaunamartė atsako, kad šešuras kaip pirmiau namuose tėvas, anyta — kaip motina. O kai dėdė verkiančiosios pasiteirauja, ar tik jos nebus nuskriaudęs vyras, ta nudžiunga, kad jis atspėjęs, ko nepadarė nei tėvas, nei motina, nei šaunusis brolis, nei tikroji sesuo, ir priduria, kaip susidorotų su savuoju:

*Kuin nakisin hirtettävän,
vielä nuorasta vetäisin,
kuin näkisin poltettavan,
vielä tulta kiihoittaisin,
kuin näkisin leikattavan,
vielä veistäni hiosin,
nykeäni nyrskyttäisin.* (SKVR XIII 969)

(Jei pamatyčiau jį pakartą, dar virvę patempčiau, jei pamatyčiau degant, dar ugnį pakurstyčiau, jei pamatyčiau pjaustomą, dar išmeigčiau peilį, lenktinį suvaryčiau.)

Kartais jis vadinamas „juoda gyvate“, nes verčia vaikščioti neapsiavusią ir raižo ilga vytine (КЭП, Nr. 101, 124, 140).

Ši daina paplitusi Rusijoje (užfiksuota P. Kirejevskio, A. Sobolevskio rinkiniuose), taip pat Baltarusijoje ir Ukrainoje (I. Nosovičiaus, A. Rozenfeldo, P. Šeino, P. Čiubinskio ir kt. rinkiniai). Lyginant šiaurinius ir pietinius variantus, pastebima, jog Rusijos variantuose, kaip ir karelių dainose, jaunamartė palyginti piktai atsiliepia apie savo negerą vyrą, tuo tarpu pietinių slavų dainose į pirmą vietą iškyla merginos guodimasis, neišryškinant tokio hiperbolizuoto jos karingumo.

Lietuvoje daina nepopuliari, žinoma rytinėse respublikos vietose — Tverėčiaus ir Švenčionių apyl. („Verpsiu verpsiu, baltus linus verpsiu“ ir „Plonai plonai kuodelį

verpiau"— TD IV, Nr. 160, 161). Mergelė atvažiuojančiam tėveliui/broleliui pasiskundžia neįtinkanti savo „tvariščėliui“ nei žodeliais, nei rankų darbeliais. Dainos struktūra artima baltarusiškiems variantams, o ir jos paplitimas rytiniuose Lietuvos pakraščiuose neabejotinai rodo ryšį su slaviškaisiais variantais.

Tos dainos suomiškuosius variantus nagrinėję folkloristai (K. Kronas, M. Kūsis, J. Kalijas (Kallio), F. Oinas) ryšius su slaviškąja medžiaga interpretavo nevienodai. K. Kronas ir J. Kalijas laikė ją karelių savastimi¹⁷⁷, tačiau F. Oinas laiko ją atėjusia iš slavų dainų repertuaro ir tokia jos kilmė nekelianti abejonių¹⁷⁸. Taigi ir lietuviškieji variantai genetiškai pačia teksto struktūra santykiauja su ižorų ir karelių dainomis, kurios, to paties F. Oino manymu, pagal slaviškus stereotipus tuose kraštuose atsirado ne anksčiau kaip XVI a.¹⁷⁹

Tyrinėtoją neabejotinai patrauks ir kitos genetinės bei tipologinės paralelės, nuo garsų pamėgdžiojimų (nors yra manančių, jog čia nėra jokių ryšių, o tik stichiškai sukurti tekstai) iki dar A. R. Niemio paminėtų vestuvių dainų apie piršlio, svočios apdainavimus, apie mielo ir nemiolo priėmimą (patalo klojimą). Pasitaiko įdomių paralelių našlaičių, karinėse—istorinėse dainose. Viena pastarosios grupės daina, estuose—suomiuose žinoma „Karo žinios“ vardu, o pas mus susisiejanti su siužetu — „Oi lekia lekia gulbių pulkelis“ (arba „Visi bajorai į Rygą joja“—K 320, taip pat K 345) susilaukė didelės J. Pentineno studijos „Karo žinia“ (Sotasanomat.—Helsinki, 1947). Joje autorius daug vietos paskyrė lietuvių—latvių medžiagos lyginimui su Pabaltijo finų dainomis, atskleidamas tiek baltiškų tautų variantų tarpusavio skirtumus, tiek ir analogijas su kaimynų liaudies poezija. Jis mano, kad tos epinės prigimties dainos Lietuvoje ir Latvijoje atkilusios iš kitur ir čia smarkiai sulyriškėjusios. Pripažindamas latviškųjų dainų primityvumą, autorius pažymi: „Žinant latvių ir lietuvių liaudies dainų lyrinį pobūdį, nėra jokio pagrindo dainos lopšiu labiau laikyti Latviją negu Lietuvą, todėl reikia ieškoti sričių, kuriose gausiai klestėjo epinė daina, kur tikri vyrai aukštino karo žygius, kur kario ir žirgo draugystė tęsiasi ilgiau už

mirtį. Žvilgsniai krypsta į slavų tautų epiką" ¹⁸⁰. Sugretinęs atskirus dainos motyvus, jų paplitimą ir vystymosi tradicijas, J. Pentinenas neneigia baltiškojo elemento estų, ižorų ir karelių dainose, tačiau patys baltiškieji dainų tekstai nesą originalūs, o paveldėti iš slavų. Tą rodo ir pateikta lentelė: iš 20 motyvų 13 slavų, 17 lietuvių, 14 latvių—lybių, 17 estų ir 14 suomių dainose yra bendri ¹⁸¹. Dainų „Oi lekia lekia“, „Atlėkė juodas varnas“ ir kt. bendrumus su slavų tautosaka yra konstatavusi D. Krištopaitė, pažymėdama bendrųjų motyvų savitą interpretaciją ir kūrybišką pasisavinimą lietuvių liaudies poetinėje tradicijoje ¹⁸².

Taigi dainos apie karo žinią rodo sudėtingą baltų ir Pabaltijo finų tautosakinių kontaktų raidą, kuriai, kaip manoma, pasitarnavo ir tai, kad dalis ižorų žemės XVI a. ilgą laiką buvo valdoma Gediminaičių. Nepaisant išsamaus, kol kas lietuvių mokslininkų neišanalizuoto J. Pentineno tyrinėjimo, šis dainų tipas dar tebelaukia baltų folkloristų dėmesio, ką yra pabrėžęs ir pats suomių mokslininkas.

Kol kas problemiškas tebėra estų liaudies dainos „Žvaigždės nuotaka“ („Tähemõrsja“), tarp kitko panaudotos ir „Kalevipoege“, ryšys su baltų tautosaka. Estijoje daina labai populiari (žinoma virš 300 variantų — ERL III:4, p. 94), priklauso senųjų epinių dainų grupei ir yra susilaukusi tyrinėtojų dėmesio ¹⁸³. Be to, jos įtaka jaučiama E. Lionroto rinkinio „Kanteletar“ dainoje „Suomės piršliai“ („Suomettaren kosiät“) ¹⁸⁴. Dainos turinys susijęs su mitiniais—kosmogoniniais vaizdiniais. Pas nepaprastai gimusią merginą pirštis atvyksta Saulė, Mėnuo ir Žvaigždė. Ji atsisako tekėti už Saulės, Mėnesio, nes jų charakteris nepastovus, ir pasirenka kuklesnį jaunikį — Žvaigždę (TERV IV, Nr. 3—5, ERL I:1,5). M. Kūsis dainos motyvus sieja su suomių—ižorų runomis apie piršlybas — su „Piršliais iš jūros“ ir „Einanti už vagies“ („Var-kalle menijä“) ¹⁸⁵. Einant toliau, pastaroji runa gretintina su lietuvių liaudies daina „Ant kalno rugiai“.

Estų dainos „Žvaigždės nuotaka“ (kitur — Salmės daina) paralelės su baltais sunkiai randamos, nors, sakysim, J. Tedrė neabejodamas pažymi, jog ji priklauso „bend-

ram Pabaltijo finų fondui“ ir taip pat „rodo kultūrinis ryšius su latviais ir lietuviais“¹⁸⁶. A. R. Niemiui Salmės daina atrodė tik savo pagrindine mintimi santykiaujanti su baltiško dangaus šviesulių piršlybų daina¹⁸⁷. Matyt, tik tuo požiūriu ir galima būtų gretinti ir lyginti šią estų dainą ir latvių—lietuvių dainas apie Saulės ir Mėnesio ar Mėnesio ir Aušrinės vedybas. Tokiu atveju šis siužetas sietųsi su runa apie didįjį ažuolą ir sudarytų bendrą kosmogoninių vaizdinių kompleksą, susijusį su baltų ar apskritai indoeuropiečių mitologija. Šitokių tyrinėjimų pradžia laikytini pirmiausia gausūs V. Ivanovo ir V. Toporovo darbai, taip pat estų (O. Loritso, M. Eizeno, J. Tedrés), suomių (A. R. Niemio, K. Krono, M. Kūsio) mokslininkų tyrinėjimai. Juos tęsti — ir baltų folkloristų pareiga.

Paminėti ir nepaminėti siužetai bei motyvai rodo vingiuotus dainų raidos kelius ir atskirų tautų kultūrų bendruosius ir atskiruosius bruožus. Šiandien nelengva juos atsekti. Ir kaip neprisiminsi A. R. Niemio prieš 70 metų įžvalgaus pastebėjimo, užgriūvančio kiekvieną folklorinių ryšių tyrinėtoją: „Reikia išaiškinti šimtų, net tūkstančių metų raidos klodus, o dažnai dar ir paskui atrodo rizikinga rekonstruoti pradines dainų formas, nes gyvenimo jūroje, šimtmečių tėkmėje vienos formos subyrėjo į šukes, kitos tarpinės lytys visai žuvo“¹⁸⁸. Todėl lyginime lieka tik bendras pasaulėvaizdis, įvykių, poetinių vaizdų grandinė, panašus supančio pasaulio ar atskirų jo reiškinių suvokimas ir aiškinimas, atskleidžias dainuojamosios tautosakos ryšius, vienokius iš ikiistorinių, kitokius iš vėlesnių laikų.

XIX a. antroje pusėje populiaru tautosakos siužetų „skolinimosi“ teorija, davusi pagrindą „suomių mokyklai“ Suomijoje, teisingai užfiksavo kai kuriuos baltų ir Pabaltijo finų dainų bendrumus, atskleidė tam tikrus tautų giminystės ryšius, o giliau suprasti ir apibendrinti juos pradėjo kompleksiniai kultūros tyrinėjimai ir istorinio—kultūrinio palikimo analizė. Mūsų analizuotas dainų tekstų paraleles ir sąveikas norėtusi paremti muzikologo M. Goldino išvadamis: „Ilgalaikis bendras gyvenimas, baltiškų ir vakarų finų etninių elementų susilieėjimas bei dviejų etninių zonų susidarymas Pabaltijy pirmykštės

bendruomenės ir ankstyvosios feodalinės visuomenės sąlygomis turėjo būti lydimi atitinkamų ideologinių procesų, atspindėjusių tikėjimuose, apeigose ir dainose. Nėra jokios abejonės, kad melodinės baltų ir Pabaltijo finų kalbos pagrindai buvo padėti jau tuo metu, lygiai kaip ir tai, kad tie pagrindai buvo labai panašūs. Dainos įtikinamai rodo, jog tai vientisa muzikinė kalba, bendra melodinė šneka“¹⁸⁹.

PABAIGA

Lietuvių—estų—suomių kultūrinių—folklorinių ryšių studijos pradėtos nuo to taško, kur sustojo suomių tautosakininkas prof. A. R. Niemis. Tačiau ligi to dar buvo ne vienas žmogus, ne vienas įvykis, vedęs prie šių kontaktų ar paprasčiausiai juos atskleidęs. Nesileidžiant į kalbos, archeologijos, etnografijos tyrinėjimus, liečiančius tiesiogiai ikiistorinę baltų ir Pabaltijo finų praeitį, pažvelgta į ligi šiol neanalizuotus XVI—XVII a. faktus, palikusius pėdsaką ir liaudies buityje ir istorijoje. Karelijos ir Šiaurės Rusijos padavimai apie įsiveržėlius, Suomijos hercogo ir Švedijos karaliaus Jono III ryšiai su Lietuvos—Lenkijos valstybe bei Vilniaus universiteto reikšmė Suomijos kultūriniam gyvenimui yra tarsi tas nepertraukiamas ryšys tarp prabaltų ir vakarinių finų genčių kontaktų, neužfiksuotų kronikose ir kitokiuose šaltiniuose.

Prie lietuvių tautosakos faktų bei jų interpretacijos pamažu ėjo XIX a. suomių rašytojai ir mokslininkai, palikę ryškų pėdsaką pasaulinėje kultūroje. Pirmųjų dviejų dainų vertimas į suomių kalbą (E. Lionrotas), kai kurių „Kalevalos“ siužetų ir motyvų lyginimas su lietuvių liaudies dainomis (J. Kronas), rašytojos Mailos Talvio pateiktos įdomios dainų interpretacijos ir pagaliau plačiausi prof. A. R. Niemio lyginamieji darbai supažindino pirmiausią suomių su jų netolimos kaimynės Lietuvos liaudies kultūra ir parodė, jog ir dvasinėje kultūroje, ne vien kalboje, esama genetinių bendrumų, kuriuos vėliau prabėgomis lietė M. Kūsis, F. Oinas, J. Pentinenas ir kt.

Kartu paaiškėjo ir kitas dalykas: lietuvių folkloristai beveik nieko neįnešė naujo ir pozityvaus į šiuos tyrinėjimus, palikdami viską suomių valiai.

Karelų—suomių epas „Kalevala“ bei sekant juo sukurtas estų literatūrinis epas „Kalevo Sūnus“, išversti į lietuvių kalbą, reikšmingai praturtino verstinę literatūrą, o kartu įėjo ir į mokslinę apyvartą. Ypač tai pasakytina apie „Kalevalą“, kuri, pasirodžiusi lietuviškai 1922 m., buvo kartu ir pirmasis etnografinių žinių apie karelius ir suomius rinkinys. Tačiau svarbiausia, kad tie epai, dar neišversti į lietuvių kalbą, veikė XIX a. pab.—XX a. pr. nacionalinio judėjimo atstovus, ragindami atsigrežti į tautos praeitį, į jos dvasinę kultūrą ir ieškoti nacionalinio epo likučių arba bent jį sukurti, remiantis dainomis, padavimais, sakmėmis, kaip padarė latvis A. Pūmpuras.

Antras svarbus dalykas, kad „Kalevalos“ medžiaga, tegul ir iš vertimų, įėjo į lietuvių mokslinę literatūrą: cituota ir analizuota tautosakininkų darbuose (J. Balys, J. Baldžius-Baldauskas), mokyklose mokiniams, bent ligi 1940 m., buvo pateikiama kaip unikali epo medžiaga. Tarybinių metų lietuviškuose vadovėliuose tą funkciją pastaraisiais dešimtmečiais atlieka „Kalevo Sūnaus“ ištraukos.

Trečias momentas — epų poveikis vertėjų — A. Sabaliausko-Žalios Rūtos ir ypač Just. Marcinkevičiaus kūrybai. Tai ne vien įvaizdžių, vaizdų struktūrų, bet ir epinio mąstymo maštabiškumo įvedimas į originaliąją lietuvių poeziją bei dramaturgiją. Tuo praturtėjo lietuvių literatūra, jos filosofinis polėkis.

Tautosakinius lietuvių ir Pabaltijo finų ryšius geriausiai parodo atskirų siužetų ar motyvų lyginimas. Dainos pasirinktos ne atsitiktinai. Pirma, jos praskynė kelią genetinių ir tipologinių šių tautų poetinės liaudies kūrybos ryšių aiškinimui. Antra, dainos nėra tokios internacionalios kaip pasakos, ir jos išlaiko daugiau pastovių elementų, tarp jų ir melodiją. Tiesa, kaip parodė analizė, vėlesniųjų laikų dainų paralelių daugiau tipologinių, atsiradusių tarpininkaujant slavams (suomiškose tautose daugiausia rusams).

Seniausių tautosakinių ryšių analizei paimti du kūriniai — dainos apie ažuolą (suomiams žinoma didžiojo ažuolo runos vardu) ir apynio bei miežio pokalbį, ne kartą minėtos ankstesniuose folkloristų darbuose. Jų analizė rodo genetinius šių kūrinių ryšius ir, mūsų manymu, neabejotiną baltų kultūros ir pasaulėžiūros įtaką, kurią kalbininkai ir istorikai yra konstatavę, remdamiesi kalbos ir archeologijos duomenimis. Ne vien tipologiniai, bet ir genetiniai bendrumai galimi vaikų, kai kuriose vestuvinėse, kalendorinių apeigų dainose, žodžiu, ten, kur užsikonservavo seniausieji kultūriniai klodai, išreiškę iki mūsų eros susiformavusius baltų pasaulėjautos elementus. Socialinės, istorinės ir geografinės sąlygos, tautų kultūrinio vystymosi suartėjimas tam tikru metu, betarpiški sąlyčiai ir kultūrinio proceso „mechanizmo“ panašumas sudarė galimybes baltiškos liaudies poezijos elementams įsitvirtinti anuometinių vakarinių finų dvasinėje kultūroje. Tie elementai išlaikė savo savitumą epiniuose karelių, ižorų, vepsų ir suomių kūriniuose, lygiai kaip ir lietuvių lyrinėse dainose.

Kita siužetų grupė atspindi tipologinį bendrumą, pasireiškiantį arba kaip panašus kūrybinis ieškojimas panašiose gyvenimo sąlygose, arba kaip daugelyje tautų paplitusių siužetų nacionalinė transformacija. Juoba kad lietuviai ir kareliai, ižorai bei suomia, taip pat ir estai viduramžiais gyveno nutolusiose teritorijose ir, jei turėjo kokių epizodinių kontaktų, tai toli gražu ne visada skatinusių keistis dvasinės kultūros vertybėmis.

Senųjų mitologinių vaizdinių bei vėlesnių laikų pasaulio supratimo bei apeigų įprasminimo sinteze laikytinas žaidimas „Jievaro tiltas“, susiejąs į visumą visos Europos tautose gyvuojančius variantus su savitomis versijomis bei poetinių vaizdų interpretacijomis. Genetinės teksto bendrybės suartina lietuvių ir estų dainas, tuo tarpu suomiškieji variantai labiau santykiuoja choreografijos požiūriu.

Žvelgiant apskritai į vėlesnių laikų liaudies poezijos masyvą, pas suomių, o iš dalies ir estų, labiau įsitvirtino baladės ir joms artimo turinio dainos, pakeisdamos senąsias epines runas. Jų internacionalumas sudarė

palankias sąlygas joms klestėti tiek Pabaltijo finų, tiek ir baltų tautose, nepaisant skirtingų kalbinių arealų. Šiaurės kaimynus kaip ir lietuvius veikė rytų ir vakarų kultūros, tad ir tipologiniai dainų bendrumai atskleidžia tas sąveikas bei jų specifinius bruožus. Šitai aiškiai pastebima analizuojant karo žinios, vaduojamos mergelės, sesers, nužudžiusios savo brolių (liet. „Julijona“), ir kitas dainas. Jos, daugeliu atvejų atėjusios per slavus (rusus), parodo kultūrinių mainų įvairovę, dainų siužetų ir poetinių vaizdų kaitą nacionalinėje kultūroje.

Šie lyginamieji baltų ir Pabaltijo finų dainų tyrinėjimai apima tik nedidelę medžiagos dalį ir pirmiausia orientuojasi į lietuvių liaudies dainas. Tačiau ir jie paremia bei papildo Tarybų Sąjungos ir Suomijos lingvistų, archeologų, etnografų ir muzikologų atradimus bei hipotezes.

РЕЗЮМЕ

Историки и этнографы выделяют территорию народов Восточной Прибалтики — литовцев, латышей, эстонцев — как общий и до известной степени обособленный историко-этнографический регион, для которого характерно тесное переплетение культур балтов, прибалтийских финнов, славян и германцев, а в далеком прошлом — в первую очередь балтов и финнов (Л. Терентьева). Естественно, что и в духовной культуре этих народов сохранилось много общих черт, особенно самых древних; в них прослеживается сильное влияние балтов на западнофинские племена. В дальнейшем эти контакты продолжались лишь с частью балтов — латышами, а литовцы, в силу сложившихся исторических обстоятельств, в этом процессе уже не участвовали.

Зарождение подлинно научного интереса к древним литовско-финским фольклорным контактам связано с именем Ю. Крона (начало XIX в.); эпизодически этих проблем касался его сын К. Крон; всю жизнь их изучению посвятил А. Р. Ниemi. В последние полвека к этим вопросам обращались финские, эстонские и латышские фольклористы, но из-за сложностей языкового барьера им не удалось достигнуть значительных результатов. Новые лингвистические, археологические и этнографические данные позволяют глубже проникнуть в духовную культуру финских народов и выявить в ней реликты балтских культур. Такая попытка и предпринята автором настоящего исследования.

Работа велась в двух направлениях — систематизация уже известных и поиски новых историографических данных и сравнительный анализ конкретных песен и их сюжетов. Автору удалось выявить немало свидетельств, позволяющих составить более четкую картину исторических связей литовцев с финнами в сравнительно недавнее время, полнее осветить начальные этапы изучения и популяризации литовского фольклора в Финляндии.

При анализе культурных связей XIV—XVI веков выяснилось, что исторические события чаще и полнее отражались в литературных памятниках, нежели в фольклоре. В карельских заклинаниях от чумы упоминается младший сын литовского князя Гедиминаса Наримантас, который как ставленник Новгорода с 1333 г. правил крепостями Ладоги, Орешека и Корелы, а также половиной Копорья. Со своими подданными он, видимо, не очень ладил, поэтому вынужден был за вспышки эпидемий чумы в Кореле жители сваливали на него.

В преданиях и лексике карел до сих пор живет слово литва, семантическое поле которого гораздо шире этнонима литовцы. Это — отголоски «смутного времени» (начало XVII в.), когда польско-литовские отряды проникали далеко на север России, где рассказы об их самоуправстве порой получали мифологизированную окраску, а сами понятия литва, ланы воспринимались как обобщенные обозначения этнических противников, внешних врагов края, тождественные преданиям о чуди.

В середине XVI в. сын шведского короля Густава Вазы Ян, правивший Финляндией, женился на Катерине Ягелонке, сестре короля Польши и Литвы Жигимантаса (Сигизмунда) Августа. Пышная свадьба состоялась в Вильнюсе в 1562 г. В связи с этим сочинено несколько панегирических поэм-поздравлений на латинском и немецком языках. Два произведения такого рода принадлежат перу Генрика Моллера (ок. 1528—1567), бывшего придворного поэта Густава Вазы. В одной поэме «Венок муз» (1561) автор восторгается тем, что его воспитанник Ян стал королем и теперь торжественно прибыл в Гданьск. В другом — «Элегии о прибытии короля Яна в Пруссию и в город Гданьск» (1562) — поэт живописует свадебные торжества в Вильнюсе, в которых якобы участвовали и мифологические существа, восхваляет королевскую пару и Финляндское герцогство.

В 1568—1592 гг. Ян был королем Швеции Яном III, а королева активно занималась распространением католичества в подвластных землях. В Браунсберге (ныне Бранево в ПНР) Катерина основала духовную семинарию, назначив несколько стипендий для обучающихся там финнов и шведов. Выпускникам семинарии открывался путь в Вильнюсский университет. Финн Валентин Томас Лоссиус во время учебы в Вильнюсе сочинил поздравительные стихи на латинском и финском языках по поводу приезда в город короля Сигизмунда III в 1589 г. Эти произведения были опубликованы в одном из трех сборников поздравлений, восхвалявших короля и род Ягеллонов. Стихотворение на финском языке по праву считается одним из лучших образцов светской поэзии Финляндии того времени.

Более конкретные исследования и популяризация литовских народных песен в Финляндии начались в середине XIX в. Составитель карело-финского эпоса «Калевала» Элиас Лённрот (1802—1884) интересовался не только финским фольклором, но и устно-поэтическим творчеством других народов, прежде всего соседних — эстонцев, води, русских. В предисловие к сборнику песен «Кантелетар» (1840) он включил и одну литовскую свадебную песню «Я сказала своей матушке», которую перевел на финский язык с немецкого перевода, помещенного в сборнике И. Гердера «Голоса народов в песнях». Лённрот переводил свободно, заменяя образы и реалии оригинала более близкими и понятными финскому читателю, а также меняя метр песни на так называемый калевальский метр. Аналогичным образом он поступил и с другой литовской родной песней «На горе рожь», перевод которой остался в рукописи. Несмотря на очевидные недостатки работ Лённрота, их не-

преходящая ценность состоит в том, что это были первые попытки приобщить финских читателей к духовной культуре литовского народа, послужившие толчком к научным исследованиям литовско-финских параллелей на материале песенного фольклора.

В конце XIX в. усилилось внимание финнов к литовскому языку, истории балтских народов и литовскому фольклору. Это было связано с национальным движением, с интенсивным изучением далекого прошлого Финляндии. Историк литературы, лингвист и поэт Юлиус Крон (1835—1888) в 1885 г. издал обширный труд «История финской литературы. 1. Калевала», в котором для сравнительного анализа калевальских мотивов и образов привлек фольклорные произведения других народов, в том числе и литовские; материал он черпал из сборников Л. Резы, Г. Нессельмана, А. Шлейхера и др. Мифическое существо финнов Луоннотар Ю. Крон сравнивал с литовской богиней Лаймой. Исследователь выдвинул ряд интересных гипотез: в частности, он полагал, что некоторые мотивы «Калевалы», как, например, руна о большом дубе, песня Кулверва солнцу, песня трех кукушек, руна Айно и разговор ячменя с хмелем родственны литовским народным песням или же заимствованы у литовцев. Этими гипотезами Ю. Крон открыл дорогу для сравнительного изучения древних фольклорных связей балтов и прибалтийских финнов.

Почти одновременно с Ю. Кроном этими проблемами заинтересовалась финская писательница Майла Тальвио-Миккола (1871—1951), вместе со своим мужем лингвистом Иосепписом Микколой популяризовавшая литовскую культуру и собиравшая литовский фольклор. В 1894 г. почти три месяца они провели в местечке Плокшяй (ныне Шакайский р-н) у исследователя литовского языка П. Крячюнаса, а в 1895 г. — в Удрии и Сейрияй, записав около 150 литовских народных песен и более 70 сказок. В периодической печати М. Тальвио публиковала заметки о Литве и литовской культуре (газета «Пяйвялехти», журнал «Суомен кувалехти»). Она также переводила литовские народные песни на финский язык, отмечала их самобытность, популяризовала их в своих выступлениях на разных вечерах. В других публикациях М. Тальвио, а также в письмах Юлии Ивановне Фортунатовой и ее мужу профессору Филиппу Федоровичу Фортунатову, своим родным в Финляндии содержится немало ценных сведений о жизни и быте литовцев Занеманья в конце XIX в., о национально-освободительном движении в Литве.

В художественном творчестве М. Тальвио также нашлось место для литовской тематики: повесть «Жертва идеи» (1896), роман «Две любви» (1898), брошюра «Из Неманского края» (1899).

Изучению финско-литовских фольклорных связей почти всю свою жизнь посвятил финский фольклорист А. Р. Ниemi (1869—1931). В 1900, 1902, 1909—1912 гг. он изучал и собирал литовские народные песни на севере и юге Литвы, вместе с литовским фольклористом А. Сабалюскасом издал их сборник, планировал написать объемистый труд о культурных контактах балтов и финнов

в доисторические времена, чтобы раскрыть тем самым влияние народной песни балтских народов на финскую. Такого многотомного труда он не написал, но в разных научных сборниках опубликовал много статей по данной тематике, издал монографию «Исследования литовских народных песен» (1913). А. Р. Ниemi полагал, что основной размер стиха финской народной песни (хорей) унаследован от народной поэзии балтов, что некоторые мотивы литовских трудовых, детских, свадебных народных песен еще до нашей эры были заимствованы финнами. Выдвинутые ученым смелые гипотезы еще недостаточно аргументированы фактами литовского фольклора, данными других наук. Но несмотря на это, труды А. Р. Ниemi до сих пор остаются единственными комплексными исследованиями фольклорных связей балтов и прибалтийских финнов.

Знакомство с финским фольклором в Литве, как и в других финно-угорских странах, шло через «Калевалу». Ее перевод на родной язык считался великим событием в культурной жизни любой европейской страны. Первым этот эпос на литовский язык перевел и издал в 1922 г. поэт и фольклорист А. Сабалюскас. Следуя принципу точности, он стремился как можно ближе к оригиналу передать не только содержание произведения, но и характерные для «Калевалы» особенности стихосложения, даже аллитерации, что порой входило в противоречие с системой поэтических образов, самим складом литовского языка. При помощи А. Р. Ниemi переводчик подготовил обширный комментарий, в котором привел много сведений о быте и традициях финнов, что позволило литовским фольклористам включить эти материалы в свои исследования. Второй перевод «Калевалы» появился через 50 лет после первого (1972 г.) Поэт Юст. Марцинкявичюс подготовил поэтический перевод этого эпоса, соответствующий нынешнему уровню развития литовской поэзии и мировым стандартам художественного перевода.

Сравнительное изучение мотивов «Калевалы» в Литве не отличалось оригинальностью. Из-за незнания финского и родственного ему эстонского языков фольклористы (Й. Балис, Ю. Бальджюс-Балдаускас, П. Бутенас) в основном опирались на идеи К. Крона и А. Р. Ниemi, дополняя некоторые их суждения литовскими данными (особенно Й. Балис). И хотя в 1935—1940 гг. в литовской печати было опубликовано немало статей о «Калевале» и даже «Калевипозге», они чаще всего имели информационно-фактографическую направленность: освещали историю создания этих произведений, знакомили с содержанием, вкладом составителей — Э. Лённрота и Ф. Р. Кройцвальда. Научное исследование литовско-финских фольклорных связей почти не двинулось вперед ни в довоенные, ни в первые послевоенные годы. Лишь финские ученые (М. Кууси, Ю. Пентинен, П.-Л. Раусмаа и др.) продолжали и развивали в своих трудах традиции А. Р. Ниemi. В последнее время к этой работе активно подключаются латышские и эстонские фольклористы.

Древние финские народные песни-руны — эпические произведения, и больше всего общих черт они имеют с эпикой балтских народов, особенно с мифологическими сказками. Но и в некоторых

мотивах и сюжетах лирической литовской народной песни обнаруживается не только типологическое, но и генетическое сходство с песенным фольклором прибалтийских финнов. Плодотворные возможности сравнительного изучения фольклора этих народов подтверждают данные археологии, языкознания, этнографии. Представляет интерес и сравнительное изучение позднейшей, так называемой средневековой эпики. Но в эту эпоху контакты литовских народных песен с эстонскими и финскими осуществлялись при посредничестве других народов (славян, германцев), прямые генетические связи практически маловероятны.

В настоящей монографии для сравнительного изучения литовско-эстонско-финских фольклорных связей в области песенного творчества развиваются научные традиции, заложенные в трудах Ю. Крона и продолженные А. Р. Ниemi и другими финскими и эстонскими учеными. Комплексный анализ отдельных мотивов и сюжетов дает возможность глубже раскрыть традиции культуры балтов в духовной культуре прибалтийских финнов.

Генетические корни руны о великом дубе, предсталенной также в «Калевале» и в «Калевипозге», давно стали объектом научных споров. Представление о дубе как мировом древе принадлежит к космогоническим мифам о строении мира и типологически аналогично соответствующим произведениям других народов. Но при сравнительном анализе образа дуба во всем поэтическом комплексе карело-финских рун становится очевидным влияние духовной культуры балтских народов, у которых мифологические представления, связанные с этим божественным деревом, уходят в далекое прошлое прабалтов, как и традиции земледелия, которому у них учились угро-финны.

Балтское влияние заметно и в руне о варении пива (разговор ячменя, хмеля и воды). Некоторые ученые полагали, что данный сюжет финны заимствовали у балтов в то время, когда эти народы жили уже на своих теперешних территориях. Но такой точке зрения противоречат пути распространения культуры ячменя и хмеля, а также эволюция традиций производства пива. Кроме того, ритуальная (вопросно-ответная) форма литовской народной песни, уклонение от упоминания названия напитка (то же в карельских, ижорских и финских, отчасти и эстонских рунах) указывает на общие этапы развития сюжета еще в глубокой древности. Видимо, уже тогда этот сюжет был воспринят прибалтийскими финнами при посредничестве балтов вместе с прогрессирующей техникой производства пива, которое здесь также стало объектом культа, как и в балтских странах.

Литовский обрядовый хоровод «Яворовый мост» имеет генетическую общность с аналогичными хороводами народов Западной Европы, носящими названия «Моста» или «Ворот». По-разному трактовался смысл образа ворот или моста — от конкретных исторических реалий до мифологических представлений, связанных с загробным миром. Аналогичные хороводы у эстонцев и финнов, принадлежащие к средневековой эпике, по мнению ученых, являются

привнесенными извне. Нам представляется, что более древние элементы сохранили песни эстонских хороводов, о чем свидетельствуют их связь с обрядом, диалогическая форма, близость к древнему руническому стиху. Некоторые сюжеты переключаются с литовскими вариантами песен указанных хороводов. Кроме того, в прибалтийско-финской традиции образ ворот / моста неоднозначен, он указывает также и на границу между человеческим и загробным миром — иначе говоря, переносит нас в область космогонического мифа, отражает миропонимание, характерное для руны о большом дубе (напр. ворота солнца, через которые въезжает верхом Пяркунас). С учетом этих аспектов правомерно полагать, что прибалтийско-финские народы заимствовали этот хоровод у индоевропейских народов с общей мифической интерпретацией обряда.

Кроме упомянутых, можно привести ряд других сюжетов литовских трудовых, свадебных, детских, военно-исторических народных песен, имеющих близкие параллели с эстонскими и финскими народными песнями. В колыбельных всего прибалтийского региона мать одинаково призывает сон, выражает надежду, что мальчик вырастет пахарем или косарем, а дочь — ткачихой, поет, как кошка или мышка несет сон в колыбель. Одинакова песенка, напоминающая заговорную формулу, о мышке и зубе: пусть мышка возьмет костяной зуб и принесет железный. В пастушеских песнях много общего имеют заговоры, обращенные к силам природы. Пастушок просит тучи уйти, а солнышко прийти. В них, как и в других пастушеских песенках, сохранились элементы миропонимания древних земледельцев и скотоводов. Детские веселые песенки о работах зверей, животных и птиц, по мнению А. Р. Ниemi, прибалтийско-финские народы позаимствовали у балтов, хотя нельзя исключать и возможность типологического сходства некоторых сюжетов.

Много общего наблюдается в календарных обрядах и календарном фольклоре, в первую очередь в традициях масленицы, пасхи, семика и Иванова дня. Этнографы и фольклористы считают, что балтская свадебная обрядность оставила свой след в обрядности прибалтийских финнов. Около двух десятков литовских народных песен имеют не только типологическое сходство, но и генетическую связь с эстонскими, карельскими и финскими песнями. К указанным А. Р. Ниemi 11 общим сюжетам можно добавить такие песни, как «На горе рожь», «Ходил по березовому лесу», «Посылала меня матушка» и др.

Как показывает анализ, генетическая общность в первую очередь возможна там, где законсервировались архаичные культурные пласты, содержащие элементы миропонимания балтов до нашей эры. Типологическое же сходство проявляется или как одинаковая творческая деятельность в похожих жизненных условиях, или в национальной трансформации мигрирующих сюжетов (напр., в баладах). Сравнительный анализ литовских народных песен с песнями прибалтийских финнов является весьма перспективным направлением научных поисков и может раскрыть глубинные пласты древней духовной культуры этих народов.

BALTEN UND IHRE NÖRDLICHE NACHBAREN
(LITAUISCH—ESTNISCH—FINNISCHEN
FOLKLORE — UND KULTURBEZIEHUNGEN)
ZUSAMMENFASSUNG

Geschichteforscher und Ethnologen betrachten das Territorium ostbaltischer Völker, der Litauer, Letten und Esten, als gemeinsame und eigenartige historisch-ethnische Region, in deren Kultur die Kulturen der baltischen, finnischen, slavischen und germanischen Völker, in der frühen Vergangenheit vor allem die baltischen und finnischen Kulturen, verbunden sind (L. Terentjewa). Auf solche Weise sind in der Vorstellungswelt (geistiger Kultur) viele gemeinsame Merkmale, besonders die ältesten, erhalten, die einen starken Einfluß der Balten auf die westfinnischen Völker aufweisen. In der weiteren historischen Entwicklung bestanden solche Kontakte nur zu einem Teil der Balten, zu den Letten, Litauer beteiligten sich an diesem Prozeß nicht mehr.

Die Forschungen der alten litauisch-finnischen Folklorebeziehungen begannen im 19. Jh. Sie wurden von J. Krohn angefangen, episodisch beschäftigte sich damit auch sein Sohn K. Krohn, sein ganzes Leben widmete diesem Problem der finnische Folklorist A. R. Niemi. In den letzten fünfzig Jahren berührten diese Fragen finnische, estnische, lettische Folkloristen, aber die Resultate sind wegen der komplizierten sprachlichen Barriere unbedeutend. Neue linguistische, archäologische, ethnographische Gegebenheiten ermöglichen die geistige Kultur der finnischen Völker tiefer zu erforschen und die Spuren der baltischen Kulturen aufzudecken.

Die vorliegende Abhandlung besteht aus dem historiographischen Teil und aus der vergleichenden Analyse der konkreten Lieder und ihrer Sujets. Historiographische Fakten zeigen neuere geschichtliche Verbindungen der Litauer und Finnen, den Forschungsanfang und die Verbreitung der litauischen Folklore in Finnland.

In den Forschungen der kulturellen Beziehungen der 14.—16. Jahrhunderte wird viel Aufmerksamkeit historischen Ereignissen und ihrer Widerspiegelung in den Literaturdenkmälern (aber nicht in der Folklore) geschenkt. In karelischen Zaubersprüchen gegen die Pest wird Narimantas, der jüngere Sohn des litauischen Fürsten Gediminas, erwähnt. Seit 1333 waltete er als Schützling Nowgorods in den Bur-

gen von Ladoga, Oreschek und Korela, sowie auch in der Hälfte von Korpja. Er war wohl ein strenger Herrscher, deshalb beschuldigten die Einwohner von Korela Narimantas des Ausbruchs der Pestepidemie.

In Sagen und Lexik der Karelrier ist das Wort „литва“ (Litauen) mit verallgemeinerter Bedeutung anzutreffen. Das ist ein Widerhall der polnisch-litauischen Kriege Anfang des 17. Jh. im Norden Rußlands, wo die folkloristischen Geschichten über die Eigenmächtigkeit dieser Krieger ihren mythologischen Ausdruck in den verallgemeinerten Bildern „литва“ (Litauen), „паны“ (polnische Herren) als Feinden des Landes bekommen haben.

Mitte des 16. Jh. heiratete der Sohn des schwedischen Königs Gustav Vasa Jan, Herrscher von Finnland, Katherine Jagelonka, die Schwester des polnisch-litauischen Königs Sigismund August. Die prunkvolle Hochzeit fand in Vilnius im Jahre 1562 statt. Zu diesem Anlaß wurden einige panegyrische Begrüßungspoeme in lateinischer und deutscher Sprache gedichtet. Zwei davon schuf Heinrich Moller (um 1528—1567), der Hofpoet von Gustav Vasa. Im Gedicht „Musenkrantz“ freut er sich darüber, daß sein Zögling Jan zum König wurde und jetzt feierlich in Gdansk eintraf. In dem anderen Werk „Elegie über die Ankunft des Königs Jan in Preußen und in die Stadt Gdansk“ (1562) schildert er die herrliche Hochzeit in Vilnius, an der auch mythologische Wesen teilnahmen, die das königliche Paar und Fürstentum Finnland priesen.

1568—1592 herrschte Jan in Schweden als König Jan III, seine Frau Katherine beschäftigte sich mit der Verbreitung des katholischen Glaubens im Lande. In Braunsberg (jetzt Branevo in Polen) gründete sie ein Priesterseminar und verordnete einige Stipendien den finnischen und schwedischen Seminaristen. Den Absolventen dieses Seminars stand der Weg an die Vilniuser Universität frei. Der Finne Valentin Thomas Lossius schuf während seines Studiums in Vilnius Gedichte in lateinischer und finnischer Sprache anläßlich der Ankunft des Königs Sigismund III in Vilnius im Jahre 1589. In diesen Dichtungen wurden der König selbst und das Geschlecht der Jagelonen gepriesen. Das finnische Gedicht gehört zu den besten Beispielen der Hofpoesie Finnlands dieser Zeit.

Konkretere Forschungen und Verbreitung der litauischen Volkslieder in Finnland begannen Mitte des 19. Jh. Elias Lönnrot (1802—1884), der Verfasser des karelisch-finnischen Epos, interessierte sich nicht nur für die Volksdichtung anderer Völker — Esten, Russen. Im Vorwort zur Liedersammlung „Kanteletar“ (1840) brachte er die finnische Übersetzung des litauischen Hochzeitsliedes „Ich lehnte die Bitte meiner Mutter ab“, das er nach der deutschen Übersetzung aus Herders Liedersammlung „Die Stimmen der Völker in ihren Liedern“ übertragen hatte. Lönnrot übersetzte frei, wobei er Bilder, Realien durch die für den finnischen Leser vertrautere ersetzte, sowie auch das Versmaß in das sogenannte Kalewala-Versmaß tauschte. Ähnlich ging er auch bei der Übersetzung des anderen litauischen Volksliedes „Roggen auf dem Berge“ vor. Diese Übersetzung blieb im Manuskript. Abgesehen

von einigen Mängeln der Übersetzungen Lönnrots, sind das die ersten Übersetzungen der litauischen Volkslieder ins Finnische und stellen auch den Anfang der Untersuchungen der litauisch-finnischen Parallelen in der Liedfolklore dar.

Ende des 19. Jh. stieg das Interesse der Finnen für die litauische Sprache, Geschichte der baltischen Völker und litauische Folklore. Das war mit der nationalen Bewegung, mit der intensiven Forschung der Vergangenheit Finnlands verbunden. Literaturhistoriker, Linguist und Dichter Julius Krohn (1835—1883) veröffentlichte 1885 ein umfangreiches Werk „Geschichte der finnischen Literatur. 1. Kalewala“, in dem er für die Analyse der Motive und Bilder von „Kalewala“ auch die Folklore anderer Völker, darunter auch die litauische Folklore aus den zu dieser Zeit einzigen vorhandenen Sammlungen von L. Resa, G. Nesselmann, A. Schleicher u. a., heranzog.

Das mythologische Wesen der Finnen Luonnatar verglich er mit der litauischen Göttin Laima. Der Forscher stellte die Hypothese auf, daß solche Kalewala-Motive wie die Rune (episches Lied) über die große Eiche, das Lied Kullerwo—Sonne, das Lied der drei Kuckucke, Aino-Rune und das Gespräch der Gerste mit dem Hopfen den litauischen Volksliedern verwandt oder direkt von ihnen entlehnt sind. Diese Hypothesen von J. Krohn förderten die vergleichende Forschung der alten Folklorebeziehungen der Balten und baltischen Finnen.

Beinahe gleichzeitig mit J. Krohn wirkte die finnische Schriftstellerin Maila Talvio-Mikkola (1871—1951), die mit ihrem Mann, Sprachforscher Joseppi Mikkola die litauische Folklore sammelte und die litauische Kultur verbreitete. 1894 verbrachte sie fast drei Monate in der Gegend Plokščiai (jetzt Rayon Šakiai) beim Forscher der litauischen Sprache P. Kriaučiūnas, 1895 weilte sie in Udrija und Seirijai. In diesen Gegenden schrieb sie etwa 150 litauische Volkslieder und 70—80 Volksmärchen auf. M. Talvio veröffentlichte in der Presse Aufsätze über Litauen und litauische Kultur (in der Zeitung „Päivälehti“, Zeitschrift „Suomen kuvalehti“). Sie übersetzte auch litauische Volkslieder in die finnische Sprache, schrieb über ihre Eigenartigkeit, verbreitete sie während verschiedener Kulturveranstaltungen. Ihre anderen Veröffentlichungen sowie ihre Briefe an Julia Iwanowna Fortunatowa und deren Mann Professor Fillip Fjodorowitsch Fortunatow, an ihre Verwandten in Finnland enthalten wertvolle Fakten über die Lebensweise der Litauer Ende des 19. Jh., über die nationale Befreiungsbewegung in Litauen.

Im literarischen Nachlaß von M. Talvio, in der Novelle „Opfer der Idee“ (1896), im Roman „Zwei Lieben“ (1898), in der Broschüre „Aus dem Nemunas-Land“ (1899), spiegelt sich die litauische Thematik wider.

Der Forschung der finnisch-litauischen Folklorebeziehungen widmete sein ganzes Leben der finnische Folklorist A. R. Niemi. In den Jahren 1900, 1902, 1909—1912 untersuchte und sammelte er die litauischen Volkslieder im Norden und Süden Litauens, gab zusammen mit dem litauischen Folkloristen A. Sabaliauskas ihre Sammlungen heraus,

beabsichtigte, ein umfangreiches Werk über Kontakte der finnischen und baltischen Kulturen in der vorhistorischen Zeit zu verfassen und somit den Einfluß des baltischen Volksliedes auf das finnische aufzudecken. Solch ein vielbändiges Werk schrieb er nicht, aber in vielen wissenschaftlichen Sammlungen veröffentlichte er viele Artikel zu diesem Thema, gab die Monographie „Die Forschungen der litauischen Volkslieder“ heraus (1913). A. R. Niemi vertrat die Meinung, daß der Hauptversbau des finnischen Volksliedes (Choreus) aus der baltischen Volksdichtung übernommen ist, daß einige Motive der litauischen Arbeits-, Kinder- und Hochzeitslieder von Finnen noch vor unserer Zeitrechnung entlehnt wurden. Seine kühnen Hypothesen sind noch nicht überzeugend durch litauische Belege sowie Fakten anderer Wissenschaften bewiesen. Ungeachtet dessen bleiben die Werke von A. R. Niemi bis jetzt die einzigen komplexen Studien über die Folklorebeziehungen von Balten und baltischen Finnen.

In Litauen sowie in anderen nicht ugrofinnischen Ländern lernte man die finnische Folklore vermittelt durch „Kalewala“ kennen. Seine Übersetzungen in die Muttersprache zählte man zu wichtigen Ereignissen des kulturellen Lebens. Dem Dichter und Folkloristen A. Sabaliauskas verdanken wir die erste Übersetzung und Herausgabe dieses Epos im Jahre 1922. Er folgte dem Prinzip der Adäquatheit und bestrebte die maximal genaue Wiedergabe des Inhalts und des Versbaus, sogar der Alliteration. Dieser Aufgabe opfert er oft die Poetik und Satzmelodie der litauischen Sprache. Mit Hilfe von A. R. Niemi bereitete der Übersetzer ein umfangreiches Kommentar, in dem er viele Kenntnisse über Lebensweise und Traditionen der Finnen gibt. Das ermöglichte den litauischen Folkloristen dieses Material in ihren Forschungen zu verwenden. Die zweite Übersetzung von „Kalewala“ erschien nach 50 Jahren (1972). Der Dichter Just. Marcinkevičius fertigte die poetische Übersetzung dieses Epos an, die dem heutigen Stand litauischer Dichtung und Traditionen der Übersetzung entspricht.

Die vergleichende Forschung der Motive des „Kalewala“ in Litauen war nicht eigenständig. Wegen Unkenntnis der finnischen sowie der estnischen Sprache folgten die Folkloristen (J. Balys, J. Baldžius-Baldauskas, P. Būtėnas) den Arbeiten von K. Krohn und A. R. Niemi, deren Einschätzungen sie auf Grund von litauischen Gegebenheiten ergänzten (insbesondere J. Balys). Obwohl in den Jahren 1935—1940 viele Artikel über „Kalewala“ und sogar „Kalewipoeg“ in der litauischen Presse veröffentlicht wurden, entwickelte sich die Forschung der litauisch-finnischen Folklorebeziehungen weder damals, noch in der Nachkriegszeit weiter, denn sie beinhalteten im wesentlichen nur die Entstehungsgeschichte dieser Werke und machten mit dem Inhalt und mit der Bedeutung ihrer Autoren bekannt. Erst die finnischen Wissenschaftler (M. Kuusi, I. Penttinen, P.-L. Rausmaa und andere) setzten mit ihren Arbeiten die Traditionen von A. R. Niemi fort. In der letzten Zeit kamen auf diesem Gebiet auch noch die lettischen und estnischen Folkloristen hinzu.

Das alte finnische Volkslied, die Runa, ist ein episches Werk, das mit der Epik der baltischen Völker insbesondere mit den Mythen mehr gemeinsam hat. Aber einige Motive und Themen des lyrischen litauischen Volksliedes haben nicht nur typologische, sondern auch genetische Ähnlichkeit mit der Liedfolklore der baltischen Finnen. Solche Möglichkeiten der vergleichenden Folkloreforschung dieser Völker bestätigen die Forschungsergebnisse der Archäologie, Sprachwissenschaft und Ethnographie. Von Interesse ist auch die vergleichende Forschung der späteren sog. mittelalterlichen Epik. Aber in diesem Falle realisierten sich die Kontakte der litauischen Volkslieder mit den estnischen und finnischen vermittelt über andere Völker (z. B. die Slaven und Germanen) und es gibt praktisch keine genetischen Bindungen.

In der vorliegenden Monographie wird die Tradition der vergleichenden litauisch-estnisch-finnischen Folklorebeziehungen auf dem Gebiet des Liedschaffens fortgesetzt, die von J. Krohn begonnen worden war und von A. R. Niemi und anderen finnischen und estnischen Wissenschaftlern fortgesetzt wurde. Komplexe Analyse einzelner Motive und Sujets ermöglicht einen tieferen Einblick in die Kulturtraditionen der Balten in der Vorstellungswelt der baltischen Finnen.

Der Ursprung der Runa über die große Eiche, die auch im „Kalewala“ und „Kalewipoeg“ vorkommt, wurde schon früh zum Gegenstand wissenschaftlicher Auseinandersetzungen. Diese mythische Eiche gehört wie auch der Weltbaum zu den kosmogonischen Mythen über die Erschaffung der Welt und hat typologische Analogien mit den entsprechenden Werken anderer Völker. Bei der vergleichenden Analyse des Bildes der Eiche in dem ganzen poetischen Komplex der karelo-finnischen Runas wird der Einfluß der Vorstellungswelt der baltischen Völker offensichtlich, bei denen die mit diesem göttlichen Baum verbundenen mythologischen Vorstellungen in die frühe Vergangenheit der Urbalten zurückgehen, sowie auch die Traditionen des Ackerbaus, die die Finnougren von ihnen gelernt haben.

Der baltische Einfluß ist auch in der Runa über das Bierbrauen bemerkbar, im Gespräch der Gerste, des Hopfens und des Wassers. Einige Wissenschaftler dachten, daß die Finnen dieses Sujet von den Balten in der Zeit entlehnt haben, als die heutigen Völker schon auf ihren Territorien lebten, aber dem widersprechen die Verbreitungswege der Gerste und des Hopfens und auch die Entwicklung der Traditionen der Bierherstellung. Außerdem verweist die rituelle Frage-Antwort-Form des litauischen Volksliedes, das Vermeiden der Nennung des echten Namens des Getränkes, wie das auch in den karelischen, ingrischen, finnischen (und teilweise auch in den estnischen) Runas ist, auf die gemeinsame Entwicklung des Liedes im frühen Altertum. Offensichtlich gelangte dieses Thema zu der Technik der Bierherstellung, das hier zu einem Kultgegenstand wie in den baltischen Ländern wurde.

Der litauische Reigenbrauch „Die Bergahornbrücke“ hat genetische Gemeinsamkeit mit den analogen Reigen der Völker Westeuropas,

die die Bezeichnungen „Brücke“ oder „Tor“ tragen. Verschieden faßt man den Sinn des Bildes des Tores oder der Brücke auf, von konkreten historischen Tatsachen bis zu mythologischen Vorstellungen, die mit dem Jenseits verbunden sind. Die analogen Reigen der Esten und Finnen, die zu mittelalterlichen Epik gehören, sind nach Meinung der Wissenschaftler von außen entlehnt. Nach unserer Meinung enthalten die Lieder der estnischen Reigen die älteren Elemente, darauf verweisen auch ihre Verbindung mit dem Brauch, die dialogische Form, die Nähe zu dem alten runischen Vers. Einige Sujets sind den litauischen Liedvarianten der genannten Reigen nahe. Außerdem ist dieses Bild des Tores bzw. der Brücke in der baltischen Tradition nicht eindeutig, es verweist auch auf die Grenze zwischen dem Diesseits und dem Jenseits, anders gesagt, versetzt uns in die Welt des kosmogonischen Mythos und nähert sich der Weltanschauung, an die in der Runa über die große Eiche erinnert wird (z. B. in dem Bild des Sonnentores, durch das Perkūnas reitet). Unter diesem Aspekt kann man annehmen, daß die baltisch-finnischen Völker diesen Reigen gemeinsam mit der mythischen Interpretation des Brauches von den indoeuropäischen Völkern entlehnt haben. Außer den erwähnten Sujets haben auch mehrere litauische Arbeits-, Hochzeits-, Kinder- und militärhistorische Volkslieder Parallelen mit estnischen und finnischen Volksliedern. In der ganzen baltischen Region einheitlich ruft die Mutter in den Wiegenliedern den Schlaf und hofft, daß ihr Söhnchen Pflüger oder Mäher wird und das Töchterchen Weberin, und sie singt davon, wie die Katze oder die Maus den Schlaf in die Wiege bringt. Einheitlich ist das Liedchen über die Maus und den Zahn, das an die Zauberformel erinnert: möge die Maus deinen Zahn nehmen und dir einen eisernen bringen. Viel Gemeinsames haben auch Zaubersprüche aus Hirtenliedern, die sich an Naturerscheinungen wenden. Der Hirt bittet die Wolken wegzugehen und die Sonne zu kommen. In ihnen sowie auch in anderen Hirtenliedern sind Elemente der Weltanschauung der alten Ackerbauer und Viehzüchter erhalten. Fröhliche Kinderlieder über die Tätigkeit der Tiere (Wildtiere, Haustiere und Vögel) in der Folklore der baltisch-finnischen Völker sind nach Meinung von A. R. Niemi von den Balten entlehnt, obwohl auch die typologische Ähnlichkeit einiger Sujets nicht ausgeschlossen ist.

Viel Gemeinsames kann man auch in den Kalenderbräuchen und in der Folklore beobachten, vor allem in der Traditionen des Oster- und Pfingstfestes sowie in der Johannesnacht. Das baltische Hochzeitsbrauchtum hinterließ nach Meinung der Ethnographen und Folkloristen seine Spuren im Brauchtum der baltischen Finnen. Deshalb haben auch etwa 20 litauische Volkslieder nicht nur typologische, sondern auch genetische Bindungen mit estnischen, karelischen und finnischen Liedern. Zu den elf von A. R. Niemi genannten gemeinsamen Themen kann auch solche Lieder hinzufügen wie: „Roggen auf dem Berg“, „Er ging durch einen Birkenwald“, „Schickte mich meine Mutti“ u. a.

Wie die Analyse zeigt, ist die genetische Gemeinsamkeit in erster Linie dort möglich, wo sich die ältesten Kulturschichten erhalten haben, die weltanschauliche Elemente der Balten bis zum Beginn unserer Zeitrechnung ausdrücken. Typologische Ähnlichkeit findet man entweder in der einheitlichen Arbeitstätigkeit in ähnlichen Lebenssituationen, oder in nationalen Transformationen migrierender Sujets (z. B. in den Balladen). Vergleichende Analyse der litauischen Volkslieder mit den Liedern der baltischen Finnen ist perspektivreich und kann Einblick in interessante Schichten der alten Vorstellungswelt dieser Völker gewähren.

SUTRUMPINIMAI

- AT The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography. Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen / Translated and enlarged by Stith Tompson // FF Communications.—Helsinki, 1961.—N. 184.
- ČDzM Džukų melodijos / Sudarė ir parengė G. Četkauskaitė.—V., 1981.
- ČtLLD Lietuvių liaudies dainos: Rinktinė / Paruošė J. Čiurlionytė.—V., 1955.
- D *Misevičienė V.* Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos: Lietuvių liaudies dainų katalogas.—V., 1972.
- DovD Dainos / Jurgio Dovydaičio surinktos ir skiriamos mokykloms.—K., 1931.
- DŽT *Daukantas S.* Žemaičių tautosaka: Dainos.—V., 1983.—T. 1.
- ERL *Eesti rahvalaulud: Antoloogia / Toimetanud Ülo Tedre.*—Tallinn, 1969—1974.—T. 1—4.
- JLD Lietuviškos dainos, užrašė Antanas Juška.—V., 1954.—T. 1—3.
- JLSD Lietuviškos svotbinės dainos / Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos.—V., 1955.—T. 1—2.
- KDLD *Krėvė-Mickevičius V.* Dainavos krašto liaudies dainos.—K., 1924.
- LKP *Balys J.* Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas. // Tautosakos darbai.—1936.—T. 2.
- LP *Basanavičius J.* Lietuviškos pasakos.—Shenandoah, Pa., 1898—1902.—T. 1—2.
- LTR Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
- LTRn Lietuvių tautosakos rinktinė.—V., 1954.
- LTt Lietuvių tautosaka / Vyr. red. K. Korsakas.—V., 1962—1968.—T. 1—5.

- NLV Litauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann.—Berlin, 1853.
- RD *Réza L.* Lietuvių liaudies dainos.—V., 1958—1964.—T. 1—2.
- SDŽ *Stanevičius S.* Dainos žemaičių.—V., 1954.
- SKVR Suomen kansan vanhat runot.—Helsinki, 1908—1945.—T. I—XIII₄.
- TD Tautosakos darbai.—K., 1938.—T. 4.
- TERV *Tampere H.* Eesti rahvalaule viisidega.—Tallinn, 1956—1965.—T. 1—5.
- TŽ Tauta ir žodis.—K., 1925.—T. 3.
- V *Kazlauskienė B.* Vestuvinės dainos jaunosios pusėje: Lietuvių liaudies dainų katalogas.—V., 1976; *Ta pati.* Vestuvinės dainos jaunojo pusėje: Lietuvių liaudies dainų katalogas.—V., 1977.
- VK *Jokimaitienė P.* Lietuvių liaudies vaikų dainų tipų katalogas // *Jokimaitienė V.* Lietuvių liaudies vaikų dainos.—V., 1970.—P. 173—252.
- VM Vanhat merkkipäivät / Toimit. Jouko Hautala.—Helsinki, 1948.
- КЭП Карельские эпические песни / Предисл., подч. текстов и комментарий В. Я. Евсева.—М.-Л., 1950.
- ККНП *Конградьева С.* Карельская народная песня.—М., 1977.
- СП Северные предания (Беломорско-Обонежский регион) / Издание подготовила Н. А. Криничная.—Л.: Наука, 1978.—254 с.

BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS

PRATARMĖ

- ¹ Тереньева Л. И. Материальная культура народов Прибалтики как объект историко-этнографического картографирования // Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов.— Рига, 1980.— С. 55.
- ² Цимерманис С. Я., Моркунас В. И. Об историко-этнографических областях в Латвии и Литве во второй половине XIX в. // Там же.— С. 9; Тереньева Л. Op. cit.— С. 55.
- ³ Левин М. Г., Чебоксаров Н. Н. Хозяйственно-культурные типы и историко-этнографические области // Сов. этнография.— 1955.— № 4.— С. 3—17.
- ⁴⁻⁵ Моора Х. А. и Л. Х. К вопросу об историко-культурных подобластях и районах Прибалтики // Там же.— 1960.— № 3.— С. 28.
- ⁶ Лейнасаге И., Меркене Р., Тереньева Л. Симпозиум по этнографическому картографированию // Там же.— 1975.— № 1.— С. 142—146.
- ⁷ Проблемы этногенеза и этнической истории балтов: Тезисы докладов, март 1981 г.— В., 1981.— С. 2.
- ⁸ Конференция «Этнолингвистические балто-славянские контакты в настоящем и в прошлом», 11—15 декабря 1978 г.: Предварительные материалы.— М., 1978.— С. 9.
- ⁹ Кирпичников А. Н., Носев Е. Н. Первый советско-финляндский симпозиум по археологии // Вопросы истории.— 1977.— № 7.— С. 187—189; Те же. Симпозиум советских и финских археологов // Там же.— 1978.— № 10.— С. 187—188; Те же. Советско-финляндский симпозиум по археологии // Вестн. АН СССР.— 1981.— № 11.— С. 99—102.
- ¹⁰ Oinas F. J. Studies in Finnic-Slavic Folklore Relations.— Helsinki, 1969.— (FF Communications, 205); Studies in Finnic Folklore: Homage to the Kalevala.— Manta, 1985.
- ¹¹ Korsakas K. Lyginamoji kalbotyra ir tarybinės lietuvių filologijos uždaviniai // Lietuvių kalbotyros klausimai.— 1963.— Т. 6.— Р. 17.

LIETUVIŲ IR SUOMIŲ RYŠIAI XIV—XVII a.

- ¹ Новгородская первая летопись старого и нового изводов / Под ред. и с предисловием А. Н. Насонова.—М.-Л., 1950.—С. 345—346; *Бернадский В. Н.* Новгород и новгородская земля в XV веке.—М.-Л., 1961.—С. 24, 121, 211; Очерки истории Карелии.—Петрозаводск, 1957.—Т. 1.—С. 73; Материалы по истории Карелии XII—XVI вв. / Под ред. В. Г. Геймана.—Петрозаводск, 1941.—С. 80; *Янин В. Л.* Новгородская феодальная вотчина (Историко-генеалогическое исследование).—М., 1981.—С. 216—218; *Kirkkinen H.* Ruotsin ja venäjän kilpailu Karjalasta // Karjala.—Hameenlinna, 1983.—4. Karjalan vaiheet.—Siv. 48; *Mikkola J. J.* Vienan, Aunuksen (ja Vepsän) historiaa // Karjalan kirja. / Toimit. Iivo Harkonen.—Porvoo—Helsinki, 1932.—Siv. 237—239; *Standicki K.* Synowie Gedymina.—Lwów, 1849.—Т. 1. Monwid.—Narymunt-Jawnuta.—Korjat.—S. 16—27; *Puzyra J.* Narymant Gedyminowicz // Miesięcznik Heraldyczny.—1930.—Т. 9.
- ²⁻⁴ Материалы <...> — С. 80, 82, 85.
- ⁵ Новгородская первая летопись <...> — С. 379; Очерки <...> — С. 73; Материалы <...> — С. 87.
- ⁶⁻⁷ Материалы <...> — С. 88.
- ⁸⁻⁹ *Евсеев В. Я.* Карельский фольклор в историческом освещении.—Л., 1968.—С. 29. Suomen kansan vanhat runot.—Helsinki, 1910.—Т. 2.—Nr. 912.
- ¹⁰⁻¹¹ *Макаров Г. Н.* Образцы карельской речи: Калининские говоры.—М.-Л., 1963.—С. 109, 178.
- ¹² *Sjögren A. J.* Ephemeritas (27.7.1824).—Helsinki un-to b-ka.
- ¹³ *Жебрин А. С.* Переселение карел в Россию в XVII веке.—Петрозаводск, 1956.
- ¹⁴ *Старостин Б. А.* Карельская топонимика в Калининской области // Конференция по топонимии.—Рига, 1966.—С. 228.
- ¹⁵ *Мюллер Р. Б.* Очерки по истории Карелии XVI—XVII вв.—Петрозаводск, 1947.—С. 98.
- ¹⁶ *Жебрин А. С.* Op. cit.—С. 42.
- ¹⁷ *Kettunen L.* Matkamuiستelmia Vepsän perukoilta // Virittäjä.—Helsinki, 1918.—N:o 1—4.—Siv. 15.
- ¹⁸ Lietuvos TSR istorija: Nuo seniausių laikų ligi 1861 metų.—V., 1957.—Т. 1.—Р. 226—233.
- ¹⁹⁻²⁰ *Соколова В. К.* Русские исторические предания.—М., 1970.—С. 33, 34.
- ²¹ *Криничная Н. О.* взаимодействии русской и карельской традиции в преданиях о борьбе с внешними врагами: Из опыта структурно-типологического изучения фольклорных связей // Отражение межэтнических процессов в устной прозе.—М., 1979.—С. 83—84.

- ²² Пименов В. В. Вепсы: Очерк этнической истории и генезиса культуры.— М.-Л., 1965.— С. 235.
- ²³ Криничная Н. А. *Op. cit.* С. 80—100; Предания о борьбе с внешними врагами (генезис и структура) // Фольклористика Карелии.— Петрозаводск, 1980.— С. 4—21; Соколова В. К. Русские исторические предания.— М., 1970.— С. 33—48.
- ²⁴ Соколова В. К. *Op. cit.*— С. 38—48.
- ²⁵ Пименов В. *Op. cit.*— С. 235.
- ²⁶ Криничная Н. А. Предания об аборигенах края (к вопросу о мифологизме раннеисторических представлений // Русский фольклор.— М.-Л., 1981.— Т. 20.— С. 45—61; Oinas F. J. Legends of the Chuds and Pans // The Slavic and East European Journal.— 1968.— Vol. XII.— Nr. 2.— P. 184—198; Tarinat kansan it-sensähautamisesta // Kalevalaseuran vuosikirja.— Helsinki, 1973.— N:o 53.— Siv. 137—145.
- ²⁷ Пименов В. *Op. cit.*— С. 236.
- ²⁸ Криничная Н. А. Предания об аборигенах края <...> — С. 44.
- ^{29—31} Очерки истории Карелии.— Петрозаводск, 1957.— Т. 1.— С. 118—119, 111, 118.
- ^{32—34} Соколова В. К. *Op. cit.*— С. 45, 42, 36.
- ³⁵ Пименов В. *Op. cit.*— С. 236.
- ³⁶ Криничная Н. А. О взаимодействии русской и карельской традиции <...> — С. 84.
- ³⁷ Соколова В. К. *Op. cit.*— С. 35.
- ³⁸ Лашук Л. П. Чудь историческая и чудь легендарная // Вопросы истории.— 1969.— № 10.— С. 213; СП 174.
- ³⁹ Пименов В. *Op. cit.*— С. 133.
- ⁴⁰ Пропп В. Я. Русский героический эпос.— М., 1958.— С. 543.
- ^{41—42} Чистов К. В. Былина «Рахта Рагнозерский» и предание о Рахкое из Рагнозера // IV международный съезд славистов. Славянская филология.— М., 1958.— Т. 3.— С. 378, 373—374.
- ^{43—48} Kerbelytė V. Lietuvių liaudies padavimų katalogas.— V., 1973, Nr. 98, 98A, 99A, 91, 90, 95 (plg. Nr. *139).
- ⁴⁹ Куликовский. Похоронные обряды Обонежского края // Этнографическое обозрение.— 1890.— № 1.— С. 60.
- ⁵⁰ Oinas F. J. *Op. cit.*— P. 194; Зеленин Д. К. Очерки русской мифологии. Вып. I: Умершие неестественной смертью и русалки.— Петроград, 1916.— С. 77, 82.
- ⁵¹ Balys J. Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje.— Čikaga, 1966.— P. 84; Зеленин Д. К. *Op. cit.*— С. 89.
- ⁵² Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės / Paruošė Norbertas Vėlius.— V., 1979.— P. 179—182.
- ⁵³ Pohjolan-Pirhonen H. Suomen historia 1523—1617.— Porvoo—Helsinki.— 1960.— Siv. 231—233.— (Suomen historia. VII),
- ⁵⁴ Grottenfelt K. Suomen historia uskopuhdistuksen aikakaudella 1521—1617.— Jyväskylä, 1902.— Siv. 143.— (Kuvallinen Suomen Historia. III); Pohjolan-Pirhonen H. *Op. cit.*— Siv. 233.

- ⁵⁵ Juahana III // Biografinen nimikirja: Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajolta / Toimit. Suomen historiallinen Seura.—Helsingissä, 1879—83.—Siv. 329.
- ⁵⁶ *Grottenfelt K.* Op. cit.—Siv. 145; Juhana III.—Siv. 330. Hercogo Jono siekimus istorikas R. Varakauskas taip apibūdino: „Kilus 1558 m. Rusijos karui su Livonija <...>, Suomijos valdytojas Švedijos karaliaus sūnus Jonas Vaza buvo už Livonijos rėmimą. Jis svajojo prie Suomijos <...> prijungti šiaurinius Estijos pakraščius ir visiškai užvaldyti Suomiių įlanką“ (*Varakauskas R.* Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII—XVI a.—V., 1982.—P. 169).
- ⁵⁷ *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 241—254.
- ^{57a} Historia dyplomacji Polskiej/Pod red. Mariana Biskupa.—Warszawa, 1980.—T. I: Połowa X w.—1572.—S. 694; *Wójcicki J.* Dzieje Polski nad Bałtykiem.—Warszawa, 1980.—S. 155.
- ⁵⁸ *Grottenfelt K.* Op. cit.—Siv. 154; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 263—268; Jagiełlonki Polskie w XVI wieku... / Przez Alexandra Przeddzieckiego.—Kraków, 1868.—T. 3.—S. 30; Historia dyplomacji Polskiej.—T. I.—S. 688.
- ⁵⁹ Juhana III.—Siv. 331.
- ⁶⁰ *Grottenfelt K.* Op. cit.—Siv. 155—156; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 267—268.
- ⁶¹ *Szujski J.* Ostatnie lata Zygmunta Augusta i Anna Jagiełlonka // Jagiełlonki Polskie w XVI wieku... / Przez Alexandra Przeddzieckiego.—Kraków, 1878.—T. 5.—S. 170.
- ⁶² Jagiełlonki Polskie w XVI wieku... / Przez Alexandra Przeddzieckiego.—Kraków, 1868.—T. 3.—S. 36—39. Lietuvių spaudoje bene tik pirmasis šį faktą aprašė L. Ivinskis: „1562 <...> Tuomi pat ļajku Zigmantas-Augustas, atvažiava ing Kauna, prijemia Jona Kunigaikšti Finlandijos broli Szwiedu Karalaus Erika XIV. Par pirszlibas Jonas Kunig. pajeme už patę Karalaus lenkų duktere Kotrina“ (Kalendorius arba Metskajtlus ukiszskasis <...> 1862 metu <...> / Paraszitas par L. Ivinski.—Wilniuje, 1861.—P. 7).
- ⁶³ Juhana III.—Siv. 330; *Palmen E. G.* Puolan kirjallisuudesta poimittuja tietoja Suomen historiaan // Historiallinen arkisto.—Helsinki, 1903.—T. 18.—Siv. 336—361; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 267—269; Jagiełlonki Polskie <...>—T. 3.—S. 65.
- ⁶⁴ *Grottenfelt K.* Op. cit.—Siv. 156—157; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 270; Jagiełlonki Polskie <...>—T. 3.—S. 64.
- ⁶⁵ *Dundulis B.* Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII—XVIII a.—V., 1977.—P. 11.
- ⁶⁶ *Grottenfelt K.* Op. cit.—Siv. 156.
- ⁶⁷ *Nadolski B.* Moller Henryk // Polski słownik biograficzny.—Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1976.—T. 21 / 4.—Zesz. 91.—S. 632—634. Plačiau H. Molero literatūrinė ir visuomeninė veikla nušviesta šiuose lenkų tyrinėtojo B. Nadolskio

- darbuose: Henryk Moller humanista gdański z pólwy XVI w. // *Eos.*— 1957/8.— T. 49.— Zesz. 2.— S. 203—204; Receptja Tecenejusza w Gdańsku w okresie Renesansu // *Eos.*— 1960.— T. 50.— Zesz. 2.— S. 163—171; Ze studiów nad życiem literackim i kulturą umysłową na Pomorzu w XVI i XVII wieku.— Wrocław—Warszawa—Kraków, 1969.— T. 23.— S. 95—111.— (Studia Staropolskie).
- ⁶⁸ *Grotenfelt K.* Muutamia lisätietoja Juhana hertuan hääämatkasta v. 1562 // *Historiallinen arkisto.*— Helsinki, 1903.— T. 18.— Siv. 318—319.
- ⁶⁹ Panašiai H. Molero ryšiai su Švedijos karaliaus dvaru apibūdinami ir viename XVIII a. vidurio vokiečių leidinyje: „<...> ward Informator bey Königs Gustawi Printßen, und schwedischer historiographus“ (*Allgemeines Gelehrten Lexicon* <...> Dritter Theil / Herausg. von Christian Gottlieb Jöecher.— Leipzig, 1751.— Spalt. 572).
- ⁷⁰ *Nadolski B.* Ze studiów <...> — S. 105.
- ⁷¹ *K. Grotenfeltas* pateikia kiek trumpesnę antraštę: „*Elegia de adventu in Prussiam et civitatem Dantiscum... Johannis, Ducis Finlandiae, Regnorumque Sveciae, Gothiae ac Vandaliae haeredis, scripta ab Henrico Mollero Hesso, 1562*“ (*Grotenfelt K.* Muutamia lisätietoja <...> — Siv. 319).
- ⁷² *Grotenfelt K.* Muutamia lisätietoja <...> — Siv. 318—326.
- ⁷³ *Trypućko J.* Polonia vetera Upsaliensia: Catalogue des imprimés polonais ou concernant la Pologne des XVe, XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université Royale d'Upsala.— Upsala, 1958.— P. 109.— Nr. 1749, 1747. Autorius nurodo, kad abiejų leidinių titulinuose lapuose esą užrašai: „Sur la page de titre, annotation à la main: *Donum Dni Austoris mihi Joanni bankenbergio factum Geda. 1563*“.
- ⁷⁴ *Nadolski B.* Ze studiów <...> — S. 105.
- ⁷⁵⁻⁷⁶ *Grotenfelt K.* Muutamia lisätietoja <...> — Siv. 321—322, 325—326.
- ⁷⁷ *Nadolski B.* Ze studiów <...> — S. 105.
- ⁷⁸⁻⁷⁹ *Juva E. W.* Suomen suuriruhtinas-kunta ruotsin vallan aikana.— Helsingissä, 1951.— Siv. 91, 128 (25 komentaras).
- ⁸⁰ *Nadolski B.* Moller Henryk.— S. 633.
- ⁸¹ *Grotenfelt K.* Muutamia lisätietoja <...> — Siv. 326.
- ⁸² Encyklopedyja powszechna.— Warszawa, 1866.— T. 23.— S. 145—146.
- ⁸³ *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.— Siv. 271—273; Jagiełlonki Polskie <...> — T. 3.— S. 66. Suomiu istorikė H. Pohjolan-Pirhonen nurodo, kad Jonas į Suomiją išvykęs tik 1563 m. pavasarį (Op. cit.— Siv. 271), o, pasak A. Pšeždzieckio veikalo „Jagiełlonki Polskie <...>“, hercogo kelionė į namus buvusi 1562 m. lapkričio mėn.
- ⁸⁴ Apie tai yra gana gausios literatūros, iš kurios minėtina: *Grotenfelt K.* Suomen historia <...> — Siv. 132—191; Juhana

III.—Siv. 329—330; Katariina Jagellotar // Biografinen nimikirja. Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajolta. Suomen Historiallinen Seura.—Helsingissä, 1879—83.—Siv. 361; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 274—286; *Renvall P.* Baltian kysymyksen kriisi // Suomen historian käsikirja / Toim. Arvi Korhonen.—Porvoo—Helsinki, 1949.—Osa 1.—Siv. 314—397; *Tawastjerna W.* Suomen sotavoima Juhani III:n aikana // Historiallinen arkisto.—Helsingissä, 1901.—T. 17.—Siv. 1—114; *Fonkowicz J.* Hel-sińskie ABC.—Warszawa, 1971.—S. 43—45; taip pat 2-asis pa-tais. ir papild. leid.—Warszawa, 1977.—S. 43—45; *Fonkowicz J.* O czym śpiewa kantele.—Warszawa, 1976.—S. 82—88; *Tyszkiewicz Eust.* Listy o Szwecji.—Wilno, 1846.—T. 1.—S. 83—91 ir kt. *Mikkola J.* Finlandija a Wilno // Ateneum Wilenskie.—Wil-no, 1933.—Rocz. 8.—S. 136—142. J. Mikolós straipsnis, nenu-rodant autoriaus, vėliau atpasakotas lietuviškoje periodikoje: Vilniaus ir Lietuvos ryšiai su Suomija // Naujoji Lietuva.—1943.—Rugs. 14.—Nr. 215. Matyt, tuo pačiu šaltiniu buvo remtasi ir kiek anksčiau paskelbtame anoniminiame rašinyje: Abo pilies meilės legenda. Lietuvos kunigaikštystės ir švedų ka-raliaus likimo drama // XX amžius.—1940.—Saus. 26 (Nr. 21).

⁸⁵ Juhana III.—Siv. 331.

⁷⁶⁻⁸⁹ Jagiełłonki Polskie <...> — T. 3.—S. 122; 126, 127, 129; 117—118, 82—84.

⁹⁰ Iš dokumentų matyti, kad Jonui III Eriko buvimas, kad ir kalė-jime, visą laiką rūpėjo. Kotryną seserys perspėjinėjo būti at-sargiems. Tačiau, matyt, jo likimas buvo nuspręstas visam lai-kui. Kotryna 1572 m. spalio 5 d. laiške seseriai Zofijai užsi-minė: „<...> turime viltį į viešpatį Dievą, kad jis niekad os nebus laisvas“ (Jagiełłonki Polskie <...> — T. 3.—S. 276—277).

⁹¹ *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 323—324. Suomijos Mokslų Akademijos visuotiniame susirinkime 1912 m. gegužės 11 d. skaitytame pranešime „Gustavas Eriksonas“ („Kustaa Eerikin-pojasta“) H. Biodé (Biaudet) nurodė, jog Jonas III daug dau-giau bijojosi sukilimo, negu ligi šiol manyta, ir todėl Gustavas buvo paliktas nuošaly, nors pats dėl to nieko nedarė. (Suomalaisen Tiedeakatemia: Esitelmät ja pöytäkirjat, 1912, II.—Helsinki, 1913.—Siv. 1).

⁹² Žr. dvi išsamias Alfredo Gustavo Alkvisto (Ahlqvist) monogra-fijas „Konung Erik XIV^s fägelse och dod. Historisk afhandling“ (Stockholm, 1868) ir „Karin Måndsdotter. En monografi“ (Sto-ckholm, 1874), taip pat: *Grottenfelt K.* Suomen historia <...> —Siv. 182—191; *Pohjolan-Pirhonen H.* Op. cit.—Siv. 310—324; *Kaarina Maununtytär* // Biografinen nimikirja <...> —Siv. 407—408.

⁹³ Ilgai abejota, kieno šis darbas. Abejota ir dėl leidimų, kadangi nežymiai skiriasi vieno ir antro antraštės bei puslapių skaičius (*Estreicher K.* Bibliografia Polska: stólecie XV—XVIII.—Kraków, 1901.—T. 18.—S. 434). Naujuose leidiniuose nurodomi kaip du

- leidimai (Polski słownik biograficzny.— Wrocław—Warszawa—Kraków, 1970.— T. 15/3.— Zesz. 66.— S. 324).
- ⁹⁴ *Leino E.* Pieśni księcia Jana i Katarzyny Jagiełłonki / Przełożył Jerzy Litwiniuk.— Warszawa, 1981.— S. 70.
- ⁹⁵ *Vienola-Lindfors I., of Halström R.* Suomen kansallisbaletti: 1922—1972.— Helsinki, 1981.— Siv. 134.
- ^{95a} Lietuvos tapyba / Sudarė Pranas Gudynas.— V., 1976.— Nr. 7. Plačiau apie P. Dankersą žr.: *Jurginis J.* Lietuvos meno istorijos bruožai.— V., 1960.— P. 124.
- ⁹⁶ Suomen kirjallisuus.— Helsinki — Keuruu, 1963.— Osa II: Ruotsin ajan kirjallisuus.— Siv. 475.
- ⁹⁷ Suomen Historiallisen Seuran pöytä-kirjat 24 p:sta syysk. 1923—31 p:ään toukok. 1926 // Historiallinen Arkisto.— Helsinki, 1926.— T. 25.— Siv. 145; *Mikkola J. J.* Pohjoismaalaisista ja eritoten suomalaisista pioskelijoista Braunsbergin paavillisessa seminaarissa ja Olmutzin kollegiossa. Maalisk. 29 p. 1926 esittänyt... // Historiallinen Arkisto.— Helsinki, 1928.— T. 26: Tieteellisiä ilmoituksia.— Siv. 2; *Mikkola J.* Finlandija a Wilno // Ateneum Wileńskie.— Wilno, 1933.— Roczn. 7.— S. 136—142.
- ⁹⁸ *Ivinskis Z.* Lietuviol Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI—XVIII a. // Tiesos keliai.— 1935.— Nr. 7—8.— P. 407—418.
- ⁹⁹ *Piirinen K.* 1500-luvun aatevirtausten tulo Suomeen // Suomen kulttuurihistoria / Toimit. Päivä Tommila, Aimo Reitila, Veikko Kallio.— Porvoo—Helsinki—Juva, 1979.— Osa I.— Siv. 58. 1.
- ¹⁰⁰ *Biaudet H.* Om Finske Studerande i Jesuitcollegier // Historiallinen Arkisto.— Helsinki, 1905.— T. 19.— P. 182—183.— Nr. 2; *Leinberg K. G.* Om finske studerande i Jesuitcollegier // Historiallinen Arkisto.— Helsinki.— T. 11.— Siv. 174; *Mikkola J. J.* Pohjoismaalaisista <...>— Siv. 6—7; *Mikkola J.* Finlandija a Wilno.— S. 138.
- ¹⁰¹ *Mikkola J. J.* Pohjoismaalaisista <...>— Siv. 5.
- ¹⁰² *Biaudet H.* Om Finske <...>— Siv. 205.— Nr. 15; *Mikkola J. J.* Pohjoismaalaisista <...>— Siv. 6.
- ^{103—104} *Biaudet H.* Op. cit.— Siv. 191, 202.
- ¹⁰⁵ *Mikkola J. J.* Finlandija a Wilno.— S. 138.
- ¹⁰⁶ *Poplatek J.* Wykaz alumnów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1582—1773 // Ateneum Wileńskie.— Wilno, 1936.— T. 11.— S. 234.— Nr. 85.
- ¹⁰⁷ *Piechnik L.* Początki Akademii Wileńskiej (1569—1600) // Nasza przeszłość.— Kraków, 1973.— T. 40.— S. 137.
- ^{108—109} *Poplatek J.* Zarys dziejów Seminarjum Papieskiego w Wilnie 1585—1773 // Ateneum Wileńskie.— 1930.— Roczn. 7.— S. 173, 177.
- ¹¹⁰ *Piechnik L.* Op. cit.— S. 93.
- ¹¹¹ *Petrauskienė I.* Vilniaus Akademijos spaustuvė 1575—1773.— V., 1976.— P. 111; *Jurginis J. Lukšaitė I.* Lietuvos kultūros istorijos bruožai / Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus.— V., 1981 — P. 326.

- 112–113 *Biaudet H.* Op. cit.—Priedas I.—P. 216; 183.
- 114 *Mikkola J. J.* Suomalainen juhlarunoilija 1500 luvun lopulta.—Kulkuset—Helsinki, 1927.—Siv. 22.
- 115 *Mikkola J. J.* Suomalainen <...>—Siv. 22; *Leinberg K. G.* Op. cit.—Siv. 177.
- 116 *Leinberg K. G.* Op. cit.—Siv. 177 (išnaša).
- 117 *Poplatek J.* Wykaz alumnów <...>—S. 229.—Nr. 45.
- 118 *Biaudet H.* Op. cit.—Siv. 186–188.—Nr. 3; taip pat priedas II, p. 218, kur skyrelyje „Clerici in aula“ pagal Vatikano archyvo (Nunziatura di Polonia, Addit II) 1599–1600 m. duomenis pažymėta: „Valentinus Thomae Lossius, etiam clericus Regis, Finlandus“; *Mikkola J. J.* Suomalainen <...>—Siv. 22–23; *Mikkola J.* Finlandija a Wilno.—S. 138.
- 119 *Biaudet H.* Op. cit.—Siv. 186–188.—Nr. 3; *Leinberg K. G.* Op. cit.—Siv. 178; *Mikkola J. J.* Suomalainen <...>—Siv. 22; *Mikkola J.* Finlandija a Wilno.—S. 138; Suomalainen kirjallisuus.—Osa II.—Siv. 452–453.
- 120–121 *Leinberg K. G.* Op. cit.—P. 178.
- 122–123 *Лукашевич И.* История церквей Гельветического исповедания в Литве / Пер. с польского А. Хмельницкого.—М., 1847.—С. 24–25.
- 124–126 *Baliński M.* Dawna Akademia Wileńska.—Petersburg, 1862.—T. 1.—S. 90.
- 127 *Łukaszewicz J.* Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie.—Poznań, 1842.—T. 1.—S. 60 (išnaša).
- 128 *Biržiška V.* Lietuvių bibliografija.—Kaunas, 1924.—T. 1.—P. 11.—Nr. 22.
- 129 Apie šį leidinį ir jame esančius du lietuviškus dvieilius žr.: *Biržiška M.* Senasis Vilniaus universitetas. 1579–1842 m. Vardų ir raštų atranka.—V., 1940.—P. 13–14; *Lebedys J.* Senoji lietuvių literatūra.—V., 1977.—P. 27, 120; *Ročka M.* Pirmasis lietuviškas hegzametas // Senoji lietuviška knyga.—K., 1947.—P. 297–319; Vilniaus universiteto istorija. 1579–1803.—V., 1976.—P. 104–105; *Gerulis G.* Litausche Hexameter von 1589 // Filologu Biedribas Raksti.—Rigā, 1930.—Sēj. 10 — Lpp. 9–12.
- 130 *Čepienė K., Petrauskienė I.* Vilniaus akademijos spaustuvs leidiniai 1576–1805: Bibliografija.—V., 1979.—P. 22.—Nr. 84.
- 131 *Collijn I.* Sveriges bibliografi intill år 1600.—Upsala, 1932–1933.—Bd. 3.—P. 97.
- 132 *Leinberg K. G.* Op. cit.—Siv. 179–181.
- 133 *Jučas M.* Litanikos dokumentai Švedijoje // Lietuvos istorijos metraštis. 1972 metai.—V., 1973.—P. 249.
- 134 *Mikkola J.* Finlandija a Wilno.—Siv. 136–142.
- 135 *Trypučko J.* Op. cit.
- 136 *Baliński M.* Op. cit.—S. 90.
- 137 *Čepienė K., Petrauskienė I.* Min. veik.—P. 19–20.—Nr. 58.
- 138 *Łukaszewicz J.* Dzieje kościołów <...>—S. 60.

- ¹³⁹ *Bender P.* Zur Metrik der litauischen Hexameter von 1589 // *Archivum Philologicum.*—K., 1933.—T. 4.—S. 33.
- ¹⁴⁰ *Ročka M.* *Min. veik.*—P. 304.
- ¹⁴¹ *Lietuvių literatūros chrestomatija: Feodalizmo epocha.*—V., 1957.—P. 113; *Lietuvių literatūros istorija: Feodalizmo epocha.*—V., 1957.—T. 1.—P. 176.
- ¹⁴² *Lebedys J.* *Mikalojus Daukša.*—V., 1963.—P. 141—152; *Tas pat. Senoji lietuvių literatūra.*—V., 1977.—P. 120.
- ^{143—144} *Piechnik. L.* *Op. cit.*—P. 95, 57.
- ¹⁴⁵ *Kawecka-Gryczowa A., Korotajowa K., Krajewski W.* *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII w.*—Wrocław—Kraków, 1959.—Zesz. 5: *Wielkie Księstwo Litewskie.*—S. 15; *Petrauskienė I.* *Vilniaus Akademijos spaustuvė.*—P. 16.
- ¹⁴⁶ *Collijn I.* *Op. cit.*—P. 98.
- ¹⁴⁷ *Biaudet H.* *Op. cit.*—Siv. 186—188.—Nr. 3; *Grotentfelt K.* *Muutamia lisiä <...>*—Siv. 1; *Leinberg K. G.* *Om finske <...>*—P. 177—181; *Mikkola J. J.* *Suomalainen <...>*—Siv. 22—23; *Mikkola J. J.* *Pohjoismaalaisista <...>*—Siv. 4—5; *Mikkola J.* *Finlandja a Wilno.*—S. 131—142; *Pittrinen K.* 1500-luvun aatevirtausten tulo <...>—Siv. 58; *Suomen kirjallisuus. Osa II.*—Siv. 260. *Lietuvių spaudoje apie tą eilėrašį tik probėgomis užsiminta, perpasakojant J. Mikolos 1933 m. straipsnį „Suomija ir Vilnius“ (Vilniaus ir Lietuvos ryšiai su Suomija // Naujoji Lietuva.—1943.—Rugs. 14.—Nr. 215).*
- ¹⁴⁸ *Grotentfelt K.* *Muutamia lisiä <...>*—Siv. 1; *Grotentfelt K.* *Suomen historia uskopuhdistuksen aikakaudella 1521—1617.*—Jyväskylässä, 1902.—Siv. 470.—(Kuvallinen Suomen Historia, III).
- ¹⁴⁹ *Leinberg K. G.* *Om finske <...>*—Siv. 181.
- ¹⁵⁰ *Mikkola J. J.* *Suomalainen <...>*—Siv. 23; *Mikkola J. J.* *Pohjoismaalaisista ja eritoten suomalaisista <...>*—Siv. 4; *Mikkola J.* *Finlandja a Wilno.*—S. 141—142.
- ¹⁵¹ *Mikkola J. J.* *Pohjoismaalaisista ja eritoten suomalaisista <...>*—Siv. 4.
- ¹⁵² *Mikkola J. J.* *Suomalainen <...>*—Siv. 23.

II skyrius

KELIAS PRIE LYGINAMŪJŲ STUDIJŲ

Elijas Lionrotas — lietuvių liaudies
dainų vertėjas

- ¹ Plačiau apie E. Lionroto gyvenimą ir darbus žr.: *Anttila A.* *Eliaa Lönnrot. Elämä ja toiminta.*—Helsinki, 1931—1935.—T. 1—2.—(Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 190).
- ^{2—6} *Kanteletar taikka Suomen Kansan Wanhoja Lauluja ja Wirsia.*—Helsingissä, 1840.—T. 1.—Siv. I, LXV, LXVI.

- 7-8 *Anttila A.* Op. cit.— T. 1.— Siv. 340.
- 9 *Tarkiainen V.* Lönnrot ja Herder // Kalevalaseuran vuosikirja.— 1924.— T. 4.— Siv. 245—250, 250—251.
- 10 *Карху Э.* История литературы Финляндии: От истоков до конца XIX века.— Л., 1979.— С. 185, 231.
- 11 *Tarkiainen V.* Op. cit.— Siv. 251.
- 12 *Lietuvių tautosaka: Dainos.*— V. 1962.— T. 1.— P. 337.— Nr. 336.
- 13 *Kanteletar <...>* — Siv. LXX—LXXI.
- 14 *Herder J. G.* Stimmen der Völker in Liedern.— Leipzig, 1968.— S. 225—226.
- 15 *Kanteletar <...>* — T. 1.— Nr. 149.
- 16 *Anttila A.* Op. cit.— T. 1.— Siv. 340.
- 17 *Ein Litthauisches Volkslied // Das Inland.*— Dorpat, 1841.— Nr. 36.— Sp. 575—576.
- 18 „Obgleich sich dieses Blatt eigentlich nur auf Mittheilungen, Liv-, Esth- und Kurland betreffend, beschränkt hat, so wird es doch, wie ich glaube, nicht uninteressant sein, auch einmal einen Blick über diese Gränze hinaus zu tun, besonders zu so wenig bekannten Nachbarn, wie es die Litthauer sind, und ich übergebe daher hiermit unsern Lesern einstweilen, zur Vergleichung mit den in Nr. 28 und 29 dieses Jahrganges mitgetheilten Esthnischen Gesängen, ein Litthauisches Volksliedchen, das ich während meines Aufenthaltes in Litthauen zwischen dem Niemen und der jetziger Preussischen Gränze im Anfange dieses Jahrhunderts oft zu hören Gelegenheit gehabt habe.— Wer je mit Empfänglichkeit für Naturschönheiten den Niemen gesehen, von seinem hohen, üppig belaubten linken Ufer, z. B. bei Marwa und Alexoti, gerade über Kowno, wo diese Stadt mit ihren vielen Kirchen und Klöstern, und den vorliegenden Schiffen im silberhellen Wasser des schönen, fast dahin fließenden Stromes sich spiegelt, da wo vom rechten Ufer her die Wasser der Wilia und der Wileika, zwei silbernen Bändern gleich, Kowno, umhürlend, sich mit dem Niemen vereinen, oder bei dem unvergleichlich romantisch gelegenen herrlichen Gielgudischki, dem gegenüber, auf hohen Bergkuppen die Stamburgen des Geschlechts Gielgud verwittern,— oder bei Kidulli, gerade über Jürburg, wo des Stromes Breite schon sehr bedeutend wird,— der wird mir beistimmen, dass der Niemen dort mit den schönsten Parteen des Rheins den Vergleich aushalt, und eben so wie dieser des Suchens und Genießens werth ist.— Und die Tausende der unermülichsten Nachtigallen, übertönend den melancholischen Ruf der Anken und das unisono Geschrei der Laubfrösche, manchmal unterbrochen vom ausjodelnden Schalmeyenton des nahen Ziegenhirten, oder von fernher wiederholenden Rufe der Trompete der Wacht, oder der Abendhymne und der Hornmusik des jenseits des Stromes lagernden Fuss-

volk!— Wenn dann Abends dem ermüdeten, unter üppigen Feldblumen ruhenden Lauschen ein laues Lüftchen die Gluth der Wange kühlt, und in seiner Nähe einige der lieblichen Litthauerinnen mit glockenreinen Stimmen ihr Liedchen singen, in sanfter, überaus gefälliger Melodie,— wie oft habe ich da den reizenden Naturgesang mit meiner Guitarre oder Flöte einsam und ungehört begleitet,— wie oft ward ich da in sanften Schlummer gewiegt, bis das Frühroth von jenseits herüber den nahen Tag kündete.— O, Wunderschöne Schöpfung Gottes!— wie oft hat auch hier der Mensch in seinem Wahn mit seinen Gräueln dich besudelt.

Den Litthauischen Originaltext habe ich verloren, und ich traue meiner Erinnerung in Hinsicht der Rechtschreibung zu wenig, um solchen hier aus dem Gedächtniss zu geben; allein es ist dabei auch wohl nur für die wenigen Leser etwas verloren, welche der Litthauischen Sprache ganz mächtig sind, und doch das Liedchen noch nicht kennen sollten; die wort-, nicht bloss singetreue Übersetzung, die ich hier liefere, kann ich aber vollkommen gewissenhaft verbürgen". (Das Inland.— 1841.— Nr. 36.— Sp. 574—575).

¹⁹ Ibid.— Sp. 275—276.

²⁰ Volkslieder der Esthen // — Das Inland.— 1841.— Nr. 42.— Sp. 671, 672.

²¹ *Kazlauskienė B. Vestuvinės dainos: Jaunosios pusėje.*— V., 1976.— (Lietuvių liaudies dainų katalogas).— Nr. 239; Lietuvių liaudies dainynas: Vestuvinės dainos. Kn. 1 / Parengė B. Kazlauskienė. Melodijas parengė Z. Puteikienė.— V., 1983.— T. 2.— P. 393—396.

²² *Sauka L. Lietuvių vestuvinės dainos: (XIX a.—XX a. pradžia) // Literatūra ir kalba: Dainuojamosios tautosakos klausimai.*— V., 1968.— T. 9.— P. 210—211.

²³ Tygodnik Wileński.— 1820.— Nr. 155 (t. IX).— P. 56—57. Žinomas truputį vėlesnis variantas iš Juozo Čiuldos gramatikos (*Skrodenis S. Dainos iš Juozo Čiuldos rankraščio // Kraštotyra.*— V., 1967.— Nr. 3.— P. 189—190).

²⁴ *Nesselmann G. H. F. Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt <...>*— Berlin, 1853.— Nr. 196.

²⁵ Lietuvių liaudies dainynas.— T. 2.— P. 384.— Nr. 423.

²⁶ *Anttila A.* Op. cit.— T. I.— Siv. 397—404.

²⁷ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (toliau — SKS) Kirjallisuudennarkisto: Lönnratiana 117.

²⁸ Ibid.— Siv. 7—8.

^{29—30} *Haltsonen S. Varkaalle menija runon Euroopalaista taustaa // Kalevalaseuran vuosikirja.*— 1939.— T. 19.— Siv. 98—117, 104—105.

³¹ *Nesselmann G. H. F.* Op. cit.— Nr. 196.

- ³² *Häyhä J.* Itäsuomalaisten vanha joulu. Toinen korjailtu painos.— Turku, 1955.— Siv. 81.
- ³³ *Hautala J.* Suomalainen kansanrunoudentutkimus.— Helsinki, 1954.— Siv. 125.

Lietuvių tautosaka Juliaus Krono raštuose

- ¹ *Leninas V.* Pilnas raštų rinkinys.— V., 1983.— T. 25.— P. 246.
- ² *Суни Л. В.* Очерк общественно-политического развития Финляндии: 50-70-ые годы XIX в.— Л., 1979.— С. 113.
- ³ Plačiau apie jį žr.: *Aleksis Kivesta Saima Harmajaan / Toim. A. Ahonen, M. Haavio, V. Mikkonen.*— Helsinki, 1943; *Koskimies R.* Elävä kansalliskirjallisuus.— Helsinki, 1946.— T. 21; *Hautala J.* Op. cit.— Siv. 185—197; *Tarkiainen V., Kauppinen E.* Suomalaisen kirjallisuuden historia.— Helsinki, 1961; *Карху Э.* История литературы Финляндии от истоков до конца XIX века.— Л., 1979.— С. 291—296.
- ⁴ 15 vuosikymmentä. Kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta.— Helsinki, 1981.— Siv. 124.
- ⁵ *Borenius A. A.* Missä Kalevala on syntynyt? // Suomen kuvalehti.— 1873.— Siv. 263—274.
- ⁶⁻⁷ *Krohn J.* Suomalaisen kirjallisuuden historia. Osa I: Kalevala.— Helsingissä, 1885.— Siv. 246, 325.
- ⁸⁻⁹ *Vėlius N.* Mitinės lietuvių sakmių būtybės: Laimės. Laumės. Aitvarai. Kaukai. Raganos. Burtininkai. Vilkčiai.— V., 1977.— P. 79, 80—81.
- ¹⁰ *Rėza L.* Dainos.— K., 1935.— D. 1.— P. 81.
- ¹¹ *Krohn J.* Op. cit.— Siv. 326—327.
- ¹² *Roos E.* „Tāhe mōrsja“ Salme ja tema kosilased // Keel ja kirjandus.— 1969.— Nr. 11.— Lk. 659.
- ¹³ Kalevo sūnus. Kalevipoegas: Estų liaudies epas / Surinko ir atkūrė Fr. Kroicvaldas. Vertė Just. Marcinkevičius.— V., 1963.— (Pirmoji giesmė).
- ¹⁴ *Krohn K.* Kalevalankysymyksiä. I // Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja.— Helsinki, 1918.— T. 35.— Siv. 23.
- ¹⁵ *Krohn K.* Kalevalan runojen historia.— Helsingissä, 1903.— Siv. 405—406.
- ¹⁶ Šių dainų paplitimą ir populiarumą Lietuvoje žr.: *Kazlauskienė B.* Vestuvinės dainos: Jaunosios pusėje.— Nr. 277.
- ¹⁷ *Misevičienė V.* Darbo dainos: Kalendorinių apeigų dainos.— V., 1972.— A 157, 160.
- ¹⁸ *Krohn J.* Op. cit.— Siv. 332.
- ¹⁹ *Turunen A.* Kalevalan sanat ja niiden taustat.— Lappeenranta, 1979.— Siv. 54.
- ²⁰⁻²¹ *Krohn J.* Op. cit.— Siv.— 333, 333—334.

- ²² *Ahlqvist A.* Kalevalan karjallisuus. Kalevalasta itsestään ja muualta.—Helsingissä, 1887.—Siv. 152.
- ²³ *Кокьяра Дж.* История фольклористики в Европе.—М., 1960.—С. 330.
- ²⁴ *Niemis A. R.* Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.—K., 1932.—P. 305—306.
- ²⁵ *Penttinen I.* Sotasanommat. Inkeriläinen kansanruno ja sen kansainvälistä taustaa.—Helsinki, 1947.
- ²⁶ Suomen kirjallisuus. I. Kirjoittamaton kirjallisuus/Toim. Matti Kuusi.—Helsinki, 1963.—Siv. 137—147.
- ²⁷ *Hautala J.* Op. cit.—Siv. 196—197.

Suomių rašytoja Maila Talvio ir Lietuva

- ¹ *Skrodenis S.* Suomių literatūra lietuvių kalba.—V., 1977.—P. 46—48.
- ² *Talvio M.* Rukkaset ja kukkaset.—Helsinki, 1941.—Siv. 152; *Teppo H., Vilkuna K.* Etunimikirja.—Helsinki, 1947.—Siv. 86. Vardas Maila jai prigijo dėl to, kad ji, maža būdama, neištardavo garso „r“, ir vietoj Marija sakydavusi Ma-ila. Taip ji įsigijo namų vardą, tapusį slapyvardžio dalimi (*Talvio M.* Op. cit.—Siv. 13—14).
- ³ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 146—147.
- ⁴ Žr. vertimų bibliografiją: *Haltsonen S., Puranen R.* Kaunonokirjallisuutemme käännöksiä.—Helsinki, 1979.
- ⁵ *Tuulio T.* Maila Talvio vuosikymmenent: Edellinen osa (1871—1911).—Porvoo, 1963; *Koskenniemi V. A.* Maila Talvio. Kirjoilljakuvan aariviivoja.—Porvoo, 1946. Taip pat: *Koskenniemi V. A.* Kootut teokset.—Porvoo, 1956.—T. 12.—(Aleksis Kivi. Maila Talvio).
- ⁶ M. Talvio įkalbėjo savo bevaikę giminaitę dvarininę, kad Hartolos dvaro rūmus ir parką nebrangiai parduotų sumanytam muziejui. 1929 m. ten buvo atidarytas etnografinis muziejus, kurio iškilmėse dalyvavo Adolfas Sabaliauskas—Žalia Rūta ir padovanojo lietuviškų pinigų rinkinį (*Sabaliauskas A.* Piliiečių aukos Suomijoj//Naujoji romuva.—1931.—Nr. 44.—P. 1052).
- ⁷ Plačiau apie J. Mikolą: *Sabaliauskas A.* Suomių kalbininko jubiliejus // Kalbos kultūra.—1966.—Šąs. 11.—P. 92—93; *Josepis Mikola:* (Šimtąsias gimimo metines minint) // Baltistica.—1966.—T. 2.—Šąs. 1.—P. 109—111; Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija.—V., 1979.—P. 111—114.
- ⁸⁻¹⁰ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 208, 210—211, 211.
- ¹¹ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 212; *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 141.
- ¹²⁻¹³ *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 213.
- ¹⁴ *Sprindis A.* Povilas Višinskis.—V., 1978.—P. 50; *Vidmantas E.* Lietuvos studentų nelegalios organizacijos Peterburge XIX a. 8—9 dešimtmečiais // Lietuvos TSR MA Darbai. Ser. A.—1984.—T. 1(86).—P. 59—60.

- ¹⁵ *Engman Max.* S:T Petersburg och Finland. Migration och influens 1703—1917.—Helsingfors, 1983 (Bidrag till Kannedom av Finlands och Folk. Utgivna av Finska Vetenskaps—Societeten. H. 130).—P. 214—226, 165 (lentelė 7).
- ¹⁶ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 212—213.
- ^{17—18} *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 148, 152.
- ^{19—20} *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 217, 213.
- ²¹ *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 159—160.
- ²² *Koskenniemi V. A.* Maila Talvio. Kirjoilijakuvan aariviivoja.—Porvoo, 1946.—Siv. 48.
- ²³ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 222.
- ^{24—25} Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Helsinki), Käsikirjoituksen arkisto, 382:10:33.—Siv. 224.
- ²⁶ Literatūroje nevienodai nurodoma J. Mikolos ir M. Talvio lankymosi data Plokščiuose. Vieni teigia, kad jie svečiavosi 1893 ir 1894 m., o kiti, kad 1894 ir 1895 m. vasaromis. Turint galvoje, kad lankėsi tik du kartus ir kad paskutinį kartą jiems esant pas Kriauciūnus buvo suimtas V. Kudirka (tai įvyko 1895 m.), tikslios datos yra antrosios: 1894 ir 1895 m. Tokios ir nurodomos svarbesnėje literatūroje: *Būtėnas J.* Vincas Kudirka.—K., 1937.—P. 135; *Kuzmickas V.* Petras Kriauciūnas // *Žmonės ir kalba.*—V., 1977.—P. 156; *Sabaliauskas A.* Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija.—V., 1979.—P. 113 ir kt. Tai paliudija ir viena lietuviškos spaudos žinutė: „Petropilėje, 25 Gruodžio vėl susirinko Lietuv.—Latviszka komisija prie etnografiszko atskirio Ces. Rusiszkos Geografiszkos Draugystės. Czia ponas Mikola perskaitė pranesimą 1) apie naujuosius isztyrinėjimus suomiologijoje (finiszkos kalbose). <...> P. Mikola ateinanczią [1894 m.] vasarą žada Lietuvą aplankyti, geisdamas lietuviszkos kalbos iszimokinti“ (Vienybė lietuvninkų.—1894.—Nr. 6.—P. 66). Chronologiją patikslina įvairi archyvinė medžiaga, šiuo metu tapusi prieinama Helsinkio archyvuose.
- ²⁷ Vienybė lietuvninkų.—1894.—Nr. 32.—P. 379.
- ²⁸ Ten pat.—Nr. 36.—P. 427.
- ²⁹ *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 163. Apie tai rašoma ir 1894 m. liepos 3 d. ir liepos 10 d. laiškuose (SKS 382:10:34 ir 35).
- ^{30—31} SKS 382:10:35.
- ³² *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 228.
- ³³ Ten pat. 1894 m. liepos 10 d. laiške rašo pirkusi prijuosčių ir juostų (SKS 382:10:35).
- ³⁴ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 228; *Sabaliauskas A.* Kai dar tebegyveno V. Kudirka // *Naujoji romuva.*—1934.—Nr. 178/179.—P. 441.
- ³⁵ *Sabaliauskas A.* Maila Talvio (jos 60 metų sukaktuvių proga) // *Naujoji romuva.*—1931.—Nr. 42.—P. 994.
- ³⁶ *Talvio M.* Op. cit.—Siv. 227.
- ³⁷ *Zinkevičius Z. J.* Mikolos laiškas F. Fortunatovui lituanistikos klausimais // *Kalbotyra.*—1975.—T. 26(1).—P. 91.

- 38 J. J. M. [Mikkola J.] *Kirje Liettuasta*: (Liettuani kieli ja kansallisuus) // *Päivälehti*.—1894.—17 elokuuta.—N:o 190.
- 39 *Gabrys J. Vincas Kudirka*: (Keli jo gyvenimo bruožai) // *Kudirka V. Raštai*.—Tilžėje, 1909.—T. 1.—P. 42—43; *Būtėnas J. Vincas Kudirka*.—K., 1937.—P. 136.
- 40 *Тальвио М. Воспоминание*.—LTSR MA Lietuvių k. ir literatūros instituto bibliotekos rankraštnas (toliau—LKLİBR), f. 1—2092, l. 6—8. Laisvai išversta žr.: *Gabrys J. Op. cit.*—P. 43; *Būtėnas J. Op. cit.*—P. 136. Jų originalas: *Muistelma // Talvio M. Kirjava keto*.—Porvoossa, 1911.—Siv. 40—47.
- 41 *Sabaliauskas A. Kai dar tebegyveno <...>*—P. 440.
- 42 *Talvio M. Rukkaset <...>*—Siv. 232.
- 43 *Tuulio T. Op. cit.*—Siv. 194—195; taip pat: *Talvio M. Op. cit.*—Siv. 233.
- 44—45 *Talvio M. Tutkimusmatkasta Liettuassa. II // Päivälehti*.—1895.—13 syyskuuta.—N:o 212.
- 46 *Talvio M. Tutkimusmatkasta Liettuassa. III // Ibid.*—1895.—26 syyskuuta.—N:o 223.
- 47 *Talvio M. Rukkaset <...>*—Siv. 233. Gavęs Liaudies švietimo ministerijos komandiruotę, 1895 m. kovo—liepos mėnesius V. Juška praleido Suvalkų gubernijoje (*Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija iki 1940 m.*—V., 1979.—P. 166).
- 48 *Talvio M. Tutkimusmatkasta Liettuassa. III // Päivälehti*.—1895.—26 syyskuuta.—N:o 223.
- 49 *Talvio M. Eliza Orzeszkowan hautauspäivänä // Talvio M. Kirjava keto*.—Porvoossa, 1911.—Siv. 48—55.
- 50 *Talvio M. Rukkaset <...>* Siv. 228—229.
- 51 *Тальвио М. Воспоминание <...>*
- 52 SKS 382:10—48.
- 53 *Būtėnas J. Vincas Kudirka*.—P. 134.
- 54 *Mehlem M. Suomijos rašytojos Maila Talvio atsiminimai apie Lietuvą // Lietuvos aidas*.—1929.—Birž. 15.—Nr. 133.
- 55 *Talvio Maila. Satakielten maa. Puhe, pidetty yliopiston juhlassa liettualaisten juhlassa 6.IV.1917 // Talvio M. Yötä ja aamua*.—Porvoo, 1919.—Siv. 59—60.
- 56 V. Kudirką suėmė klerikalų „Apžvalgai“ atskleidus jo slapyvardį. Prisidėjo ir tai, kad pas studentą L. Vaineikį per kratą rado V. Kudirkos laišką (*Būtėnas J. Op. cit.*—P. 138, 139, 182; *Vaitiekūnienė A. Vinco Kudirkos poezija // Kudirka V. Laisvos valandos*.—V., 1976.—P. 12).
- 57 *Тальвио М. Воспоминание <...>*—C. 13.
- 58 *Būtėnas J. Op. cit.*—P. 137; *Gabrys J. Op. cit.*—P. 46; *Milukas A. Petras Kriaučiūnas*.—Philadelphija, Pa., 1927.—P. 20.
- 59 *Тальвио М. Op. cit.*—C. 15. Suomų spaudoje apie V. Kudirkos areštą ji rašė: *Talvio M. Niemenvriirran varsilta*.—Helsingissä, 1899.—Siv. 13—14; Ta pati. *Muistelma // Kirjava keto*.—Porvoossa, 1911.—Siv. 43—47; Ta pati. *Satakielten maa <...>*—Siv. 60. Taip pat apysakoje: *Aatteensa uhri. Kulttuurikuvaus*

- Liettuasta // *Talvio M.* Kootut teokset. I.—Porvoo—Helsinki, 1951.—Siv. 107—151.
- ⁶⁰ *Sabaliauskas A.* Prie Mailos Talvio sukaktuvių // *Laisvė.*—(K.), 1921.—Lapkr. 1.—Nr. 246.
- ⁶¹ Mailos Talvio 1938 m. vasario 7 d. laiškas Lietuvių rašytojų draugijai LKLIBR, f. 13—2180. Yra ir kitas to atsakymo variantas (f. 13—2886), tačiau atrodo, kad tai pirmesniojo atsakymo L. Giros sutrumpinta ir smarkiai perkurta redakcija.
- ⁶² Lietuvių Rašytojų Draugijos 1939 m. sausio 29 d. raštas Nr. 66 Maila Talvio Mikolai.—LKLIBR, f. 13—1103^a.
- ⁶³ *Sabaliauskas A.* Maila Talvio (jos 60 metų sukaktuvių proga) // *Naujoji romuva.*—1931.—Nr. 42.—P. 994.
- ^{64–65} *Venclova A.* Jaunystės atradimas.—V., 1966.—P. 419—420.
- ⁶⁶ *Žagrakalienė A.* Kaip gyvena dvi Skandinavijos rašytojos // *Naujoji vaidilutė.*—1938.—Nr. 10.—P. 504.
- ⁶⁷ *Niemi A. R.* Liettualainen kirjallisuus.—Helsinki, 1925.—Siv. 25; Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.—K., 1932.—P. 135.—(Mūsų tautosaka, t. 6).
- ⁶⁸ *Mehlem M.* Suomijos rašytojos <...>
- ⁶⁹ *Zinkevičius Z. J.* Mikolos laiškas F. Fortunatovui <...>—P. 91.
- ⁷⁰ *Mažutis E.* Plokszcziai // *Vienybė lietuvininkų.*—1893.—Nr. 11.—P. 129.
- ⁷¹ *Talvio M.* Tutkimusmatkasta Liettuassa. I. // *Päivälehti.*—1895.—12 syyskuuta.—N:o 211.
- ⁷² *Talvio M.* Tutkimusmatkasta Liettuassa. II. // *Ibid.*—1895.—13 syyskuuta.—N:o 212.
- ^{73–74} *Talvio M.* Tutkimusmatkasta Liettuassa. III. // *Ibid.*—1895.—26 syyskuuta.—N:o 223.
- ⁷⁵ *Litauische Volkslieder aus dem handschriftlichen Nachlass prof. J. J. Mikkolas // Übersetzt und herausgegeben von Eino Nieminen.*—Helsinki, 1949.—Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia. B sarja, nide 63, 1). Jokių naujesnių duomenų apie Mikolų surinktą tautosaką nepateikė ir A. Mockus, recenzavęs šį rinkinį (*Mockus A.* Lietuvių dainų leidinys Suomijoje // *Literatūra ir kalba.*—1957.—T. 2.—P. 459—464).
- ⁷⁶ *Gustattis M.* Petras Kriaučiūnas: Gyvenimas, raštai, dokumentai.—Marijampolė, 1926.—P. 13.
- ⁷⁷ *Tuulio T.* Op. cit.—Siv. 163.
- ^{78–80} *Talvio M.* Häät liettualaisessa talonpoikaiskylässä // *Päivälehti.*—1894.—24 marraskuuta.—N:o 275.
- ⁸¹ *Talvio M.* Kansanlaulusta Liettuassa // *Suomen kuvalehti.*—1894.—Nr. 21.—Siv. 327—330.
- ⁸² *Skrodenis S.* Elijas Lionrotas—lietuvių liaudies dainų vertėjas // *Literatūra.*—1978.—20 (1).—P. 65—76.
- ^{83–84} *Talvio M.* Kansanlaulusta <...>—Siv. 327, 330.
- ⁸⁵ *M. M. [Malla Mikkola].* Moskovasta länteenpäin // *Päivälehti.*—1894.—6 kesäkuuta.—N:o 128.

- ⁸⁶ M. M. [Maila Mikkola]. Eräs muistojen kaupunki. (Kirje Päivälehdelle) // Ibid.—1894.—28 kesäkuuta.—N:o 147.
- ⁸⁷ M. M. [Maila Mikkola]. Liettuuan matkalta. (Kalvaria) // Ibid.—1894.—13 heinäkuuta.—N:o 160.
- ⁸⁸ M. M. [Maila Mikkola]. Venäläis-saksalaiselta rajalta. (Matkakirje Päivälehdelle) // Ibid.—1894.—18 elokuuta.—N:o 191.
- ⁸⁹ Talvio M. Matkamuiistelmia. I // Ibid.—1895.—20 helmikuuta.—N:o 42; Matkamuiistelmia. II // Ibid.—1895.—21 helmikuuta.—N:o 43; Matkamuiistelmia. III // Ibid.—1895.—23 helmikuuta.—N:o 45.
- ⁹⁰ Talvio M. Piirteitä Moskovasta // Ibid.—1894.—23 syskuuta.—N:o 222.
- ⁹¹ Talvio M. Vieraassaa virassa // Ibid.—1894.—3 marraskuuta.—N:o 257.
- ⁹²⁻⁹³ Talvio M. Liettuasta // Suomen kuvalehti.—1894.—Nr. 20.—Siv. 278—279, 278.
- ⁹⁴ Mažutis E. Plokszcziiai // Vienybė lietuvininkų.—1893.—Nr. 11.—P. 129.
- ⁹⁵⁻⁹⁶ Talvio M. Liettuasta <...> —Siv. 278.
- ⁹⁷ Talvio M. Tutkimusmatkasta Liettuassa. I // Päivälehti.—1895.—12 syyskuuta.—N:o 211; Tutkimusmatkasta Liettuassa. II // Ibid.—1895.—13 syyskuuta.—N:o 212; Tutkimusmatkasta Liettuassa. III // Ibid.—1895.—26 syyskuuta.—N:o 223.
- ⁹⁸⁻⁹⁹ [Kudirka V.] Tėvynės varpai // Varpas.—1895.—Nr. 12.—P. 187; Kudirka V. Raštai. T. 2.—Tilžėje, 1909.—P. 302—303.
- ¹⁰⁰ Mehlem M. Suomijos rašytojos <...>
- ¹⁰¹ Sabaliauskas A. Suomų Literatūros Draugijos 100 metų sukaktyje. Paskaita apie Suomius 1931.III.15 ir 16.—LKLİBR, f. 61—340.—Lap. 9 (rankraštis).
- ¹⁰² Talvio M. Satakielten maa. Puhe, pidetty yliopiston juhlasalissa liettualaisten juhlassa 6.IV.1917 // Talvio M. Yötä ja aamuna.—Porvoo, 1919.—Siv. 64.
- ¹⁰³ Skrodenis S. Suomų folkloristo A. R. Niemio laiškai // Literatūra ir kalba: Lietuvių tautosakos stilius ir žanrai.—1971.—T. 11.—P. 442—443. P. 443 išnašoje atsiliepinų apie choro koncertus lietuvių spaudoje sąrašas.
- ¹⁰⁴ Sabaliauskas A. Suomų Literatūros Draugijos <...> —P. 9.
- ¹⁰⁵ Mehlem M. Suomų rašytojos <...>
- ¹⁰⁶⁻¹⁰⁷ Tuulio T. Op. cit.—P. 222—224, 225.
- ¹⁰⁸ SKS 382:10:48.
- ¹⁰⁹ Suomen kuvalehti.—1894.—N:o 22.—Siv. 357.
- ¹¹⁰ Apie šią vertėją žr.: Lietuviškoji enciklopedija.—K., 1937.—T. 5.—Skilt. 1032; Skrodenis S. Akys nukreiptos į šiaurę // Bibliotekų darbas.—1971.—Nr. 9.—P. 32—33.
- ¹¹¹ Skrodenis S. Akys <...> —P. 33.
- ¹¹² Talvio M. Lietuvai, lakštingalų kraštui // Talvio M. Dvi meilės: Romanas / Išvertė ir išleido Antonija Žagrakalienė.—Zarasai, 1936.—P. 5—20.

- ¹¹³ Petrauskienė E. [Recenzija] // Naujoji vaidilutė.— 1936.— Nr. 12.— P. 511—512; *Vykintas Stp.* [Povilavičius V.] [Rec.] // Lietuvos aidas.— 1936.— Spal. 20.— Nr. 482.— P. 5; *Povilonis J.* [Rec.] // Židinys.— 1936.— Nr. 10.— P. 381—382; *Vaidelys J.* [Rec.] // Jaunoji karta.— 1936.— Nr. 49.— P. 2 (virš.); *Vengris A.* [Rec.] // Naujoji romuva.— 1936.— Nr. 45.— P. 910.
- ¹¹⁴ *Vykintas Stp.* [Povilavičius V.] [Rec.] // Lietuvos aidas.— 1936.— Lapkr. 24.— Nr. 542; *Vaidelys J.* [Rec.] // Jaunoji karta.— 1936.— Nr. 49.— P. 2 (virš.).
- ¹¹⁵ *Povilavičius V.* [Rec.] // Lietuvos aidas.— 1936.— Lapkr. 24.— Nr. 542.
- ¹¹⁶ Apie tai yra rašęs šio darbo autoriui jos vyras Juozas Žagrakalys. Visa korespondencija žuvusi karo metais Zarasuose.
- ¹¹⁷ M. Talvio 1938 m. vasario 7 d. laiškas Lietuvių rašytojų draugijai.— LKLİBR, f. 13—2180.
- ¹¹⁸ *Būtėnas J.* Op. cit.— P. 135—138; *Gabrys J.* Vincas Kudirka. (Keli jo gyvenimo broožai) // V. Kudirkos raštai.— Tilžė, 1909.— T. 1.— P. 42—43; *Gabrys J.* Vincas Kudirka: (Keli jo gyvenimo broožai).— Tilžė, 1910.— P. 45, 50—52.
- ¹¹⁹ *Sabaliauskas A.* Žodžiai atgyja: Pasakojimai apie lietuviško žodžio tyrinėtojus.— V., 1967.— P. 86—88; Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: iki 1940 m.— V., 1979.— P. 113.
- ¹²⁰ *Skrodenis S.* Suomių literatūra <...>— P. 47—48.
- ¹²¹ Suomių rašytoja apie Vincą Kudirką. Atsiminimai / Vertimas ir komentarai J. LebiŃkos // Literatūra ir menas.— 1958.— Gruod. 28.

Augustas Robertas Niemis ir lyginamieji
lietuvių liaudies dainų
tyrinėjimai

- ¹ *Niemis A. R.* Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai // Mūsų tautosaka.— 1932.— T. 6.— P. 138.
- ² SKS B 2056, 1. 171; *Skrodenis S.* Pirmosios Augusto Roberto Niemio kelionės į Lietuvą // Literatūra.— 1984.— T. 26 (1).— P. 60, 61.
- ³⁻⁴ *Suplik* diarium 1899—1902.— Siv. 17.— N:o 427.— Helsingin yliopiston arkisto.— Sign. Ab 12; Siv. 32.— N:o 178.
- ⁵ *Skrodenis S.* Pirmosios <...>— P. 60, 61.
- ⁶ *Ariste P.* Läti keel Tartu ülikoolis // Keel ja kirjandus.— 1932.— Nr. 10.— Lk. 535.
- ⁷ *Niemi A. R.* Loitsurunoutemme synnysta // Virittäjä.— 1899.— N:o 4/5.— Siv. 53—57.
- ⁸ *Niemi A. R.* Ritvalan Helkajuhla // Ibid.— N:o 2.— Siv. 17—20; N:o 3.— Siv. 34—37; N:o 4/5.— Siv. 49—57.
- ⁹⁻¹⁰ Op. cit.— N:o 4/5.— Siv. 49; 57.
- ¹¹ *Talve I.* Suomen kansan kultuuri: Historiallisia päälinjoja.— Helsinki, 1979.— Siv. 198—199.

- ¹² SKS B 2056; *Skrodenis S. Pirmosios* <...> — P. 62.
- ^{13–14} *Suplik-Diarium 1909–1913.*— Siv. 9.— N:o 278.— Helsingin yliopiston arkisto.— Sign. Ab 14.
- ^{15–18} SKS B 2056 (jäljennös).
- ¹⁹ *Niemi A. R. Lättiläisistä ja liettualaisista kosketuksista suomalaisessa kansanrunoudessa // Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmät ja pöytäkirjat, 1911; Esisuomalaisista ja liettualaisista kosketuksista // Aika.*— 1912.— N:o 1.— Siv. 193–199.
- ²⁰ *Niemi A. R. Eräs liettualainen lastenluku Suomessa // Virittäjä.*— 1912.— N:o 1.— Siv. 1–9. Lietuvių k.: Viena lietuviška vaikų dainelė Suomijoje / Iš suomių k. išvertė ir komentarus parengė S. Skrodenis // *Liaudies kūryba.*— V., 1974.— T. 2.— P. 324–339.
- ²¹ SKS B 2056 (jäljennös).
- ^{22–25} *Niemis A. R. Lietuvių liaudies* <...> — P. 10, 243, 284, 244.
- ²⁶ *Niemi A. R. Vanhan Suomalaisen runomitan synnyistä.*— Helsinki, 1918.— Siv. 13.
- ²⁷ *Sauka L. Lietuvių liaudies dainų eilėdara.*— V., 1978.— P. 64.
- ²⁸ Эстонский фольклор.— Таллинн, 1980.— С. 49.
- ²⁹ *Sauka L. Op. cit.*— P. 88.
- ³⁰ *Беляев В. Связь ритма текста и ритма мелодии в народных песнях // Беляев В. О музыкальном фольклоре и древней письменности.*— М., 1971.— С. 54.
- ^{31–32} *Skujeniekas K. Dainų balnas: Latvių liaudies dainos paaiškinimai / Iš latvių k. vertė K. Nastopka // Pergalė.*— 1985.— Nr. 10.— P. 129.
- ^{33–34} *Finnish Folk Poetry. Epic: An Anthology in Finnish and English / Ed. and transl. by Matti Kuusi, Keith Bosley, Michael Bronch.*— Helsinki, 1977.— P. 63, 64.
- ³⁵ Cituojama iš lietuviško vertimo, kai kur pakoregavus tekstą: *Niemi A. R. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.*— P. 296–297.
- ³⁶ *Jokimaitienė P. Lietuvių liaudies vaikų dainos.*— V., 1970.— P. 217–220.
- ^{37–41} *Niemis A. R. Viena lietuviška* <...> — P. 333, 334, 327, 334–336.
- ⁴² *Misevičienė V. Darbo dainos: Kalendorinių apeigų dainos.*— V., 1972.— P. 157–158.
- ^{43–44} *Niemis A. R. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.*— P. 306, 305.
- ^{45–46} *Enäjärvi-Haavio E. Aukusti Robert Niemi // Virittäjä.*— 1932.— N:o 1.— Siv. 14.
- ^{47–49} *Niemi A. Liettualaisen kansantietouden alalta // Kalevalaseuran vuosikirja.*— 1928.— T. 8.— Siv. 62–63, 67–69, 94.
- ⁵⁰ *Suomen kirjallisuus. I. Kirjoittamaton kirjallisuus // Toim. Matti Kuusi.*— Helsinki, 1963.— Siv. 147.

KARELŲ—SUOMIŲ IR ESTŲ NACIONALINIAI
EPAI IR LIETUVA

- ¹ Новиков В. И. «Песнь о Гайавате» Г. Лонгфелло и «Калевала» // Вестник Московского университета. Сер. Филология, 1977.— № 4.— С. 37—45; Угарцева М. Влияние «Калевалы» на «Песнь о Гайавате» // На рубеже [Петрозаводск].— 1947.— 10.— С. 67—73; Моуле Е. Hiawatha and Kalevala: A Study of the relationship between Longfellow's „Indian Edda” and the Finnish epic.— Helsinki, 1963.— (FF Communications.— Vol. 80.— Nr. 192).
- ² Kaukonen V. Elias Lönnrotin Kalevalan toinen painos.— Helsinki, 1956. Taip pat žr. specialų straipsnių rinkinį: Lönnrotin aika // Kalevalaseuran vuosikirja.— 1984.— T. 64.
- ³ Карху Э. История литературы Финляндии: От истоков до конца XIX века.— Л., 1979.— С. 153.
- ⁴ Finai ir jų gyvenimas. Viensėdis ir Pirmutinė szalna: Dvi P. Peiverintos apysakėlės.— Tilžėje, 1893.— P. 10.— (Priedas prie „Ūkininko” Nr. 12).
- ⁵ P. Piaiviarinta buvo labai populiarus XIX a. pab.—XX a. pradžios suomių rašytojas, ir jo kūryba pirmiausia versta į kitas kalbas. Jo kūrybinių pirmiausia pasirodė ir Latvijoje (*Gudrike B. Somų rahstnieku darbi latviešu valodā* // Karogs.— 1969.— Nr. 6.— Lpp. 112—113).
- ⁶ L. M. Apie Somu raszliawą // Szwiesa.— 1888.— Nr. 3.— P. 36—43. Straipsnio vertėjas pasirašęs slapyvardžiu Leitis. V. Biržiška spėjo juo esant E. Volteri, tačiau V. Kuzmickas ir inicialus L. M. mano esant Liudos Malinauskaitės-Eglės slapyvardžiu (*Kuzmickas V. Pažinčiai su suomių literatūra* // Pergalė.— 1978.— Nr. 6.— P. 177). Tačiau tai neatitinka tiesos, nes L. M. slapyvardžiu pasirašytas straipsnis latvių kalba laikraestyje „Baltijos Vestnesis“. L. Malinauskaitė tokio rašinio tikriausiai nerašė.
- ⁷ L. M. Apie Somu raszliawą <...> — P. 37.
- ⁸ Finai ir jų gyvenimas <...> — P. 14.
- ⁹ Kalevala: iš pirmosios giesmės / Vertė L. Gira // Vaivorykštė.— 1913.— Nr. 1.— P. 187—193.
- ¹⁰ Gira L. Žiezirbos: 1912—1920 m. poezijos.— K.— V., 1921.— P. 101—109. Tarybiniais metais perspausdinant šį vertimą (*Gira L. Raštai.*— V., 1953.— T. 3.— P. 260—268; *Raštai.*— V., 1961.— T. 3.— P. 110—118) nepažymėta, nei kad čia sujungtos dvi giesmės, nei tiksliai vertimo data. 1961 m. leidimo komentaruose (p. 486) klaidingai tvirtinama, jog „ištrauka iš karelių—suomių liaudies epo pirmosios giesmės. Versta 1919 m.“
- ¹¹ Knygos.— 1924.— Nr. 4/6.— P. 347.
- ¹² Kan. A. Sabaliauskas-Žalia Rūta // Ateitis.— 1943.— Rugs. 4.

- ¹³ Skrodenis S. A. Sabaliausko melodijų rinkinio pasirodymo aplinkybės // Bibliotekų darbas.— 1984.— Nr. 3.— P. 34—36.
- ¹⁴⁻¹⁵ Kalevala: Suomių tautos epas.— K., 1922.— P. V.
- ¹⁶ LTSR CVA, f. 391, ap. 4, byla 1277, lap. 124.
- ¹⁷ Draugija.— 1921.— Nr. 9/10.— P. 311.
- ¹⁸ Ateitis.— 1923.— Nr. 7/8.— P. 368.
- ¹⁹ *Sruoga B.* Apie kalbininkus ir rašytojus // Lietuva.— 1927.— Saus. 17.— Nr. 12; *Balčikonis J.* Atsakymas ponui Baliui Sruogai // Lietuva.— 1927.— Saus. 26.— Nr. 20 (taip pat: *Balčikonis J.* Rinktiniai raštai.— V., 1978.— T. 1.— P. 54—60); *Dėl J. Balčikonio pastabos* // Lietuvis.— 1927.— Geg. 5.— Nr. 98; *Balčikonis J.* Pono Giedriaus orientacija // Lietuvis.— 1927.— Geg. 13.— Nr. 105 (taip pat: Rinktiniai raštai.— T. 2.— P. 252—254).
- ²⁰ Kalevala.— K., 1922.— P. XIII.
- ²¹ Kalevala // Šviesos keliai.— 1935.— Nr. 2.— P. 78.
- ²² *Miškinis A.* Žalios Rūtos, kan. A. Sabaliausko indėlis į mūsų kultūrą // Kūryba.— 1944.— Nr. 2.— P. 95.
- ²³ *Būtėnas P.* Tautosakos nagrinėjimas mokykloje // Švietimo darbas.— 1928.— Nr. 9.— P. 1082—1084; *Miškinis M.* Lietuvių literatūra.— K., 1939.— D. 1.— P. 8, 11.
- ²⁴ Draugija paskelbė ir jo nekrologą: *Väisänen A. O.* Adolfas Sabaliauskas. (1873—1950) // Kalevalaseuran vuosis kirja.— 1954.— T. 34.— Siv. 229—231.
- ²⁵ *Balys J.* Suomių Kalevalos šimtmečiui besitartinant // Naujoji romuva.— 1934.— Nr. 176—177.— P. 418; Literatūra apie „Kalevalą“ // Lietuvos aidas.— 1935.— Saus. 26.— Nr. 22.— P. 3.
- ²⁶ Ar išparduota visa „Kalevala“? // Rytas.— 1935.— Saus. 28.— Nr. 23.— P. 7. Šis atsakymas vargu ar tikslus. Nors ir turint galvoje menką knygų paklausą 1923—1926 m. (*Žukas V.* Iš buržuazinių metų lietuvių spaudos istorijos: Archyvinė medžiaga // Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai.— 1967.— T. 6.— P. 175—180), vis dėlto statistiniai duomenys rodytų, jog 1935 m. negalėjo būti tiek neparduotų „Kalevalos“ egzempliorių. Antai Švietimo ministerijos apyskaitoje nuo pradžios sutarties su šv. Kazimiero draugija, per kurią buvo realizuojamos išleistos knygos, ligi 1924 m. spalio 1 d., randame „Kalevalą“ pažymėtą Nr. 21, kurios nuo 1922 m. spalio 1 d. iki 1923 m. rugsėjo 1 d. gauta 2846 egz., o 1924 m. spalio 1 d. „rasta sulig akto 2172 egz.“ (LTSR CVA, p. 391, ap. 4, byla 1792, l. 1). Šv. Kazimiero draugijos knygyno 1924 m. sausio 1 d. sąskaitoje Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijai apie likusias sandėly knygas nurodoma, jog „Kalevalos“ esą 2530 egz. (Ten pat, lap. 27). Tačiau kitame sąraše „Švietimo Ministerijos Knygų Leidimo Komisijos leidiniai, perimti iš buvusio Švietimo Ministerijos komisininko šv. Kazimiero Draugijos ir perduoti naujam komisininkui „Spaudos Fondui“ 1935.IV.2—6“, nurodomi tik 24 egz. nukainoti ligi 5 lt. (LTSR CVA, f. 391, ap. 4, byla 1807, lap. 1). Kad ir nedidelis kiekis, vis dėlto dar buvo likęs ne-

parduotas, ir 1938 m. I. Kisinai ją įtraukė į savo „Lietuviškų knygų sistematinį katalogą“ (Nr. 4582), atspindintį rinkoje esančią knygų produkciją.

- ²⁷ 1942 m. spaudoje pasirodė žinutė, jog A. Sabaliauskas „daug laiko pašvenčia ir prie garsaus suomių epo „Kalevalos“ antrojo leidinio, naujais paaiškinimais, papildymais, nes pirmasis leidimas išsisėmęs“ (*Jankūnas A. Mūsų rašytojų darbai // Nauj. Biržų žinios.*—1942.—Kovo 7). Kitais metais pranešta, jog jis „baigia ruošti spaudai <...> naują „Kalevalos“ leidimą“ (*A.T. Trijų rašytojų sukaktis // Tėviškė.*—1943.—Rugp. 27).
- ²⁸ LTSR valstybinės M. Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius (toliau VRBR), f. 11—17.
- ²⁹ „Kalevala“: Fragmentas iš 44 runos / Išvertė T. Tilvytis // *Švyturys.*—1949.—Nr. 7.—P. 16; Kalevala [Ištrauka] / Išvertė V. Sirijos-Gira // *Literatūra ir menas.*—1949.—Vas. 24; Veiniamioinenas groja [Ištrauka iš „Kalevalos“ 41-osios giesmės] / Iš suomių k. vertė S. Skrodenis // *Bibliotekų darbas.*—1966.—Nr. 9.—P. 34.
- ^{30–31} *Марцинкявичюс Юст.* Так явился Вяйнямейнен / Беседа записал Ю. Будрейка // *Советская Литва.*—1972.—16 июня.
- ³² *Марцинкявичюс Юст.* Так явился Вяйнямейнен <...>
- ³³ *Masionis A.* „Kalevalos“ prieangyje // *Literatūra ir menas.*—1973.—Geg. 26.—P. 4; *Skrodenis S.* Naujasis „Kalevalos“ vertimas // *Pergalė.*—1973.—Nr. 3.—P. 167—170; *Kaip „Kalevala“ prabilo lietuviškai // Meninio vertimo problemos.*—V., 1980.—P. 388—390.
- ³⁴ *Masionis A.* Op. cit.
- ³⁵ *Pagerbtas „Kalevalos“ vertėjas // Tiesa.*—1973.—Birž. 9; *Just. Marcinkevičius—„Kalevalos“ draugijos narys // Gimtasis kraštas.*—1973.—Birž. 14.
- ³⁶ Tautosakos kūrinų, ypač pasakų, vertimo į lietuvių kalbą problema yra gana sena. Tokia diskusija vyko trečiajame šio anžiaus dešimtmetyje tarp B. Sruogos ir J. Balčikonio. Ir šiuo metu spaudoje retsykais paliečiami tie klausimai, dažniausiai siūloma mąstyti lietuvių tautosakos kategorijomis, piktinamasi, kam vartojamos nebūdingos lietuvių pasakoms realijos, nusakančios laiką, atstumą, svorį ir pan. (*Jurgaitė S.* Viena kita pasta dėl pasakų vertimų // *Mūsų kalba.*—1978.—Nr. 3.—P. 25—27). Tačiau tokiu atveju visos pasaulio pasakos taps lietuviškomis!
- ³⁷ *Марцинкявичюс Юст.* Так явился Вяйнямейнен <...> Karelių—suomių epo poveikį kritikai pastebėjo eilėraštyje „Sekmadienis“ (pirmą kartą išspausdintas antr. „Neatrastas skersgatvis. Miesto pasaka“ // *Tiesa.*—1965 m.—Saus. 1; *Marcinkevičius Just.* Dienoraštis be datų.—V., 1981.—P. 40—44). R. Pakalniškis pažymi, kad „šio fragmento kompozicijos ir strofos sandaroje juntamos „Kalevalos“ sugestijos“ (*Pakalniškis R.* Poeto autoportretas // *Literatūra ir menas.*—1982.—Vas. 20.—P. 4).

- ³⁸ *Lankutis J.* Justino Marcinkevičiaus dramatinė trilogija.— V., 1977.— P. 72.
- ³⁹ *Marcinkevičius Just.* Dienoraštis be datų.— V., 1981.— P. 67.
- ⁴⁰ *Lankutis J.* Op. cit.— P. 185.
- ⁴¹ „Kalevipoeg“: Teaduslik session 27.11.1961 // *Ette kannete tesid.*— Tallinn, 1961.— Lk. 8, 23.
- ⁴² *Kreutzwald Fr. R.* Kalevipoeg: Tekstkritiline väljaanne ühes kommentaaride ja muude lisadega.— Tallinn, 1961.— T. 1.
- ⁴³ *L. M.* Apie Somų raszliawą / Iš latvių k. vertė *Leitis* // *Szwiesas.*— 1888.— Nr. 3.— P. 37; *Tumas J.* [Rec.] // *Vairas.*— 1914.— Nr. 1.— P. 19—22.
- ⁴⁴ Dar iš Estų „laulupidu“ repertuaro. Isamaa mälestus. „Kalevipoeg“. Tėvynės atminimas / Vertė *A. Valaitis* // *Lietuva.*— 1923.— Rugs. 1.— Nr. 70.— P. 3. Šis vertimas— anksčiau jo spausdinto straipsnio apie estų liaudies dainų dainavimo tradicijas, jų dainų švenčių didingumą, su dviejų dainų— „Žiopliai“ ir „Vyriška daina“ vertimais tęsinys (*Valaitis A.* Estai ir jų dainos // *Lietuva.*— 1923.— Liep. 29.— Nr. 68.— P. 4—5).
- ⁴⁵ *J. Ž. [Žlabys J.]* Kalevipoegas: Estų tautos epas // *Lietuvos aidas.*— 1937.— Vas. 24.— Nr. 87.— P. 2.
- ⁴⁶ *J. Ž. [Žlabys J.]* Kalevipoegas // *Lietuvos aidas.*— 1939.— Vas. 25.— Nr. 91.— P. 2.
- ⁴⁷ *Čečeta V.* Estija: Praeitis ir dabartis.— K., 1937.— P. 103.
- ⁴⁸ Tos tendencijos jau išryškėjo, sumanius parengti tokią knygą. Antai 1935 m. spalio 29 d. laiške *L. Girai V. Čečeta* pabrėžė, kad „mums visvien reikia žinoti, su kuo dedamės politiškai ir kultūriškai“ (VRBR f. 7—138, l. 8). Kultūrai skirtas antraeilis vaidmuo, o estų literatūros iš čia visai neįmanoma pažinti.
- ⁴⁹ *Bložė V.* Estų literatūros pradininkas. „Kalevipoegas“: Ištraukos iš keturioliktos giesmės / Vertė *V. Bložė* // *Literatūra ir menas.*— 1953.— Gruod. 27.
- ⁵⁰ *Jonynas Amb.* Estų liaudies epas lietuviškai // *Literatūra ir menas.*— 1963.— Rugs. 21.
- ⁵¹ *Ariste P.* Mōni sōna „Kalevipoja“ leedukeelsest tõlkest // *Looming.*— 1964.— Nr. 1.— Lk. 151.
- ⁵² *Карху Э.* «Калевала» на языках народов мира // *Север.*— 1984.— № 1.— С. 110—111.
- ⁵³ *Leninas V.* Raštai.— V., 1953.— T. 20.— P. 370.
- ⁵⁴ *Ochmański J.* Historia Litwy.— Wrocław—Warszawa—Kraków, 1967.— S. 187; Taip pat žr.: *Lukšienė M.* Lietuvių inteligentijos kryptys XIX a. pirmojoje pusėje // *Problemos.*— 1972.— Nr. 1.— P. 66.
- ⁵⁵ *Šlēziņu Andrejs.* Somu tautas eposa „Kalevalas“ vēsturīgs pārskats // *Baltijas Vēstnesis.*— 1872.— 43. num.
- ⁵⁶ *Rūjeniets L.* Slavenais somu dzejnieks un tautas vīrs *Elijas Lönrots* // *Balss.*— 1885.— 6. num.
- ⁵⁷ *Greble V.* Tautasdziesmas // *Latviešu literatūras vēsture.*— Rīgā, 1959.— 1. sēj.— Lpp. 45—46.

- ⁵⁸⁻⁵⁹ *Rudzītis J. J.* «Лачплесис» А. Пумпура и его место в истории латышской литературы // Лачплесис: Латышский эпос, воссозданный по народным преданиям.— М., 1975.— С. 23—25, 23.
- ⁶⁰ *Nastopka K.* Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai.— V., 1971.— P. 66—76.
- ⁶¹⁻⁶² *Žg. J. Rudzyčio komentarus kn.: Лачплесис: Латышский эпос, воссозданный по народным преданиям.*— М., 1975.— С. 234—236, 233.
- ⁶³ *Rudzītis J. J.* Op. cit.— С. 36—37.
- ⁶⁴ Lietuvių literatūros istorija: iki 1940 m.— V., 1979.— Т. 1.— P. 130.
- ⁶⁵ *Genzelis B.* Dėl praeities idealizavimo XIX a. pradžios Lietuvoje // Problemos.— 1968.— Nr. 2.— P. 83.
- ⁶⁶ *Vėbra R. J.* Basanavičiaus romantizmas ir primityvizmas // Kultūros barai.— 1982.— Nr. 5.— P. 66.
- ⁶⁷ *Mykolaitis-Putinas V.* Literatūros etidai.— K., 1937.— P. 160.
- ⁶⁸ *Krėvė V.* Džukų poringės.— K., 1934.— P. 185.
- ⁶⁹ *Čiurlionytė J.* Kasdieniniai darbai.— V., 1984.— P. 11.
- ⁷⁰ *L. M.* Op. cit.— P. 37.
- ⁷¹ Lietuvių literatūros istorija.— Т. 1.— P. 130.
- ⁷² *Užkalnis P.* Herojinis TSRS tautų epas.— V., 1967.— P. 103—104.
- ⁷³ VVU BR, f. 1, F 299, lap. 152—153.
- ⁷⁴ TSRS MA archyvas Leningrade, F 178, apr. 1, Nr. 192, lap. 12, 27—28, p. 30; *Skrodenis S. V.* Krėvės folklorinė veikla jaunystėje // Kultūros barai.— 1982.— Nr. 10.— P. 44—45.
- ⁷⁵ Literatūra ir kalba: Vincas Krėvė-Mickevičius.— V., 1981.— Т. 17.— P. 44.
- ⁷⁶⁻⁷⁷ *Vairas.*— 1914.— Nr. 1.— P. 19—20.
- ⁷⁸ Tauta ir žodis.— 1925.— Т. 3.— P. 558.
- ⁷⁹ VVU BR, f. 1, F 299, lap. 157—158.
- ⁸⁰ Lietuvių literatūros istorija.— Т. 1.— P. 372—373, 376—377.
- ⁸¹ *Balys J.* Džukų tautosakos falsifikacijos // *Vairas.*— 1936.— Nr. 9.— P. 23—42; *Sruoga B.* Mūsų tautosaka ir gyvenimas // Mūsų tautosaka.— 1935.— Т. 10.— P. 198—216; *Kossu-Aleksandravičius J.* Ko stinga mūsų ginčui // Literatūros naujienos.— 1936.— Rugs. 15.— Spal. 1.— Nr. 14—15.— P. 1—2; *Krėvė-Mickevičius V.* Falsifikacijos ir faktai // Mūsų tautosaka.— 1935.— Т. 10.— P. 217—228; Ginčas dėl „Šarūno“ tautosakiškumo // *Židiny.*— 1936.— Nr. 10.— P. 346—347; *Balys J.* „Dėl „Džukų tautosakos falsifikacijų“ // *Vairas.*— 1936.— Nr. 11.— P. 284—304. Tarybiniais metais plačiau aptarta žr.: *Krištopaitė D.* Lietuvių liaudies karinės—istorinės dainos.— V., 1965.— P. 212—213; *Skrodenis S.* Žvilgsnis į Krėvę—tautosakininką // Pergalė.— 1967.— Nr. 10.— P. 141—143; *Vanagas A.* Dėl vardo Šarūnas // Merkinė.— V., 1970.— P. 261—265.
- ⁸² *Kossu-Aleksandravičius J.* Ko stinga mūsų ginčui.— P. 2.

- ⁸³ Ginčas dėl „Šarūno“ tautosakiškumo — P. 346.
- ^{84–92} Kalevala.— P. VII—XIII; 417—423, 401—416; 418—419; 403—404; 406; 407; 409; 413—414.
- ⁹³ Kanteletar elikkä Suomen kansan vanhoja lauluja ja virsia / 18 painos.— Helsinki, 1954.— Kirja 1.— Siv. 3 (daina „Eriskummainen kantele“).
- ⁹⁴ VRBR, f. 11—12, lap. 3.
- ⁹⁵ Ten pat, lap. 5. Tie pradinės kultūros pagrindai panašiai suformuluoti lietuvių filosofo A. Maceinos darbe „Pirmykštės kultūros pagrindai: (Filosofinis kultūros ciklą paaiškinimas)“ // *Logos*.— 1936.— Nr. 1.— P. 6, 46.
- ⁹⁶ VRBR, f. 11—12, lap. 4.
- ⁹⁷ *Евсеев В. Я. Исторические основы карело — финского эпоса.*— М.— Л., 1957.— Т. 1.— С. 118.
- ⁹⁸ *Skrodenis S. Suomių literatūra <...>* — P. 36—42.
- ⁹⁹ *Balys J. Suomių ir baltų santykiai „Kalevalos“ šviesoje* // *Vairas*.— 1935.— Nr. 4.— P. 478—480; *Suomių „Kalevalos“ istorinė ir kultūrinė reikšmė* // *Naujoji romuva*.— 1935.— Nr. 8.— P. 182—184; *Suomių „Kalevalos“ šimtmečiui besiantinant* // *Naujoji romuva*.— 1934.— Nr. 176—177.— P. 418—422.
- ^{100–101} *Balys J. Suomių ir baltų santykiai <...>* — P. 479—480.
- ¹⁰² *Balys J. Suomių Kalevalos istorinė ir kultūrinė reikšmė* // *Naujoji romuva*.— 1935.— Nr. 8.— P. 182; *Suomių ir baltų santykiai <...>* — P. 478.
- ¹⁰³ *Balys J. Suomių Kalevalos šimtmečiui besiantinant* // *Naujoji romuva*.— 1934.— Nr. 176—177.— P. 422.
- ¹⁰⁴ *Жирмунский В. «Калевала» и финская школа фольклористики* // *Жирмунский В. Народный героический эпос.*— М.— Л., 1962.— С. 340.
- ¹⁰⁵ *Balys J. Mitologija ir poezija* // *Metmenys* [Chicaga, 111].— 1977.— Nr. 33.— P. 201. Plačiau apie tai žr.: *Balys J. Parallels and differences in Lithuanian and Latvian Mythology* // *Spiritus et veritas*.— Euten.— 1953.— P. 5—11.
- ¹⁰⁶ *Balys J. Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje.*— Čikaga.— 1966.— P. 45.
- ¹⁰⁷ *Kernius J. [Baldžius] Kalevalai šimtas metų* // *Kultūra*.— 1935.— Nr. 2.— P. 129—132.
- ¹⁰⁸ *Būtėnas P. Kalevala* // *Židinys*.— 1935.— Nr. 2.— P. 195.
- ¹⁰⁹ *K. A. Kalevala* // *Šviesos keliai*.— 1935.— Nr. 2.— P. 73—78; *Sabaliauskas A. Kalevalos misija [„Kalevalos“ jubiliejaus metu kan. A. Sabaliausko pranešimas]* // *Naujoji romuva*.— 1935.— Nr. 9.— P. 210—211.
- ¹¹⁰ *Masionis A. Poezija. Kritika.*— V., 1980.— P. 393—394.

KALEVALIŠKOJI RUNA IR LIETUVIŲ
LIAUDIŠ DAINA

- ¹ *Jonynas Amb.* Estų liaudies epas lietuviškai // *Literatūra ir menas.*—1963.—Rugs. 31.
- ² *Kerbelytė B.* Lietuvių liaudies padavimai.—V., 1970.—P. 44—66; *Kas pasakojama Gaidės ir Rimšės apylinkėse* // *Gaidės ir Rimšės apylinkės.*—V., 1969.—P. 216—217; *Lietuvių liaudies padavimų katalogas.*—V., 1973.—P. 8—12, Nr. 1—29.
- ³ Эстонский фольклор <...> — С. 54—55.
- ⁴ *Куусинен О.* Эпос «Калевала» и его творцы // *Калевала: Избр. руны* <...> — Петрозаводск, 1970.—С. XXI.
- ⁵⁻⁸ *Жирмунский В.* Народный героический эпос.—М.—Л., 1962.—С. 353, 353—363.
- ⁹ *Jokimaitienė P., Kazlauskienė B.* Istorinės—socialinės dainos.—V., 1980.—Nr. 110.
- ¹⁰ *Sauka D.* Tautosakos savitumas ir vertė.—P. 42.
- ¹¹ *Krištopaitė D.* Lietuvių liaudies karinės—istorinės dainos.—P. 260.
- ¹² *Oinas F.* The Baltic background of Balto—Finnic Folklore // *Baltic Literature and Linguistic.*—Columbus, Ohio, 1973.—P. 109.
- ¹³ *Бубрих Д. В.* Советское финноугорское языковедение // *Уч. записки ЛГУ.*—№ 105.—Серия востоковедческих наук.—Вып. 2.—1948.—С. 31.
- ¹⁴ *Klimavičius J.* Aistės—Kalevalos šalies marčios // *Žmonės ir kalba.*—V., 1977.—P. 118.
- ¹⁵ История Эстонской ССР.—Таллинн, 1961.—Т. 1.—С. 37.
- ¹⁶⁻¹⁷ *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalbos istorija: Lietuvių kalbos kilmė.—V., 1984.—Т. 1.—P. 167, 177.
- ¹⁸ *Būga K.* Rinktiniai raštai.—V., 1959.—Т. 2.—P. 82—83.
- ¹⁹ *Karaliūnas S.* Kai kurie baltų ir slavų kalbų seniausiųjų santykių klausimai // *Lietuvių kalbotyros klausimai: Baltų ir slavų kalbų ryšiai.*—V., 1968.—Т. 10.—P. 96.
- ²⁰⁻²¹ *Агеев Р. А.* Гидронимия балтского происхождения на территории Псковских и Новгородских земель // *Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов.*—Рига, 1980.—С. 147, 148.
- ²² *Валонен Н.* Ранние лопарско—финские контакты: Из этнической истории финских племен // *Финно—угорский сборник: Антропология. Археология. Этнография.*—М., 1982.—С. 63.
- ²³ *Ahlquist A.* Kalevalan karjalaisuus.—Helsinki, 1887.—Siv. 171; *Tas pat. Die Kulturwörter* <...> — S. 58.
- ²⁴ *Setälä E. N.* Kullervo—Hamlet // *Finno—ugrische Forschungen.*—Helsinki, 1904.—Bd. VII.—S. 225—269; *Krohn K.* Kalevala—studien.—Helsinki, 1924.—Bd. I: Einleitung.—S. 96. („Schliesslich muss bei der beurteilung einer herleitung des wortes *Kaleva*

aus lit. *kálvis* in betracht gezogen werden, dass das litauische wort kein einfaches substantivum, sondern ein aus dem verbum *kálti* 'schmieden' abgeleitetes partizip ist").

- ²⁵ Оболенский К. М. Летописец Переяславля Суздальского // Временник Императорского Московского общества истории и древностей Российских.— М., 1851.— Кн. 9.— С. XIX—XX.
- ²⁶ Lietuvos metraštis: Vychovo kronika.— V., 1971.— P. 55. 209 (kommentaras).
- ²⁷ Būga K. Rinkiniai raštai.— V., 1958.— T. 1.— P. 188.
- ²⁸ Žr. apžvalga: Turunen A. Kalevalan sanat ja niiden taustat.— Lapeenranta, 1979.— Siv. 88—89. Эрнст В. О значении топонимики для определения хронологии славянско — финско — угорских языковых контактов // Всесоюзная конференция по финно—угроведению: Тезисы докл. и сообщений Июнь 1965 г.— Сыктывкар, 1965.— С. 129—130.
- ²⁹ Eesti nõukogude entsüklopedia.— Tallinn, 1971.— T. 3.— Lk. 367.
- ³⁰ Suomen kirjallisuus. I. Kirjoittamaton kirjallisuus / Toim. Matti Kuusi.— Helsinki, 1963.— Siv. 154.
- ³¹ Эстонский фольклор.— Таллинн, 1980.— С. 279—280.
- ³² Иванов В. В., Топоров В. Н. Телявель // Мифы народов мира.— М., 1982.— Т. 2.— С. 499.
- ³³ Топоров В. Н. Балтийская мифология // Мифы народов мира.— М., 1980.— Т. 1.— С. 154.
- ³⁴ Кравцов Н. И. Фольклор и историческая действительность: (Методологические проблемы) // Фольклор и историческая действительность / Всесоюзная науч. конференция: Тезисы докл.— Махачкала, 1976.— С. 7.
- ³⁵ Franssila K. A. Kansanrunouden tutkimuksia. I. Iso tammi liitteineen.— Helsinki, 1900; Holmberg U. Elämänpuu.— Helsinki, 1920; Toivonen I. H. Sana sanasta kaksi parhaasta.— Helsinki, 1955.— Siv. 123—160; Haavio M. Iso tammi // Kalevalaseuran vuosikirja.— 1941.— T. 20—21.— Siv. 17—27; Tas pat. Suomalainen kulttuuriheeros // Virittäjä.— 1960.— Siv. 345—357; Suomen kirjallisuus. I.— Helsinki, 1963.— Siv. 73—80, 144—147 ir kt.; Honko L. Kranheitsprojekte (FFC 178).— Helsinki, 1959; Turunen A. Kalevalan sanat <...>— Siv. 69.
- ³⁶ Niemis A. R. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai <...>— P. 302.
- ³⁷ Suomen kirjallisuus. I.— Siv. 79.
- ³⁸ Suomalainen Tiedekatemia esitelmät ja pöytäkirjat.— Helsinki, 1909.— Siv. 179—200.
- ³⁹ Krohn K. Suomalaiset syntyloitsut.— Helsinki, 1917.— Siv. 166—177.
- ⁴⁰ Holmberg U. Nykyaikainen tutkimus ja kansamme vanhat runot // Aika.— 1918.— Siv. 31—34.
- ⁴¹ Krohn J. Suomen kirjallisuuden historia <...>— Siv. 406.
- ⁴² Krohn K. Kalevalan runojen historia.— Helsinki, 1903—1908.— Siv. 770—782.

- ⁴³ Krohn K. Suomalaiset syntyloitsut <...> — Siv. 166—177.
- ^{44–45} Haavio M. Iso tammi <...> — Siv. 25, 17—27.
- ^{46–47} Haavio M. Mitologia fińska.— Warszawa, 1978.— S. 375—376, 377—380.
- ⁴⁸ Rēza L. Dainos.— K., 1935.— D. 1.— P. 81.
- ⁴⁹ Olindaitė V. Medžiai liaudies dainose // Literatūra.— 1983.— 25(1).— P. 69—70; Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai.— V., 1983.— P. 194—195.
- ⁵⁰ Топоров В. Н. Древо мировое // Мифы народов мира.— Т. 1.— С. 400.
- ^{51–52} Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra <...> — P. 182, 195.
- ⁵³ Марийские народные песни.— Йошкар-Ола, 1955.— С. 244.
- ⁵⁴ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей.— М., 1974.— С. 23.
- ⁵⁵ Vėlius N. Senovės <...> — P. 127.
- ⁵⁶ Иванов В. В., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы: Древний период.— М., 1965.— С. 79.
- ⁵⁷ Gimbutienė M. Baltai priešistoriniais laikais: Etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija.— V., 1985.— P. 167.
- ⁵⁸ Топоров В. Н. Перун // Мифы народов мира.— Т. 2.— С. 307.
- ⁵⁹ Gimbutienė M. Op. cit.— P. 167.
- ⁶⁰ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области <...> — С. 20, 154.
- ⁶¹ Hajdu P. Suomalais—ugrilaiset.— Pieksamäki, 1975.— Siv. 37—40; Основы финно-угорского языкознания: Вопросы происхождения и развития финно-угорских языков.— М., 1974.— С. 35—36.
- ⁶² Hajdu P. Op. cit.— Siv. 36.
- ⁶³ Гордеев Ф. Из истории балтийских заимствований в марийском языке // Балтийские языки и их взаимосвязи со славянскими, финно-угорскими и германскими языками.— Рига, 1973.— С. 57.
- ⁶⁴ Ткаченко О. Б. Мерянский язык.— Киев, 1985.— С. 180.
- ⁶⁵ Bednarczuk L. Zapóžyczenia ugrofińskie w językach bałtosłowiańskich // Acta Baltico—Slavica.— 1976.— Т. 9.— S. 55.
- ^{66–67} Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области <...> — С. 106, 158.
- ⁶⁸ Setälä E. N. Suomensukuisten kansojen esihistoria // Suomen suku.— Helsinki, 1926.— Т. 1.— Siv. 145.
- ⁶⁹ Suomen kirjallisuus. I.— Siv. 79.
- ⁷⁰ Suomi.— 1857.— Siv. 10.
- ^{71–72} Valvoja.— 1897.— Siv. 137.
- ⁷³ Misevičienė V. Darbo dainos: Kalendorinių apeigų dainos.— V., 1972.— P. 303.
- ⁷⁴ Kazlauskienė B. Vestuvių dainos: Jaunosios pusėje.— V., 1976.
- ⁷⁵ Kazlauskienė B. Vestuvių dainos: Jaunojo pusėje.— V., 1977.
- ⁷⁶ Misevičienė V. Šeimos dainos.— V., 1982.

- ⁷⁷ Kolberg O. Litwa: Dzieła wszystkie.— Wrocław—Poznań, 1966.— Т. 53.— Nr. 172.— S. 300.
- ⁷⁸ В. И. [ванов], В. Т. [опоров]. Самбарис // Мифы народов мира.— Т. 2.— С. 398.
- ⁷⁹ Suomeen kirjallisuus. I.— Siv. 141.
- ⁸⁰⁻⁸¹ Hyams E. Rosliny w służbie człowieka.— Warszawa, 1974.— S. 16, 17.
- ⁸² Ячмень // Большая энциклопедия.— СПб., 1905.— Т. 20.— С. 800—801.
- ⁸³ История Эстонской ССР.— Т. 1.— С. 50.
- ⁸⁴ Vuorela T. Suomen kansankulttuuri.— Helsinki, 1979.— Siv. 127.
- ⁸⁵ Turunen A. Kalevalan sanat <...>— Siv. 228.
- ⁸⁶ Крарк Дж. Г. Д. Доисторическая Европа. Экономический очерк / Перев. с англ., Редакц. и предисл. А. Я. Брюсова.— М., 1953.— С. 115; Гамкрелидзе Г. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и пракультуры.— Тбилиси, 1984.— Т. 2.— С. 657. K. Mošinskis nurodo, jog Vidurio ir Rytų Europoje miežiai auginti 2500—2000 m. pr. m. e. (Moszyński K. Kultura ludowa słowian.— Warszawa, 1967.— Т. 1: Kultura materialna.— S. 226).
- ⁸⁷ Suomen kielen etymologinen sanakirja. / Toim. Y. H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki.— Helsinki, 1958.— Т. 2.— Siv. 420.
- ⁸⁸ Wl. M. K. Chmiel // Wielka Encyklopedia Powszechna ilustrowana.— Warszawa, 1894.— Т. 12.— S. 714.
- ⁸⁹ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под. ред. и с предисловием А. Н. Насонова.— М.—Л., 1950.— С. 132.
- ⁹⁰ Turunen A. Op. cit.— Siv. 54; Vuorela T. Op. cit.— Siv. 136.
- ⁹¹ Suomen kielen etymologinen sanakirja. / Toim. Y. M. Toivonen.— Helsinki, 1955.— Т. 1.— Siv. 86; Turunen A. Op. cit.— Siv. 54.
- ⁹² Dundulienė P. Lietuvių etnografija.— V., 1982.— P. 178; Lietuviškoji enciklopedija.— K., 1933.— Т. 1.— Skilt. 368—369; Jelski A. Piwo i piwowarstwo w przeszłości naszej.— Warszawa, 1887.— S. 7.
- ⁹³ Šmits S. Etnogrāfisku rakstu krājums.— Rīgā, 1923.— Т. 2.— Lpp. 71, 81; Moszyński K. Kultura ludowa słowian.— Т. 1.— Lpp. 290—292.
- ⁹⁴ Seibutis A. Alus — pelkių vanduo? // Mokslas ir gyvenimas.— 1969.— Nr. 10.— P. 29.
- ⁹⁵ Липец Р. С. Эпос и древняя Русь.— М., 1969.— С. 218.
- ⁹⁶ Семенов С. А. Происхождение земледелия.— М., 1974.— С. 286.
- ⁹⁷ Naavio M. Mytologia fińska.— S. 286.
- ⁹⁸ Turunen A. Op. cit.— Siv. 230.
- ⁹⁹ Suomen kielen etymologinen sanakirja. II.— Siv. 428.
- ¹⁰⁰ Членова Н. Л. Археологические материалы к вопросу о кон-

тактах финно-угров с индоиранцами // Вопросы финно-угроведения.— Сыктывкар, 1979.— Ч. 2.— С. 48.

¹⁰¹ Suomen kirjallisuus. I.— Siv. 142.

¹⁰² Niemi A. R. Eräs liettualainen lastenluku Suomessa // Virittäjä.— 1912.— Siv. 1—9.

¹⁰³ Morkūnienė E. Lietuvių liaudies choreografijos bruožai.— V., 1981.— P. 80. Plačiau žr.: Skrodenis S. Lietuvių liaudies žaidimas „Jievaro tiltas“ // LTSR MA Darbai. Ser. A.— 1965.— T. 1 (18).— P. 245—257; Lingys J. Sceninis lietuvių liaudies šokis.— V., 1977.— Kn. 2.— P. 62—68.

¹⁰⁴ Misevičienė V. Darbo dainos <...> P. 271.— Nr. 246.

¹⁰⁵ Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai.— V., 1969.— P. 106—107.

¹⁰⁶ Skrodenis S. Lietuvių liaudies žaidimas „Jievaro tiltas“— P. 253—254. 1981 m. išėjusioje monografijoje E. Morkūnienė šį žaidimų tipą laiko seniausiu, ankstyviausiu, nes iš jo, vaidybinio žaidimo, iširutulioję kiti vaizduojamieji „Jievaro tilto“ variantai. (Morkūnienė E. Lietuvių liaudies choreografijos <...> — P. 80, 81). Šis tvirtinimas teisingas tik tuo atveju, jei imsime apskritai šito žaidimo ištakas Vakarų Europos mastu, o jei tik Lietuvos — tai lyginamosios studijos rodo visai ką kita.

¹⁰⁷ 1960 m. spalio 14 d. Vilniuje iš merginos, kilusios iš Novyj dvór k., Šalčininkų raj., šių eilučių autorius užrašė tokį žaidimo tekstą:

— *Jawor, jawor, jawarowa ludzi,*

co wy tu robicie?

— *Budujemy mosty.*

— *Dla kogo tie mosty?*

— *Dla pana starosty.*

Tysiąc konie przepuskamy,

a jednego zatrzymamy.

Pierwsze kopusta,

druga rozpusta,

trzecie darowana,

czwarta zatrzymana.

Du žaidėjai, sudarą „vartus“, būna pasiskirstę „angelu“ ir „velniu“ (Iš autoriaus asmeninio archyvo).

¹⁰⁸ Mannhardt W. Das Brückenspiel // Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde.— Göttingen, 1859.— Bd. 4.— S. 301—320.

¹⁰⁹ Feilberg M. E. Bro brille legen // Svenska landsmål.— 1905.— Nr. 12(4).

¹¹⁰ Piasecki E. „Jaworowi ludzie“: Studjum z pogranicza folkloru i pedagogiki // Lud [Warszawa].— Ser. 2.— 1934—1935.— T. 13(32).— S. 2.

¹¹¹ Костомаров Н. Историческая поэзия: Новые ее материалы // Вестник Европы.— 1874.— Т. 12.— С. 390; Потребня А. А. Обь-

- яснения малорусских и сродных народных песен.— Варшава, 1983.— Т. 1.— С. 58, 74, 127—151; Коробка Н. И. Весенняя игра-песня Воротарь и песни о князе Романе.— СПб., 1899.
- ¹¹² Browster P. G., Milojković-Djurić J. A group of Yugoslav games // Southern Folklore Quarterly.— 1956.— Vol. 19.— Nr. 3.— P. 183—191; Milojković-Djurić J. The Yugoslav children game „Most“ and some scandinavian parallels // Ibid.— 1960.— Vol. 24.— Nr. 3.— P. 226—234; Zilynskiy O. Hry na vrata mosty v slovanském folkloru // Slavia.— [Prah] 1958.— Ročn. 27.— Seš. 1.— S. 30—70.
- ¹¹³ Потebня А. Объяснения <...> — Т. 1.— С. 58, 74.
- ¹¹⁴ Коробка Н. И. Весенняя игра-песня <...> — С. 50.
- ¹¹⁵ Костомаров Н. Историческая поэзия <...> — С. 390.
- ¹¹⁶ Потebня А. Op. cit.— С. 127—151.
- ¹¹⁷ Аничков Е. В. Весенняя обрядовая поэзия на Западе и у славян.— СПб., 1905.— Ч. 2.— С. 287.
- ¹¹⁸ Веселовский А. Историческая поэтика.— Л., 1940.— С. 461.
- ^{119—120} Piasecki E. Op. cit.— 6, 9—12, 12—14.
- ¹²¹ Zilynskiy O. Op. cit.— S. 32.
- ¹²² Mannhardt W. Op. cit.— S. 303, 315.
- ¹²³ Knight (G. A. Frank) M. A. Bridge // Encyclopedia of Religion and Ethics / Ed. by James Hastings.— [New York] 1955.— Vol. 2.— P. 854.
- ¹²⁴ Milojković-Djurić J. Op. cit.— P. 234.
- ¹²⁵ Hofmann-Krayer E., Bächtold-Stäubli H. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.— Berlin—Leipzig, 1927.— Bd. 1.— Sp. 1662—1664.
- ¹²⁶ Gomme A. B. The Traditional Games of England, Scotland and Ireland.— New York, 1964.— Vol. 1.— P. 333—350.
- ¹²⁷ Kerbelytė V. Lietuvių liaudies padavimai.— V., 1970.— P. 134—140; Lietuvių liaudies padavimų katalogas.— V., 1973.— P. 47—48.
- ¹²⁸ Hetzer Ch. Das volkstümliches Kinder-spiel.— Berlin—Wien, 1927.— S. 24; Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legends.— New York, 1949.— Vol. 1.— P. 432. („London Bridge is an ancient bridge sacrifice rite, transferred to the child's world by his imitation of his elders...“), 438; Knight (G. A. Frank) M. A. Op. cit.— P. 852 („The game is thus a curious survival of the oldworld notion that a bride could stand secure only by the death of a 'prisoner', or, if need be, of his substitute“); Milojković-Djurić J. The Yugoslav childrens game <...> — P. 232.
- ¹²⁹ Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Дрогоманова.— Киев, 1974.— Т. 1.— С. 41—42; Жганов Ю. Русский былевой эпос.— СПб., 1895.— С. 456—460.
- ^{130—139} Zilynskiy O. Op. cit.— S. 70, 60.
- ¹³³ Enäjärvi-Haavio E. Über nordische Kinderspiel // Studia Fennica.— 1936.— Т. 2.— S. 127.

- 134 *Virtanen L.* Huras huraa häitä — Laululeikki // *Vakkanen.*— Helsinki, 1973.— Siv. 37—46.
- 135 Эстонский фольклор / Отв. ред. Р. Вийдалеп.— Таллинн, 1980.— С. 200—201.
- 136 Eesti uemad laulamängud / Koostanud I. Rüütel.— Tallinn, 1980.— Т. 1.— Lk. 69.
- 137—138 *Virtanen L.* Op. cit.— Siv. 37, 38.
- 139 Finlands Svenska Folkdiktning V. 74. 3. Sångelekar / Utgiven av Otto Andersson.— Helsingfors, 1967.— Siv. 26—33.
- 140—141 *Virtanen L.* Op. cit.— Siv. 42, 43.
- 142 Ibid.— Siv. 44. Kitame darbe L. Virtanen pabrēzia, kad suomių žaidimo tradicija pagrįsta skandinavišku modeliu (*Virtanen L.* Childrens lore // *Studia Fennica.*— 1978.— Т. 22.— P. 43).
- 143 *Enäjärvi-Haavio E.* Über nordische <...>— S. 123.
- 144—145 Eesti uemad <...>— Lk. 73—74, 73.
- 146 Эстонский фольклор <...>— С. 201.
- 147 *Лунец Р. С.* Эпос и древняя Русь.— М., 1969.— С. 44.
- 148 *Seemann E.* Deutsch—litauische Volksliedbeziehungen // *Jahrbuch für Volksliedforschung.*— 1951.— VIII.— S. 164.
- 149 *Misevičienė V.* Darbo dainos <...>— P. 270.— Nr. 236.
- 150 *Seemann E.* Op. cit.— S. 164.
- 151 *Топоров В. Н.* Мост // *Мифы народов мира.*— Т. 2.— С. 177.
- 152 Ibid.— С. 254.
- 153 *Пронн В. Я.* Русские аграрные праздники.— Л., 1963.— С. 120.
- 154 Suomen kielen etymologinen sanakirja. II.— Siv. 459.
- 155 *Būga K.* Rinkiniai raštai.— V., 1961.— Т. 3.— P. 494.
- 156 *Аристе П.* Формирование прибалтийско-финских языков и древнейший период их развития // *Вопросы этнической истории эстонского народа.*— Таллинн, 1956.— С. 12—13.
- 157—158 *Хару П.* Обряд первого весеннего выгона скота в сету // *Folkloor ja roetika.*— Tartu, 1976.— Lk. 18, 21; 18.
- 159 *Тынурист И. В.* Кантеле и народная культура прибалтийских финнов, балтов и русских // *Congresus Quartus Internationalis Fenno—Ugristarum.*— Budapest, 1975.— Vol. 4.— P. 85.
- 160 *Laugaste E.* Vanht virolaiset alkusoinnulliset tuuditus ja kehtolaulut // *Kalevalaseuran vuosikirja.*— 1974.— Т. 54.— Siv. 205—217.
- 161 *Ariste P.* Vatjalaisten loitsuista // Ibid.— Siv. 58.
- 162—163 *Niemi A.* Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai <...>— P. 194—195, 298—299; 214, 298.
- 164—165 *Niemis A. R.* Viena lietuviška vaikų dainelė <...>— P. 334, 335.
- 166 Suomen kirjallisuus. I.— Siv. 367.
- 167 Lietuvių etnografijos bruožai.— V., 1964.— P. 548—549; Latviešu etnogrāfija.— Rīgā,— 1969.— Lpp. 219—220; Abriss der estnischen Volkskunde.— Tallinn, 1964.— S. 241—242; Suomen kulttuurin historia.— Jyväskylä—Helsinki, 1933.— Т. 1.— Siv. 260—266; *Talvio I.* Suomen kansan kulttuuri.— Helsinki, 1979.— Siv. 196.

- ¹⁶⁸ Suomen kulttuurin historia.— T. 1.— Siv. 253.
- ^{169–171} *Oinas F. J.* The girl who lingered at the Spring // Studies in Finnic—Slavic Folklore Relations.— Helsinki, 1969.— P. 32—49, 40, 49.
- ¹⁷² Finnish Folk Poetry.— P. 572.
- ¹⁷³ *Aarne A.* Vesitiellä viipynyt neito.— Helsinki, 1927.— Siv. 50—60.
- ^{174–175} *Kempinen I.* Lunastettava neito / Vertaileva balladitutkimus.— Helsinki, 1957.— Siv. 144—145, 147—151, 153.
- ¹⁷⁶ *Sauka L.* Lietuvių vestuvinės dainos // Literatūra ir kalba.— 1968.— T. 9.— P. 164.
- ¹⁷⁷ *Krohn K.* Kalevalankysymyksiä.— Helsinki, 1918.— T. 1.— Siv. 124; *Kallio J.* Pahan sulhon saanut // Sananjalka.— 1965.— N:o 7.— Siv. 107, 109.
- ^{178–179} *Oinas F. J.* The mistreated Bride // Studies <...> — P. 63—64, 63.
- ^{180–181} *Penttinen I.* Sotasanommat / Inkeriläinen kansanruno ja sen kansainvälistä taustaa.— Helsinki, 1947.— Siv. 227, 254.
- ¹⁸² *Krištopaitė D.* Op. cit.— P. 46, 96.
- ¹⁸³ *Roos E.* „Tähe mōrsja“. Salme ja tema kosilased // Keel ja kirjandus.— 1969.— Nr. 11.— P. 658—670; Nr. 12.— P. 727—736.
- ¹⁸⁴ *Kaukonen V.* Kanteletaren runo „Suomettaren kosiat“ // Kalevalaseuran vuosikirja.— 1971.— Nr. 51.— Siv. 297—303.
- ¹⁸⁵ Suomen kirjallisuus.— Siv. 347.
- ¹⁸⁶ Эстонский фольклор.— С. 58.
- ^{187–188} *Niemis A.* Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.— P. 306, 283.
- ¹⁸⁹ *Гольгин М.* Латышско-эстонские связи в области народного музыкального творчества // Музыкальное наследие финно-угорских народов.— Таллинн, 1977.— С. 108.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Agejevas R. 211
 Agrikola M. 32, 66
 Ahonen A. 314
 Alberg I. 100
 Aleksandras 16, 58
 Aleksandrovas A. 108
 Alkvistas A. G. (*Ahlqvist*) 96,
 211, 231, 308, 315, 328
 Alunanas J. 183
 Andersonas O. (*Andersson*) 256,
 334
 Aničkovas E. 248
 Antinpoika A. 37
 Antonovas V. 250
 Aristė P. 180, 212, 264, 267, 320,
 325
 Arnė A. (*Aarne*) 277, 301, 305
 Antila A. (*Anttila*) 71, 77, 311—
 313
 Arvidi A. 60
 Arvidsonas A. I. 86
 Auseklis 183
- Bächtold-Stäubli H. 333
 Balčikonis J. 323, 324
 Baldžius-Baldauskas J. 198, 285,
 297, 327
 Balinskis M. (*Baltrinski*) 58, 310
 Balys J. 34, 173, 190, 195—198,
 207, 285, 297, 301, 305, 323,
 326, 327
 Baranauskas A. 106, 108
- Baruonas K. 183
 Basanavičius J. 301
Bastianas A. 216
 Becenbergeris A. 112
 Bednarczuk L. 330
 Beliajevas V. 154
 Belskis A. 175
 Benderis P. (*Bender*) 60, 311
 Benediktsenas O. (*Meyer-Bene-
 dictsen Ā.*) 105, 115
 Binkis K. 174
 Biodė H. (*Biaudet*) 308—311
 Biržiška M. 58, 91, 221, 310
 Biržiška V. 58, 167, 169, 310,
 322
 Biskup M. 306
 Bložė V. 179, 183, 325
 Boduenas de Kurtene J. (*Bau-
 doin de Courtenay*) 108
 Bojeris L. 55
 Bonsdorfas H. 106
 Borenijus A. A. (*Borenius*) 88,
 314
 Bosley K. 321
 Brincius J. 54
 Bryvzemniekas F. 182, 183
 Bronch M. 321
 Browster P. G. 333
 Bubrichas D. 209
 Būga K. 210, 212, 264, 328, 329,
 334

- Buličius S. 103
 Būtėnas J. 111, 316, 317, 320
 Būtėnas P. 198, 297, 323, 327

 Cimermanis S. 6

 Čečeta V. 179, 325
 Čėma A. 38
 Čėpienė K. 310
 Četkauskaitė G. 301
 Čistovas K. 32
 Čiubinskis P. 279
 Čiulda J. 313
 Čiulkovas B. 26
 Čiurlionis M. K. 137
 Čiurlionytė J. 187, 301, 326, 332

 Dankersas P. (*Dankers, Dankorsing*) 52, 309
 Daubmanas J. (*Daubmannus*) 40, 41
 Daukantas S. 111, 186, 301
 Dikensas Č. 99
 Dirgėla P. 52
 Dosiečka (*Dosieczka*) 47
 Dovydaitis J. 301
 Drogomanovas M. 250
 Dundulienė P. 211, 331
 Dundulis B. 306

 Eizenas M. 282
 Ėleris R. (*Öler*) 143
 Elizabeta (*Lisbet*) 140
 Elžbieta (Prancūzijos karalienė) 36
 Eniajarvi-Havio E. (*Enäjärvi-Havio*) 140, 158, 251, 257, 321, 333, 334
 Engelsas F. 204
 Engman Max. 316
 Erikas XIV 35—37, 40, 42, 45—48, 51, 306
 Erikas Vaza — žr. Vaza E.
 Eriksonas G. 48
 Ernrotas E. — žr. Lionrotas E.
 Estreicher B. 308

 Feilbergas M. (*Feilberg*) 247, 332

 Fiodoras 57
 Finas J. 66
 Fonkowicz J. 308
 Fortunatovai J. ir F. 132
 Fortunatova J. 105, 109, 132, 296
 Fortunatovas F. 104, 107, 108, 110, 119, 296
 Fransila K. A. (*Franssila*) 215, 329
 Fromas-Gužutis A. 116, 187

 Gabrys J. 111, 144, 317, 320
 Galen-Kalela A. (*Gallen-Kalella*) 173
 Gardi S. 37
 Gedimainičiai 15, 281
 Gediminas 15
 Genzelis B. 326
 Gerulis G. 310
 Gyllenhielm J. 37
 Gyllenhielm L. 37
 Gimbutienė M. 228, 330
 Gira L. 117, 167, 169, 172, 188, 318, 322, 325
 Glebas 15
 Goldinas M. 282
 Gom A. B. (*Gomme*) 249, 333
 Gordejevas F. 229
 Gralevskis H. 60, 61
 Greble V. 325
 Grinevičius A. 114
 Gripfertas E. 36, 37
 Grochovskis B. 60
 Grotas K. 103
 Grotenfeltas G. (*Grotenfelt*) 39, 41, 44, 45, 305—308, 311
 Gudaitis A. 109, 127, 128
 Gudynas P. 309
 Gudrila B. 322
 Gustaitis M. 318
 Gustavas — žr. Eriksonas G.

 Hagfors I. 52
 Hagu P. 264
 Häyhä J. 313
 Hajdu P. 229, 330
 Halonenas P. 100
 Halström P. of 309

- Haltsonenas S. (*Haltsonen*) 84,
 313, 315
 Hanuntiutiar A. (*Hannuntytär*) 37
 Harkonen I. 304
 Harva U. 219, 329
 Harvilahtis L. 13
 Hastings J. 333
 Hautala J. 85, 97, 302, 314, 315
 Havio M. (*Haavio*) 216, 217, 219,
 233, 239, 270, 314, 329—
 331
 Herderis J. G. (*Herder*) 71, 72,
 295, 312
 Hetzer Ch. 333
 Hyamsas E. (*Hyams*) 238, 331
 Hofmann-Krayer E. 333
 Holmberg U.—žr. Harva U.
 Honko L. 329
 Hozijus 49
 Hüré M. 209

 Ilomiaki H. 13
 Itkonen E. 331
 Ivanas IV (Rūstusis) 36, 37, 46,
 47
 Ivanovas V. 212, 227—229, 282
 Ivinskis L. 306
 Ivinskis Z. 309
 Izabelė (Jono III duktė) 46
 Izaokas 55

 Jablonskis J. 108
 Jadvyga 47
 Jagelonka K.—žr. Jogailaitė K.
 Jakštas-Dambrauskas A. 169, 172
 Jan III—žr. Jonas III
 Jankūnas A. 324
 Jaunius K. 108
 Jelski A. 331
 Jevsejevas V. 195
 J. J. M.—žr. Mikola J.
 Jogaila 63
 Jogailaičiai 35, 57
 Jogailaitė K. 36—38, 40, 44, 46,
 47, 49, 50, 52, 53, 295, 306,
 308
 Jogailaitė O. 37, 38, 47
 Jogailaitė Z. 47, 308
 Joki A. J. 331

 Jokimaitienė P. 156, 302, 321,
 328
 Jonas III (Johan, Juhan, Jan)
 35—39, 42, 43—50, 52—54,
 57, 60, 284, 295, 306, 308
 Jonynas Amb. 187, 202, 325,
 328
 Jordanas 23
 Jordanas V. 184
 Jucevičius L. 186
 Jučas M. 59, 310
 Julija Ivanovna — žr. Fortunato-
 va J.
 Jurgaitė S. 324
 Jurgelėnaitė R. 62
 Jurginis J. 309
 Juslenijus D. (*Juslenius*) 72
 Jusola J. 54
 Juška A. 148, 150, 221, 301
 Juška J. 301
 Juška V. 107, 114, 115, 120
 Juškos A. ir J. 147
 Juva E. 44
 J. Ž.—žr. Žlabys J.

 K. A. 327
 Kahla M. 65
 Kajanusas R. 99
 Kalasas O. (*Kallas*) 50, 140
 Kallas A. 50
 Kalijas J. (*Kallio*) 280, 335
 Kalima J. 210
 Kalita I. 16
 Kallio V. 309
 Karaliūnas S. 210, 328
 Karhu E. 13
 Karina — žr. Maununtytär K.
 Karolis IX 48
 Kastrenas M. A. 181
 Katarina (Gustavo Vazos žmona)
 35
 Kaukonenas V. (*Kaukonen*) 164,
 322, 335
 Kauppinen E. 314
 Kavecka-Gryčova A. (*Kavecka-
 Gryczowa*) 61, 311
 Kavola-Bregenhøj A. 13
 Kazlauskienė B. 302, 313, 314,
 328, 330

- Kempinenas I. (*Kempinen*) 277, 335
- Kerbelytė B. 33, 305, 328, 333
- Kernius J.—žr. Baldžius-Baldauskas J.
- Kerpauskaitė 137
- Ketleris G. 36
- Ketunenas L. (*Kettunen*) 19, 304
- Kiorneris T. (*Körner*) 99
- Kirejevskis P. 279
- Kirkkinen H. 304
- Kirša F. 174
- Kisinas I. 324
- Kiūnas A. (*Kühn*) 216
- Kivikovski E. 209
- Kleistas H. 99
- Klemensas VII 56
- Klemetis H. (*Klemetti*) 137
- Klimavičius J. 209, 328
- Knight M. (G. A. Frank) 333
- Kolbergas O. (*Kolberg*) 236, 245, 331
- Kolijnas I. (*Collijn*) 62, 310
- Komparetis D. (*Comparetti*) 192
- Komparskis J. 60
- Konku L. 13
- Korhonen A. 308
- Korobka H. 247, 248
- Korotajowa K. 311
- Korsakas K. 11, 301, 303
- Koskeninenas V. A. (*Koskennemi*) 101, 106, 315, 316
- Koskimies R. 314
- Koskinenas J. 86
- Kostka 38
- Kossu-Aleksandravičius J. 190, 326
- Kostomarovas N. 247, 248
- Košutas L. 49
- Kotryna — žr. Jogailaitė K.
- Krajewski W. 311
- Kraševskis (Krašiauskis) J. 187, 188
- Kravcovas N. 213
- Krėvė-Mickevičius V. 167, 187—190, 301, 326
- Kriauciūnai S. ir P. 107, 110, 113, 115—117, 132, 133, 136, 142, 316
- Kriauciūnas P. 107—109, 111, 121, 296
- Kriauciūnienė S. 109, 136, 141
- Kriščiukaitis-Aišbė A. 142
- Kriničnaja N. 21—24, 27, 29, 30, 33
- Krištopaitė D. 208, 281, 326, 328, 335
- Kroicvaldas F. R. (*Kreuzwald*) 12, 92, 163, 178, 179, 181, 183, 190, 191, 201—203, 215, 314, 325
- Kromeris M. 49
- Kronai J. ir K. 11, 87, 156, 158, 201
- Kronas J. (*Krohn*) 11, 50, 85, 87—97, 98, 145, 165, 192, 198, 208, 215, 216, 220, 267, 284, 294, 296, 298, 314, 329
- Kronas K. 88, 89, 93, 95, 96, 158, 160, 192, 195, 211, 215, 216, 280, 282, 294, 297, 314, 328—330, 335
- Kron-Setiala H. 99, 105, 108, 113
- Krunas — žr. Kronas J.
- Kudirka V. 98, 111, 112, 114—117, 123, 124, 134—137, 140—142, 144, 316, 317, 319, 320
- Kunikas E. 108
- Kuokarė E. 8
- Kūsinenas O. 204
- Kūsis M. (*Kuusi*) 11, 97, 153, 155, 161, 202, 215, 238, 240, 270, 277, 280, 282, 284, 297, 315, 321, 329
- Kuzmickas V. 316, 322
- Kševskis A. (*Kszewski*) 59
- Laicenas L. 175
- Lainė D. 52
- Lamanskis A. 103
- Lankutis J. 177, 325
- Laugastė E. (*Laugaste*) 153, 265, 334
- Laurentijus H. (*Laurentii, Laurinpoika*) 54, 55

- Lautenbachas-Jūsminis J. 147,
148, 152, 153, 183
- Lebedys J. 58, 61, 310, 311
- Lebionka J. 111, 320
- Leinas E. 49, 309
- Leinas K. 99, 131, 135, 140
- Leinbergas K. G. (*Leinberg*) 56,
59, 62, 309—311
- Leitis 322, 325
- Lengvenis Algirdaitis 16
- Leninas V. 85, 182, 314, 325
- Lingys J. 332
- Linkas E. 137
- Lionrotas E. (*Lönnrot*) 69—86,
88, 146, 159, 164, 166, 168,
182, 183, 187, 191, 194, 198,
201, 281, 284, 295, 311
- Litwiniuk J. 309
- L. M. 322, 325, 326
- Longfelou H. V. 63
- Loritsas O. (*Loorits*) 11, 282
- Losijus V. T. (*Loisius*, *Lossius*,
Lissius, *Liscius*) 54—57, 60—
64, 66, 67, 295
- Lukaševičius J. 58, 60, 61
- Lukšaitė I. 309
- Lukšienė M. 325
- Lukšys D. 183
- Lžedmitrijus I 23
- Lžedmitrijus II 23, 26
- Maceina A. 195, 327
- Magnusas (*Maunu*) 37, 47
- Maironis 187
- Makarovas G. 18
- Makovskis S. 60
- Malala J. 211
- Malinauskaitė-Eglė L. 322
- Manhartas V. (*Mannhardt* W.)
89, 247, 249, 332
- Mansikka V. J. 216
- Marcinkevičius Just. 90, 175—
177, 180, 181, 285, 297, 314
- Margarita (Gustavo Vazos žmo-
na) 35
- Martinis L. 183
- Masionis A. 176, 199, 324, 327
- Maununtytār K. 47, 48, 308
- Mažutis E. 318
- Mėlemas M. (*Mehlem*) 119, 318,
319
- Merkelis G. H. 183
- Mickevičius A. 188
- Mykolaitis-Putinas V. 174, 187,
326
- Mikkonen V. 314
- Mikola J. J. (*Mikkola*) 13, 54,
59, 98, 99, 102—115, 119—
126, 131, 137, 140, 142, 144,
145, 296, 304, 308—311, 316,
317
- Mikolos M. ir J. 134, 140
- Milojkovič-Djurič J. 249, 333
- Milukas A. 317
- Mirov R. 251
- Miülenbachas K. 113
- Misevičienė V. 301, 314, 321,
330, 332, 334
- Miškinis A. 173, 174, 323
- Miškinis M. 323
- M. M.—žr. Talvio Maila
- Mockus A. 318
- Moyne E. 322
- Moleras H. (*Mollerus*) 39—45,
295, 306, 307
- Montanus P. 55
- Mora H. (*Moorā*) 209
- Morkūnas V. 6
- Morkūnienė E. 241, 332
- Moros H. ir A. (*Moorā*) 6
- Mošinskis K. (*Moszyński*) 239,
331
- Nadolskis B. (*Nadolski*) 39, 41,
44, 45, 306, 307
- Narbutas T. 185, 187
- Narimantaitis P. 16
- Narimantas (Norimantas, Niari-
mus) 15—17
- Nastopka K. 321, 326
- Nėris S. 174
- Neselmanas G. H. F. (*Nessell-
man*) 81, 84, 89, 91, 296,
302, 313
- Nestoras 239
- Neusas H. (*Neuss*) 80
- Nieminenas E. (*Nieminen*) 102,
121, 122, 210, 318

- Niemis A. R. 10, 11, 13, 94, 97, 98, 102, 119, 136, 137, 145—161, 164, 165, 168, 192, 193, 195, 201, 208, 209, 216, 240, 264, 267, 269—272, 274, 275, 282, 284, 294, 296—299, 315, 318, 320, 321, 329, 332, 334, 335
- Nosovičius I. 279
- Ochmański J. 325
- Oinas F. J. 10, 22, 34, 209, 276, 277, 280, 284, 303, 305, 328, 335
- Olai A. 55, 60, 61
- Olaus — žr. Brincius J.
- Olindaitė V. 221, 330
- Ona (*Anna*) — žr. Jogailaitė O.
- Ona (*Anna*, Jono III duktė) 46
- Ožeškova E. 100, 115
- Pacas M. 60, 61
- Pakalniškis R. 324
- Palmen E. G. 306
- Pasonenas H. 231, 234
- Pentinenas J. (*Penthinen I.*) 97, 280, 281, 284, 297, 315, 335
- Petrauskas K. 137
- Petrauskienė E. 320
- Petrauskienė I. 61, 309—311
- Petrosa P. E. 54
- P. G. 169
- Piaiviarinta P. (*Päivärinta*) 166, 322
- Piaseckas E. (*Piasecki*) 247, 248, 250, 332, 333
- Piechnikas L. (*Piechnik*) 54, 309, 311
- Pietaris V. 187, 188
- Piulkianenas T. (*Pylkkanen*) 52
- Pimenovas V. 21, 22, 29, 31
- Pyrinenas K. (*Piirinen*) 54, 309, 311
- Ponjolan-Pirhonen U. 50, 305—308
- Popliatekas J. (*Poplatek*) 54—56, 309
- Portanus G. H. (*Porthan*) 72
- Posevinis A. (*Possevini*) 54, 55
- Poška D. 186
- Potebnia A. 247, 248
- Povilavičius V. 320
- Povilonis J. 320
- Požezinskis V. 108
- Propas V. 262
- Protasevičius V. 38
- Pšeždzieckis A. (*Przezdziecki*) 306, 307
- Puida K. 169
- Pumpuras A. (*Pumpurs*) 183, 184, 285
- Pumputis D. 117
- Puranen R. 13, 315
- Puskunigis K. 110
- Puteikienė Z. 313
- Puzyna J. 304
- Radvila 61
- Radvilos 57
- Rajeckis A. 59
- Rausma P. L. (*Rausmaa*) 13, 297
- Reijonen L. 13
- Reitila A. 309
- Relanderis O. (*Relander*) 70
- Renvall P. 308
- Resa L. — žr. Rėza L.
- Rėza L. 89, 96, 220, 221, 223, 227, 237, 296, 302, 314, 330
- Riūtel I. (*Rüütel*) 251, 258, 260, 334
- Ročka M. 58, 61, 310, 311
- Roos E. 314, 335
- Rozenfeldas A. 279
- Rozenhanas G. 36
- Rudzytis J. 184, 326
- Ruigys P. 71
- Rūjeniets L. 325
- Runenbergas J. L. 72, 99
- Sabaliauskas-Žalia Rūta A. 112, 117, 118, 136, 137, 144, 152, 167—174, 175, 192—198, 285, 296, 315, 316, 318—320, 322, 324, 327
- Saliamonas 57
- Salinas K. 52
- Saloheimas V. 19
- Samajauskas 107

- Sapięga J. 61
 Sauka D. 187, 208, 275, 328
 Sauka L. 153, 154, 278, 313, 321, 335
 Saukos D. ir L. 13
 Seeman E. 334
 Seibutis A. 239, 331
 Setiala E. N. (*Setälä*) 99, 210, 211, 230, 328, 330
 Setiala H.—žr. Kron-Setiala H.
 Sforca Bona 36
 Sibelijus J. 99, 123
 Sigismund A.—žr. Žygimantas Augustas
 Sigrīda (Eriko XIV duktė) 48
 Sirijos Gira V. 175, 324
 Skujeniekas K. 154, 155, 321
 Snelmanas J. V. 86
 Sobolevskis A. 103, 279
 Sokolova V. 20, 27, 29, 34
 Soralainen 54
 Sprindis A. 315
 Sruoga B. 189, 190, 323, 324, 326
 Stadnicki K. 304
 Stanevičius E. 81
 Stanevičius S. 186, 236, 302
 Strindbergas A. 51
 Suna H. 8
 Sundergeltas O. (*Sundergeltaus*) 54
 Suomalainen J.—žr. Finas J.
 Suonis — žr. Kronas J.
 Svienickis G. 60
 Szujecki J. 306

 Šarūnas 188
 Šeinas P. 279
 Šekspyras V. 99
 Šyfnieris A. (*Schietner*) 181
 Šileris F. 99
 Šimkytė A. 109, 110
 Šimkus S. 137
 Šimoliūnas J. 110
 Šiogrenas A. J. (*Sjögren*) 18, 304
 Šiutcas K. (*Schütz*) 45
 Šleicheris A. (*Schleicher*) 89, 95, 296
 Šlėzinis A. (*Šlėziņu Andrejs*) 182, 325
 Šliūpas J. 185
 Šmitas S. (*Šmits*) 239, 331
 Švenkas V. (*Schwenck*) 89

 Talve I. 149, 320
 Talvio-Mikola Maila (Winter) 13, 85, 98—145, 146, 165, 284, 296, 315—320, 334
 Tampere H. (*Tampere*) 271, 302
 Tarkiainen V. (*Tarkiainen*) 272, 312, 314
 Tawastjerna W. 308
 Tedrė J. (*Tedre U.*) 13, 154, 281, 282, 301
 Temė I. (*Temme*) 89
 Tenčynskis J. (*Tęczynski*) 36—38
 Teppo H. 315
 Terentjeva L. 6, 294
 Tėtau V. 89
 Tilvytis T. 175, 324
 Tinuristas I. (*Tönurist*)
 Tyszkiewicz Eust. 308
 Tiškevičius J. 60
 Toivonen I. H. 329, 331
 Tommila P. 309
 Tompson S. 301
 Tomsenas V. 98, 208, 210
 Topelijus S. 72, 99
 Toporovas V. 212, 225, 227—229, 262, 271, 282
 Trypučka J. (*Trypučko*) 41, 45, 59, 307, 310
 Tūlio T. (*Tuulio*) 98, 101, 140, 315—319
 Tumas-Vaižgantas J. 188, 189, 325
 Turunen A. (*Turunen*) 95, 238, 314, 329, 331

 Ulmanis K. 89
 Užkalnis P. 188, 326

 Vadsterensis P. M. 60
 Vaičiūnas P. 169
 Vaidelys J. 320
 Vāisānen A. O. 323

- fon Vaisenturm J. F. (*von Weisenthurm*) 49
 Vaitiekūnienė A. 111
 Valaitis A. 178, 325
 Valančius M. 111
 Valavičius 60
 Valonenas N. 211
 Valtaris M. 51, 52
 Vanagas A. 326
 Varakauskas R. 306
 Vasa G.—žr. Vaza G.
 Vaza E.—308
 Vaza G. (*Vase*) 35, 36, 39, 40, 295, 308
 Vėbra R. 326
 Vėlius N. 12, 13, 221, 225, 226, 228, 305, 314, 330
 Venclova A. 118, 318
 Vengris A. 320
 Ventas U. 13
 Veselovskis A. 248
 Veselovskis K. 60
 Vidmantas E. 315
 Vienola-Lindfors I. 309
 Vykintas Stp.—žr. Povilavičius V.
 Vilkuna K. 315
 Virtanen L. 13, 251, 255, 256, 334
 Virtaranta P. 17, 19, 20
 Visendorfas H. 103, 104
 Wl. M. K. 331
 Volteris E. 103, 106, 108, 332
 Vuorela T. 7, 238, 331

 Zalatorius A. 190
 Zaviša K. 55
 Zbrovskis S. 60
 Zėmanas E. 260, 262
 Zigmantas III 44, 46, 48, 53, 54, 56, 57, 60, 63
 Zilynskis O. (*Zilynski*) 249, 250, 260, 333
 Zinkevičius Z. 210, 316, 318, 328
 Zostakas V. (*Zostacus*) 55
 Zvaigžnytė J. 183

 Žagrakaliai A. ir J. 143
 Žagrakalienė-Čeilytkaitė A. 118, 143, 144, 318, 319
 Žagrakalys J. 320
 Ždanovas J. 250
 Žebrinas A. 19
 Žygimantas Augustas 36—38
 Žygimantas Senasis 36
 Žirmunskis V. 197, 204
 Žlabys J. 179, 325
 Žukas V. 323

 Агеев P. A. 328
 Аничков E. B. 333
 Антонович B. 333
 Аристе П. 334

 Балис Й. 291
 Бальджюс-Балдаускас Ю. 291
 Беляев B. 321
 Бернадский B. H. 304
 Бубрих Д. B. 328
 Будрейка Ю. 324
 Бутенас П. 291

 Ваза Г. 289
 Валонен H. 328
 Веселовский A. 333
 Вийдалеп С. 334

 Гамкрелидзе Г. B. 331
 Гейман B. Г. 304
 Гердер И. 289
 Гольдин M. 335
 Гордеев Ф. 330

 Дрогоманов M. 333

 Егсеев B. Я. 302, 304, 327

 Жданов Ю. 333
 Жебрин A. C. 304
 Жигимантас (*Сигизмунд*) A. 289
 Жирмунский B. 327, 328

 Зеленин Д. K. 305

 Иванов B. B. 329—331

 Карху Э. 312, 314, 322, 325
 Кирпичников A. H. 303
 Кокьяра Дж. 315
 Кондратьева C. 302

Коробка Н. И. 333
Костомаров Н. 332, 333
Кравцов Н. И. 329
Крарк Дж. Г. Д. 331
Криничная Н. 302, 304, 305
Кройцвальд Ф. Р. 291
Крон К. 288, 291
Крон Ю. 288, 290, 291
Крячюнас П. 290
Куликовский 305
Кууси М. 291
Куусинен О. 328

Лашук Л. П. 305
Левин М. Г. 303
Лейнасаре И. 303
Лённрот Э. 289, 291
Липец Р. С. 331, 334
Лоссус В. Т. 289
Лукашевич И. 310

Макаров Г. Н. 304
Марцинкявичюс Юст. 291
Меркене Р. 303
Миккола Й. 290
Моллер Г. 289
Моркунас В. И. 303
Моора Х. А. и Л. Х. 303

Наримантас Г. 288
Насонов А. Н. 304, 331
Несельман Г. 290
Ниеми А. Р. 288, 290—293
Новиков В. И. 332
Носов Е. Н. 303

Оболенский К. М. 329

Гентинен Ю. 291
Пименов В. В. 305, 306
Потебня А. А. 332, 333

Пропп В. Я. 305, 334

Раусмаа П. Л. 291
Реза Л. 290
Романов А. 246
Рудзитис Я. Я. 326

Сабаляускас А. 290, 291, 297
Семенов С. А. 331
Соколова В. К. 304, 305
Старостин В. А. 305
Суни Л. В. 314

Тальвио-Микола Майла 290, 317
Терентьева Л. И. 288, 303
Ткаченко О. 330
Топоров В. Н. 329—331, 334
Тьнурист И. В. 334

Ударцева М. 322

Фортунатов Ф. 290
Фортунатова Ю. 290

Хагу П. 334
Хмельницкий А. 310

Циммерманс С. Я. 303

Чебоксаров Н. И. 303
Чистов К. В. 305
Членова Н. Л. 331

Шлейхер А. 290

Эрнитс В. 329

Ягеллоны 289
Ягелонка К. 289
Ян III 289
Янин В. Л. 304

	<i>Pratarinė</i>	5
I skyrius. Lietuvių ir suomių ryšiai XIV—XVII a.		15
	Lietuviai karelių užkalbėjimuose	15
	<i>Litva</i> karelių atmintyje	17
	<i>Litva</i> ir <i>ponai</i> padavimuose	20
	Suomijos hercogas Vilniuje	35
	Suomių studentai Vilniuje	53
	II skyrius. Keltas prie lyginamųjų studijų	69
	Elijas Lionrotas — lietuvių liaudies dainų vertėjas	69
	Lietuvių tautosaka Juliaus Krono darbuose	85
	Suomių rašytoja Maila Talvio ir Lietuva	98
	Augustas Robertas Niemis ir lyginamieji lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai	145
III skyrius. Karelių—suomių ir estų nacionaliniai epai ir Lietuva		163
	„Kalevalos“ kelias į Lietuvą	163
	„Kalevo Sūnus“ lietuviškai	178
	Pabaltijo finų epų recepcija Lietuvoje	181
	Suomių ir estų nacionaliniai epai lietuvių mokslinėje literatūroje	191
IV skyrius. Kalevališkoji runa ir lietuvių liaudies daina		201
	Runų ir dainų lyginimo pagrindas	201
	Daina apie didįjį ažuolą	213
	„Ką kalbėjo apynėlis“	231
	Lietuvių liaudies žaidimas „Jievaro tiltas“ ir jo šiaurinės paralelės	240
	Kiti panašūs siužetai ir motyvai	264
	<i>Pabaiga</i>	284

<i>Резюме</i>	288
<i>Zusammenfassung</i>	294
<i>Sutrupinimai</i>	301
<i>Bibliografinės pastabos</i>	303
<i>Pavardžių rodyklė</i>	336

Скродянис Стасис
БАЛТЫ И ИХ СЕВЕРНЫЕ СОСЕДИ:
Литовско—эстонско—финские культурные—фольклорные связи
Исследование
На литовском языке
Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Гядимина, 50

Skrodėnis Stasys
BALTAI IR JŲ ŠIAURĖS KAIMYNAI:
Lietuvių—estų—suomių senieji kultūriniai—
folkloriniai ryšiai
Studija

Redaktorė *A. Paulauskienė*
Viršelio dailininkas *V. Armalas*
Techninė redaktorė *V. Bakutytė*
Korektorė *L. Girevičienė*

ИБ № 5506

Duota rinkti 1989 02 03. Pasirašyta spaudai 1989 06 27. Leidinys 12281. Formatas 84×108/32. Popierius knyginis-žurnalinis. Garnitūra „Baltika“, 10 punktų. Iškilioji spauda. 18,48 sąl. sp. l. 18,8 sąl. spalv. atsp. 18,3 apsk. leid. l. Tiržas 3000 egz. Užsakymas 490. Kaina 1 rb 30 kp

„Vagos“ leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50

Spausdino M. Sumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, Strazdelio 1

Skrodenis S.

Sk66 Baltai ir jų šiaurės kaimynai: Lietuvių—estų—suomių senieji kultūr.—folklor. ryšiai: Studija.— V.: Vaga, 1989.— 347, [2] p.

Santr.: rus., vok.— Bibliogr., p. 303—335, ir sutrump., p. 301—302.— Pavardžių r-klė: p. 336—344.

ISBN 5-415-00456-4

Naudojantis spausdintais ir archyviniais šaltiniais analizuojami Lietuvos ir Suomijos kultūriniai ryšiai XVI a., suomių literatų ir mokslininkų įnašas verčiant, populiarinant lietuvių liaudies dainas, lyginant jas su suomių epine poezija. Aptariamas karelių—suomių ir estų epų kelias į Lietuvą, jų recepcijos lietuvių kultūroje bei poveikis lietuvių ir latvių tautinių epų kūėjams. Analizuojami genetiniai ir tipologiniai senųjų suomių runų bei vėlesnių laikų Pabaltijo finų runiškosios poezijos bendrumai su lietuvių liaudies dainomis. Skiriama folkloristams, etnografams, literatūros specialistams, kultūros istorikams (baltistams ir finougriстам).